

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний Інститут Інклюзії
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Ужгородський національний університет
Університет Коменського в Братиславі (Словаччина)
Аріельський Університет (Ізраїль)
Жешівський Університет (Польща)
Університет Альберти (Канада)
Університет ім. Грента МакЮена (Канада)
Університет Мінесоти (США)
Університет прикладних наук Сатакунту (Фінляндія)
ГО «СМАРТ- Персона»
ГО «Українська асоціація корекційних педагогів»
ГО «Асоціація сприяння розвитку безперервної освіти»

EDUCATION, SCIENCE AND CULTURE OF UKRAINE IN THE WORLD: MOBILITY, GLOBALIZATION, INCLUSION

**Збірник тез
учасників міжнародного стажування
в рамках
Міжнародного науково-практичного симпозиуму
ОСВІТА, НАУКА ТА КУЛЬТУРА
УКРАЇНИ В СВІТІ: МОБІЛЬНІСТЬ,
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ІНКЛЮЗІЯ**

23-24 серпня 2022 року

Збірник тез Міжнародного науково-практичного симпозиуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія», 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. 391с.

© Автори тез, 2022

© Міжнародний інститут інклюзії, 2022

Редакційна колегія:

Nitza Davidovitch, Head of Education Department, Faculty of Social Sciences and Humanities, Head of Quality Assessment and Academic Instruction in Ariel University, Dr., Professor

Ruth Dorot, Lecturer in Art History at Ariel University, member of the Museums Council at the Ministry of Culture, PhD

Alica Vanchova, Director of the Institute of Special Education Study of Faculty of Education, Comenius University of Bratislava, Dr., Professor

Theresia Harcharikova, Head of the Department of Special Education of Faculty of Education, Comenius University of Bratislava, PhD

Михайло Нагорняк, директор Інституту післядипломної освіти та довузівської підготовки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор

Світлана Криштанович, професор кафедри педагогіки та психології Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, доктор педагогічних наук, професор

Валентина Шпак, професор кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктор педагогічних наук, професор

Тамара Грубі, доцент кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук

Зоряна Ленів, директор Міжнародного інституту інклюзії, доцент кафедри професійної освіти та інноваційних технологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат педагогічних наук, доцент

Вступне слово

Пилипенко Володимир Пилипович,

народний депутат Верховної Ради України 6, 7 скликань,

член правління Спілки Освітян України,

доцент кафедри міжнародних відносин

Львівського університету бізнесу і права,

кандидат юридичних наук

Триває відкрита збройна агресія російської федерації проти України. Загинули десятки тисяч українців, зруйновано безліч малих сіл та великих міст, завдано величезних матеріальних збитків державі та громадянам. Мільйони українців змушені були покинути свої домівки, рятуючи свої життя. Масштаби російської агресії співмірні з жахіттями Другої світової війни, а в дечому навіть і перевершують їх, а росіяни вчиняють небачені злочини на Українській землі.

Можемо констатувати, що поряд із воєнними злочинами та злочинами проти людяності, які вчиняють рашисти, світ зіткнувся з новим, небаченим до цього злочином – знищенням окремо взятої нації. Нації, як етносоціальної спільноти, об'єднаної власною самоназвою, мовою, історією, символами, географічним походженням, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей, усвідомленням своєї ідентичності.

Ми свідомі того, що сьогодні йде не лише фізичне знищення українців – геноцид, коли вбивають, калічать лише за те, що ти українець, коли українських дітей насильно проти їхньої волі вивозять до росії та асимілюють.

Сьогодні, вкотре за декілька століть, відкрито і цілеспрямовано знищуються українська мова, історія, культура, духовні цінності, ідентичність. Заперечується автохтонна територія (батьківщина) українців. Ворог оспорує право української нації на самовизначення. Йде Націоцид.

Такий злочин не можливо вчинити без існування наперед продуманого плану на найвищому державному рівні. «Гради» можуть зруйнувати місто, але не можуть знищити мову. «Калібри» забирають життя десятків людей за раз, але не можуть стерти історичну пам'ять. Фосфорні бомби спалюють все навколо, але вони безсилі проти культури і традицій.

Саме тому, на окупованих територіях спеціальні підрозділи так званої «ідеологічної поліції» росії конфісковують та знищують україномовну літературу. За місь неї в бібліотеки завозяться російські книжки.

Свідомо вилучаються всі шкільні підручники українською мовою, щоб унеможливити навчання наших дітей рідною мовою. Розроблено навіть окрему програму навчання для окупованих територій, яка немає нічого спільного з Україною. Заборонено здійснювати викладання предметів українською мовою.

Повним ходом йде знищення нашої справжньої історії. «Слідственный комітет» ереф навіть порушив кримінальну справу за, нібито, фальсифікацію нами нашої власної історії! Рашисти свідомо хочуть стерти нашу історичну пам'ять. Наша культура замінюється на “окультуріваніє”, яке несуть окупанти.

Хіба це не злочин – знищувати мову, культуру, історію нації? Хіба можуть існувати в суспільстві нації без мови, духовності, традицій, батьківщини? Без ідентичності? Ми свідомі того, що ні. Але саме цього прагне росія. Саме це – справжня мета їх агресії. Знищення Української нації.

І тому ми повинні чітко доносити світові, що не лише смертей українців бажає путін і його згряя. Вони ненавидять нашу націю і хочуть стерти її так, ніби й українців ніколи не існувало. Знищити в світі всяку згадку про нашу націю, мову, культуру, традиції. За це вони повинні відповідати. Разом із воєнними злочинами та геноцидом. І ми повинні проти цього боротись. Всі українці гуртом. Кожний на своєму фронті. У цій ситуації культурна, мовна, освітня та інформаційна протидія агресору набуває надважливого значення. Посилюється вага таких заходів як даний міжнародний науково-практичний симпозиум на глобальну й дуже актуальну тематику, бо наша єдність на освітньо-науковому та культурному фронті та гідне позиціонування України та

українства в світі веде також до перемоги. І в нас немає сумнівів, що ця війна за існування та процвітання нашої нації завершиться перемогою українців!

Слава Україні! Слава Українській Нації!

Акімова Тетяна Юріївна,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки ЧНУ ім. Петра Могили,

Миколаїв, Україна

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РОЗБУДОВІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто поняття та роль громадянського суспільства у розвитку України. Доведено, що серед основних напрямів роботи прослідковується важливість налагодження комунікації з інститутами громадянського суспільства та інформаційне забезпечення, зокрема отримання зворотного зв'язку.

Ключові слова: публічне управління, громадянське суспільство, правові механізми, організації громадянського суспільства.

Abstract. The author revealed the concept and role of civil society. It has been proven that the main areas of work include the importance of establishing communication with civil society institutions and information support, including feedback.

Key words: public administration, civil society, legal mechanisms, civil society organizations.

Громадянське суспільство є невід'ємною основою розвитку та національної згуртованості. Організації громадянського суспільства виконують важливі ролі: надають послуги у сфері розвитку, впливають на політику шляхом діалогу та адвокації, сприяють і захищають права людини та демократизацію. Таким чином, відіграють певну роль у співпраці в галузі розвитку, звісно поки така співпраця існує.

Громадянське суспільство за своєю сутністю представляє собою взаємодію громадян, котрі проживають на певній території, які мають комплекс прав та обов'язків, що дозволяють їм брати участь у розвитку держави. Тобто, основними мотивами створення громадянського суспільства є можливість самоорганізації населення, діяльність якого буде направлена виключно на покращення рівня життя людей та функціонального механізму держави.

Типовими прикладами прояву активності громадянського суспільства можна вважати утворення громадських об'єднань та створення громадських організацій.

Загалом, варто відзначити, що громадянське суспільство сприяє розвитку та зміцненню демократичних інститутів, передачі державою своїх владних повноважень певним громадським організаціям, органам самоврядування. Суб'єкти, що входять в таку соціальну сферу, незалежні один від одного і взаємодіють як вільні і рівні партнери. Сам процес становлення громадянського суспільства складний і суперечливий та відрізняється тривалістю. Можна сказати, що цей процес не завершений ні в одній з існуючих країн, однак, всі країни прагнуть до побудови стабільності в цьому аспекті. Формування громадянського суспільства - одна з необхідних умов просування України по шляху проведення економічних, політичних і правових реформ, становлення правової держави в рамках її участі у європейській спільноті.

Стрімкий розвиток громадянського суспільства в Україні почався після Революції Гідності 2013-14 роках. Прикладом громадянської ініціативи, що виникла під час Революції Гідності (або Майдану), був Реанімаційний пакет реформ, який об'єднує різні неурядові організації з метою моніторингу та стимулювання реформ у країні. Він служить координаційним центром між громадянським суспільством та урядом при розробці законопроектів та лобістських реформах у парламенті.

Міжнародна агенція Freedom House щороку оцінює стан демократії в регіоні від Центральної Європи до Центральної Азії та надає числові рейтинги у семи категоріях, які в цілому представляють інституційну основу ліберальної демократії. За останні 5 років Україні вдалося поліпшити рейтинг розвитку громадянського суспільства (див. табл. 1) з 5,75 до 5,00. Зростання ролі громадянського суспільства відбулося під тиском громадськості у листопаді 2013 р. – лютому 2014 р. та після Революції Гідності.

Після Революції Гідності, упродовж 2014-2018 років, розроблено та ухвалено низку важливих нормативно-правових актів, які сприяли розвитку громадянського суспільства.

Таблиця 1

Показники рейтингу демократичного розвитку України у 2016-2020 рр.

	2016	2017	2018	2019	2020
Демократичність управління на рівні центральної влади	2,25	2,25	2,25	2,25	2.50
Виборчий процес	4,50	4,50	4,50	4,50	4.50
Громадянське суспільство	5,75	5,50	5,25	5,00	5.00
Незалежність медіа	4,00	4,00	3,75	3,75	3.75
Демократичність управління на рівні місцевої влади	2,75	3,00	3,25	3,25	3.25
Незалежність судової системи	2,00	2,25	2,25	2,50	2.50
Корупція	2,00	2,25	2,25	2,25	2.25
Розвиток демократії	3,3	3,39	3,36	3,36	3.39
Відсоток демократії	38%	39%	39%	39%	40%

Джерело: Nations in Transit Ratings , 2005-2020 [3]

Так, Указом Президента України від 12.01.2015 №5/2015 ухвалено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Метою Стратегії було визначено впровадження європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції світу [2]. З цією метою було визначено чотири основні вектори розвитку, в рамках яких було заплановано впровадження 62 реформ та програм розвитку держави: «вектор розвитку», «вектор безпеки», «вектор відповідальності» та «вектор гордості».

З 2016 по 2018 рр уряд визнає, що роль інститутів громадянського суспільства постійно зростає. Громадські активісти, волонтери, благодійні організації роблять суттєвий внесок у підтримку громадян, які опинилися в складних життєвих ситуаціях та реалізацію соціально-економічних реформ в Україні. Завдяки діяльності уряду з'явилися відносно нові форми соціальної діяльності в Україні - громадський контроль, громадський моніторинг та публічні розслідування.

Новим етапом розвитку громадянського суспільства та завершення процесу взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства можна вважати ухвалення Кабінетом Міністрів України проекту Указу Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» [1].

Стратегією визначені чотири основні напрями:

1. Забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях.
2. Вирішення питань місцевого значення; створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства.
3. Стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України.
4. Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

Військова агресія росії проти України в лютому 2022 року об'єднала як громадян усієї країни, так і громадян за кордоном. Зараз громадянське суспільство є вкрай сильним. Це не просто відомі громадські організації, які беруть участь в робочих групах парламенту чи розробляють аналітичні документи. Це численні волонтерські ініціативи, що виникли в перші місяці війни, і перетворилися у великі громадські організації, благодійні фонди, які допомагають постраждалим від війни. Допомога направлена на евакуацію і розміщення внутрішньо-перемішених осіб, надання гуманітарної допомоги, психологічні консультації, надання юридичної допомоги, фіксація воєнних злочинів, сприяння реформам. Основним завданням влади і громадянського суспільства на сьогодні є партнерство і спільна розбудова демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проект Указу Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки»

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-proekt-nacionalnoyi-strategiyi-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2021-2026-roki> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015№Text> (дата звернення: 20.09.2022).

3. Nations in Transit Ratings, 2005-2020 URL: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit> (дата звернення: 20.09.2022).

Бирко Надія Михайлівна

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
старший викладач кафедри педагогіки та психології,
Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
кандидат педагогічних наук,
Хмельницький, Україна

**НЕНАСИЛЬНИЦЬКЕ СПІЛКУВАННЯ – ОДИН ІЗ
ПРІОРИТЕТНИХ ПІДХОДІВ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ
У ВИКЛАДАННІ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Анотація. У статті розкрито один із пріоритетних підходів універсального дизайну у викладанні в сучасних закладах освіти, а саме універсальний підхід на основі ненасильницької комунікації. Суть даного універсального підходу полягає у застосуванні алгоритму ненасильницької комунікації педагогом у своєму викладанні.

Ключові слова: універсальний підхід, універсальний підхід у викладанні, ненасильницьке спілкування, ненасильницька комунікація, емпатія.

Abstract. The article reveals one of the priority approaches of universal design in teaching in modern educational institutions, namely the universal approach based on nonviolent communication. The essence of this universal approach is the application of the algorithm of nonviolent communication by the teacher in his teaching.

Key words: universal approach, universal approach in teaching, nonviolent communication, nonviolent communication, empathy.

Сучасна система освіти вимагає осучаснення підходів викладання для здобувачів освітніх послуг різних закладів освіти з врахуванням концепції універсального дизайну. Одним із таких пріоритетних підходів універсального дизайну [5; 6] вважаємо підхід у викладанні на основі методу ненасильницького спілкування (ННС).

В термінологію «універсальний», закладено поняття всеосяжності, багатофункціональності, того, що має різне призначення, або того, що охоплює все в певній діяльності [4].

Підхід на основі ненасильницького спілкування є підходом універсальності, оскільки в його основу закладено найнеобхідніші характеристики, особливо в час воєнного стану в нашій державі, людяності, гуманності, такі як емпатійність, відкритість, доброзичливість, взаємодопомога, шанобливість.

В свою чергу, підхід - це сукупність цілеспрямованих за змістом принципів і методів, які не виходять за рамки підходу; це метод дії, який націлений на створення цінностей для задоволення потреб людей [1].

Ненасильницьке спілкування (ННС, або спілкування співпереживання чи спілкування співпраці) – це метод комунікації, розроблений Маршалом Розенбергом на початку 1960-х років. Саме тоді він сформулював чотири правила спілкування без агресії, опираючись на гуманістичну філософію Махатми Ганді й на дослідження американського психолога Карла Роджерса, засновника методу клієнт-центрованої психотерапії [2; 3].

Результатом ненасильницького спілкування має стати така взаємодія, при якій потреби кожного здобувача освітніх послуг мають бути задоволені. Тому перш за все ненасильницька комунікація базується на самій емпатії. Такий підхід у викладанні кожного педагога сьогодні є актуальним в роботі зі здобувачами освітніх послуг, адже допомагає розв'язувати будь-які конфлікти, проблемні ситуації, при цьому задовольняючи потреби кожної сторони конфлікту. Універсальний підхід ненасильницької комунікації у викладанні враховує потреби і почуття педагога та іншого суб'єкта, надаючи якісний зворотній зв'язок.

В основі підходу ненасильницького спілкування лежить певний алгоритм застосування головних компонентів, які чітко має виконувати педагог, який практикує даний підхід універсальності. До таких компонентів підходу універсальності ННС віднесено:

- **Спостереження** без оцінок і суджень через факти. Намагайтеся спостерігати нейтрально, без оцінювання.

- **Почуття**. Важливо розуміти і враховувати почуття – як власні, так і оточення.

- **Потреби**. За кожною емоцією йде певна інформація про потреби. Саме в потребах криються джерело та причини почуттів. Коли потреби не задовольняються, виникає дискомфорт. Почуття є результатом незадоволених потреб.

Коли мої потреби задоволені, я відчуваю: радість, наповненість, захоплення, бадьорість, задоволення, насолоду, цікавість, ентузіазм, піднесення, вдячність, щастя, надію.

Коли мої потреби не задоволені, я відчуваю: сум, біль, розчарування, роздратованість, напруження, відчай, самотність, стурбованість, тривогу, збентеження, страх, безпорадність, безнадію, образу.

Кожна критика – це вираження незадоволеної потреби. Якщо людина починає вас критикувати, то в неї теж є певна незадоволена потреба.

- **Прохання** (звернення) не є вимогою.

Якщо людина буде думати виключно про свої почуття та потреби, у комунікації буде агресивний посыл. Якщо ж думатиме лише про почуття й потреби інших, то буде накопичуватися пасивна агресія. Людина триматиме всі емоції в собі [2].

Робочим планом у педагога буде важливо: спостерігаючи за співбесідником зрозуміти і врахувати мої та його почуття, визначити потребу, якій передували певні емоції, почуття та висловити прохання, що задовольнить обох в даній ситуації.

Застосувавши алгоритм послідовної практики ННС, педагог поступово задовольняє потреби кожного здобувача освітніх послуг, гнучко працює з суб'єктами та демонструє свою професійність на основі підходу універсальності у викладанні, який є прийнятним для усіх здобувачів освіти.

Отже, універсальний підхід на основі ненасильницької комунікації у викладанні в сучасних закладах освіти є одним із пріоритетних підходів універсального дизайну сьогодення, адже допомагає педагогам у своїй діяльності бути більш гнучкими, толерантними, вміти враховувати почуття, емоції, потреби дітей та дорослих в освітній діяльності і поступово будувати толерантне, інклюзивне суспільство в нашій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення 22.09.2022).
2. Головіна О. Що таке емоційний інтелект, ненасильницьке спілкування та як мирно розв'язувати конфлікти. *Нова українська школа*. 2021. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-emotsijnyj-intelekt-nenasylnytske-spilkuvannya-ta-yak-myрно-rozv-yazuvaty-konflikty/> (дата звернення 22.09.2022).
3. Розенберг М. Ненасильницьке спілкування – то що ж це таке? 2020. URL: <https://www.empatia.pro/marshall-rosenberg-nvc-what-is-it> (дата звернення 22.09.2022).
4. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/universaljny> (дата звернення 22.09.2022).
5. TEAL Center staff. Reviewed by: Hall, T. & Murray, B. (2010). Universal Design for Learning. U.S. Department of Education, Office of Vocational and Adult Education. URL: https://lincs.ed.gov/sites/default/files/2_TEAL_UDL.pdf (дата звернення 22.09.2022).
6. Universal design (UD). Presentation material by Tom Vavik (2013). Institutt of Design, Oslo School of Architecture and Design, Oslo, Norway.

Бистранівська О.С.

Комунальний заклад

«Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах війни, український народ та й людство в цілому переосмислили цінності й найважливішими стали життя та здоров'я.

За даними різних авторів стан здоров'я залежить від: способу життя; спадковості; умов навколишнього середовища; рівня розвитку охорони здоров'я; психічного стану людини.

В реаліях сьогодення особливо гострою є проблема збереження, формування, зміцнення здоров'я підрастаючого покоління та створення сприятливого здоров'язбережувального освітнього середовища особливо в умовах змішаного та дистанційного навчання.

Питання формування і збереження здоров'я дитини в процесі навчання цікавило як видатних педагогів Я. Коменського, Г. Песталоцці, Г. Сковороду, В. Сухомлинського так і сучасних вчених В. Горащук, С. Кириленко, В. Климова, Г. Кривошеєва, Л. Хижняк, А. Нагорна та ін.),

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив виділити основні напрями здоров'я збереження здоров'я учнів: медичний, фізкультурно-оздоровчий та валеологічний.

Мета статті – теоретичне обґрунтування створення здоров'язберережувального середовища в умовах школи.

Насамперед зауважимо, що здоров'язберережувальне середовище закладу освіти – це дотримання санітарно-гігієнічних норм, повітряного та світлового режимів у всіх сферах організації життєдіяльності дитини в закладі освіти, успішність якого залежить від дотримання комплексу відповідних педагогічних умов та оптимального вибору оздоровчих технологій у роботі з дітьми.

Дуже важливо, щоб кожна із педагогічних технологій, яка використовується у школі, мала оздоровчу спрямованість, а освітня та виховна робота в закладі загальної середньої освіти сприяла усвідомленню кожною дитиною цінності життя й здоров'я та допомогла б учням сформувати стійку мотивацію на здоровий спосіб життя.

Розглянемо фактори які призводять до погіршення здоров'я підростаючого покоління в процесі змішаного та дистанційного навчання: надмірна інтенсифікація освітнього процесу, що викликає перевтому (особливо у середній і старшій школі); недостатня фізична активність учнів, що призводить до гіподинамії та порушень здоров'я; уроки онлайн та надмірне захоплення гаджетами і як наслідок – порушення зору та гіподинамія; не завжди правильна організація харчування дітей; виникнення стресових ситуацій; не зовсім правильна організації життя дитини; нездатність багатьох учителів здійснювати індивідуальний підхід до учнів враховуючи психологічні та фізіологічні особливості дітей.

Академік В. А. Енгельгард у своїх працях наголошував, що в основі життя лежить сполучення трьох потоків: потоку речовини, потоку енергії і потоку інформації, вони якісно глибоко різні, але зливаються в деяку єдність вищого порядку, яку можна б охарактеризувати як «біотичну триєдність», що складає динамічну основу життя. Вчений мав на увазі рухову активність, що проникає своїми впливами в самі основи життєвих процесів.

Тому значний інтерес викликають чинники, що впливають на здоров'я і здоровий спосіб життя: фізична активність і загартовування; раціональне харчування; особиста гігієна; позитивні емоції; режим праці та відпочинку.

Однак, як свідчать реалії сьогодення, найважливішим елементом збереження здоров'я здобувачів освіти, є створення сприятливого здоров'язбережувального освітнього середовища.

Для правильного планування освітнього середовища слід визначитись із основними його умовами: комфортні умови отримання знань, формування знань про функції організму людини, навчання турботі про власне здоров'я і

формування культури здоров'я, формування дисциплінованості щодо підтримання в нормі власного здоров'я, формування мотивації до здорового способу життя та попередження шкідливих звичок, забезпечення таких умов навчання, виховання, розвитку, які не впливають негативно здоров'я як учнів так і вчителів; розвиток вольових зусиль.

Здоров'язберігаюча компетентність відноситься до обов'язкових професійних компетенцій педагога. Дана компетентність складається з особистісного (відповідальне ставлення до власного здоров'я) та професійного аспектів (усвідомлення цінності здоров'я підростаючого покоління, всіх суб'єктів освітнього процесу), що дозволяє розглядати її як універсальну компетенцію та орієнтуватися на здоров'язбереження всіх суб'єктів освітнього процесу без обмежень рамками освітньої діяльності.

Наголосимо на цінності рекомендації академіка М.Амосова, який стверджував: «Щоб бути здоровим, потрібні власні зусилля, постійні і значні. Замінити їх не можна нічим».

Таким чином, створення здоров'язбережувального освітнього середовища, на нашу думку, можливе лише за умови створення правильного рухового режиму для учасників освітнього процесу та навчання їх турботі про власне здоров'я.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці та вдосконаленню форм роботи з формування здорового способу життя в учнів та їх батьків.

Список використаних джерел

1. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі. *Дошкільне виховання*. 2004. № 12. С. 5-7.
2. Бойченко Т. Валеологія - мистецтво бути здоровим. *Здоров'я та фізична культура*. 2005. № 2. С. 1-4.
3. Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи. *Початкова освіта*. 2005. № 46 (334). С. 2– 4.
4. Яхнін М. В. *Здоров'я і здоровий спосіб життя*. Київ. 2009. 214 с.

Білобров Оксана Борисівна,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В.Г. Короленка,

аспірантка факультету «Технології і дизайн»,

Кременчук, Україна

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНІСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглядаються питання формування інформаційно-цифрової компетентності учнів в умовах дистанційного навчання. Наголошується на актуальності зазначеної проблеми в сучасних умовах навчання у закладах освіти України.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, дистанційне навчання, Нова українська школа, учні, заклади освіти.

Abstract. The article examines the issue of the formation of information and digital competence of students in the conditions of distance learning. Emphasis is placed on the relevance of the mentioned problem in modern conditions of education in educational institutions of Ukraine.

Key words: competence, information and digital competence, distance learning, New Ukrainian School, students, educational institutions.

В сучасних реаліях формування цифрових навичок та умінь учнів загальноосвітніх навчальних закладах можна вважати основними навичками та вміннями, які необхідні для ефективного навчання. Загально відомо, що саме інформаційно-цифрова компетентність стала однією з ключових компетентностей Нової української школи.

В умовах війни в Україні, більшість дітей у новому 2022-2023 навчальному році вимушена навчатися дистанційно, перебуваючи не тільки в межах нашої країни, а й за кордоном. Саме в таких умовах актуальним постає питання формування інформаційно-цифрової компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

У Концепції НУШ зазначається, що інформаційно-цифрова компетентність – це впевнене, та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [1].

Особливо нагальною є сьогодні проблема створення засобів, необхідних для інформаційного протиборства, або, якщо користуватися відповідною термінологією, - «інформаційної війни». У цій сфері розглядаються два типи дій і, відповідно, дві групи засобів. Перша група – це сукупність засобів зв'язку, що пов'язана з «інформаційною війною» як специфічним видом протиборства. Друга група – це творці та споживачі інформації, саме до яких відносяться сучасні учні [2, с. 48].

Слід зазначити, що ключові аспекти формування інформаційно-цифрової компетентності необхідно розглядати сьогодні в контексті вивчення практично всіх предметів в загальноосвітніх навчальних закладах. Саме зараз, в умовах військового стану в Україні, ця компетентність стає більш широкою та набуває важливого значення для безпеки учасників навчального процесу в умовах дистанційного навчання.

В умовах дистанційного навчання під час військового стану в Україні, використання інформаційно-комунікаційних технологій є головною складовою освітнього процесу. Без використання ІКТ неможлива ефективна мотивація учнів та учениць до навчання, виконання практичних завдань, а також оцінювання навчальних досягнень. В зв'язку з цим, першочерговим завданням стає перетворення інформаційної лавини в ефективний освітній інструмент, основною метою якого є формування в учнів уміння орієнтуватися в потоці інформації, систематизувати й відбирати потрібне, розвиваю в учнів навички критичного та системного мислення, уміння працювати з інформацією та

медіазасобами, ставити та вирішувати проблеми, направлені на саморозвиток, творчість і допитливість.

Отже, сучасний освітній процес в загальноосвітніх навчальних закладах не може бути повноцінним без використання інформаційно-цифрових ресурсів, які є головною умовою формування інформаційно-цифрової компетентності учнів під час дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нової української школи» [Електронний ресурс] //Міністерство освіти і науки України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу:https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf.
2. Макаренко Е., Кирик В. Інформаційно-психологічний захист як складовий чинник інформаційної безпеки // Проблеми безпеки української нації на порозі ХХІ сторіччя. - К.-Чернівці, 1998.

Бондар Наталія Василівна

НПУ імені М.П.Драгоманова,

старший викладач кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології,

кандидат педагогічних наук,

Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема розвитку трудової діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: учні з інтелектуальними порушеннями, мисленнєві і мовленнєві дії, трудове виховання.

Abstract. In this article the actual problem of development work students with intellectual disabilities.

Keywords: students with intellectual disabilities, speech action, labor education.

Праця – це одна з основних форм людської діяльності, могутній корекційний засіб для позитивного впливу на розвиток особистості дітей з інтелектуальними порушеннями. Трудова діяльність учнів з інтелектуальними порушеннями вимагає створення спеціального змісту та організації трудового навчання, відповідного педагогічного керівництва діяльністю учнів.

Трудове виховання за визначенням І. Єременка є основою всієї навчально-виховної і корекційної роботи. На його думку, трудове виховання має ряд взаємопов'язаних і взаємозумовлених етапів, які враховують вікові і типологічні особливості учнів. Перший етап – це самообслуговування і заняття з ручної праці в молодших класах. Другий етап – суспільно корисна праця та трудове навчання в старших класах. І. Єременко надавав особливого значення трудовому навчанню саме на другому етапі. Саме виконання суспільно корисної праці та уроки трудового навчання здатні створити необхідні умови належної якості навчання і підготовки до самостійного життя учнів з інтелектуальними порушеннями. У процесі формування трудових навичок, учні

повинні систематично використовувати знання, здобуті на уроках української мови, математики та інших предметів [1].

На сучасному етапі в спеціальних закладах зростають вимоги до трудового навчання учнів з інтелектуальними порушеннями. У зв'язку з тим, що ці учні не можуть здобути середню і вищу освіту, кінцевою метою їх навчання і виховання є підготовка до самостійної продуктивної трудової діяльності.

При цьому особлива увага надається проведенню профорієнтаційної роботи в спеціальному закладі для дітей з інтелектуальними порушеннями. Так, за І. Єременком виділяються такі основні компоненти профорієнтації: професія та основні для її здобуття вимоги; особистість і її здібності; місце можливої роботи. При цьому особлива увага повинна звертатись також на вивчення психологічних і психофізіологічних вимог професії до робітника, на вивчення придатності учня до роботи за даною професією. Наукове обґрунтування доступності оволодіння професією учнями значно полегшить їм успішне опанування різними професіями [2, с.43].

У підготовці учнів до трудової діяльності важливе значення мають обслуговуюча, суспільно-корисна і продуктивна види праці, трудові вправи на навчально-дослідних ділянках, заняття в гуртках професійної спрямованості. Активне включення учнів до різноманітних форм трудової діяльності, доступних віковим і психофізичним можливостям школярів з інтелектуальними порушеннями, забезпечує різнобічний розвиток особистості, практичну і професійну підготовку, політехнічну освіту, наступність трудового навчання.

У старших класах трудове навчання здійснюється на базі шкільних майстерень з доступних для учнів з інтелектуальними порушеннями профілів сучасного виробництва. У виборі профілів підготовки учнів до майбутньої трудової діяльності, враховується складність і важкість професії, її доступність кожному вихованцю. Водночас, як би диференційовано не підходили педагоги до професійної підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями, школа зобов'язана сформулювати у них загальні знання про структуру господарчої

діяльності, трудових, виробничих та технологічних процесів. Учні мають оволодіти загальними і спеціальними трудовими вміннями і навичками, властивими певній галузі господарства, та основними прийомами праці з окремих споріднених спеціальностей. У процесі трудового навчання учні набувають умінь організовувати своє робоче місце, планувати послідовність виконання трудових операцій, контролювати хід діяльності та оцінювати результати праці. Така організація трудового навчання в спеціальній школі забезпечує політехнічну і професійну освіту та включення випускників до самостійної трудової діяльності.

Об'єктом дослідження нами обрано розвиток трудової діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках швейної справи. Високий і розвиваючий потенціал праці пояснюється тим, що саме в процесі швейної справи створюються сприятливі умови органічної сполуки різних за своїми характеристиками дій учнів: сенсорних, розумових і практичних. Швейна справа передбачає активне включення в діяльність різних психічних процесів і сфер дитини, що створює сприятливі передумови для її загального розвитку. У зв'язку з цим особливе місце займає робота над розвитком мовленнєвої діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями у процесі трудової діяльності [3].

В роботах відомих вітчизняних та зарубіжних вчених І. Єременка, С. Мирського, Б. Пінського, В. Синьова та інших виявлено закономірності й особливості розвитку структури трудової діяльності. Аналіз наукової літератури показав, що найбільш характерною особливістю для більшості учнів цієї категорії є низький рівень самостійності у виконанні трудових завдань. Вони проявляються тоді, коли учням необхідно виконати мисленнєві і мовленнєві дії, визначити мету і завдання діяльності, шляхи їх досягнення, спланувати хід виконання завдань, проконтролювати результати їх виконання. У формуванні цих компонентів трудової діяльності особливу роль відіграє здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, які у цих дітей сформовані на досить низькому рівні.

Результати досліджень Л. Вавіної, Г. Мерсіянової, В. Петрової показали, що вивчення швейної справи для цієї категорії учнів ускладнюється через невідповідність між розвитком мовленнєвої і практичної діяльності. Органічні ушкодження мозку призводять до того, що в цих учнів не на достатньому рівні сформоване усне і писемне мовлення у процесі трудової діяльності. Учні не можуть правильно організувати свої дії відповідно до мовленнєвої інструкції. В своїх дослідженнях вони звернули увагу на те, що порушення взаємодії між мовленням і практичною діяльністю можуть бути усунені завдяки спеціально організованому навчанню і, насамперед, у процесі виконання учнями практичних завдань [2].

Формування особистості учнів з інтелектуальними порушеннями вчені цілком пов'язували з розвитком їхньої практичної діяльності. Провідна роль, на їхню думку, належить подоланню вад розвитку мовлення учнів, які включають пізнавальні компоненти саме в практичній діяльності.

Недоліки розвитку мислення учнів особливо впливають на виконання практичних дій, коли необхідно вирішувати розумові завдання. Причиною цього є те, що вони не встановлюють необхідних зв'язків і відношень між предметами, не співвідносять окремі дії і операції з метою, не узгоджують їх між собою. Недоліки мисленнєвої діяльності проявляються також в тому, що дитина не підкоряє свої дії поставленій меті. Наслідком цього може бути те, що дитина не закінчує розпочату роботу або виконує її неправильно. Мисленнєва діяльність є невід'ємною частиною трудової діяльності.

Дослідження Г. Мерсіянової підтвердили, що в процесі праці в учнів розвиваються вміння аналізувати і синтезувати, спостерігати, порівнювати, узагальнювати, використовувати набуті знання і навички у нових навчальних та практичних ситуаціях [3].

Теоретичний аналіз літератури показав, що в процесі трудового навчання, при правильно організованій корекційній роботі учні можуть більш успішно оволодівати трудовими навичками, основними операціями та контрольними діями. На уроках з трудового навчання удосконалюється мислення і мовлення

учнів, розширюється активний і пасивний словник, збагачується трудовий і життєвий досвід.

Варто констатувати, що багато дослідників (Г. Дульнев, В. Бондар, С. Мирський, Г. Мерсіянова та інші) підкреслюють величезні можливості трудового навчання у корекції психофізичного розвитку і формуванні особистості учнів з інтелектуальними порушеннями, пояснюючи це інтересом, який викликає трудова діяльність в учнів, а також її зовнішнім, предметним, мануальним характером, на основі чого створюються сприятливі можливості для корекції, упорядкування «внутрішньої» психічної діяльності, а також мовлення дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єременко І.Г., Мерсіянова Г.М. Навчання учнів допоміжної школи користуватися знаннями і вміннями. К., 1971. 136 с.
2. Єременко І. Г., Вавіна Л. С., Мерсіянова Г. М. Диференційоване навчання в допоміжній школі. К., 1979. 140 с.
3. Мерсіянова Г. Професійно-трудова підготовка учнів допоміжної школи. Дефектологія. 2001. № 1. С. 45–47.
4. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. Частина II. Навчання і виховання дітей. К. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 224 с.

Бояренко Марія Олександрівна,

Броварський заклад дошкільної освіти «Оленка»,

вчитель-логопед, корекційний педагог, спеціаліст II категорії,

Бровари, Україна

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ВЧИТЕЛЯ-
ЛОГОПЕДА**

Анотація. У статті розглядаються особливості використання комп'ютерних технологій у корекційно-логопедичній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано доцільність використання інформаційно-комунікаційні технології на підгрупових, індивідуальних корекційно-розвиткових заняттях. Розглянуті санітарно-гігієнічні вимоги до проведення занять із використанням ІКТ.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; інклюзивне навчання, корекційно-розвиткова робота; інформаційно-комп'ютерні технології; пізнавальна активність, мовленнєві порушення.

Abstract. The article examines the peculiarities of using computer technologies in correctional and speech therapy work with children with special educational needs. The expediency of using information and communication technologies in subgroup, individual corrective and developmental classes is substantiated. Considered sanitary and hygienic requirements for holding classes using ICT.

Keywords: children with special educational needs; inclusive education, corrective and developmental work; information and computer technologies; cognitive activity, speech disorders.

Застосування в корекційно-освітньому процесі спеціалізованих комп'ютерних технологій, що враховують закономірності та особливості розвитку дітей з ООП, дозволяють підвищити ефективність корекційного навчання, подолати порушення вищих психічних функцій, мовленнєві порушення, попередити виникнення вторинних розладів писемного мовлення, а, отже, знизити ризик соціальної дезадаптації дітей.

У даний час одним з основних завдань логопеда є пошук і розробка нових, більш ефективних методів і прийомів роботи з дітьми. Проведення на підгрупових та індивідуальних логопедичних заняттях спеціально підібраних тематичних презентацій, логопедичних ігор створює максимально сприятливі умови для розвитку дітей і дозволяє вирішити педагогічні та корекційні завдання в природніх для дитини умовах - ігрової діяльності.

Упровадження ІКТ у логодіагностичну та логокорекційну роботу допомагає розв'язувати завдання, як на рівні дитини – здійснювати диференційований підхід до навчання, сприяти активізації мимовільної уваги, формувати позитивну мотивацію до корекційно-педагогічної діяльності, – так і на рівні учителя-логопеда – оптимізувати, індивідуалізувати процес навчання, створити надійну систему моніторингу корекційної роботи, підвищувати педагогічну кваліфікацію і професійну майстерність. Застосування ІКТ на логопедичних заняттях розширює можливості роботи з наочним матеріалом, допомагає успішно досягти поставленої мети диференційованої логокорекції.

За комп'ютером дитина відчуває себе більш дорослою, впевненою, компетентною в інформаційному суспільстві. Ці ігри стимулюють інтерес дитини до навчання. А чим більше дитина прагне займатися, тим ефективніше є заняття і логокорекційна робота.

Комп'ютерні технології здатні оживити важкий і тривалий корекційний процес за рахунок новизни, реалістичності і динамічності зображення, використання анімованих зображень, відеоматеріалів, аудіозаписів [4, с. 39].

Використовуючи ІКТ на логопедичних заняттях потрібно намагатися дотримуватися наступних принципів:

- принцип полісенсорного підходу до корекції мовленнєвих порушень, при якому слухове сприйняття інформації поєднується з опорою на зоровий контроль, що дозволяє задіяти збережені аналізатори і сприяє активізації компенсаторних механізмів. Візуалізація інформації відбувається на екрані монітора у вигляді доступних для дітей мультиплікаційних образів і символів. Елементи комп'ютерного навчання допомагають формувати в дітей знакову функцію свідомості, що є вкрай важливим для їх мовленнєвого та інтелектуального розвитку. Таким чином, у дітей формується поняття того, що є декілька рівнів оточуючого нас світу – це і реальні речі, і картинки, і слова, і схеми;
- принцип розвиваючого і диференційованого навчання дітей-логопатів.
Комп'ютерні технології передбачають можливість об'єктивного визначення зон актуального й найближчого розвитку дітей із порушеннями мовлення;
- принцип системності і наступності навчання. Комп'ютерні технології дозволяють використовувати отримані раніше знання в процесі оволодіння новими, переходячи від простого до складного;
- принцип доступності навчання. Комп'ютерні технології і методи їх подачі дітям відповідають віковим особливостям дошкільнят. Завдання пропонуються дітям в ігровій формі;
- принцип індивідуального навчання. Комп'ютерні технології призначені для індивідуальних і підгрупових занять, і дозволяють побудувати корекційну роботу з урахування індивідуальних навчальних потреб та можливостей дітей;
- принцип об'єктивної оцінки результатів діяльності дитини. Результати

діяльності представляються візуально на екрані у вигляді мультиплікаційних образів і символів, що автоматично виключає суб'єктивну оцінку;

- принцип ігрової стратегії і введення дитини в проблемну ситуацію.

Ігровий принцип навчання з пред'явленням користувачу конкретного завдання, яке варіюється в залежності від індивідуальних можливостей і корекційно-навчальних потреб, дозволяє ефективно вирішувати поставлені корекційні завдання і реалізувати на практиці дидактичні вимоги доступності комп'ютерних засобів навчання;

- принцип виховуючого навчання. Використання комп'ютерних технологій дозволяє виховувати в дітей вольові та моральні якості. Цьому сприяє і діяльність дитини, спрямована на вирішення проблемної ситуації, бажання досягнути необхідного результату, підвищена мотивація діяльності [3].

Мною був розроблений цикл тематичних презентацій («Звуковимова» та «Лексика»), якій складається з 5 ліній, які прослідковуються у кожній презентації. Усі лінії можна розподілити на умовні групи:

Група 1. Вправи з розвитку слухового сприймання, спрямовані на розвиток навичок виявляти, розпізнавати навколишні мовленнєві та немовленнєві звуки, орієнтуватися у просторі, а також розвивати слухову пам'ять та увагу, здатність ідентифікувати звук з тим чи іншим об'єктом, що звучить, розпізнавати ритміко-інтонаційні особливості та фонетичні характеристики мовлення.

Група 2. Пропедевтичні вправи, спрямовані на розвиток мовленнєвої динаміки, а саме мовленнєвого дихання, голосу дитини, ритміко-інтонаційної сторони мовлення, здатності аналізувати отриману інформацію.

Група 3. Мовленнєві вправи та «Профілі», провідна мета яких пов'язана безпосередньо з формуванням зв'язаного мовлення, – звуковимовою, вимовою за зразком, читанням, навичками спілкування.

Група 4. Розвивальні вправи, до яких можна віднести всі без винятку модулі циклу. Практично, в усі модулі закладено можливість працювати над розвитком та удосконаленням пізнавальних процесів: сприймання, пам'яті (образної, дійової, словесно-логічної), уваги (зорової, слухової) дитини.

Група 5. Навчальні вправи, головна мета яких – підготовка дітей до навчання у школі, зокрема до опанування основами грамоти, чому сприяє формування фонетико-фонематичної бази (вмінь та уявлень) для оволодіння вимовою, артикуляційної моторики, фонематичних уявлень, знайомства дитини з літерами та оволодіння навичками читання із використанням можливостей нової інформаційної технології [1].

Даний цикл тематичних презентацій дає можливість здійснювати індивідуальний та груповий корекційно-розвивальний вплив.

Отже, у використанні ІКТ вчителем-логопедом можна виділити такі переваги, як інформаційна ємкість, компактність, доступність, наочність, емоційна привабливість, мобільність, багатофункціональність, що в процесі навчання веде до позитивних результатів. Причому, комп'ютер не замінює роботу педагога, а доповнює її та робить більш ефективною.

Практика показує, що використання ІКТ у роботі вчителя-логопеда дає можливість подивитися на свою роботу з нових позицій, переосмислити методичні прийоми, збагатити свої знання та вміння, активізувати динаміку розвитку навичок правильного мовлення в дітей і всього корекційно-освітнього процесу в цілому.

Використання ІКТ на логопедичних заняттях потребує ретельної організації, адже в дітей збільшується емоційна напруга, підвищується навантаження на зорові аналізатори та центральну нервову систему, збільшується ступінь зорової і розумової втоми. Тому особлива увага приділяється дотриманню санітарно-гігієнічних вимог до проведення занять із використанням ІКТ.

Заняття з використанням комп'ютерів дозволяється проводити для дітей старшого дошкільного віку два рази на тиждень (не більше одного разу протягом дня). Безперервна тривалість роботи з комп'ютером не повинна перевищувати 10 хвилин. Заняття проводяться у формі спеціальних вправ, ігор дидактичного характеру. Після занять із дітьми проводять зорову гімнастику. Для дітей, що часто хворіють, мають хронічні захворювання, порушення зору тривалість занять із комп'ютером зменшується до 5 – 7 хвилин. Для роботи з комп'ютером необхідно забезпечити раціональну організацію робочого місця: меблі повинні відповідати зросту дитини, верхня горизонталь екрана відеомонітора повинна знаходитися на рівні очей, відстань від очей до екрана – не менше 50 см. [5, с. 16].

Частина доби, що рекомендована для занять на комп'ютері: перша половина дня – оптимальна, друга – допустима. Заняття з використанням комп'ютера в другій половині дня слід проводити в період другого підйому добової працездатності, в інтервалі від 15,5 год. до 16,30 год., після денного сну і полуденку.

З метою профілактики зорового стомлення доцільно проводити офтальмотренаж (спеціальні вправи для очей). Зорову гімнастику проводять двічі протягом розвивального заняття з використанням комп'ютера: перший раз – у середині роботи на комп'ютері (після 5 хв. роботи для п'ятирічних і після 7–8 хв. – для шестирічних дітей) та другий раз – після завершення роботи на комп'ютері або після завершення всього розвивального заняття з використанням комп'ютера.

Правильна організація навчання дає можливість запобігти навантаженню та втомі, а також допомагає дітям усвідомити важливість збереження здоров'я.

Педагогічно обґрунтоване й виважене використання ІКТ відкриває широкі можливості для покращення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами, її доступності, сприяючи рівному доступу до освітніх послуг,

плідній суспільній інтеграції на засадах інклюзивного підходу. При цьому необхідною умовою є готовність педагогічних працівників до розроблення інноваційних методів, оновлення існуючих підходів для реалізації інклюзивної освіти з використанням ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарова Є. Л., Кукушкіна О. І. Дитина з особливими освітніми потребами. [Електронний ресурс]. Альманах Інституту корекційної педагогіки РАВ. - 2002. - Випуск № 5.

2. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник. А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018. –261 с.

3. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: Навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Планер». –2011.

4. Легкий О. Корекційні можливості застосування комп'ютера у спеціальній школі. Дефектологія. – 2002. – № 1. – С. 36-39.

6. Колупасва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. Особлива дитина: навчання і виховання. 2014. № 2. С. 7–18.

7. Матюх Ж. В. До питання впровадження мультимедійних технологій в інклюзивну дошкільну освіту. Модернізація інформаційно-ресурсного забезпечення освітнього простору навчальних закладів : зб. тез доповідей Міжнар. наук.- практич. конф. Київ : Науково-методичний центр інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів «Агроосвіта», 2016. С. 33–35.

8. Качуровська О. Новітні засоби корекції та розвитку мовлення учнів із тяжкими вадами мови. Дефектологія. – 2006. – N 2. – С. 46-49.

Брезіцька Олена Вікторівна,

ВСП «Фаховий коледж інформаційних
технологій та землевпорядкування НАУ»

Київ, Україна

Використання цифрових технологій дистанційного навчання в умовах воєнного стану

Анотація. У статті проаналізовано особливості дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Подано перелік цифрових технологій та освітніх он-лайн платформ для дистанційного навчання як в синхронному так і асинхронному режимах. Визначено основні напрямки забезпечення освітнього процесу з використанням цифрових технологій.

Ключові слова: Дистанційне навчання, он-лайн платформа, цифрові технології, заклади освіти, цифрова грамотність, військова агресія.

Abstract. The article analyzes the specifics of distance learning in the conditions of martial law. A list of digital technologies and educational online platforms for distance learning in both synchronous and asynchronous modes are presented. The main directions of ensuring the educational process with the use of digital technologies have been determined.

Key words: Distance learning, online platform, digital technologies, educational establishments, digital literacy, military aggression.

Застосування технологій дистанційного навчання останніми роками стає не просто актуальним, а й життєво необхідною та невід'ємною складовою як для української системи освіти, так і для світової галузі освіти. Пандемія COVID-19 змусила стрімко запроваджувати не лише онлайн-технології зв'язку, а й наповнення різних платформ освітнім контентом.

Руйнування шкіл, примусове переселення учнів і вчителів, які навчаються і працюють у нових школах по всій Україні та за її межами, «випадання» з навчального процесу окремих дітей і цілих класів через повітряні тривоги, бойові дії та інші причини, пов'язані з війною, дали поштовх об'єктивно

актуалізувати продовження розпочатих активностей дистанційного навчання та їх усебічне поглиблення.

Дистанційна чи змішана форма навчання, мабуть буде переважати в більшості регіонів України найближчі роки, адже на кінець серпня 2022 року через бомбардування та обстріли збройними силами РФ пошкоджено 2328 закладів освіти, з них 289 зруйновано повністю. Серед повністю зруйнованих – 9 ЗФПВО та 7 ЗВО [1.с.31].

Чисельно більшою є кількість пошкоджених ЗФПВО та ЗВО. Станом на 1 серпня поточного року було пошкоджено 120 таких закладів, а саме 71 ЗФПВО та 49 ЗВО й закладів післядипломної педагогічної освіти. Частка закладів сфери вищої освіти в загальові пошкоджених дорівнювала 6 % [3.с.163].

За кордоном перебуває близько 5% українських освітян від загальної кількості вчителів, а це 26 тисяч осіб. За межами України зараз перебуває, за різними оцінками, від 700 тисяч до 1,5 мільйона дітей шкільного віку. За результатами аналізу інформації, наданої МОН Національною академією наук та закладами вищої освіти, число наукових і науково-педагогічних працівників із початку війни російської федерації проти України залишило територію нашої країни та виїхало до інших країн становить 4805 осіб, із них продовжують провадити наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність 4092 особи [3.с.199].

В умовах воєнного стану набуває критичного значення можливість організувати дистанційне навчання за рахунок цифрових технологій і рішень, тому Міністерство освіти і науки України з перших днів російського вторгнення активізувало роботу щодо залучення якомога більшого числа міжнародних партнерів, українських організацій і представників бізнес-сектору до підтримки цифрової освіти в Україні. Серед головних партнерів, які швидко відгукнулися та ефективно підставили своє цифрове плече МОН, можна назвати: ЮНІСЕФ, War Child, Klett Publishers, Save the Children, EU4DigitalUA, Coursera, Udemy, edX, Міжнародний фонд «Відродження», Tech ToTheRescue,

ЮНЕСКО, DECIDE, Google, Microsoft, SpaceX, HP, LEGO, SpaceX і багато локальних партнерів [3.с.333].

З моменту повномасштабного вторгнення у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та за підтримки Міністерства освіти і науки України було створено унікальну платформу для батьків та вчителів «Освіторія», на якій можна знайти відповіді на найпоширеніші питання стосовно навчання в Україні та за кордоном під час воєнного стану [4].

Також під час війни відкрили доступ до своїх платформ [дистанційна-школа Меридіан](#), [Liko Education Online](#), [Атмосферна школа](#) та школа [Оптіма](#).

Безкоштовною онлайн-платформою залишається [iLearn](#). На [Youtube каналі](#) можна переглянути освітні вебінари. Також повністю безкоштовним став сервіс [ЗНО-онлайн](#). Щоб отримати уроки в режимі реального часу можна долучитися до ініціативи ГО «Смарт Освіта».

Увага міжнародної спільноти також фокусується на розвитку й забезпеченні доступу до топового контенту для вітчизняних університетів. На сьогодні досягнуто домовленості з лідерами ринку онлайн-навчання – платформами Coursera, Udemu та edX – про надання безкоштовного доступу до широкого спектра курсів для українських студентів.

У межах підтримки освіти України Coursera та Udemu безкоштовно відкрили понад 12 тис. онлайн курсів для здобувачів фахової передвищої та вищої освіти України із можливістю отримати сертифікат про їх проходження.

На кінець липня 2022 року на платформі Coursera зареєстровано вже більш ніж 22 тис. українських студентів, які пройшли майже 30 тис. курсів [3.с.309].

У межах вступної кампанії 2022 р. до закладів вищої освіти за підтримки Постійного представництва ЮНЕСКО в Україні було розроблено прототип системи для проведення національного мультипредметного тесту. Технічне завдання на зазначену систему надано за підтримки швейцарсько-українського проєкту «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE)[2].

Для освітян закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти

розпочато дистанційне навчання за програмою «Цифрові інструменти Google для освіти» від МОН і Google Україна. Програма передбачає 12 ідентичних циклів безкоштовних освітніх курсів і тренінгів, кожен із яких розпочинає роботу щомісяця з липня 2022 р. до червня 2023 р. [2].

Подолання нерівності доступу закладів освіти, педагогів, здобувачів освіти до інформаційно-комунікаційних технологій є пріоритетним завданням Міністерства освіти і науки України. Важливим напрямом роботи із партнерами з розвитку стало надання вчителям та учням набору цифрових інструментів для оптимізації освітнього процесу. Безкоштовний доступ до своїх продуктів надали компанії Microsoft, Google і Zoom. Онлайн заняття можуть проходити як консультації в режимі запитання - відповідь, вебінару, онлайн форуму, віртуальної екскурсії тощо. Також організація дистанційного навчання може відбуватись з поєднанням синхронного та асинхронного режимів [1.с.33].

Для швидкого інформування українських науковців та інноваторів про можливість їх підтримки в Україні й за кордоном продовжує функціонувати телеграм-бот Info Science Bot. У боті розміщено понад 200 публікацій щодо можливостей підтримки науковців та інноваторів [3.с.205]

За підтримки міжнародних організацій істотно розширилися можливості безкоштовного використання українськими закладами освіти та науковими установами електронних баз даних, що має виключно велике значення для ефективної наукової діяльності.

Міністерство освіти і науки України розробило 11 проєктних пропозицій¹⁴ для покриття першочергових потреб сфери освіти на період воєнного стану, що відповідають ключовим пріоритетам освітньої політики. Серед них: цифрові девайси для освіти, відкриття освітніх хабів за кордоном, STEM-освіта, цифровий освітній паспорт, створення навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням [3.с.22]. Їх вчасна імплементація може мінімізувати освітні втрати та підвищити стійкість української освіти в умовах війни.

На сьогоднішній день Міністерство освіти і науки України проводить інтенсивну роботу з напрацювання дієвих сценаріїв розв'язання проблем у

забезпеченні освітнього процесу цифровим контентом, пристроями, технологіями; удосконалює та уніфікує в цьому контексті низку освітніх інформаційних систем і централізованих інформаційних баз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Мар'єнко М. Сухіх А. Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/595/526> (дата звернення: 15.09.2022).

2.Невідкладні потреби освіти і науки України / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni/nevidkladni-potrebi-osviti-i-nauki-ukrayini> (дата звернення: 15.09.2022).

3.Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник.: Київ 2022 URL: [https:// mon.gov.ua/ storage/app/ media/zagalna%20serednya/ serpneva-konferencia/2022/ Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/ Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf) (дата звернення: 13.09.2022).

4.Якісна освіта в умовах війни. URL: <https://osvitoria.media/> (дата звернення: 15.09.2022).

Брушневська Ірина Миколаївна,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Луцьк, Україна

**ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА
СІМ'Ї ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Анотація. В статті розглядається проблема взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, в умовах дистанційного навчання. На сучасному етапі особливої актуальності набуває новий формат взаємодії із батьками, що передбачає впровадження інноваційних форм взаємодіяльності в умовах дистанційної освіти. Проаналізовано основні форми онлайн-комунікації, платформи, форми та інструментарій дистанційного навчання.

Ключові слова: освіта, дистанційне навчання, сім'я, діти з особливими освітніми потребами.

Abstract. The article deals with the problem of interaction between a preschool education institution and a family raising a child with special educational needs in the context of distance learning. At the present stage, a new format of interaction with parents, which provides for the introduction of innovative forms of interaction in the context of distance education, is of particular relevance. The main forms of online communication, platforms, forms and tools of distance learning are analyzed.

Key words: education, distance learning, family, children with special educational needs.

У сучасному світі активно розвивається система дистанційного навчання в різних галузях освіти. Як на початку карантинних заходів (з березня 2020 року), так і в умовах сьогодення, в період воєнного стану, дистанційне навчання є вимушеним заходом.

Дистанційне навчання – це сукупність технологій, що дають можливість викладати інформацію в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікативних технологій. Це новий освітній досвід, що з'явився в Україні зовсім недавно, у зв'язку з пандемією CoViD-19, але вже встиг отримати своє місце в сучасному педагогічному середовищі [1, с. 114].

Його сутність полягає у взаємодії учасників освітнього процесу на відстані. Дана взаємодія відбиває всі традиційні компоненти (мета, завдання, зміст, методи, прийоми, форми та засоби навчання) і реалізується за допомогою засобів Інтернет-технологій або іншими, що передбачають інтерактивність. Причому, інформаційні технології в дистанційному навчанні є ключовим засобом.

Проаналізуємо інструментарій дистанційного навчання, запропонований у Методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України «Організація дистанційного навчання» [3].

Згідно з Методичними рекомендаціями основними формами онлайн-комунікації є такі:

- «відеоконференція»;
- «форум»;
- «чат»;
- «блог»;
- «електронна пошта»;
- «анкетування»;
- «служби обміну повідомленнями»;
- «соціальні мережі та мобільні програми».

Ці форми взаємодії ЗДО з сім'єю дитини з ООП мають свої переваги та недоліки. Наприклад, відеоконференція дозволяє спілкуватися учасникам освітнього процесу найбільш наближено до звичайного життя, але ставить певні вимоги до одночасного використання усіма учасниками освітнього процесу. Листування електронною поштою або у соціальних мережах дозволяє взаємодіяти учасникам асинхронно, в залежності від можливостей кожного [1].

Поширеними веб-ресурсами для такої взаємодії є: платформа Moodle (<https://moodle.org/>), платформа Google Classroom (<https://classroom.google.com>), Zoom (zoom.us/download), Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>), LearningApps.org ([LearningApps.org](https://www.learningapps.org)), ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) та ін.

Дані ресурси дозволяють організувати і синхронну, і асинхронну взаємодію, а також двосторонній зв'язок між ЗДО та сім'єю дитини з ООП [1].

Серед інструментарію дистанційного навчання визначають:

- відеоресурси (великий вибір відео);
- онлайн-дошки (забезпечує наочність та надає можливість редагувати спільно з батьками);
- тести та інструменти, інтерактивні сервіси миттєвого опитування (зручне використання та аналіз відповідей);

В умовах дистанційної освіти співпраця з сім'ями, в яких виховуються діти з ООП, може відбуватися в таких формах:

- «семінари-практикуми для набуття практичних навичок з виховання дітей» («Як читати книгу», «Готуємо руку дитини до письма» тощо);
- батьківські збори онлайн;
- групи батьківського спілкування («Страхи», «Чужий, інший», «Особливості взаємодії дітей і батьків», «Особлива дитина і суспільство», «Різні стилі виховання», «Особливості розвитку або індивідуальні риси?» та інші);
- фото-виставка дитячих робіт;
- онлайн тренінги («Журнал відгуків та пропозицій», «Скринька уваги і поваги», «Спільно вирішуємо проблеми» тощо);
- «Телефон довіри»;
- листування за допомогою месенджерів;
- індивідуальні консультації в телефонному режимі [4, с. 534].

В контексті взаємодії ЗДО з сім'єю дитини з ООП доцільно використовувати активні форми роботи в умовах дистанційної освіти:

тематичні тренінги онлайн, майстер-класи з використання інноваційних форм та методів організації освітнього процесу, розробка проектів, кейс-метод, ділові ігри тощо.

За такої взаємодії використовуються найрізноманітніші форми спільної діяльності ЗДО та батьків дітей з ООП: «колективно-групова робота, колективна творча робота, робота в мікрогрупах, робота в змінних групах, ігрова діяльність. Основним методом партнерства є діалог. Без діалогічності не вийде взаємодії, оскільки будь-яка спільна діяльність потребує вміння домовитися, вступити у діалог» [2, с. 50].

Звичайно, в процесі спільної роботи батьки отримують емоційну підтримку, професійні поради, опановують знаннями та вміннями організувати розвивально-корекційну діяльність з дітьми, що мають ООП, в домашніх умовах.

На сучасному етапі особливої актуальності набуває новий формат взаємодії із батьками, що передбачає впровадження таких форм взаємодіяльності в умовах дистанційної освіти як:

- інтерактивні форми роботи з батьками (сімейні клуби, інтерактивні ігри, тематичні акції, дискусії тощо);
- тренінги, майстер-класи й ділові ігри для батьків;
- комунікації засобами електронних пристроїв (створення системи, в якій не тільки вихователь, наприклад, в мережі Viber, спілкується з батьками, а коли до спілкування залучена й адміністрація закладу освіти, психолог, логопед та інші, де є відкритий майданчик для критики);
- впровадження технології «фідбек» в роботі з батьками (зворотний відгук батьків на дію, подію чи взаємодію, яка дає змогу налагодити ефективну співпрацю між закладом дошкільної освіти та сім'єю, в якій зростає дитина з ООП) [5].

Результативна взаємодія ЗДО з сім'єю, в якій виховується дитина з ООП передбачає наявність спільних цілей та прагнень, характеристику учасників взаємодії як добровільних та зацікавлених партнерів, рівноправних учасників

освітнього процесу, відповідальних за результат. Тільки за умови дотримання цих вимог партнерська взаємодія в буде ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільченко В. І., Пікуль К. В., Сизова Л. М., Дуднікова А. М., Жаріна К. М., Жарін В. М. Переваги й недоліки дистанційного навчання. 2021. URL: [http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream /lchenko_Perevagi.pdf](http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/lchenko_Perevagi.pdf) (Дата звернення: 11.09.2022 р.).
2. Опанасюк Ю. Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти. *Вища освіта України*. 2016. № 1. С. 49–53.
3. Рекомендації МОН щодо організації дистанційного навчання в школі URL: https://rada.info/upload/users_files/41919831/0441a7612bd527d97e.pdf (Дата звернення: 11.09.2022 р.).
4. Пюра О. С. Прикладні аспекти соціально-педагогічної роботи з батьками дитини з особливими освітніми потребами. *Молодий вчений*, 2017. Вип. 2. С. 532-536.
5. Удич З. І. Проблема комплексного супроводу сім'ї дитини із особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*, 2021. С. 174-178.

Буга Людмила Павлівна

Каришківський ЗЗСО І-ІІІ ст.,

Вчитель хімії і екології,

Вінницька область, с.Каришків, Україна

ІНКЛЮЗІЯ В УСІХ СФЕРАХ НАШОГО ЖИТТЯ

Анотація. Інклюзія (від Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Інклюзивна освіта безпосередньо є складовою стратегії розвитку демократичного суспільства, оскільки рівноправність, доступність та забезпечення якості освіти є наріжним імперативом її функціонування. Інклюзивне суспільство - це наш обов'язок, бо кожен має почуватись рівним та вільним.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, ООП, особливі освітні потреби, соціальна інклюзія, економічна інклюзія, особливі потреби, особливі діти, мовна інклюзія, культурна інклюзія, освітнє середовище, культурна інклюзія, суспільство.

Abstract. Inclusion (from Inclusion – inclusion) is the process of increasing the degree of participation of all citizens in social life. Inclusive education is directly a component of the development strategy of a democratic society, since equality, accessibility and ensuring the quality of education are the cornerstones of its functioning. An inclusive society is our duty, because everyone should feel equal and free.

Key words: inclusion, inclusive education, OOP, special educational needs, social inclusion, economic inclusion, special needs, special children, language inclusion, cultural inclusion, educational environment, cultural inclusion, society.

Станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність. Насправді це чимала частина наших земляків, які мають такі ж самі права і отримувати від цього світу все те ж, що і здорові люди.

Соціальна інклюзія - це реалізація того, що кожна людина може і має брати участь у суспільному та громадському житті. Саме напрямок соціальної

інклюзії ставить за мету залучення людей з особливими освітніми потребами до соціального добробуту, як повноцінних членів суспільної ланки. Соціальна інклюзія спрямована на розвиток добробуту людини, саме вона реалізує можливості реалізації індивідуума в реальному житті. Як будь-яка галузь розвитку, соціальна інклюзія передбачає певні ідеї розвитку:

- перш за все це розуміння того, що люди різняться між собою за особливостями розвитку і це - нормально. Лідери в громаді несуть відповідальність за створення єдності й гармонії в соціальному середовищі;

- людям, що відносяться до соціальних груп населення потрібно надавати допомогу та обов'язково враховувати їхні індивідуальні особливості;

- завдяки трансформації освіти та індивідуальному підходу з'явилися різні середовища для учнів з особливими освітніми потребами.

Таким чином, розвиток та впровадження новітніх технологій у всіх сфери життя, допомагає соціалізуватись людям з ООП (особливими освітніми потребами) та бути повноцінними ланками соціуму [1, с. 61-67].

Інклюзивна освіта - це спеціальне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами. Це здатність нашого суспільства адаптуватись до освітніх потреб кожного громадянина нашої держави. Інклюзивна освіта - спеціальна форма навчання, яка дає підґрунтя для нормального, а головне рівноправного розвитку усіх учасників навчального процесу з урахуванням їх потреб. Мета створення спеціального середовища регулюється нормативно-правовими документами. У загальній декларації прав людини, проголошеною ООН було вказано: "... неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і гідне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства"[2].

Завдяки інклюзивній освіті кожен здобувач освіти має рівні права. Інклюзія усуває межі між системою освіти і системою допомоги особливим дітям. Таким чином вони краще адаптовуються до навколишнього середовища,

діти можуть почуватись вільно в освітньому середовищі та мають ті ж самі права, що й інші.

Загальновідомо, що останнім часом все більше розвивається тема інклюзії. Нарешті наше суспільство вийшло на новий рівень та все більше переймає досвід іноземних колег, завдяки цьому з'явилося розуміння, що інклюзивність — це про доступність і рівність. Проте все ще знаходиться в стадії розвитку. Загалом проєктами такого рівня часто займаються активісти та волонтери. Але якщо звернутись до культурного життя з поєднанні з інклюзивним середовищем, то все частіше почали відбувати заходи для людей з ООП. Важливе місце в культурному житті посідають майстер-класи для таких людей і це нормально, бо ООП це не вирок, не тавро, як звикли вважати люди. Ми маємо бути свідомими, лояльними та освіченими людьми, які розуміють, що в кожного з нас рівні права в будь-якій сфері існування.

Культурний простір збагатився новими методами залучення усіх людей до культурного розвитку. Таким чином багато подій стають інклюзивними. Саме таким став Міжнародний фестиваль кіно, який за допомогою тифлокоментарів (Тифлокоментар - це лаконічний опис предмета, простору або дії, які незрозумілі сліпому або слабозорому без спеціальних словесних пояснень [3, с. 5-15]) залучив до перегляду кіно велику аудиторію людей з ООП [4, с.].

Завдяки впровадженню інклюзії у сфері культури, вона охоплює все більшу кількість людей та залучає до культурного життя.

Мовна інклюзія - це надважлива складова формування будь-яких процесів, які стосуються людей з ООП. Україна лише на початку впровадження та реалізації проєктів, що полегшують життя та є доцільним в інклюзивному освітньому середовищі.

Варто зауважити, що люди з інклюзією бувають різними, тому варто враховувати їхні індивідуальні, вікові та фізіологічні особливості. Загалом, мова в інклюзивному середовищі має бути простою. Наші закордонні колеги з Німеччини та США схиляються до думки, що мовне середовище має бути легким та простим.

Існує ряд певних порад, які варто враховувати у мовному середовищі, де є інклюзія:

- мова бути простою, без зворотів, метафор та інших мовних засобів;
- слова мають бути прості та зрозумілими, а думка короткою та закінченою;
- людина з ООП - не інвалід, а повноцінний представник соціуму, тому ні в якому разі не потрібно вказувати на індивідуальні особливості;
- не потрібно вживати професійну лексику, запозичені слова, діалектизми, архаїзми тощо;
- не забувайте про контекст. Чітке та лаконічне пояснення не буде зайвим.

Таким чином мовна інклюзія стає простішою та зрозумілою, а також доступною для інших верств населення. Варто зазначити, що завдяки логопедам та їх правильному підходу долати мовний бар'єр стало значно простіше [5, с. 7 - 9].

Інклюзія у всіх сферах нашого життя раніше розглядалась виключно крізь призму соціального вияву, що передбачало зменшення соціальної дискримінації та нерівності в політико-соціальному та частково культурному вияві. Вагомим аспектом була інтеграція окремих верств в загальну структуру соціальних відносин з подальшим поглибленням їх участі в процесах управління [5].

Інклюзія в економіці має своє особливе місце, адже розвиток людства прогресує і базується на міжнародних стандартах та охоплює усі сфери. Економіка є важливою складовою будь-якої країни, тому кожен громадянин є компонентом державотворення та соціального устрою. Інклюзивність є прямим відображенням закріплення парадигми сталого розвитку в економіці та зміни фундаментальних підходів до розуміння, функціонування та управління економікою.

Опалько В. трактує інклюзію як процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі в процесі економічного зростання та справедливого розподілу його результатів. Зокрема, автор звертає увагу на соціально-

економічні проблеми, що виникли в Україні в процесі імплементації реформ, серед яких виділяє: зростання безробіття, посилення соціального розшарування населення, збільшення кількості бідного населення, що зумовили зростання невдоволеності, конфліктності, соціальної напруженості та спричинили деструктивні тенденції у структурі українського суспільства [6].

Економічна інклюзія виділяє певні аспекти задля формування сталого розвитку:

- участь – кожен громадянин має повне право долучатись до економічного життя держави;
- справедливість – забезпечення можливостями різних соціально незахищених груп;
- зростання – економічний розвиток повинен зростати не лише на благо держави, але й населення;
- стабільність – кожен повинен мати впевненість у своєму майбутньому та мати певну економічну стабільність.

Таким чином, економічна інклюзія представляє собою підхід до формування суспільних відносин з рівними умовами на усіх рівнях [6].

Я вважаю, що ізоляції людей за віковими, матеріальними, гендерними, расовими, етнічними, релігійними чи іншими ознаками перешкоджає повноцінному розвитку суспільства. Варто відійти від стереотипів та нарешті усвідомити, що інклюзія повинна повноцінно функціонувати у нашому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. <https://osvita-mykolaiivka.rada.today/normatyvni-dokumenty-shhodo-inklyuzyvno-go-navchannya/>

3. Демчук А.Б. Підхід до розв'язування задачі вибору тифлокоментатора опису сюжету для людей з вадами зору. "Інформаційні системи та мережі". Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Львів, 2013. – №770. – С. 138–142.

4. Кочубей Н.В. Соціокультурна діяльність: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 122 с.

5. Осмолівська О.А. Інклюзивна література в сучасному європейському книговиданні : навчальний посібник О.А.Осмолівська. – К. : «Видавничий центр «12», 2021. 184 с.

6. Опалько В. В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. Причорноморські економічні студії. 2019. № 38(2). С. 63-69.

Горюнова Катерина Анатоліївна,
Маріупольський державний університет,
старший викладач кафедри туризму,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ВИЗНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. Актуалізуються питання стосовно того, що багатьом українським закладам вищої освіти у вирішенні специфічних питань визнання результатів навчання в умовах інтенсифікації процесів європейської інтеграції, здобутих у формальній освіті не вистачає: гнучкості; здатності стратегічно оцінити ситуацію; вміння проаналізувати специфічну ситуацію з огляду на кінцеву мету, очікувані результати та гарантії якості навчання. Визначаються проблемні питання, з якими стикаються заклади вищої освіти при визнанні результатів навчання здобутих в формальній чи неформальній/інформальній освіті.

Ключові слова: визнання, кваліфікація, формальна освіта, неформальна та інформальна освіта.

Abstract. Questions are being updated about the fact that many Ukrainian higher education institutions in solving specific issues of recognition of learning outcomes in the context of the intensification of European integration processes, obtained in formal education, lack: flexibility; the ability to situation strategically assess; the ability to analyze a specific situation taking into account the final goal, expected results and quality guarantees of training. The problematic issues that higher education institutions face when determining the results of learning obtained in formal or non-formal/informal education are identified.

Key words: recognition, qualifications, formal education, non-formal and informal education.

Входження України в європейське співтовариство неможливе без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на збереження мобільності, сприяння працевлаштуванню випускників на внутрішньому та зовнішньому ринках праці в умовах конкурентного середовища. Модернізація вищої освіти в Україні має за мету створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції. Поєднання традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самостійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи.

Проблемним питанням сектору вищої освіти України залишаються розвиток сектору вищої освіти у суспільстві в цілому та система визнання кваліфікацій. Розробка та впровадження уніфікованої системи визнання кваліфікацій в нашій державі сприятиме європейському співробітництву в забезпеченні якості вищої освіти, у гарантуванні високих стандартів і сприянні порівнянності можливостей учасників процесу визнання.

Дослідження стану впровадження процедур визнання в українських закладах вищої освіти здійснюється в рамках проекту програми ЄС Еразмус+ «Підтримка визнання кваліфікацій для українських університетів», скорочена назва «QUARSU».

Метою проекту є посилення ролі сектора вищої освіти у суспільстві шляхом підтримки розвитку системи визнання в Україні як одного із основних інструментів Європейського простору вищої освіти.

Цілями проекту визначено розроблення, створення та апробація методології визнання, сумісної з Національною рамкою кваліфікацій; розвиток людських ресурсів (кадрів) для визнання; створення платформи для підтримки визнання.

Предметом дослідження у цьому проекті є система офіційного визнання набутих особою в процесі індивідуального розвитку рис або властивостей, яка розглядається на прикладі освітніх систем України і країн-партнерів [1].

Під системою визнання розуміємо комплекс інституцій та процесів, що забезпечує виявлення, вимірювання, офіційне підтвердження наявності знань, умінь, компетентностей, здатностей, здібностей, кваліфікації, якими володіє особа в певний момент свого життя, та цінностей, які вона поділяє та якими керується в своїй діяльності, що має правові наслідки для інтегрування цієї особи в подальший процес формальної освіти або офіційного працевлаштування.

В ході дослідження було виявлено потреби та цілі визнання (траєкторії застосування визнаних кваліфікацій в освітній і трудовій сферах):

вступ для здобуття формальної освіти на певному рівні; визнання з метою підтвердження академічних прав;

зміна освітньої траєкторії (індивідуального плану) в системі формальної освіти; визнання з метою підтвердження права на продовження навчання за освітньою програмою:

поновлення після відрахування: із закладу, в якому особа перервала процес здобуття освіти або з іншого національного закладу;

переведення: в межах одного закладу; між національними закладами; без зміни спеціальності; зі зміною спеціальності в межах галузі; зі зміною галузі;

відновлення навчання після академічної відпустки;

академічна мобільність;

вихід на ринок праці; визнання з метою здобуття права доступу до роботи;

відновлення документів про здобуту освіту (отримання дублікатів документів) [2, 25-30].

У країнах Європейського Союзу питання визнання результатів навчання є надзвичайно актуальним і тому йому приділяється значна увага. Одним із базових документів у цій царині є Конвенція щодо визнання кваліфікацій у вищій освіті (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, Lisbon, 11. April 1997). На нашу думку, практика українських ЗВО щодо визнання результатів навчання, здобутих у

формальній освіті мала б розглядатись через призму Європейського досвіду, оскільки саме цей досвід може принести цінні рекомендації для України в організації цього питання [5].

Проаналізовані особливості визнання результатів навчання, здобутих у формальній освіті для українських ЗВО дають змогу стверджувати, що загальні методологічні принципи організації процедури у цьому питанні визначаються нормативними актами на рівні МОН України (очевидно, що це правильний підхід), але суттєвим недоліком є те, що ЗВО, як під копірку, розробляють свої положення зовсім не враховуючи індивідуальні особливості навчального процесу в тому чи іншому закладі вищої освіти. У такий спосіб ЗВО: не хочуть стикатись із проблемами, які можуть виникнути у разі наявності деяких розбіжностей між «загальноукраїнськими та університетським правилами»; уникають додаткової клопіткої роботи, що визначає власні особливості процедури визнання результатів навчання залежно від специфіки освітньо-професійних програм; намагаються зарахувати до себе на навчання як можна більше студентів, що пов'язано із економічними вигодами (в деяких випадках навіть шкодячи власній репутації).

ЗВО не завжди дотримуються принципів прозорості у цьому питанні (відсутня детальна і чітка інформація щодо процедури визнання результатів навчання, здобутих у формальній освіті на сайтах відповідних університетів чи інститутів). На думку іноземних експертів для забезпечення якості у процесі визнання результатів навчання, здобутих у формальній освіті необхідні три складові: прозорість та надійність; доступна база даних університетських модулів та освітніх програм та умови їх освоєння / здобуття; загальні та специфічні умови визнання.

У процедурі визнання результатів навчання ЗВО основну увагу приділяють інформації щодо існуючих кредитів ЄКТС та здобутому освітньому рівню (бакалавр – магістр – доктор філософії). Вузким місцем тут, на нашу думку, є відсутність у ЗВО стратегій, що визначатимуть їхні специфічні особливості, їхню ідентичність.

Необхідно визнати, що багатьом українським ЗВО у вирішенні специфічних питань визнання результатів навчання, здобутих у формальній освіті не вистачає: гнучкості; здатності стратегічно оцінити ситуацію; вміння проаналізувати специфічну ситуацію з огляду на кінцеву мету, очікувані результати та гарантії якості навчання; розуміння щодо використання статистичних розподілів отриманих оцінок з метою адекватного співставлення з існуючим розподілом (таблицею результатів) іншого ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підтримка визнання кваліфікацій для українських університетів. URL: <https://quarsu.nltu.edu.ua/ua> (дата звернення: 22.08.2022).
2. Горюнова К., Стойка А., Борисова І. Практика визнання кваліфікацій закладами вищої освіти України: проблеми та перспективи розвитку. Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. VI. Київ, APREI, 2021. С. 23-38.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 18.08.2022).
4. Наказ МОН «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» від 05.05.2015 р. № 504, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 27.05.2015 р. за № 614/27059). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15#Text> (дата звернення 15.08.2022).
5. Аналіз досвіду визнання та потреб у підтримці в Україні. URL: <https://quarsu.nltu.edu.ua/ua/activities/metodical-developments/analiz-dosvidu-viznannya-ta-potreb-u-pidtrimci-v-ukrayini> (дата звернення: 15.08.2022)

Губарь Олена Василівна,

Національний університет «Запорізька політехніка»,
завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, доцент,
Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розглядаються основні теоретичні аспекти визначення сталого розвитку економіки. Тема розкрита з точки зору економічної системи, споживача і компанії. Наголошено на гострій необхідності орієнтації всього суспільства на сталий розвиток економіки як запоруку органічного функціонування країн світу.

Ключові слова: економіка, сталий розвиток, суспільство, економічне зростання, екологія.

Abstract. The article discusses the main theoretical aspects of determining the sustainable development of the economy. The topic is revealed from the point of view of the economic system, the consumer and the company. The urgent need to focus the whole society on sustainable economic development as a guarantee of organic functioning of the countries of the world is emphasized.

Keywords: economy, sustainable development, society, economic growth, ecology.

Стрімкий розвиток економіки сучасного світу призвів до кардинальної зміни вектору руху зростання держав. Так, на зміну інтенсивного зростання промислового виробництва за рахунок недбалого ставлення до навколишнього середовища, експлуатації робочої сили прийшла теорія сталого розвитку економіки. Він передбачає поєднання двох важливих аспектів: визнання пріоритетності економічних і соціальних потреб, важливих для виживання найбільш вразливих категорій населення, та водночас розуміння обмежень, серед яких в тому числі обмеженість природних ресурсів, необхідність більш раціонального й дбайливого ставлення до оточуючого навколишнього середовища [1].

Суспільство відіграє важливу роль у сприянні сталому економічному розвитку. У всіх інвестиціях важливо враховувати вплив на навколишнє середовище.

Сталий економічний розвиток – це збалансоване економічне зростання, вільне від заборгованості та надмірного споживання факторів виробництва, та діяльність, яка враховує пропускну здатність навколишнього середовища та майбутніх поколінь. Загалом суспільство хоче стабільного економічного зростання. Існує також багато дискусій щодо необхідності тривалого економічного зростання в суспільстві, коли існує занепокоєння щодо наявності природних ресурсів [2].

Якщо розглядати економічну систему з точки зору сталого розвитку, важливо, щоб економічна діяльність не призводила до зменшення соціального чи екологічного капіталу. Стійка та стабільна економіка забезпечує основу для будь-якого іншого сталого розвитку. Без міцної фінансової основи неможливо виплачувати заробітну плату, інвестувати в добробут співробітників або в екологічно чистий розвиток. Стала економіка також допоможе подолати нові виклики, такі як зростання витрат на соціальне забезпечення та охорону здоров'я через старіння населення [3].

З точки зору споживача, важливість стійкої економіки відображається в поведінці та виборі споживачів. Усі наші операції впливають на навколишнє середовище. Споживчий вибір домогосподарств відіграє важливу роль у сприянні сталому економічному розвитку. Кожен із нас може досягти економічної стабільності, віддаючи перевагу екологічним продуктам. Продукти та послуги повинні надаватися з меншим навантаженням на навколишнє середовище, природні ресурси та енергію. У сталому споживанні споживач повинен більш цілісно дивитися на свій вибір з точки зору сталої економіки, яка має враховувати не лише економічний аспект, але й екологічний, соціальні та культурні аспекти рішення щодо споживання. Відповідальне споживання – це насамперед відповідальність споживачів. Попит породжує пропозицію екологічно чистих продуктів. Будь-яке споживче рішення може призвести до

сталого економічного розвитку. Досягнення цілей сталої економіки вимагає відповідальності та відданості всіх учасників: суспільства, бізнесу та споживачів.

Сьогодні питання довкілля також стосується кожного підприємства. Екологічно компетентна компанія мінімізує свій власний несприятливий вплив на навколишнє середовище та надає своїм зацікавленим сторонам рішення, які допомагають клієнтам зменшити непотрібне споживання енергії та ресурсів. Врахування екологічних міркувань є частиною прибуткового бізнесу.

Спеціалізовані компанії виробляють більшу частину продукції та послуг. Можливо, відбувається перехід до промислової революції, заснованої на принципах низького рівня викидів вуглецю та розумного використання ресурсів. Підтримуючи стале виробництво, фокус політики зміщується в бік розвитку нового бізнесу, який не тільки працює відповідально, але й зосереджується на забезпеченні стійких рішень. Йдеться не лише про виробництво чогось екологічно чистим способом, а про те, щоб сам продукт чи послуга діяли як рішення для вирішення проблем сталого розвитку. Стале виробництво часто розглядають з точки зору навколишнього середовища, шукаючи такі рішення, як циклічна економіка, біоекономіка, чисті технології або відновлювана енергія. Поряд з екологічним бізнесом, більш рішучих зусиль також потребує здатність добробуту бізнесу створювати нові типи стійких рішень.

За принципом, компанії повинні дотримуватися чинного законодавства, яке визначає, як діяти в різних ситуаціях. Економічно відповідальна компанія працює відповідно до законодавства та сплачує податки та зарплату. Основними обов'язками підприємця з точки зору стійкої економіки є: сплата податку на прибуток і додану вартість та утримання податків з доходів працівників і перерахування їх до податкових органів, використання природних ресурсів, розробка екологічно чистих товарів.

Окрім відповідальності та прагнення до сталого економічного зростання, корпоративна соціальна відповідальність включає прозорість. Відповідальна компанія публічно звітує про свій бізнес, наприклад, на своєму сайті. Таким чином компанія хоче дати своїм зацікавленим сторонам відповідальне уявлення, а також можливість оцінити свою діяльність. Наприклад, компанія може підготувати екологічний фінансовий звіт, у якому вона вкаже свій внесок у розвиток екологічної відповідальності. Екологічна фінансова звітність включає витрати, інвестиції, зобов'язання та доходи, пов'язані з впровадженням екологічної відповідальності.

Отже, для втілення в життя ідей збалансованого розвитку потрібен стратегічний підхід, який передбачає заміну розробки фіксованих планів створенням адаптивної системи. Необхідно відмовитися від думки про виключну відповідальність держави за розвиток, але й суспільства в цілому; впроваджувати прозорі переговори, співпрацю та узгоджені дії; переходити від галузевого до інтегрованого планування; концентрувати увагу на розвитку, який визначається і фінансується, виходячи насамперед з власних можливостей країни тим самим знижуючи залежність від зовнішніх впливів коштів..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сталий розвиток для України. Економічний розвиток. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://sd4ua.org/golovni-temi-stalogo-rozvitku/ekonomichnij-rozvitok/>
2. Вальд Б. Сталий розвиток: що це, чому це важливо та до чого тут Україна [Електронний ресурс] / Богдан Вальд – Режим доступу до ресурсу: <https://ucap.io/stalyj-rozvytok-shho-cze-chomu-cze-vazhlyvo-ta-do-chogo-tut-ukrayina/>
3. Сталий розвиток [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvytok.html>.

Демченко Ірина Іванівна

Національний університет біоресурсів та природокористування України,

професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,

доктор пед. наук, професор,

Київ, Україна

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА ФУНКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті розглядаються особливості психотерапевтичної функції професійної діяльності педагога в інклюзивному освітньому середовищі

Ключові слова: інклюзивна освіта, професійної діяльності педагога, психотерапевтична функція, фрустрація, соціальна поведінка.

Abstract. The article discusses the features of the psychotherapeutic function of a teacher's professional activity in an inclusive educational environment

Key words: inclusive education, professional activity of a teacher, psychotherapeutic function, frustration, social behavior

Специфіка сучасного етапу розвитку освіти визначається пошуками ефективних шляхів удосконалення підготовки педагогічних кадрів, перепідготовки та підвищення їхньої кваліфікації у руслі впровадження інклюзивного навчання та побудови суспільства для всіх.

Професійну діяльність в умовах інклюзивної освіти можна трактувати як умотивований комплекс основних і додаткових професійних функцій педагога, якісне виконання яких у тісній співпраці з соціальним та спеціальними педагогами, психологами, медичними працівниками та батьками забезпечує успіх вирішення завдань психолого-педагогічної, навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи для досягнення гарантованого результату загальноосвітньої підготовки школярів з особливими освітніми потребами та без них.

До функцій педагогічної діяльності вчителя В. Семиченко і Т. Яценко пропонують додати ще психотерапевтичну [3; 6], що не пов'язана з безпосереднім лікуванням, а з вихованням, адаптацією і соціалізацією дітей в інклюзивному освітньому середовищі, з їх гармонійним, емоційним та інтелектуальним розвитком.

У співпраці із психологом, соціальний педагогом, дефектологом, реабілітологом та іншими фахівцями учитель виконує психотерапевтичну функцію, що спрямована на гармонізацію навчання, виховання і розвитку дитини, її душевної рівноваги, почуттів, переживань. Він налагоджує довірливі взаємини дитини з оточуючими, здійснює вербальний і невербальний вплив на емоції і самосвідомість учнів, надає допомогу у вирішенні міжособистісних конфліктів, знятті депресивного стану, сприяє формуванню позитивного ставлення дитини та її батьків до життя, до соціального оточення, до самої себе, створює ситуацію успіху в будь яких різновидах активності школярів за допомогою різноманітних психотерапевтичних методик ігротерапії, арт-терапії, естетотерапії, природотерапії тощо. Такий психотерапевтичний вплив сприяє формуванню соціальної поведінки учнів.

Під соціальною поведінкою розуміють організовану реальну активність індивіда як соціального суб'єкта педагогічних систем, у відносинах із самим собою, з іншими соціальними суб'єктами у процесі навчання, виховання та розвитку, що відображає ступінь сформованості ставлення людини і до самої себе (соціальний досвід людини інтегрований в її Я-концепцію); до інших (система соціальних зв'язків як рівень розвитку соціальної мережі людини); до своєї діяльності (соціальна компетентність як рівень розвитку основного набору соціальних навичок, необхідних для нормального соціального життя та діяльності) [2].

Важливо зазначити, що низький рівень сформованості цих відносин може бути головною причиною неадекватної реакції людини на певну ситуацію, що виникла, далі – виникнення проблеми і, як наслідок, – стресова ситуація. Тобто

бар'єр, який перешкоджає повній реалізації власного «Я», що викликає виникнення зони опору, тертя та напруження, тобто фрустрацію.

Фрустрація (від лат. Frustratio – обман, марне очікування) – негативний психічний стан, обумовлений неможливістю задоволення тих чи інших потреб особистості. Вона виявляється через емоційні стани образи, досади, відчай, гніву, несамовитості, печалі, зневіри, туги, ностальгії, горя, скорботи, провини, агресії й апатії [5].

Із психологічного кута зору, під час різних видів освітньої діяльності у школярів можуть виникати стани фрустрації, що виражається в характерних переживаннях (розчарування, роздратування, тривога та відчай) та особливій поведінці (депресія, нудьга, відчай або гнів, агресія), викликаних об'єктивно непереборними труднощами на шляху до досягнення мети, розбіжностями з очікуваннями, відповіддю на трансформацію і незадоволенням особливих освітніх потреб [1]. Такі фрустрації поглиблюють порушення психофізичного розвитку і можуть призвести до патологічних змін. І якщо своєчасно не звернути на неї уваги і не вжити необхідних заходів, то небажані явища неминуче стануть незворотними, збільшуючи згодом негативні риси особистості та прояви асоціальної поведінки.

У цьому ракурсі особливо актуалізується значення психотерапевтичної компетентності вчителя як інтегральної якості, що об'єднує систему знань, умінь, досвіду, цінностей та традицій, необхідних для професійної діяльності у галузі психотерапевтичних взаємовідносин усіх учасників інклюзивного освітнього процесу. Адже в наукових колах психотерапевтичну педагогічну діяльність розглядають як особливий вид міжособистісної взаємодії вчителя та учнів, при якому останнім надається психологічна допомога у вирішенні освітніх проблем і подоланні труднощів [1; 3; 6]; як активність педагога у знятті чи зниженні несприятливого стану (наприклад: агресії, апатії тощо) у ситуації, коли це особливо важливо як для дитини, так і для оточуючих; як вербальний і невербальний вплив педагога на особистість учня, спрямованого на допомогу в усвідомленні власних думок, почуттів, бажань та способів

поведінки, в результаті чого учень вчиться розуміти та приймати себе, дбати про себе, будувати свій внутрішній світ та відносини з оточуючими на основі вільного вибору. Саме терапевтичне ставлення педагогів (безоцінне прийняття, емпатія, доброзичлива участь, позиція професійної зацікавленості, допомога, підтримка позитивних особистісних змін) дозволяє учневі зробити усвідомлений вибір з опорою на реальний досвід.

Наприклад, основними способами реакції дітей на перешкоди чи невдачі, що виникають у грі, є крик, плач, істеричний сміх, судомні рухові реакції тощо. Після стихання такого реагування настає акт визнання власної провини, прийняття невдачі, рефлексія неадекватної поведінки. У цю мить є змога відновити емоційний стан дитини шляхом заохочення до творчої роботи методами арт-терапії. Психотерапевтичні можливості арт-терапевтичної діяльності учня з/без порушень в розвитку пов'язані з тим, що вона є джерелом нових позитивних переживань. Саме це зумовлює виникнення нових креативних потреб і знаходження способів їх задоволення. Адже під впливом мистецтва дорослі та діти переживають катарсис – моральне очищення, піднесення душі, що виникає в процесі співпереживання та співчуття. Внаслідок цього відбувається усвідомлення дітьми проблеми, що спонукає їх до інсайту (осаяння), раптового винаходу способів знаходження її вирішення, генерування енергетичного потоку свіжих творчих ідей [4].

Отже, професійна діяльність педагога в інклюзивному освітньому середовищі характеризується розширеним функціоналом, відповідно до основних і додаткових освітніх послуг. Психотерапевтичний аспект педагогічного процесу полягає у тому, що:

– по-перше, у педагогічному процесі, як і в психотерапії, відбувається вербальна і невербальна взаємодія, взаємовплив між усіма учасниками освітнього процесу;

– по-друге, з погляду цілей та завдань простежується їх аналогічна спрямованість на розкриття здібностей кожної дитини, вдосконалення її

можливостей та усунення бар'єрів, які перешкоджають її особистісному розвитку;

– по-третє, і педагогічна, і психотерапевтична діяльність вчителя в інклюзивному освітньому середовищі більшою мірою пов'язані із соціалізацією учнів, що реалізується в їхніх конкретних діях – соціальній поведінці.

У зв'язку з цим логічно припустити, що ефективність педагогічного процесу в інклюзивному освітньому середовищі буде тим вищою, чим більшою мірою в ньому враховуватимуться закономірності та основні принципи психотерапевтичної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прахова С. А. Дослідження психологічних детермінантів виникнення фрустраційних станів учнів різних вікових груп. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Чернігів: ЧНПУ, 2015. Вип. 128. С. 222–225.

2. Романова А. С. Соціальна поведінка людини у природно-правовому просторі. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5740/vnulpurn201685040.pdf> (дата звернення: 01.09.22).

3. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. К. : Вища шк., 2004. 335 с.

4. Туриніна О. Л. Психологія творчості: навч. посібн. Київ : МАУП, 2007. 160 с.

5. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

6. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції : феноменологія, теорія і практика : навч. посіб. К. : Вища шк., 2006. 382 с.

Дергач Маргарита Альфрітівна,

Хортицька національна академія,

професор кафедри спеціальної освіти та психології,

доктор педагогічних наук, доцент

Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СКРАЙБІНГУ В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІЙ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

Анотація. У статті розглядаються психолого-педагогічні аспекти корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного віку із синдромом Дауна. Наголошується, що використання методу скрайбінгу дозволяє значно покращити процес формування навичок самообслуговування у такої категорії дошкільників.

Ключові слова: дошкільники, синдром Дауна, корекційно-розвиткова робота, метод скрайбінгу.

Abstract. The article deals with the psychological and pedagogical aspects of correctional and developmental work with preschoolers who have Down syndrome. It is emphasized that the scribing method, which is involved in working with children with Down syndrome, activates the formation of self-service skills in them.

Key words: preschoolers, Down syndrome, correctional and developmental work, scribing method.

Самообслуговуюча діяльність набуває вагомого значення у всебічному розвитку особистості дошкільників із синдромом Дауна і слугує фундаментом трудових дій у їхньому подальшому житті (О. Колосова, І. Михновецька, Н. Никоненко, А. Савицький, Л. Тищенко та ін.).

Оволодіння способами самообслуговування дозволяє дитині із синдромом Дауна зменшити залежність від оточуючих, сприяє підвищенню її впевненості у своїх силах, створює передумови для навчання іншим видам діяльності та підготовки до самостійного життя. Від рівня сформованості навичок самообслуговування, як найважливішого компонента самостійності,

залежить соціальна адаптація дошкільників із синдромом Дауна, їхня цілеспрямованість та включення в суспільно корисну працю.

В процесі формування самообслуговуючих навичок варто враховувати той факт, що діти із синдромом Дауна тривалий час не розуміють інструкцію, легко втрачають інтерес до діяльності тощо. Тому важливо у процесі формування навичок самообслуговування використовувати метод візуалізації, який сприяє покращенню розуміння дитиною інформації та підвищує мотивацію до самообслуговуючої діяльності.

Здатність дітей із синдромом Дауна обробляти і зберігати вербальну інформацію є значно нижчою в порівнянні зі здатністю обробляти і зберігати візуальну інформацію. Дослідження показують, що оброблення і реакція таких дітей на голосову інформацію покращуються за умов візуальної підтримки. Тому при формуванні навичок самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна важливо використовувати візуальні опори: знаки, таблиці, схеми, картинки, малюнки тощо.

Діти із синдромом Дауна фіксують свою увагу на вибіркових особливостях зорового образу, віддаючи перевагу простим зображенням та уникають складних образотворчих конфігурацій. Сильною стороною дошкільників із синдромом Дауна є зорова пам'ять та зорово-моторні координації.

Враховуючи особливості індивідуально розвитку дітей із синдромом Дауна, для опановування ними навчального матеріалу з формування навичок самообслуговування, нами було обрано метод візуалізації. Такий метод, під час засвоєння інформації дошкільниками із синдромом Дауна, мав би максимально забезпечувати доступність, компактність, легкість сприйняття та засвоєння інформації із самообслуговуючих дій. Під таку характеристику та навчальні завдання підходить метод скрайбінгу.

Скрайбінг (з англійської *scribe* – робити ескіз, нарис) – це метод розповіді чи пояснення, який супроводжується графічною ілюстрацією головного змісту сказаного. При використанні скрайбінгу утворюється свого

роду ефект паралельного наслідування, тобто дитина слухає інструкцію і одночасно бачить графічну підтримку почутого.

Л. Бондаренко, С. Денисенко, Ю. Меленчук та Д. Сучиліна, відповідно до способу створення візуальна інформація в техніці скрайбінгу, визначили такі його види:

- фланелеграфічний: готові зображення кріпляться на фланелеграф;
- магнітний: готові зображення кріпляться магнітами на презентаційну магнітну дошку;
- аплікаційний: на лист паперу, або якийсь інший фон наклеюються готові зображення, що відповідають вербальному тексту;
- мальований: рука скрайбера малює картинки, записує ключові слова паралельно з текстом, що звучить за кадром;
- комп'ютерний: для створення візуальних образів і організації процесу взаємодії з дитиною із синдромом Дауна використовуються спеціальні програм та онлайн-сервіси.

Практично кожен педагог в інклюзивному середовищі практикує унаочнення навчальної інформації під час формування навичок самообслуговування, підкріплюючи пояснення відповідними схемами чи малюнками. Зважаючи на особливості розвитку та сприйняття навчальної інформації у дошкільників із синдромом Дауна, нами було взято за основу елементи різновиду скрайбінгу – аплікаційний (на фон наклеюються чи накладаються готові зображення), з подальшим підкріпленням такої інформації вербальною інструкцією та яскравими малюнками.

Вкажемо на головні переваги використання аплікаційного скрайбінгу під час формування навичок самообслуговування у дітей із синдромом Дауна:

- опора на «сильну сторону» дитини із синдромом Дауна – зоровий гнозис;
- співвідношення вербальної інструкції та продуктивної діяльності дошкільників із синдромом Дауна;
- розвиток пізнавального інтересу;

- підвищення залученості дошкільників до навчання та концентрації їхньої уваги;
- універсальність та доступність представленого способу візуалізації;
- якісне та зручне засвоєння інформації;
- яскравість лаконічність інформативність креативність представлення навчальної інформації.

Окрім того скрайбінг, як метод візуалізації навчальної інформації, активує обидві півкулі головного мозку: ліву – що відповідає за логічне мислення, праву – що відповідає за емоції, а відтак дитина зі синдромом Дауна сприймає інформацію більш чітко та структуровано.

Отже, доцільність використання скрайбінгу як методу візуалізації навчальної інформації з формування навичок самообслуговування в роботі з дошкільниками із синдромом Дауна зумовлено необхідністю врахування когнітивних особливостей такої категорії дітей, а також потребою в компактному поданні матеріалу у вигляді, найбільш зручному для його сприйняття, розуміння, засвоєння і запам'ятовування дошкільниками із синдромом Дауна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колосова О. В., Йоланта Гурал-Пулроле Соціальна адаптація дітей з синдромом Дауна. Молодий вчений. 2018. №5.2(57.2), травень. 49-52 с.
2. Михновецька І. Дослідження рівня соціального розвитку дошкільників із синдромом Дауна в умовах інклюзивної групи. Педагогічний процес. Теорія і практика (Серія: Педагогіка). 2018. №1-2(60-61). 153-159 с.
3. Никоненко Н. В., Никоненко С. О. Соціалізація дитини із синдромом Дауна через програми раннього втручання. Молодий вчений. 2020. №8.1(84.1), серпень. 60-64 с.
4. Савицький А. М. Нейропсихологічні та нейрофізіологічні аспекти навчання дітей з синдромом Дауна. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2018. №1(45). 248-254 с.

5. Тищенко Л. А. Використання технології піктограм під час проведення занять з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць/ за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Київ : ТОВ «Поліграф плюс». Вип. 9, 2015. 139-144 с.

Деренько Віта Миколаївна

ВСП «Івано-Франківський коледж фізичного виховання НУФВСУ»

викладач, кандидат педагогічних наук,

Івано-Франківськ, Україна

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Анотація. У статті розглядається проблема формування позитивного ставлення здобувачів вищої освіти до здорового способу життя. Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної освіти – збереження здоров'я студентів під час організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Ключові слова: рухова активність, фізичний розвиток, здоровий спосіб життя.

Abstract. The article examines the problem of forming a positive attitude of higher education students towards a healthy lifestyle. The article is devoted to the current problem of modern education – preserving the health of students during the educational process in institutions of higher education.

Key words: motor activity, physical development, health, healthy lifestyle.

Здоров'я зростаючого покоління є головною проблемою сучасного і майбутнього будь-якої країни.

Молоді люди – хлопці й дівчата є найдорожчим репродуктивним, інтелектуальним, економічним, соціальним і культурним потенціалом нашої держави. Впродовж останніх років спостерігається невтішна тенденція погіршення здоров'я молоді, стану її фізичної підготовки та фізичної культури, що призводить до проблем із організацією здорового способу життя. Це пов'язано не тільки зі змінами, що сталися в економіці, екології, умовами праці та побуту населення, але і з недооцінкою в суспільстві оздоровчої та виховної функцій закладів освіти, що позначилось на гармонійному розвитку особистості.

До розробки питань методики фізичного виховання молоді зверталися М. Борисенко, Б. Ведмеденко, Т. Круцевич, С. Цвек та ін.

Проблематику стимулювання рухової активності учнів і студентів закладів вищої освіти досліджували І. Когуч, Т. Круцевич. На необхідність використання різних форм та методів у фізичному вихованні підростаючого покоління звертали увагу О. Ващенко, Е. Вільчковський та ін.

Особливість позитивного ставлення до організованого дозвілля та заняття спортом здобувачів освіти полягає в дотриманні принципів: добровільності та активності (самостійний вибір профілю та виду занять за інтересами), суспільної спрямованості (зміст виховного впливу відповідає потребам студентів та відображає досягнення науки, культури, мистецтва), ініціативності та самодіяльності (врахування бажання дітей, їх пропозицій).

Проте, домінуюча роль в її організації належить студентському активу, який є передусім організатором дозвілля студентів (організованої діяльності колективу, спрямованої на досягнення певної виховної і розвивальної мети) і діє у співдружності з іншими педагогічними працівниками ЗВО.

Система роботи спортивних гуртків та секцій у цьому напрямку повинна враховувати інтереси та запити студентів, їх режим дня, а також бути пов'язаною із чіткою, добре продуманою організованою дозвіллевою діяльністю студентів, з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників їхньої життєдіяльності.

Алгоритм роботи над оптимізацією рухової активності здобувачів освіти може включати наступні етапи: - чітка постановка мети та визначення системи завдань; - вибір змісту, та видів активності (творча, суспільна, пізнавально-творча, трудова, рухова тощо); - відбір оптимальних форм (традиційних та інноваційних), методів; - урахування умов, які забезпечують успіх досягнення мети; - вивчення результатів фізичної діяльності.

Таким чином, налагодження роботи щодо формування позитивного ставлення студентів до здорового способу життя, варто розпочинати з стимулювання їхньої рухової активності, яка безпосередньо залежить від

педагогічних умов, які впливають на якість та результативність діяльності здобувачів освіти в цьому напрямку.

Відповідно до основних педагогічних умов організації ефективної рухової активності студентів належать: - особистісні риси та фаховість організаторів спортивних гуртків та секцій: ініціативність, обізнаність, бажання працювати у сфері фізичного виховання молоді, власна фізична підготовка тощо; - ґрунтовне вивчення індивідуальних особливостей здобувачів освіти: з'ясування специфіки їх анатомо-фізіологічного розвитку та психологічних характеристик (темпераменту, рис характеру, особливостей соціалізації, фізичні дані, стан здоров'я); - застосування диференційованого підходу до залучення студентів до процесу здоров'язберігаючої діяльності та фізичної (рухової) активності; - інтеграція рухової активності з іншими видами діяльності, посилюючими для їх віку – трудовою, естетичною, туризмом та ін.

Отже рухова і фізична активність молоді є надзвичайно важливим, фундаментальним чинником формування, збереження, зміцнення її здоров'я та подальшого розвитку. Оскільки саме у юнацькому віці закладаються основи базової фізичної культури і фізичного виховання, відбувається формування основних рухових навичок і вмінь, джерелом яких є фізична активність. Однак, робота над стимулюванням і активізацією рухової активності студентів, її застосування у в освітньому процесі ЗВО буде мало ефективною, без урахування організаційно-педагогічних умов, дотримання яких стане запорукою успішної роботи із збереження здоров'я здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трофімов Ю.Л. Психологія: підручник К.: Либідь, 2008. 580 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 2007. 616 с.
3. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харків: "ОВС", 2002. 400 с.

Дрозд Лідія Вікторівна,

Херсонський державний університет,

старший викладач кафедри спеціальної освіти,

кандидат психологічних наук,

Івано-Франківськ, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглядаються особливості та важливість підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах військової агресії. Категорія дітей з особливими освітніми потребами є дуже вразливою до будь-яких подій та змін у соціумі. Дана категорія дітей особливо в умовах війни потребує максимальної психологічної підтримки.

Ключові слова: інклюзивна освіта, спеціальна освіта, особливі освітні потреби, психологічна підтримка, діти з особливими освітніми потребами.

Abstract. The article examines the peculiarities and importance of supporting children with special educational needs in the conditions of military aggression. The category of children with special educational needs is very vulnerable to any events, changes in society, and especially during war, they need maximum psychological support.

Key words: inclusive education, special education, special educational needs, psychological support, children with special educational needs.

Ситуація, яка сьогодні скалась в нашій країні, вимагає від фахівців спеціальної та інклюзивної освіти постійно підтримувати дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вони є найвразливішою категорією дітей в нашій державі. Кабінетом Міністрів України було ухвалено постанову від 29.04.2022

р. № 493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр» в якій чітко описано розширення кола завдань на період дії воєнного стану [2].

Розширення процесу інклюзивної та спеціальної освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні є не лише відображенням часу, але також ще одним кроком до реалізації можливості забезпечити право дітей з особливими потребами на якісну освіту [1, с. 858]. Наразі ключовим аспектом в роботі фахівців спеціальної та інклюзивної освіти є психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами у умовах дистанційного навчання.

З початку війни діти з особливими освітніми потребами постійно перебувають в стресовій ситуації. Перебування на окупованих територіях, постійне перебування під звуками вибухів та серен, виїзди зі своїх домівок під обстрілами мають велечезний вплив на дітей та призводять до емоційного вигорання, негативної поведінки, втрати базового відчуття безпеки, що в свою чергу впливає на їх настрій, відповідно втрачається мотивація до навчання та взаємодії з іншими.

Слід пам'ятати, що психологічна підтримка має обов'язково здійснюватись у двох основних напрямках: підтримці дітей з особливими освітніми потребами, а також батьків, що виховують особливих дітей. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами виступає, як створення умов для розвитку дитини, здійснюється через виконання основних видів діяльності: діагностика, корекція, консультування, просвітництво і відповідно сама допомога. Лише якщо всі складові будуть взаємодіяти один з одним то буде отриманий позитивний результат.

Важливим є постійний контакт з дітьми з особливими освітніми потребами. Необхідно обов'язково проговорювати те, що дітям довелось пережити. Вони не повинні тримати в собі весь накопичений негатив. Але при цьому в жодному разі не можна примушувати дитини згадувати події, які їй довелось пережити, це має відбуватись тільки з власного бажання дитини.

На мою думку, одним з методів психологічної підтримки можуть виступати кейси для покращення емоційного стану дитини з особливими

освітніми потребами, а також для їх батьків. Кейси мають носити обов'язково позитивний характер і сприяти відновленню довіри дитини до дорослого з подальшим її включенням в соціум. Можливе проведення тренінгів для батьків і дітей, так як психологічна підтримка є одним з ключових аспектів налагодження емоційного стану.

Важливим аспектом в психологічній підтримці особливих дітей є обов'язкове врахування вікового періоду дитини на час підтримки та допомоги. Не менш важливим є ключове завдання для психолога в роботі з особливою дитиною в умовах війни - це допомога дитині знайти емоційний спокій, а також не втратити, а зміцнити навички здорової життєдіяльності та за можливості продувжувати включення в соціум.

Нажаль, дітям з особливими освітніми потребами дуже не вистачає в першу чергу соціальної та психологічної зрілості та постійної підтримки фахівців. Тому зараз батьки мають максимально триматись, повністю тримати під контролем свої емоції, оскільки особливі діти є досить чутливими і швидко реагують на емоційний стан своїх батьків.

Коли діти бачать, що їх батьки спокійні і чітко знають як діяти в тій чи іншій ситуації, у дітей формується відповідна поведінка, їх стан є більш спокійним. Для особливих дітей впевненість і захищеність батьками – є основним критерієм для їх емоційного та психологічного стану.

Після вищезазначеного, можна зробити висновок, що важливість психологічної підтримки особливих дітей та батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами – на часі є надзвичайно важливою та актуальною проблемою нашого суспільства. Тільки постійна підтримка і кропітка робота разом, надасть позитивний результат і допоможе відновити психологічне здоров'я наших дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дрозд Л.В., Пшенична Н.С., Ляска О.П. Інклюзивна освіта: Реалії сьогодення та перспективи розвитку. Науковий журнал "Перспективи та

інновації науки" (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2022. № 2(7). С. 853-864. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-853-863](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-853-863)

2. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник /авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С.Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 154с.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>

Єрменчук-Гручман Ганна Михайлівна
Старший викладач художнього відділення
Волочиської ДШМ

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ ОРНАМЕНТАЛЬНОГО ОЗДОБЛЕННЯ ТКАНИНИ «ВИБІЙКА» ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР-КЛАСІВ

Анотація: у даній статті розглядаються історичні аспекти використання техніки «вибійка» та можливості проведення майстер-класів відповідної тематики для популяризації та поширення інформації про автентичні та незвичні методи створення витворів мистецтва та предметів щоденного вжитку

Ключові слова: вибійка, майстер-клас, робота з дітьми, вибійка в сучасних умовах навчального процесу, педагогічна діяльність

Annotation: in this article are considered historical aspects of using bumping technique named “vybiyka” and opportunity of carrying out master class in relevant topic for popularization and sharing information about authentic and unusual methods of creating art and items of daily use.

Key words: vybiyka, master class, working with children, vybiyka in the modern conditions of studying process, pedagogical activity.

На сучасному етапі становлення декоративно-прикладного мистецтва відбувається стрімкий розвиток засобів, форм та методів нанесення фарби для оздоблення тканини: спеціальні станки, запрограмовані роботизовані системи, та створення орнаментів в межах промислового виробництва. Разом із тим спостерігається забування старовинних і традиційних способів проведення даного виду робіт, які надзвичайно сильно відзначаються та виділяються автентичністю, неповторністю та наявністю власного стилю виконання роботи на всіх етапах створення дизайну штампун(засіб нанесення узору на тканину) та особливостями формування орнаменту на тканині, що включає в себе

неповторність схематики нанесення орнаменту та формування узорів на тканині.

Так, термін «вибійка» має багато значень, але в контексті сучасного декоративно-прикладного мистецтва. Варто розглядати його як процес декорування тканини шляхом друку на полотні різноманітних візерунків і орнаментів за допомогою спеціальних різьблених дощок, форм, дерев'яних кліше, верстатів, тощо.[2]

Ручна техніка вибійки була поширеною ще за часів Київської Русі. Зокрема, ремесло було широко поширеним у древлян, які славилися своїми майстрами з крашення (фарбування) домотканого полотна. Зазвичай, його фарбували у синій колір, звідки до нас дійшла назва - синильниця. Цих майстрів називали "*крашениниками*" (від словосполучення - "крашена тканина", "крашена"). Після того як полотно було пофарбоване його декорували орнаментами.[3]

Традицію з виготовлення та обробки полотен продовжили українські народні майстри Київщини, а також Поділля, Волині, Галичини. На жаль, на початку ХХ сторіччя з появою великого вибору доступної фабричної тканини техніка вибійки поступово зникла з побуту.

Також, згадки про техніку вибійки вдається знайти за допомогою нотаток мандрівника Лехрфрейнда, який подорожував Східною Галичиною на початку ХХ століття: «Зовсім невідомий у Західній Галичині промисел, у якому задіяні так звані димкарі, що фарбують за допомогою відповідних шаблонів вироби з полотна, одяг селян. Рукоділля те йде до занепаду, бо селяни охоче купують матеріал в магазинах. Праця такого димаря є кропіткою, бо він не може обмежитись близькими (сталими) клієнтами і мусить з цілим верстатом кружляти по селах, щоб заробити на тиждень пару корон».[4]

Так, історичний підтекст використання вибійки можна і варто використовувати для зацікавлення учасників майстер-класу, популяризації даного методу оздоблення тканини для створення автентичних та неповторних елементів власного іміджу і не тільки.

Також, варто декілька слів сказати про особливості проведення та застосування техніки на практиці.

Останнім часом для ручної вибійки використовують друкарські фарби. У цьому випадку вибійка м'якша, еластична. Якщо виготовляють декоративне панно, вибійку можна виконувати аерозольними фарбами – спреями.

У техніці ручної вибійки виконують різноманітні вироби для прикрашання інтер'єра і декорування одягу. Наприклад, хустку, рушник, серветки, скатертину.[5]

Ознайомлюючи учнів з декоративною технікою друку на тканині (вибійкою), на початкових етапах роботи узор на тканину можна наносити, використовуючи штампики з картоплі. Саме даний метод створення узору на тканині було вирішено взяти до увагу та використати його в межах проведення авторського майстер-класу даної тематики.

Орнаментальні мотиви логічно поєднані з двомірною площиною полотна. З усього розмаїття мотивів виділяються "сонечка", "зірки", "сім'я", "книші", "грибочки", "калина", "рожі" та ін. Орнамент вибійки буває геометричний, геометризвано-рослинний та рослинний. Найпоширеніші композиції: стрічкова, сітчаста, шахматна, центрально-промениста. Орнаментально-композиційна оригінальність українських вибійок загально визнана. Дослідники часто називають їх "народною графікою".[2]

Вибійчані тканини були популярні в Україні; з них шили жіночий, дитячий і чоловічий одяг; плечевий- жіночі кабати, свити, поясний- спідниці, фартушки; для чоловіків штани; головні убори- хустини, плати, намітки та ін. Збережений у музеях України вибійчаний одяг свідчить про його різноманітність.

Так, розуміючи історичний підтекст використання вибійки та особливості виконання даної техніки варто звернути увагу на планування майстер-класу та особливості його проведення.

Проведення будь якого навчально- розвивального заходу передбачає певний перелік дій, в рамках яких і буде здійснюватись сам захід. Так, з метою

спрощення та оптимізації планування процесу підготовки до майстер-класу варто виділити наступні важливі складові:

1. Вибір тематики проведення майстре-класу. Вибір тематики був зорієнтований на підвищення зацікавленості дітей та суспільства до відродження та збереження традицій народного мистецтва.

2. Розробка програми та послідовності проведення майстер класу.

3. Заключний етап організації та проведення майстер класу передбачав обговорення учасниками особливостей техніки вибійки, надання рекомендацій для самостійного втілення даного методу роботи із тканиною в домашніх умовах. Одже, в рамках проведення майстер класу, зокрема в розвивально-історичній частині заходу відбувся короткий екскурс в історію становлення такого виду декоративно-прикладного мистецтва як «вибійка». Також, було продемонстровано сучасні приклади творчості народних майстрів, а саме: Маркі'яна Володимира, Костенко Ольги, Дробченко Ганни та ін.

Саме за допомогою демонстрування даних варіантів класичного виконання техніки учасникам була дана можливість для розмірковування над варіантами власного оздоблення тканини в межах даної техніки.

Наступним етапом проведення майстер класу був перехід до практичної частини, в межах якої відбувався початок роботи над вирізанням штампу. За основу було запропоновано вирізати штампи не з дерева, так як це передбачало б довготривалий процес, а з картоплі. Даний вид вирізання штампу потребував мінімальних зусиль та надзвичайно просто дозволяв втілити всі фантазії без особливих проблем та складностей.

Також, в ході всього майстер класу спостерігався надзвичайно високий рівень зацікавленості дітей в самому процесі, адже за допомогою штампу відкривалась можливість для втілення всіх свої творчих задумів, які б були неповторними, цікавими та автентичними. Не менш цікавим було спостерігати за кропіткою та інтенсивною роботою не тільки дітей, ай дорослих.

Варто розуміти, що вирізання штампів дає змогу надзвичайно ефективно розвивати дрібну моторику у дітей, а у дорослих- підтримувати її на

достатньому рівні. Не менш важливими є ті емоції, які проявлялись в учасників протягом всього майстер-класу: радість, зацікавлення, здивування, запал-маленька частина емоцій учасників, які допомагали не тільки підвищити настрій, а й розвивати власну ідентичність.

Процес роботи із дітьми є надзвичайно складним та кропітким, але коли вдається зацікавити дитину- відбувається повне поглинання робочим процесом. Це дає можливість для продовження подальшої роботи та розуміння того, що робота не є марним витрачанням часу.

Зараз, в особливо складні часи в історії України варто особливу увагу звертати на патріотичне виховання, яке зокрема може проявлятися в орієнтуванні в історії мистецтва Українського народу. Відповідно до вікового розвитку має розроблятися цілий комплекс історично-практичних заходів, які будуть спрямованими на поступовий розвиток національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Диво вибійкове» Володимира Маркар'яна. URL: <https://rukotvory.com.ua/info/dyvo-vybijkove-volodymyra-markaryana/> (дата звернення: 09.09.2019).
2. Дутка Р. Вибійка. Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження: у 2 т. (ред. С. Павлюк). Львів: ІН НАН України; Афіша, 2002. Т. 2. Духовна культура. С. 274—278.
3. Дутка Р. Вибійка. Мала енциклопедія українського народознавства (ред. С. Павлюк). Львів: ІН НАН України, 2007. С. 85—87.
4. Мистецька культура: історія, теорія, методологія: тези доповідей VII Міжнар. наук. конф. (Львів, 30 вересня 2019 р.) / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Ін-т досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ; ред-упоряд.: О. Осадця, Л. Купчииська; відп. ред. Л. Сицарчук. Львів, 2019. 196 с.
5. Нечипоренко С. Вибійка в Україні: Навчальний посібник. Київ: Майстерня книги, 2010. 128 с.

Журба Катерина Олександрівна

Інститут проблем виховання НАПН України

головний науковий співробітник,

доктор педагогічних наук, професор

м.Київ, Україна

СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СМИСЛОЖИТТЄВОМУ ВИМІРІ

ПІДЛІТКА: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті висвітлюється педагогічний аспект проблеми справедливості у смисложиттєвому вимірі підлітка. Справедливість розглядається як смисложиттєва цінність і базовий принцип життя людини у суспільстві. Аналізуються наслідки несправедливості у становленні зростаючої особистості.

Ключові слова: смисложиттєві цінності, підлітки, педагог, права, обов'язки, несправедливість.

Abstract. The article highlights the pedagogical aspect of the problem of justice in the meaning-life dimension of the teenager. Justice is considered as a meaningful life value and a basic principle of human life in society. The consequences of injustice in the formation of a growing personality are analyzed.

Key words: meaningful life values, teenagers, teacher, rights, duties, injustice.

Справедливість наряду з гідністю, свободою є смисложиттєвою цінністю, яка передає світобачення і світовідчуття людини, виступає основною умовою і базовим принципом побудови суспільства, людських стосунків та існування самої людини. Справедливість впливає на ціннісно-сміслові уявлення та ідеї зростаючої особистості. Вона бере свій початок у спільній діяльності та взаємодії людей базується на моралі того чи іншого суспільства, ставленні до людини, визнанні її прав і потреб. Уявлення про справедливість як

смісложиттєву цінність є результатом розвитку суспільства та його демократизації, осмислення людиною власного буття і свого місця в ньому, здатності порівнювати минуле і теперішнє, співвідносити потреби, інтереси і прагнення, відстоювати свої права.

Справедливість окреслює ставлення між людьми, взаємні обов'язки, відповідальність, розподіл благ, а також фокусує на ставленні до конкретної людини.

Справедливість як «моральний капітал» у працях К. Ушинського є з одного боку основою громадянського життя, важливим критерієм самооцінки, а з іншого є звітом педагога у тому, яким має бути його ставлення до дитини, її почуттів, вчинків. «Справедливістю не вичерпується вся сфера морального, справедливість тільки вимагає, щоб ми не порушували права інших, ніби це право було наше власне; але моральність вимагає, щоб ми в кожному даному становищі діяльно прагнули виконати те, що вважаємо за краще взагалі, а не тільки щодо наших особистих інтересів або нашого особистого почування до тих, кого ми любимо» [4, с. 469]. Шляхом до справедливості, з огляду ідей К. Ушинського є подолання поганих схильностей і вироблення у собі добрих правил, умінь і навичок на основі усвідомлення необхідності добра.

Опираючись на свій педагогічний досвід В. Сухомлинський підсумовує, що справедливість є основою довіри дитини до педагога, звертаючи увагу на те, що «немає якоїсь абстрактної справедливості – поза індивідуальністю, поза особистими інтересами, пристрастями і поривами. Щоб бути справедливим, треба до тонкощів знати духовний світ кожної дитини» [3, с. 179].

Виховувати справедливість потрібно чесністю і правдивістю, недопустимими є лицемірство, фальш, брехня, байдужість, лінь. Діти повинні добре розуміти позитивні і негативні сторони життя, щоб протистояти аморальним впливам.

Педагог також звертав увагу на значення об'єктивного оцінювання школярів, єдність слова і діла, ставлення до сумнівів і проблем дітей, з якими вони не завжди можуть справитися без відповідної підтримки педагога.

У «Слові до нащадків» О. Захаренко характеризує справедливість як найважливішу цінність, сутність якої полягає у рівності перед законом усіх громадян України. Однак, соціальні і кризові процеси поглиблюють прірву між багатими і бідними та позначаються на світобаченні школярів, їхньому уявленні про життя. «Соціальна несправедливість і в розподілі житла, і в харчуванні, і в методах лікування» [2, с. 81], що може бути причиною втрачених надій і сподівань і потребує соціальних змін у житті суспільства і увагу до цієї проблеми педагогічної громадськості.

На загострене почуття справедливості у дітей звертає увагу О. Вишневський, вважаючи її найбільшою проблемою виховання через певні маніпулювання цією смисложиттєвою цінністю. Визначаючи справедливість, як аксіому духовності, характеристику людяного в людині.

Справедливість у вихованні нерозривно пов'язана з любов'ю до дитини та відсутністю формалізму з точки зору І. Беха. Справедливість є найважливішою характеристикою вихователя, найважливішим критерієм професійної готовності, складовою людських взаємин, якої прагнуть усі. «Якщо справедливість порушено і відновити її ми не в змозі, то усвідомлення цього гнітить нас, як усвідомлення безправ'я, порушує наш внутрішній світ і нерідко штовхає на дії, яким не повинно бути місця у міжособових стосунках» [1, с. 59]. Несправедливість вчителя по відношенню до дитини викликає почуття ображеного самолюбства і стає причиною неслухняності, зухвалості, ускладнення стосунків з яких важко вийти з гідністю. Чинниками несправедливого ставлення до дітей є: самовпевненість педагога, шаблони стосовно намірів і способів дій дитини, корисливі інтереси, невміння правильно оцінити внутрішній стан дитини, її потребнісно-мотиваційну спрямованість, упередженість, шаблон.

Утвердження справедливості як смисложиттєвої цінності пов'язано з глибокими емоційними переживаннями та визнанням значущості людини, її місцем у суспільстві.

Справедливість є фундаментальною цінністю, яка пронизує усі сфери людського життя (політичного, економічного, правового, родинного, особистого тощо).

Справедливість відображає уявлення про співжиття людей за гуманістичним принципом на засадах рівності, узгодженості інтересів, потреб, спільної відповідальності.

Справедливість у підлітків виявляється також в обов'язках і відповідальності. Де обов'язки є добровільними моральними зобов'язаннями на основі узгодження особистісного і громадського інтересу та власного волевиявлення. Обов'язки школярів мають об'єктивні (моральні вимоги, моральні правила, закони) та суб'єктивні (особистісні зацікавлення, схильності, бажання, мотиви) характеристики. Обов'язки дітей можуть змінюватись у різних сферах їхньої життєдіяльності: удома, класі, школі, перед друзями, товаришами тощо. Тоді як відповідальність передбачає усвідомлення необхідності взяття на себе певних обов'язків та їх виконання в міру своїх сил та можливостей.

Справедливість характеризує усвідомлений вибір у житті особистості, її поведінку по відношенню до інших та очікування щодо себе і забезпечує повагу гідності, визнання прав, свобод інших людей, відповідального виконання обов'язків, узгодження власних інтересів, бажань зі своїми можливостями і здібностями.

Справедливість, як смисложиттєва цінність є ставленням особистості до інших, що ґрунтується на об'єктивному оцінюванні їхніх реальних діянь і не передбачає інтелектуально-емоційного суб'єктивізму у цьому процесі.

Основою справедливості як смисложиттєвої цінності є гуманістична мораль. Справедливість характеризує світогляд особистості і багатство її духовного світу, визначає як ставиться особистість до своїх вчинків, наскільки здатна визнавати власні помилки, чи перекладати відповідальність на інших, чи спроможна об'єктивно оцінювати себе, свої здобутки, дослухатися до думки інших. Вихованість справедливості передбачає навички об'єктивної критики і

самокритики, уміння поважати інших, радіти досягненням і успіхам своїх товаришів.

Таким чином, категорія справедливості еволюціонує з розвитком людства, являючись стрижневою категорією етики, теології, права соціології, оскільки кожна епоха, суспільний устрій визначають сутність, зміст, критерії поняття справедливості. Водночас виховання справедливості як смисложиттєвої цінності спрямоване на якісні зміни у моральній сфері підлітків, що допоможе їм бути активними суб'єктами життя, гідно долати труднощі, орієнтуватися на моральні зразки і ідеали, захищати як власні так і чужі права, протистояти проявам аморальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех, І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008.
2. Захаренко, О. А. Слово до нащадків. Київ: СПД Богданова А. М., 2006.
3. Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Акта, 2012
4. Ушинський, К. Д. Теоретичні проблеми педагогіки. *Вибрані педагогічні твори*: у 2-х т. Т.1. В. Столетов, О. І. Пискунов (Ред.). Е. Д. Дніпров (Упор.). Київ: Радянська школа, 1983

Захарова Наталя Миколаївна,

Бердянський державний педагогічний університет
доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент

Бердянськ, Україна

ПРАВО ДИТИНИ НА ЖИТТЯ: СОЦІОПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема: діти в умовах воєнного стану. Зазначено, що нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України періоду лютий – липень 2022 року були своєчасними та регламентують захист дитинства й відновлення освітнього процесу там, де можливо. Провідною тезою документів Міністерства освіти і науки України цього періоду є забезпечення максимально можливої безпеки для кожної дитини, кожного працівника системи освіти.

Ключові слова: захист дитинства, державна політика, меморандум, заклад дошкільної освіти, воєнна агресія.

Abstract. The article deals with the current problem: children under martial law. It is noted that the regulatory documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine for the period February – July 2022 were timely and regulate the protection of childhood and the restoration of the educational process where possible. The leading thesis of all documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine of this period is to ensure the maximum possible safety for every child, and every employee of the education system.

Keywords: protection of childhood, state policy, memorandum, preschool education institution, military aggression.

Російська агресія проти України, введення воєнного стану позначилося на всіх сферах людського життя. Сьогодні весь цивілізований світ занепокоєний загостренням соціальної ситуації в Україні. Через воєнні дії, військові злочини та геноцид в Україні гинуть мирні мешканці, порушуються права дітей на життя, здорове дитинство, сім'ю. У ситуації війни діти – найуразливіша група населення.

Сформована в мирний час соціальна політика декларує державну позицію щодо захисту дитинства, реалізує нормативно-правову базу в сферах освіти і науки, охорони здоров'я, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей. Україна, як соціальна та демократична держава, в умовах воєнного стану не забуває і постійно посилює соціальний захист різних категорій громадян з особливим акцентом на збереженні життя та здоров'я дитячого населення, збереженні освітньої інфраструктури, відновленні освітнього процесу в закладах освіти, де це безпечно, в тому числі й закладах дошкільної освіти.

У надскладних умовах МОН України розроблює актуальні законодавчі документи щодо відновлення навчального процесу: лист МОНУ «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» №1/3371-22 від 06.03.2022, лист МОНУ «Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб» №1/3475-22 від 17.03.2022, лист МОНУ «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії правового стану воєнного стану в Україні» №1/ 3845 від 02.04.2022 з наступними пам'ятками «План дій вихователя в разі укриття в приміщенні закладу», «План дій на випадок блокування», «План дій евакуації за межі закладу», «Як діяти в разі надзвичайної ситуації», лист МОНУ «Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану» №1/3845 від 02.04.2022, лист МОНУ «Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період» №1/6894-22 від 22.06.2022 р. [3; 4]. Провідною тезою освітянських документів періоду лютий – серпень 2022 року є створення безпечних умов організації життєдіяльності дітей, освітнього процесу у закладах освіти, фахового супроводу учасників освітнього процесу під час воєнного стану, консолідація дій органів місцевого самоврядування, військово-цивільної адміністрації, адміністрації закладу дошкільної освіти, педагогічного колективу та батьків під час надзвичайних ситуацій.

Воєнне сьогодні привнесло корективи в освітянське життя та незмінним лишилося те, що усі ми маємо працювати заради наших дітей. У зв'язку з тим, що в частині регіонів України зберігається загроза для життя та здоров'я мирних мешканців, а в більшості регіонів по кілька разів на день оголошується повітряна тривога, заклади дошкільної освіти тимчасово призупинили освітній процес. Чимало з них приймають тимчасово переміщених осіб, організують освітній процес дистанційно, консультують батьків, ведуть волонтерську діяльність. На підконтрольній Україні території більшість закладів працюють у звичному режимі. Але робота кожного наразі надзвичайно важлива.

В умовах воєнного стану важливим є продовження здобуття освіти дітьми за місцем їх постійного або тимчасового проживання, максимальне збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників, які забезпечують створення безпечного освітнього середовища та реалізацію якісних соціально-педагогічних послуг. Завданнями соціально-педагогічного супроводу дітей, сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, залишаються традиційні, але набувають актуального змісту: навчити адаптуватися до нових умов, збагачувати дошкільника навичками практичного життя, виробляти гнучкість та мобільність поведінки, формувати індивідуальну траєкторію допомоги [1]. Одним із першочергових завдань ЗДО під час воєнного стану є питання адаптації дітей з особливими потребами, з погіршенням стану здоров'я, з синдромом ПСТР, поранених в наслідок воєнних дій, а також із категорії переміщених або з окупованих територій, із зон бойових дій, зони зіткнення, або зон, які часто знаходяться під ракетними та артилерійськими обстрілами та вводять дітей у стан постійного страху, стресу. Проте, необхідно визнати, що організація адресної соціальної допомоги ускладнена воєнним станом, тим не менш держава, заклади освіти, соціальні служби, інформаційно-гуманітарні центри допомагають долати проблеми на рівні конкретного ЗДО чи родини.

У складний час не зменшується увага держави щодо підтримки дітей із особливими потребами. Теоретико-практичними здобутками в цій сфері

українська освіта та суспільство можуть пишатися. Функціонування закладів дошкільної освіти з інклюзивного напрямку, підготовка соціальних педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами знайшло відображення в численних напрацюваннях практиків, викладачів вишів України [2].

У сучасній ситуації листом МОНУ «Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період» зазначено, що необхідними умовами якісної інклюзивної освіти, зокрема в умовах дистанційної взаємодії, є створення інклюзивного освітнього простору, яке відповідало б потребам і можливостям кожної дитини та забезпечувало належні умови для здобуття освіти в дистанційних умовах. ЗДО у таких випадках застосовує технології універсального дизайну через адаптацію чи модифікацію процесу, змісту, онлайн середовища відповідно до індивідуальної програми розвитку дитини з урахуванням рекомендацій педагогам ЗДО, що подані у poradнику «Середовище, що належить дітям» зазначеного документа.

У Меморандумі щодо посилення спільної роботи у сферах навчання та захисту дітей під час війни, підписаному першою леді Оленою Зеленською з Представництвом ЮНІСЕФ в Україні 2 серпня 2022 року, наголошується на продовженні підтримки інклюзивної освіти в Україні, впровадженні Національної Програми психосоціальної підтримки, створенні безбар'єрного середовища для дітей і розбудові соціальної інклюзії. Продовжують підтримувати дітей з особливими потребами практично всі структурні підрозділи освітянської та соціальної сфер: мережа ІРЦ, центрів психологічної і реабілітаційної допомоги, кімнат розвитку дитини, вітчизняні та міжнародні громадські організації. Створюються й нові платформи підтримки інклюзивної освіти. Так, 14 серпня 2022 року стартувала Українська автентична віртуальна платформа «ВП. ОСВІТА» з метою реалізації міжнародної програми розвитку інклюзивних спільнот.

Отже, в складних умовах у взаємодії з усіма сферами, державними службами заклади дошкільної освіти сприяють заспокоєнню, зміцненню та активізації адаптаційного потенціалу особистості, запобіганню негативних

впливів, забезпечують охорону та захист життя й прав дітей. У реаліях сьогодення особливо значущим є розуміння, що життя постає найвищою цінністю людини, а потреба в безпеці є однією з базових потреб особистості. Головним завданням закладів дошкільної освіти було, є і буде – збереження, зміцнення й відновлення фізичного, психічного та духовного здоров'я українських дітей.

Україна бореться за свою незалежність на фронті та в тилу. Прийде час і ми повернемося до мирного життя. Країна відродиться, відбудується. Але зараз мусимо зберегти найцінніше – дітей, бо саме на їх долю випаде така місія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарова Н.М. Соціально-педагогічний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових статей. Серія: Педагогічні науки.* 2011. № 2. С.15-18.

2. Захарова Н.М. *Соціально-педагогічна робота в закладі дошкільної освіти: інклюзивний аспект: навчальний посібник, 2-ге вид.* Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 176 с.

3. Про організацію освітнього процесу: Лист МОН №1/3371-22 від 06.03.2022 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ (дата звернення: 14.07.2022).

4. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні: Лист МОН №1/3845-22 від 02 квітня 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/b16/581/624b165811dd9015812979.pdf> (дата звернення: 14.07.2022).

5. Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період: Лист МОН №1/6894-22 від 22.06.2022 URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ (дата звернення: 04.09.2022).

Звскова Вікторія Корнійвна

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

доцент кафедри

загальної педагогіки і спеціальної освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Ізмаїл, Україна

ВИХОВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті обґрунтовано ефективність використання медіакомпетентності в процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Автором розглядаються особливості формування медіакультури особистості, створення дорослими психолого-педагогічних умов для грамотного використання медіапростору дитиною.

Ключові слова: медіапростір, медіакомпетентність, соціалізація, медіаграмотність, дитина, медіакультура.

Abstract. The article substantiates the effectiveness of using media competence in the process of working with children with special educational needs. The author examines the peculiarities of the formation of the media culture of the individual, the creation by adults of psychological and pedagogical conditions for the competent use of the media space by the child.

Key words: media space, media competence, socialization, media literacy, child, media culture.

Особливого значення в контексті соціалізації дитини з особливими освітніми потребами та освоєння ним медіапростору – набуває проблема його медіакомпетентності. У науці одночасно виділяється інформаційна та медіаграмотність. Незважаючи на очевидну схожість зазначених понять, присутня і принципова відмінність: оволодіння інформаційною грамотністю передбачає володіння різноманітними видами документальних інформаційних ресурсів, вміння працювати з текстами (традиційні друковані документи, електронні документи), медіаграмотність ж передбачає оволодіння

медіатекстами для глядача телепередача, відеокліп, фільм, сайт та ін.). Канадський учений К. Ворноп вважає, що медіаграмотність – це «результат медіаосвіти, вивчення медіа, вміння інтерпретувати/аналізувати та створювати медіатексти» [6, с. 10].

Медіатексти відрізняються тим, що у них значна роль відводиться зображенням, зоровим образам чи візуальному ряду [4]. Ця характеристика особливо важлива для дітей дошкільного віку, яким у силу вікової специфіки, переважно і зображення, зорові образи. Ця обставина, а також розширені можливості самостійного управління функціями девайсу значною мірою визначає перевагу медіапростору для дитини порівняно з іншими способами отримання інформації, наприклад, книгою.

На наш погляд, медіакультура дитини з особливими освітніми потребами передбачає не лише медіакомпетентність дитини, що включає її медіаграмотність, ай медіакомпетентність її безпосереднього оточення, насамперед членів сім'ї, педагогів тощо. Тому медіакомпетентність дитини з особливими освітніми потребами багато в чому детермінована медіакомпетентністю оточуючих його дорослих (переважно членів сім'ї, батьків): уміння дорослого використовувати розвиваючий потенціал медіаконтенту; дозоване використання гаджетів; вміння спілкуватися з дитиною, домовлятися, не вдаючись до гаджетів; відсутність залежної поведінки стосовно медіапростору.

Під медіакомпетентністю дитини з особливими освітніми потребами слід розуміти елементарні здібності дитини, пов'язані з вибором змісту контенту, регулюванням часу використання девайсів, використанням медіазасобів відповідно до творчих потреб та завдань на основі та з урахуванням морально-ціннісних установок суспільства, доступних дитині за віком.

Медіаосвіту в Україні можна розділити на такі основні напрями:

- підготовка майбутніх професіоналів (журналістів, кінематографістів, медіакритиків, редакторів, менеджерів, продюсерів тощо.);

- підготовка майбутніх педагогів у педагогічних вузах та університетах, у системі підвищення кваліфікації;
- медіаосвіта як складова частина загальної освіти школярів, студентів; медіаосвіта в культурно-дозвіллевих центрах;
- дистанційна медіаосвіта;
- самостійне (безперервне) медіаосвіта, що здійснюється протягом усього життя людини [1, с. 233].

Медіаосвіта дитини з особливими освітніми потребами є частиною освіти, пов'язану з інтеграцією зусиль педагогів та батьків щодо створення психолого-педагогічних умов для навчання елементарної мови медіа, специфіки медіакультури, освоєння нових медіаролей з метою морального, творчого, інтелектуального розвитку, соціалізації відповідно до цінностей суспільства.

Рівень цивілізованості суспільства багато в чому оцінюється по його відношенню до дітей та молоді з вадами в розумовому та фізичному розвитку, до інвалідів. Створення умов для навчання, виховання, успішної корекції порушень у розвитку, соціальної адаптації та інтеграції цих дітей у суспільство належить до основних завдань кожної сім'ї, що має дитину інваліда, та суспільства загалом. Сучасна соціальна політика держави, спрямована на соціокультурну реабілітацію та адаптацію дітей та молоді з особливими освітніми потребами, підвищення якості їх життя, базується на ряді принципів [3]:

- у нормативній сфері це – суворе дотримання прав людини, чинних законів, ефективне використання правових механізмів реалізації соціально-політичних рішень;
- у сфері громадянських прав – перехід у рамках соціальної політики до концепції «забезпечення рівних можливостей», орієнтованої на реалізацію в суспільстві нового типу відносин до «осіб з обмеженими можливостями здоров'я», посилення їхньої участі у всіх доступних формах культурної та соціальної взаємодії;

- у соціокультурній сфері – стимулювання процесів спрямованих на економічну незалежність, соціальну затребуваність, культурний розвиток
- у сфері реабілітації – опора на своєчасну кваліфіковану консультативну допомогу, що дозволяє активізувати компенсаційні механізми та по можливості подолати наслідки захворювання.

Реалізація політики, що спирається на дані принципи, на державному рівні передбачає визначення низки організаційно-педагогічних умов соціокультурної реабілітації дітей та молоді, які стають соціальною необхідністю у забезпеченні рівного доступу особам з особливими освітніми потребами до незалежного життя, свободи вибору, самовизначення, культурних благ; на сутній потребою взаємодії системи соціальних служб, відповідальних за підвищення якості їхньої життєдіяльності. Таким чином, система освіти в сучасній Україні переживає глибокі перетворення, трансформуючись у результаті державних реформ і під впливом ринкової економіки. У зв'язку з цим, підвищується актуальність і цінність інклюзивної освіти дітей з інвалідністю, хоча громадська думка при обговоренні даного питання далеко не однорідна. Соціальна ізоляція дитини з обмеженими можливостями здоров'я від повсякденних контактів зі здоровими однолітками позбавляє його можливості функціонально та змістовно розширити компенсаторні навички, придбати соціально-особистісний досвід необхідний для життя у соціумі. Отже, на регіональному рівні необхідна розробка та реалізація комплексу програм, що визначають якісно інші умови життєдіяльності індивіда, орієнтованих на забезпечення повноцінного залучення осіб з особливими освітніми потребами на всі доступні форми діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. № 8 (18). С. 224 – 234.

2. Ленів З. Практична реалізація інноваційних підходів до розвитку мовлення дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзії засобами української вишиванки. Гірська школа Українських Карпат. 2020. № 22. С.82-87. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2020_22_18.
3. Медіаурок – вимога сучасної школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gim1.klasna.com/ru/article/media-urok-vi-mo-gasuchasnoyi-shkoli.html>.
4. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://images/content/nashi_vydanya...upr
5. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах // зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Випуск XVII. В 2 частинах, ч. 1. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець–Подільський: Медобори. 2006, 2011. С. 7-11.
6. Worsnop C. Screening Images: Ideas for Media Education. Mississauga, Ontario: Wright Communications, 1994 p.x

Золотарчук Наталія Ігорівна,

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»,
доцент кафедри дизайну, кандидат мистецтвознавства,
м. Івано-Франківськ, Україна

МОНУМЕНТАЛЬНІ АРТ-ОБ'ЄКТИ ЯК ВІЗУАЛЬНИЙ СКЛАДНИК МІСЬКОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядаються приклади створених муралів, розміщені на фасадах будинків різних міст України, які стали монументальними арт-об'єктами та покращили візуал кожного міста, вплинувши тим самим на естетичний вигляд багатьох міст нашої держави.

Ключові слова: художня культура, монументальне мистецтво, мурали, стріт-арт, міський простір

Abstract. The article provides the examples of created murals on the facades of buildings of various cities of Ukraine, which have become the monumental art objects and improved the visual component of each city, affecting the aesthetic appearance of many cities of our state.

Key words: artistic culture, monumental-art, murals, street-art, urban space.

Однією з культурологічних проблем сучасності є співвідношення дизайну й урбаністики, зокрема з'ясування ролі монументальних арт-об'єктів в міському просторі. Розвиток монументалістики відбувається крізь призму екологічності дизайну та зі зростанням інтересу до проєктної та художньої культури, що наразі спостерігається в містобудуванні. Мейнстрими у розвиткові міського простору окреслюють безпосередній зв'язок дизайну муралів саме з урбаністикою – комплексом знань про розвиток міст у різних сферах, зокрема культурній, мистецькій (художній) та естетичній, що значною мірою стосується сфери дизайну [3, с. 129]. Актуальним у цьому аспекті є тренд так званого міського дизайну – органічна архітектура, зацікавлення якою зросло на початку XXI століття зі становленням екологічної естетики [3, с. 127].

Серед безлічі створених масштабних муралів, які почали з'являтися у різних містах нашої держави: у Києві, Одесі, Харкові, Львові, Донецьку та

інших – художники Street-art частіше звертаються до сукупності соціальних, естетичних, патріотичних, філософських, екологічних та релігійних тем, які впливають не тільки на сам архітектурний ансамбль, а й на атмосферу архітектурного простору в цілому. Нові тенденції, втілені зі здобуттям незалежності, збагатили розвиток настінного розпису будинків (Street-art: графіті, трафаретне графіті, стікер-арт). У доволі поширеному в нашій державі яскраво вираженому урбаністичному стилі набув популярності термін «Мурал-арт». Цей арт-об'єкт – мурал (англ. mural – «фреска»; ісп. muro – «стіна», «мур») – є різновидом монументального мистецтва, у якому візуалізація (фігуративні образи та декоративні орнаменти) залежить від архітектурних форм [6, с.131-132].

Метою є висвітлення монументальних арт-об'єктів як візуального складника міського простору. Завданням – розкриття художнього напрямку Street-art, який розміщується на архітектурних об'єктах і має значний вплив на естетичне сприйняття наших міст.

Дизайнерське проектування репрезентується шляхом консонансу життя людини в урбаністичному середовищі. Тут актуальним постає питання дизайну міського простору крізь призму співвідношення традицій та інноватики. У містах з'являються досконалі з точки зору дизайну публічні й культурні простори. Відбувається динамічний розвиток художнього оформлення міського середовища просто неба. Безпосередньо проявом розвитку нового дизайну міст стали мурали – величезні й художньо досконалі зображення на стінах будинків [3, с. 127-130].

Назвичайно цікавими є мурали м. Києва, наприклад, «Дівчина в вишиванці» (автор – Гео Лерос (Україна), вул. Лесі Українки, 36Б), «Відродження» (автори – Джуліан Малланд (Франція) і Олексій Кислов (Україна), вул. Боричів Тік, 33/ 6А), «Дівчина з квітами» «Жар-птиця» «Слон і повітряні кульки» «Лабіринт проблем» «Гігантські ластівки» «Пресвята Богородиця» (автори – художники команди UpTown і ZellArt Studio (Україна), пр. Перемоги, 73/1), «Дівчинка в соняшниках» (автор – учасники Майстерні

добра (Україна), вул. Ахматової, 4), «Леся Українка» (автор – Гвідо ван Хелтон (Австралія), вул. Стрілецька, 28), «Берегиня» (автор – Mata Ruda (Коста-Рика), пров. Тараса Шевченка, 1/2) [7].

Актуальними сьогодні стають згадки про мурали м. Харкова, зокрема мурал, присвячений Григорієві Сковороді (автори арт-об'єкта – художники Анастасія Худякова та Михайло Новіков, вул. Римарська, 19), «Величезний портрет Т.Г.Шевченка», виконаний художником Іваном Крамським із творчої групи «Kailas-V» (графіті Харків, Садовий проїзд, 30), мурал «Українська лялька-мотанка», що є уособленням української «берегині» домашнього затишку (французький художник Жюльєн Маллан спільно з командою харківських художників із арт-студії «Ку-2», Полтавський шлях, 114). Масштабні зображення на стінах були популярними свого часу і на Донеччині. Мурали, створені українськими та світовими художниками, змінили вулиці прифронтових міст. В Авдіївці Донецької області з'явився новий мурал на багатоповерхівці «Слобожанка» (автор Юрій Пітчук, вул. Гагаріна, 12) [7].

Також достатньо презентована у цьому контексті й Сумщина, зокрема цікавими є мурали «Мона Ліза», зображена у вишиванці на фоні патріотичних кольорів (автори Роман Линник та Єгор Авдєєнко вул. Кооперативна, 1, універмаг «Київ», 2012 р.), «Пори року» – копія однойменної роботи чеського художника та ілюстратора Альфонса Марії Мухи (автори: сумська студія Данченко, художниці Довгополова, Грабовська, Хоруженко та Луцьковська (за адресою: Перехрестя Терезова і Воскресенської, 2012 р.), «Поцілунок» – точна копія картини австрійського художника-графіка Густава Клімта «Поцілунок» (автори Поліна Кубракова і Олена Крістева, вул. Воскресенська, 3/5, 2012 р.).

Варто також висвітлити «крихти» м. Маріуполя – «Mittens – Солідарність» (автор – японський художник Міядзакі Кенсуке, вул. Олімпійська, 199, стіна школи №68, створено 2017 р. у межах проєкту «Крізь стіни» (Over the Wall). Цей мурал зображає традиційну як для українського, так і для японського фольклору рукавичку, і створено його на стінах постраждалих від обстрілів будівель у Маріуполі. Вражає своєю тендітністю мурал «Мілана» (6-річна

дівчинка з ведмедиком, автор київський стріт-арт художник Саша Корбан, 2018р.), його ж мурал «Назустріч щастю» – жінка з пташкою, яка вилітає з клітки (2020 р. м. Маріуполь, проспект Будівельників, 98) [7].

Мистецько оригінальним в аспекті символіки є новий мурал в центрі Хмельницького, де на синьо-жовтому тлі стоїть дівчина у вишиванці і у вінку з маків, з лелечим крилом замість лівої руки, а у правій – тримає піднятий вгору меч як символ перемоги (автор Євгенія Фуллен).

Варто також окреслити мурали Одеси. Напевно, найромантичнішим є мурал «Закохані», або «Дорога додому». Тут зображені двоє закоханих, яких розділяє віконна ніша (автори Олександр Писарчук і Дмитро Вовк з Маріуполя, провулок Пироговский) [7].

У Вінниці п'ятнадцять вражаючих стінописів формують нову арт-культуру міста. Ось деякі з них: «Янгол», який зображений на блакитному фоні, що символізує небо, є символом охорони міста (автор – Антон Ходаков, вул. Соборна, 50, 2015 р.), велетенські «Соняшники» з екзотичними птахами та «Добробут» (автор – львівський художник Тарас Довгалюк, вул. Гоголя, 1, 2016 р., вул. Соборна, 91, 2015 р.), «Сни, в яких хочеться жити» (автори – харківські художниці Марія Бобирєва та Олександра Мельник, вул. М. Оводова, 2015 р.), «Вінниця – місто мрій» (автор – Тетяна Чубар, вул. Театральна, 15, 2015 р.).

Стіну багатоповерхівки в м. Чернігові «Козак Мамай», прикрашає козак з бандурою, зображений в етнічному стилі (автори – художники Олексій Бичек і Роман Синенко, вул. Белова, 6, 2016 р.), «Портрет козака» (автор – Дмитро Алеріхо, вул. Козацька, 13А, будівля Центру роботи з дітьми та молоддю, дитячо-юнацький клуб «Прометей», 2017 р.), цей графіті-художник намалював також і великий мурал на стіні чернігівського пологового будинку за ескізами художниці Ірини Тернопільської [7].

Родина художників-муралістів Пітчуків на муралі «Гуцулка з ноутбуком» (2018 р., вул. Тролейбусна) зобразила жінку минулого з елементами прогресивного сучасного, гармонійно поєднавши автентичну красу, жіночу

ніжність та інтерактивність сучасних технологій [5]. «Гуцулка з куркою» (2017 р., вул. Миколайчука), мурал, що експлікує гуцулку в традиційному одязі та з куркою в руках. Вишивка – це духовний символ українського народу, а курка, яку тримає дівчина, символізує родючість. До творчості цих художників належать також: «Мурал з козаком» (2016 р., вул. Миколайчука), «Іван Франко та його казкові герої» (2015 р., вул. Вовчинецька), героїнею муралу «Я піду в далекі гори» (2015 р., вул. Галицька) стала американська співачка українського походження Квітка Цісик та її пісня «Я піду в далекі гори», а наступний мурал присвячений поетесі, вишивальниці, дисиденту, Героїні Світу Ірині Сенік (2016 р., вул. Коновальця).

Франківськими художниками Романом Бончуком, Оксаною Парцей та Іриною Клищук створено «Портрет Героя Небесної Сотні Романа Гурика» (2016 р., вул. Мазепи), мурал «Україна Єдина», присвячений «Революції Гідності» (2014 р., вул. Мазепи) [5].

Бачимо, що важливу роль у розвитку вуличного мистецтва відіграють вже нові проекти, які з'являються одномоментно. Вони не лише красиві чи зрозумілі, а, без сумніву, концептуальні. У м. Рівному є військовий мурал «Красавица терпіти не буде» (автор – Художник Костянтин Качановський), Ще один новий стінопис рівненського художника Андрія Шостака втілює ідею захисту України (вул. Євгена Коновальця). У м. Львові, на вулиці Дорошенка, відкрили мурал зі зображенням Василя Сліпака – всесвітньо відомого оперного співака та українського воїна АТО (позивний «Міф»). Над ним працювала група Secret Universe, що об'єднала молодих львівських художників, випускників Львівської національної Академії мистецтв. А на муралі, який намальовано на стіні будинку по вул. Городоцькій, 14, зображено портрет маленької українки, виконаний в блакитно-жовтих тонах із цитатою Президента [8].

Публічний простір існує для вільного і незаангажованого висловлювання митців. Візуальне мистецтво – висловлювання. Різноманіття демонструє, які ми

різні і як ця різність може співживатись. Але слід пам'ятати, що мистецтво у публічному просторі – неабияка відповідальність [4].

Вагомим є висвітлення монументальних арт-об'єктів, які покращили візуал кожного міста, вплинувши на естетичний вигляд багатьох міст нашої держави. Новою роллю дизайну ХХІ століття є взаємодія мистецтв, цілісність та єдність навколишнього середовища і місце людини у цьому консонансному (гармонійному) просторі. Дизайн міського простору – це співвідношення традиційного та інноваційного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюбченко О. С., Завальний О. В. Урбаністика. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 274 с.
2. Гегер А. Д. Моделювання візуальних рекурсивних систем в об'єктах дизайну: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: 05.01.03.Київ, 2017. 20с.
3. Гула Є. П., Бистрякова В. Н., Осадча А. М. Урбанізація в дизайні. Мистецтвознавчі записки: зб. наук.пр. №. 33. С. 127 – 134.
4. Куфер. Франківські мурали: хто їх малює, для чого і де шукати. URL: <https://kufer.media/misto/muraly-frankivska/>
- 5.ТОП-20 вражаючих муралів Івано-Франківська. URL: <https://versii.if.ua/novunu/top-20-vrazhayuchih-muraliv-ivano-frankivska-foto>
6. Правдохін В. В. Мурали як засіб переформатування міського простору. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/52755/1/128-146-Правдохін.pdf>

Іщенко Алла Анатоліївна,
комунальна установа "Інклюзивно-ресурсний центр"

Паланської сільської ради Уманського району

Черкаської області, директор,

Україна

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – РІВНИЙ ДОСТУП ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті підкреслюється, що метою інклюзивної освіти є реалізація прав дітей з особливими потребами до навчання, їх інтеграція в суспільство, залучення їхніх сімей у навчальний процес.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інтеграція, мейнстримінг, соціалізація, особливі діти.

Abstract. In the article it stressed that the aim of inclusive education is to realize the rights of children with special needs to education, their integration into society, involving their families into educational process.

Keywords: inclusion, inclusive education, integration, mainstreaming, socialization, special children.

Починаючи з 90-х років ХХ ст., провідною моделлю сучасних суспільносоціальних стосунків стосовно осіб з обмеженими можливостями визначено інклюзію, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільносоціальної групи, а уявлення та стиль поведінки, притаманний традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв та думок [4]. До кінця ХХ століття в багатьох країнах світу (США, Великобританії, Швеції, Німеччині, Італії, скандинавських країнах) реалізувався принцип інтегрованого підходу – надання дітям з проблемами в розвитку можливості навчання в масовій школі разом зі звичайними дітьми [2].

А. Колупаєва стверджує, що у сучасній світовій освітній політиці визначаються кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основні з них: мейнстримінг, інтеграція, інклюзія [1, 2]. Саме інклюзивна освіта, на думку нідерландського дослідника К. Рейсвейка,

сприятиме: розвитку здібностей дитини; визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятою «нормою»; задоволенню особливих потреб; створенню системи підтримки; функціональному підходу до лікування та навчання; участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей [4, с. 10]. А. Колупаєва зазначає наступне: «Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом» [4, с. 13]. Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

Інклюзивну освіту як систему освітніх послуг має забезпечувати інклюзивна школа – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі [3; 4, с. 13].

Основні принципи інклюзивного навчання: всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання; забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами; діти з особливими освітніми потребами (далі ООП) мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання [2; 4, с. 13-14]. Концепція інклюзивної освіти

відображає одну з головних демократичних ідей: всі діти – цінні й активні члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовленнєвому, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні 28 моделі поведінки дітям з ООП і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги [4, с. 14]. Інклюзивні підходи також корисні для сім'ї. В цьому випадку родини дітей з особливими освітніми потребами можуть отримувати підтримку з боку інших батьків, вони краще розуміють, у чому розвиток їхніх дітей типовий, а в чому атиповий, а також беруть активнішу участь у процесі навчання і виховання [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 7. – С. 17-22.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / [А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін.]. – 2-ге видання, стереотипне. – К. : ФОП Парашин І. С., 2010. – 128 с.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : СаммітКнига, 2009. – 269 с.
4. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / [за заг. ред. А. А. Колупаєвої]. – К. : А.С.К., 2012. – 308 с.

Кірейцева Олена Василівна,

НУБіП України

доцент кафедри глобальної економіки,

кандидат економічних, Київ, Україна

Яценко Микола Володимирович,

Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України

молодший науковий співробітник, Київ, Україна

СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ –

ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА

Анотація. У статті розглядається Стратегія сталого розвитку, що є політичною та практичною моделлю розвитку всіх країн світу, а також Проект Стратегії сталого розвитку України. Автори досліджують програму відбудови України в післявоєнний час. На думку авторів, основний принцип, покладений в основу відбудови держави, має бути принцип – «відбудувати краще, ніж було». Саме такий принцип найбільш повно відображає ідею сталого розвитку та ризик-орієнтованого підходу в процесі відбудови.

Ключові слова: стратегія сталого розвитку, цінності сталого розвитку, свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність, програма відбудови України, післявоєнне відновлення.

Abstract. The article examines the Sustainable Development Strategy, which is a political and practical model for the development of all countries of the world, as well as the Project of the Sustainable Development Strategy of Ukraine. The authors investigate the reconstruction program of Ukraine in the post-war period. According to the authors, the main principle underlying the reconstruction of the state should be the principle of "rebuilding better than it was". It is this principle that most fully reflects the idea of sustainable development and a risk-oriented approach in the reconstruction process.

Keywords: strategy of sustainable development, values of sustainable development, freedom, equality, solidarity, tolerance, respect for nature, joint responsibility, Ukraine's reconstruction program, post-war recovery.

Стратегія сталого розвитку є політичною та практичною моделлю такого розвитку всіх країн світу, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Ця модель має за мету досягти оптимального балансу між трьома складовими розвитку - економічною, соціальною та екологічною.

Зміна ціннісних орієнтирів багатьох людей - це обов'язковий процес переходу до сталого розвитку. Для того, щоб і надалі жити та розвиватися, не прирікаючи себе на вимирання, людство має переглянути свої уявлення про всесвіт, людину, визнаними міжнародними фундаментальними цінностями сталого розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність. Національні цілі розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України [1].

Проект Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року був обговорений з червня до грудня 2016 року на регіональних та національних консультаціях. Стратегія спрямована на досягнення визначеної мети розвитку, а інструментом її впровадження є Національний план дій (дорожня карта) переходу України до сталого розвитку.

Стратегія встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року. Вона також визначає інституційні засади впровадження Стратегії, напрями міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії, основні рушійні сили та інструменти її реалізації [2].

Сьогодні Україна потерпає від військових дій після повномасштабного вторгнення РФ, по всій території ведуться бойові дії. Стратегія сталого розвитку буде мати нові цілі і завдання, зокрема – це якнайшвидша відбудова країни, відновлення інфраструктури, покращення економіки.

Війна – це жахливе випробування і великий стрес для країни. Це перевірка усіх державних інституцій на ефективність щодо гарантування безпеки. І хоча війна не зовсім контрольована, вона розкриває напрямки розвитку у сфері державного управління, а також є поштовхом для пошуку нових рішень політичного та практичного характеру, які будуть спрямовані на захист країни та народу від руйнівних наслідків війни. І більшість цих рішень буде прийнято в процесі відбудови країни.

Згідно з аналітичним звітом ООН про післявоєнне відновлення можна виділити чотири фактори ризику, що сприяють виникненню конфлікту: Низький дохід на душу населення; Слабке економічне зростання; Наявність соціально-економічної горизонтальної нерівності ; Велика кількість цінних природних ресурсів.

Ці фактори ризику є ще більш гострими за наявності високого рівня безробіття, особливо серед молоді. Вважаємо за доцільне враховувати їх при розробці Програми відбудови країни, а також стратегічних документів всіх рівнів (місцевого, регіонального, національного), які закладатимуть шляхи післявоєнного розвитку держави.

Війна, яка принесла масштабні руйнування, великі людські жертви та очікуваний спад економіки, ще не закінчилась. Але вже зараз варто думати про програму відбудови України після війни, причому із врахуванням усіх попередніх планів щодо впровадження в Україні принципів сталого розвитку, а також враховуючи уроки цієї війни. Зокрема, потрібно думати про порядок використання коштів з цих фондів, джерел їхнього наповнення тощо.

Ключовим у цій стратегії повинне бути визначення критеріїв поняття «повинно бути краще ніж було». Адже досвід війни показує велику кількість логістичних питань – транспортна система потребує докорінного покращення. Збільшення кількості маршрутів, доріг, у тому числі залізничних, деколи підземних. Великі міста, які стали пастками для великої кількості людей, можливо відновлювати частково. Поставити акцент на відновленні та розширенні невеликих сіл та містечок. Особливе питання – це подальший

економічний розвиток. Наразі в медіа-просторі обговорюється ідея «Плану Маршала» для України – проте на додачу до нього Україні потрібні нові погляди на реформи, відбудову та сталий розвиток. Фінансова допомога сприятиме швидкому розвитку лише за наявності розробленої програми відбудови та чіткого плану дій. Наразі такої програми та плану Україна не має, проте саме зараз потреба в його розробці актуалізувалася найгостріше.

На жаль, ми не маємо досвіду планування відбудови країни. Але не викликає сумніву той факт, що держава повинна очолити цей процес, забезпечивши належну координацію. І тут вже є перші кроки. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Аналіз змісту цієї постанови підтверджує, що без розуміння та усвідомлення масштабів відновлення та потреб у відновленні – поррахувати збитки буде важко, а відповідно, виникнуть й складнощі в плануванні відбудови, в визначенні підходу до цього процесу та його принципів.

Основний принцип, покладений в основу відбудови держави, має бути принцип, що закладений в Сендайській Рамковій Програмі зниження ризиків лих – «відбудувати краще, ніж було». Саме такий принцип найбільш повно відображає ідею сталого розвитку та ризик-орієнтованого підходу в процесі відбудови. Він має слугувати головним ціннісним та методологічним орієнтиром при розробці Програми відбудови України та відповідного плану дій. Розробку цих документів доцільно починати вже зараз на рівні Кабінету Міністрів України із широким залученням усіх зацікавлених сторін. Відмітимо, що обов'язковим етапом створення таких документів має бути проведення їх стратегічної екологічної оцінки [3].

Отже, загальний алгоритм дій, що пропонується: створення національної системи фіксації та документування фактів руйнувань (передусім – об'єктів критичної інфраструктури), переміщень бізнесу та людей тощо. Таку фіксацію доцільно забезпечити шляхом:

- підсилення ролі контролюючих органів, надання їм гарантій безпеки, коригування форм перевірок та способів фіксації порушень; створення онлайн бази даних, яка мала б бути під адмініструванням ДСНС, але до якої мали б доступ інші органи державної влади та міжнародні партнери;
- прийняття та нормативна фіксація принципу відбудови «відбудувати краще, ніж було» як ключового принципу відбудови;
- проведення оцінки заподіяної шкоди та прийняття рішень про доцільність відбудови об'єктів;
- визначення джерел фінансових та матеріальних ресурсів для відбудови за принципом «краще, ніж було»;
- узгодження та уніфікація вимог цивільної, техногенної та екологічної безпеки для врахування принципів сталого розвитку під час прийняття рішень; Розроблення на науковій основі державних програм щодо застосування найкращих доступних технологій з огляду на доступні місцеві ресурси (має бути залучена НАНУ спільно із українськими науковцями).

Також слід додати, що процес відбудови України доречно реалізувати із широким обговоренням та залученням міжнародної спільноти та громадськості і міжнародної фінансової допомоги.

Література:

1. Урядовий портал. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 20.09.2022).
2. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року. Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> (дата звернення: 20.09.2022).
3. Софія Шутяк. Як буде відбудовуватись Україна? Від знання про ризики – до сталого відновлення. URL: <https://r2p.org.ua/vid-znannya-pro-ryzyku-do-stalogo-vidnovlennya/> (дата звернення: 21.09.2022).

Ключевич Михайло Михайлович

завідувач кафедри здоров'я фітоценозів і трофології,
доктор сільськогосподарських наук, професор

Столяр Світлана Григорівна

старший викладач кафедри здоров'я фітоценозів і трофології,
кандидат сільськогосподарських наук
Поліський національний університет
Житомир, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЄКТ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті висвітлені питання організації інклюзивної освіти за умов функціонування системи вищої освіти. Запропоновано короткий опис проєкту створення та розвитку системи професійної підготовки людей з особливими освітніми потребами в Поліському національному університеті.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інновації, розвиток, люди з особливими освітніми потребами.

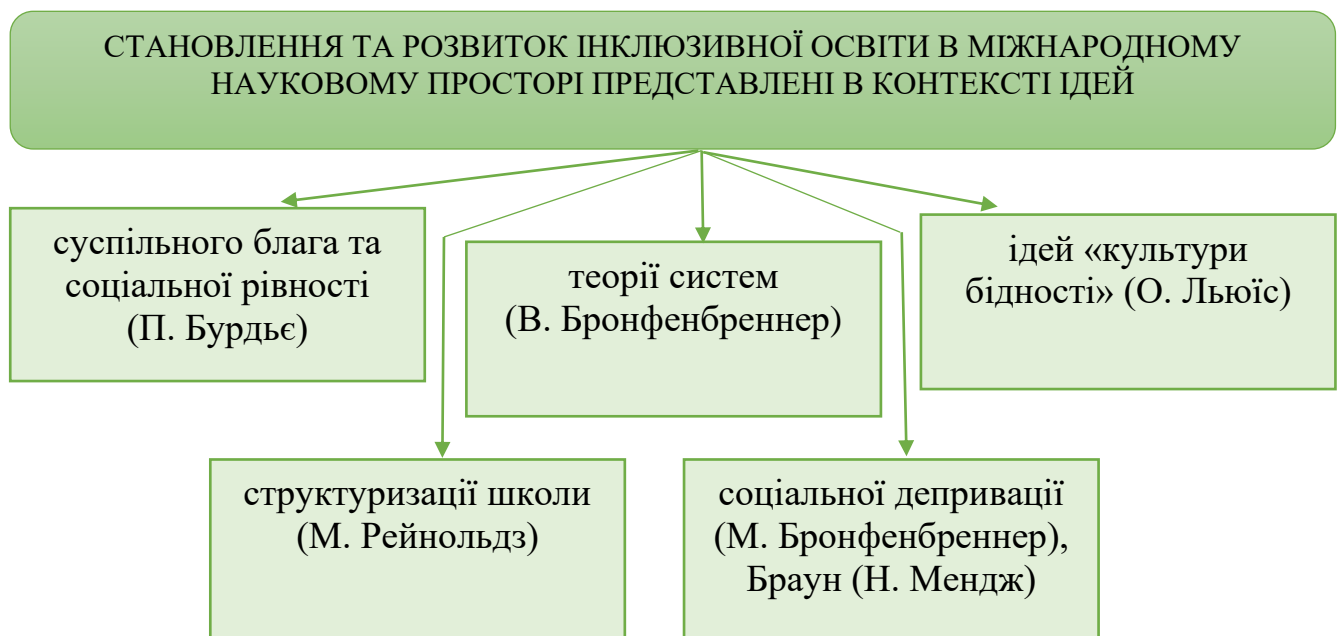
Abstract. The article covers the issue for the organization of inclusive education under the conditions of the functioning for the higher education system. A brief description for the project to create and develop a professional training system for people with special educational needs at the Polissia National University is offered.

Key words: inclusion, inclusive education, innovation, development, people with special educational needs.

Система освіти кожної країни орієнтується на світову політику в даній сфері, яка формується соціальними інститутами: Світовим банком, ЮНЕСКО, ООН, що веде її до змін у бік відкритості, наступності та мобільності. Відзначимо, що основна вимога соціальних спільнот світу до сучасної освіти полягає в тому, що вона має бути універсальна, забезпечуючи тим самим потреби навчання всіх без винятку людей. Мета освітньої системи в сучасних умовах полягає в наданні допомоги та підтримки кожному здобувачу освіти (з

проблемами у розвитку, середньому, обдарованому, мігранту тощо) у самореалізації та досягненні успіху, не допускаючи ставлення до них як до соціально малоцінних людям і ліквідуючи їх виключення їхнього життя соціуму [1, 2, 4].

Потрясіння ХХ століття призвели до того, що сформувався сенс існування сучасного суспільства, цінністю якого стає людина та її життя, що визначило виникнення ідеї досягнення індивідом максимальної самостійності, незалежності, через дотримання її прав і свобод, незалежно від того чи приносить людина користь суспільству. У світі концепція незалежного способу життя сприяла виникненню такого поняття як «інклюзивна освіта» [3].

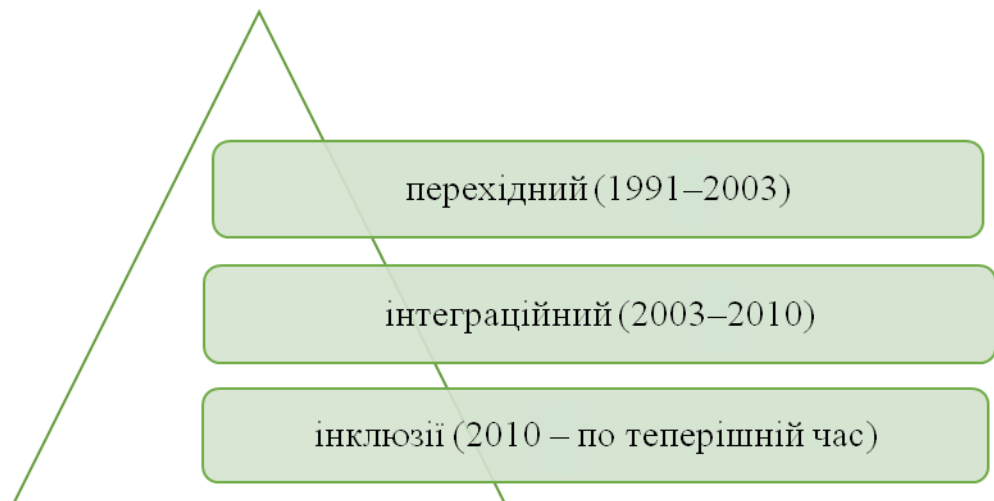

Наразі в Україні спостерігається стрімке зростання дослідницького інтересу до феномену інклюзивної освіти, про що свідчать наукові праці: Є. Антонова, В. Бондара, С. Єфімова, І. Іванова, В. Ляшенка, М. Семенюка, В. Синьова, М. Слободянюка, О. Шевчука та ін.

У роботах згаданих авторів докладно відображено окремі аспекти розвитку інклюзивної освіти у міжнародному та вітчизняному контекстах. Проте цілісний аналіз процесу впровадження в Україні інклюзивної освітньої моделі залишається за межами вітчизняного дослідницького пошуку, що пояснюється необхідністю зосередження на проблемах розробки механізмів

популяризації та впровадження інклюзивної освіти у широку освітню практику. Саме цим питанням були присвячені роботи українських дослідників останнього десятиліття, завдяки чому інклюзивна освітня модель набула стрімкого розвитку порівняно з іншими моделями задоволення освітніх потреб осіб з особливими потребами.

В законі України «Про освіту» дано чітке визначення інклюзивної освіти: «це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу» [2].

Рис. 1. Періоди інклюзивної освіти

Для організації ефективного інклюзивного професійного навчання, безумовно, потрібні безбар'єрне середовище, пакет адаптивних освітніх програм, система психолого-педагогічного, медичного та тьюторського супроводу, дистанційні освітні технології, система електронного навчання, спеціальна підготовка педагогічних кадрів, що є у Поліському національному університеті.

У Поліському університеті, де вже в даний час проходять навчання студентів з інвалідністю, є наміри розширити та зміцнити цей напрямок освітньої діяльності.

В університеті на даний момент проведено роботу як зі створення «безбар'єрного середовища» у навчальних корпусах і в місцях суспільного

життя здобувачів вищої освіти, так і у підготовці педагогічних кадрів для роботи в інклюзивній освіті. Однак, слід зазначити, що основною метою сучасної масштабної модернізації системи освіти у бік її інклюзивності, що реалізується в університеті є створення системи, що забезпечує здобуття якісної освіти та ефективну соціалізацію молодих людей, незалежно від їх місця проживання та стану здоров'я, що передбачає індивідуалізацію освітнього процесу, розробка адаптивних освітніх програм, впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій та дистанційного навчання в організацію навчального процесу, розробку та впровадження технологій тьюторського супроводу.

До основних стратегічних напрямів реалізації проєкту можна віднести стратегії попереднього навчання, соціально-адаптаційного супроводу, нелінійних інновацій, каскадного навчання, формування предметно-розвивального середовища, мобільності інклюзивних процесів в освітній організації, інклюзивної студентської спільноти, індивідуалізації формування адекватного ставлення до проблем інклюзивної освіти.

Для досягнення основної мети в університеті з 2015 року реалізується проєкт вирішального ряду завдань: розробка методології інклюзивної освіти в університеті; розробка практикоорієнтованих технологій супроводу всіх суб'єктів інклюзивної університетської освіти; проєктування та розробка технологій моніторингу розвитку інклюзивних процесів в освітніх установах; розробка, апробація та реалізація адаптивних освітніх програм професійної підготовки; розробка спеціалізованих мультимідійних контентів та розвиток системи дистанційного навчання; побудова системи безперервної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та спеціалістів, що реалізують інклюзивну практику; вивчення, узагальнення, пропаганда, поширення та впровадження досвіду інклюзивної освіти в Житомирській області; науково-методична підтримка освітніх організацій регіону, що реалізують інклюзивну освіту.

Отже, інклюзія у сенсі є педагогічний наслідок принципу, у якому слід аналізувати суспільство як цілісне соціокультурне різноманіття.

В умовах інклюзії основним завданням системи освіти стає робота з освітнім середовищем, що сприяє розвитку та реалізації особистісного потенціалу здобувача, що не є причиною для організації соціальної сегрегації. Вибудовуючи розвиваюче освітнє середовище інклюзії, слід враховувати не те, що здобувач не може робити через наявні порушення, а те, що він може, незважаючи на дефект. Отже, під інклюзією, розуміється система, куди входять ряд взаємозалежних процесів, що дає можливість кожному члену суспільства повноправно брати участь у житті соціуму з урахуванням своїх бажань, потреб і особливостей.

Отже, в зміст поняття «інклюзія» входять відмінності у мисленні, емоційному світосприйнятті, світогляді, культурах, традиціях. Визнаючи інклюзію, суспільство визнає все різноманіття світу та людей з будь-якими особливостями. Саме на це розуміння інклюзії ми спираємося, вибудовуючи процес професійної підготовки здобувачів вищої освіти в Поліському національному університеті.

Список використаної літератури

1. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. ; пер. з англ. / Т. Лорман, Дж. Дешлер, Д. Харві. К. : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. 296 с.
2. Про освіту : Закон України від 05 листопада 2020. № 978-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 05.09.2022).
3. Інвалідність та суспільство : навчально-методичний посібник / Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс С., Буров Ю та ін.; за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс. Київ, 2012. 216 с.
4. Удич З. І. Ресурсна складова інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу. *Педагогічні науки* : зб.наук. пр. 2019. № 88. С. 137–143.

Коноз Оксана Богданівна,

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського,
Аспірантка 4 курсу кафедри педагогіки і психології, інклюзивної освіти
Миколаїв, Україна

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ І НІМЕЧЧИНІ : ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Анотація. В статті розглядається розвиток інклюзивної освіти в Україні та Німеччині. Описано розвиток інклюзивної освіти в усіх ланках освіти та інтеграційний та інклюзивний підходи Німецької освіти з варіативністю та диференціацією шкіл.

Ключові слова: інклюзія, інтеграція, варіативність, інклюзивний підхід, інтеграційний підхід, диференціація шкіл.

Abstract. The article examines the development of inclusive education in Ukraine and Germany. The development of inclusive education in all areas of education and integration and inclusive approaches of German education with variability and differentiation of schools are described.

Key words: inclusion, integration, variability, inclusive approach, integration approach, differentiation of schools.

Інклюзивна освіта посіла базове місце в системі освіти України та Німеччини. На сьогодні інклюзивне навчання організоване в усіх структурних підрозділах освіти в Україні - дошкільній ланці, шкільній, позашкільній, фаховій, перед вищою(коледжах), вищою. Зацікавленість викликає інклюзивний підхід у Німеччині, у зв'язку з вимушеною евакуацією внаслідок агресії Росії на Україну. Тому батьки дітей з інвалідністю та особи з інвалідністю мають пройти обстеження в німецьких спеціалістів. Підтвердити стійке або тимчасове захворювання, діагностувати сильні та слабкі сторони розвитку та функціонування організму за МКФ-Д.

Пам'ятаємо, що іноземні прогресивні країни з власними оригінальними модернізаціями орієнтуються на Саламанську декларацію 1994 року, що закріплює навчання дітей з порушеннями в інклюзивних закладах, разом з

однолітками за місцем проживання, адже інакшість – це норма. Рамка дій до неї визначає, що лише відповідним органом вирішується навчання в спеціалізованих закладах. Такі механізми діють в Іспанії та Італії. Загалом же освітня політика орієнтується на поглинання спеціальних закладів(Україна, США, Італія, Швеція(яка розформувала деякі спецшколи і лише 4 види залишила та ін..) тобто створення цілісної системи, та на другий підхід – відокремлення спеціальної та загальної освіти з інтеграційним та інклюзивним підходом(Німеччина, Австрія, Словенія та ін.).

Реформування освітньої галузі відбулося в Німеччині, де на початку 70-х років, завдяки діяльності громадської батьківської організації "Життєва допомога", Міністерством у справах освіти, релігії і культури були прийняті нормативно-правові акти, які засвідчили, що кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу, незалежно від ступеню складності захворювання.

Основоположним освітнім документом з організації спільного навчання дітей з порушеннями розвитку та їхніх здорових однолітків для всіх регіонів країни (Земель) стали ухвалені у 1972р. «Рекомендації з організації спеціального навчання». Прийнятий документ надав можливість розвитку «кооперативних» форм організації освітньої діяльності масових і спеціальних шкіл, що передбачають спільне проведення масових заходів, окремих навчальних занять, відвідування учнів з порушеним розвитком масової школи та надання їм корекційно-реабілітаційних послуг у спеціальному закладі тощо [6;31].

У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Германію з поміж інших європейських країн вирізняє варіативність організації такого супроводу, яка зумовлена відмінностями у законодавстві Земель. В окремих землях освітні нормативно-правові акти надають можливість школам мати у своєму штаті спеціальних педагогів та фахівців, які надають допомогу дітям з особливими

потребами. В окремих випадках спеціальні педагоги виконують функції асистента вчителя, співпрацюючи з педагогами класу. В них панує дуже дружня атмосфера толерантності та соціалізації. Багато шкіл і садків впроваджують Вальфдорську педагогіку та педагогіку Марії Монтесорі.

Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні, хоча форми організації роботи можуть бути різні. Центри надають різнопланову допомогу школярам з особливими освітніми потребами, проводять з ними профорієнтаційну роботу, координують діяльність різнопрофільних фахівців, консультують батьків та вчителів масових та спеціальних шкіл тощо.

Окрім центрів підтримку учням з особливими потребами надають служби, що функціонують поза межами шкіл і фінансуються органами місцевого самоврядування. Це - медико-соціальні служби, ресурсні центри, реабілітаційні заклади тощо. Нині у Німеччині паралельно із системою спеціальних освітніх установ, де перебувають діти, в основному, зі складними порушеннями, функціонують заклади інклюзивного навчання.

В Україні і Німеччині школу навчання обирають батьки, але з розумінням відносяться до рекомендацій та диференціації шкіл стосовно можливостей навчання своєї дитини. В Німеччині в спеціалізованих школах у класі навчається 15-25 дітей і два корекційні педагоги, які працюють через день та декілька асистентів дітей.

Загалом система шкільної освіти Німеччини складається з початкової школи (Grundschule), спеціальної школи(Forderschule). До 1-го ступеня загальної середньої освіти належать 6 видів шкіл. У кожній землі та навіть школі свій інтеграційний підхід. Варто додати, що інтеграційні процеси почалися з 70-х років, коли Німеччина почала приймати німців з пострадянських країн. І першими дозволили перетинати кордон країни Прибалтики. Метою цих інтеграційних класів(молодшого-6-11 і старшого-12-16років) є вивчення мови та основ арифметики, англійської мови. Перебувати можна в ньому до 2-х років. Уроки ведуться до 1год 30 хв із зміною діяльності і

носять практичний характер. Далі, за результатами тестування дитину направляють у відповідну школу із тим спрямуванням, до якого у дитини є хист. Діти, які мають сертифікати інституту Гьоте можуть навчатися разом з однолітками.

Категорії дітей, що інтегруються:

1. Діти з пострадянських країн.
2. Діти-біженці з країн Африки та ін.

Наприклад у землі Північний Рейн-Вестфалія, є такі форми шкіл:

1. Основна школа (5-10) класи. Орієнтована на підготовку до професійного навчання. Є виробнича практика та сфера навчання «Економіка» та «Трудова діяльність».

2. Реальна школа (5-10) класи. Має практичний характер. Рівноцінний розвиток практичних і теоретичних навичок та умінь.

3. Гімназія (5-9) класи. Учні отримують поглиблену загальну освіту, що є основою для здобуття вищої або вимогливо-професійної освіти. У гімназіях є 2-й ступінь повної середньої освіти -11, 12, 13 класи, вони дають отримати абітур – атестат зрілості.

4. Загальноосвітня школа(5-10).

5. Середня загальноосвітня школа 2-го ступеня (5-10 класи).

6. Після шкіл учні йдуть у професійний коледж або гімназію, старшу школу, коледж додаткової освіти.

В Німеччині 6,6% дітей перебувають на інклюзивному навчанні. Вони забезпечені корекційно-розвитковими заняттями, які проводять корекційні педагоги(зонапедагоги, ігротерапевти, логопеди, фізіотерапевти). Важливим є те, що підготовка вчителів проводиться з двох предметів(може бути друга спеціальність корекційна), кожен вчитель викладає два предмети.

Актуальною є організація інклюзивного навчання в умовах воєнної агресії та надання послуг за новим порядком у закладах освіти України - дошкільних опорних закладах, гімназіях, ліцеях, який вступив в дію з 1 січня 2022 року. Він потребує визначення одного з п'яти рівнів підтримки шляхом

проведення оцінки потреб, яку проводить ІРЦ (Інклюзивно-ресурсний центр) онлайн, із визначенням механізмів надання послуг, гарантованих державою. Команди супроводу, до яких входить фахівець центру ІРЦ, складають модифіковану або адаптовану програму. Відповідно до висновку, наданого центром, залучаються корекційні педагоги для надання психолого-педагогічних послуг та супровід асистентом вчителя(робота онлайн).

Дослідження впровадження інклюзивного та інтеграційного підходів має дуже велике значення в процесах впровадження інклюзивної освітньої політики. Багато науковців досліджують ці напрями в Україні та відмічають, що освітня політика націлена на поєднання спеціальної і загальної освіти, але практично вони існують паралельно. Наразі багато родин перебувають за кордоном і мають змогу із середини дослідити переваги кожної країни і кожного підходу. Безумовно демократичні європейські цінності та інтеграція панують в кожній країні, яка підтримує вимушену освітню, соціальну, економічну інтеграцію українців. Те, що європейські цінності і толерантність допомагають інтегруватися в суспільство, підтримують наше бажання вчитися новому, досліджувати інновації та потім реалізувати в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон « Про освіту» 2017.URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.09.22).
- 2.Закон «Про повну загальну середню освіту» 2020<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> дата звернення 20.09.22).
3. Колупаєва А.А.Інклюзивна освіта: реалії і перспективи: Монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 30-31с.
4. Крикун А. «Інклюзія в Україні та Німеччині: точка дотику». Учитель початкової школи. Вип.1, 2013. С.61-64.

Конончук Антоніна Іванівна

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

кандидат педагогічних наук, доцент

Ніжин, Україна

**СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Анотація. У статті розкриваються змістові аспекти професійної підготовки фахівців позашкільної освіти до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Аналізується досвід впровадження навчальної дисципліни «Інноваційні технології в позашкільній освіті» у професійну підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, фахівець позашкільної освіти, інклюзія, інноваційні педагогічні технології, інклюзивне освітнє середовище.

Abstract. The article reveals the substantive aspects of the professional training of extracurricular education specialists to work in the conditions of an inclusive educational environment. The experience of introducing the educational discipline "Innovative technologies in extracurricular education" into the professional training of applicants of the second (master's) level of higher education is analyzed.

Key words: professional training, extracurricular education specialist, inclusion, innovative pedagogical technologies, inclusive educational environment.

У сучасних умовах одним із провідних аспектів удосконалення професійної підготовки фахівців позашкільної освіти у вищій школі є упровадження стандартів педагогічної освіти. Успішне вирішення цього завдання можливе за умови конструктивного осмислення і коректного використання прогресивних ідей як міжнародної практики, так і вітчизняної системи педагогічної освіти. Однією із таких ідей, яка обумовила низку інноваційних змін у професійній педагогічній діяльності, стала ідея інклюзії. Інноваційні погляди щодо її

впровадження та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні на сьогодні є предметом досліджень широкого кола науковців і полем діяльності педагогів-практиків діючих закладів освіти. Зважаючи на це, важливим та актуальним питанням є підготовка фахівців позашкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, які будуть навчатися в умовах інклюзивного освітнього середовища. Це вимагає переосмислення змісту професійної підготовки педагогічних працівників.

З цією метою нами було розроблено навчальний курс «Інноваційні технології в позашкільній освіті» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які опановують освітньо-професійну програму «Позашкільна та інклюзивна освіта» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Метою вивчення курсу є набуття магістрами системи знань і практичних умінь у сфері позашкільної освіти щодо особливостей організації і здійснення освітнього процесу на технологічних інноваційних засадах, підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного застосовувати на практиці інноваційні педагогічні технології, в тому числі в умовах інклюзивного освітнього середовища. Основними завданнями вивчення курсу визначено: усвідомити сутність інноваційної технології освітнього процесу у закладі позашкільної освіти; сформулювати вміння використовувати інноваційні технології освітнього процесу на практиці, враховуючи специфіку позашкільної сфери, кращі практики вітчизняного досвіду, перспективи розвитку інклюзивної освіти. Вивчення дисципліни сприяє набуттю здобувачами наступних професійних компетентностей: застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки, враховувати різноманітність, індивідуальні особливості здобувачів освіти у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти, здійснювати експертизу та надавати консультації з питань освітньої політики та інновацій в освіті, управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності, проєктувати та реалізовувати навчання,

виховання та соціалізацію осіб з особливими освітніми потребами в умовах позашкільної освіти [1].

Програмою курсу передбачено засвоєння студентами двох змістових модулів: теоретичні основи інновацій у освітній діяльності закладів позашкільної освіти; сучасні інноваційні педагогічні технології у позашкільній освіті. Значну увагу у процесі вивчення курсу приділено індивідуальним навчально-дослідним завданням (ІНДЗ) для набуття магістрантами професійних компетентностей. Це вид науково-дослідної роботи студентів, форма самостійного вивчення актуальних проблем, передбачених навчальною програмою курсу. ІНДЗ – початковий етап науково-педагогічного дослідження. Воно обов'язково повинно містити результати власного пошуку і висновків, відображати певний рівень навчальної компетентності студента щодо вирішення поставлених завдань. Тому виконання ІНДЗ передбачає: вивчення, творче осмислення та систематизацію навчального матеріалу; роботу з нормативно-правовими документами, якими регламентується діяльність системи позашкільної освіти; поповнення, поглиблення знань, умінь, і навичок, здобутих під час аудиторної роботи; самостійна робота щодо пошуку інформаційних джерел (наукові видання, навчальна література, періодичні видання, сайти закладів тощо); роботу у мережі Інтернет та соціальних мережах для отримання найсучаснішої інформації про розвиток позашкільної освіти; обґрунтування висновків, власне бачення вирішення питань, які вивчаються; формування дослідницьких умінь студентів; розвиток самостійності, творчого педагогічного мислення; активізацію пізнавальної діяльності студентів, поглиблення інтересу до професії педагога позашкільної освіти, окремих напрямів його роботи, формування професійних орієнтацій і моральних цінностей.

Зокрема, ІНДЗ з курсу передбачає пошук нових ідей й упровадження інноваційних технологій у позашкільну освіту педагогічного колективу (педагога) окремого закладу позашкільної освіти України (Чернігівщини), опис та презентацію досвіду такого впровадження на окремому занятті в аудиторії.

Зробити опис інноваційної педагогічної технології з презентацією студентам допомагають методичні рекомендації щодо її структури.

1. **Назва технології**, яка відображає головну проблему, яка вирішується, а також основні якості, принципову ідею, сутність системи навчання, яка використовується, та основний напрям модернізації навчально-виховного процесу або ситуацію, яка є характерною для певного регіону (місцевості).

2. **Цільові орієнтації технології**. Система цілей є основою, яка утримує цілісність технології, та надає їй чіткість і виразність. Звернення до категорії «мета/ціль» характеризує діяльнісну позицію, орієнтацію на визначену сферу розвитку особистості. Характеризуються цілі і завдання, досягнення і вирішення яких плануються у технології, будується дерево цілей і завдань, модель розвитку школяра по ступеням.

3. **Концептуальна основа технології**. Подається короткий опис керівних ідей, принципів технології, які дають можливість її розуміння, трактування побудови і функціонування, в тому числі, філософські позиції, закономірності і фактори розвитку, які лежать в її основі, наукова концепція опанування досвіду, методи виховання, які використовуються.

4. **Зміст навчально-виховного процесу**. Зміст і структура навчально-виховного процесу (педагогічної діяльності педагогів і школярів) у рамках технології розглядається з позицій сучасних ідей і теорій виховання, принципів системності, відповідності цілям і соціальному замовленню. Вказуються об'єм і характер змісту виховних і навчальних впливів, структура навчально-виховних планів, матеріалів, програм.

5. **Процесуальна характеристика** (методичні особливості). У процесуальній характеристиці технології перш за все розкриваються методи і форми організації навчально-виховного процесу, структура і **алгоритми діяльності** суб'єктів і об'єктів, комплексне використання і взаємодія всіх методичних засобів, управління, адекватне цілям і завданням, контингенту

вихованців. Описуються **мотиваційна характеристика**, особливості методики, використання методів і засобів навчання, управління і організаційні форми педагогічного процесу.

6. Навчально-методичне забезпечення. Програмно-методичне забезпечення (навчальні плани і програми, навчальні і методичні посібники, дидактичні матеріали, діагностичний інструментарій, наочні і технічні засоби навчання тощо) розглядається у тісному взаємозв'язку зі змістом і методами, які використовуються.

Таким чином, досвід впровадження курсу «Інноваційні технології в позашкільній освіті» у професійну підготовку фахівців позашкільної освіти дозволяє зробити висновок про його важливу роль у набутті магістрантами здатностей застосовувати інноваційні педагогічні технології, в тому числі в умовах інклюзивного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конончук А.І. Робоча програма навчальної дисципліни «Інноваційні технології в позашкільній освіті». Ніжин, 2021. 18 с.
2. Освітньо-професійна програма «Позашкільна та інклюзивна освіта» другого (магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю: 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань: 01 Освіта/Педагогіка. Ніжин, 2021. 16 с.

Кудярська Тетяна Романівна,

Департамент освіти та науки Івано-Франківської міської ради.

завідувач логопедичного пункту,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

викладач кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти,

доктор філософії,

Івано-Франківськ, Україна

МАЛІ ФОРМИ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ НА КОРЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ

Анотація. У статті висвітлено проблеми, які виникають у дітей під час статичної навчальної діяльності, та обґрунтовано необхідність систематичного використання малих форм активного відпочинку на заняттях. Вони тренують руховий апарат дітей, розвивають пам'ять, увагу, мовленнєві навички, знімають втому та напругу з тіла дитини.

Ключові слова: статичне положення, координація, корекційна спрямованість, інноваційний підхід, фізкультхвилинка.

Abstract. The problems, which appear with children during statistical studies are determined in the article, the necessity of systematic using little forms of rest on studies is substantiated. They train children quick apparatus, develop memory, attention, speech skills, take off fatigue and tension from child's body.

Key words: statistical position, coordination, correcting direction, innovative approach, the physical minute.

Кожній живій істоті притаманна властивість рухатися. Це життєво необхідна умова зв'язку будь-якого живого організму з навколишнім середовищем. Завдяки своїй діяльності людина використовує явища, предмети природи для своїх потреб.

За даними фізіології людина стомлюється значно швидше під час розумової праці, ніж працюючи фізично. Розумова діяльність дитини, яка навчається, до певної міри пов'язана з творчим процесом, який викликає значне напруження центральної нервової системи. Тривале напруження спричинює

стомлення організму дітей. Безсистемний, невпорядкований режим навчання і праці впродовж навчального дня, тижня, року, відсутність певного ритму і темпу в діяльності часто призводять не лише до перевтоми, а й до складних розладів в організмі дитини [1, с. 42].

Статичне положення під час тривалого сидіння за партою чи столом спричиняє слабку циркуляцію крові, порушення постави, застійні явища в органах черевної порожнини і тазу, що в свою чергу призводить до захворювання органів травлення. Також порушується вентиляція легень, що викликає відчуття важкості в усьому тілі, з'являється головний біль. Ці негативні фактори сприяють передчасному виснаженню нервової системи дітей, знижують опірність організму застудним та інфекційним захворюванням. Малі форми активного відпочинку (фізкультхвилинка, фізкультпауза) можуть допомогти запобігти усім вище висвітленим проблемам [1, с. 43].

Необхідність же фізкультхвилин на логопедичних заняттях не потребує додаткових доказів. Практика роботи показує, що порушення мовлення у дітей, як дошкільного, так і молодшого шкільного віку, часто супроводжуються недоліками координації, розрізнення та ритмічності рухів, спостерігаються явища моторного виснаження: уповільнення темпу, неточність рухів, їх змазаність. Взаємозв'язок загальної та мовленнєвої моторики вивчено і підтверджено дослідженнями багатьох учених (І.Павлов, О.Леонт'єв, О.Лурія та ін.) [2, с. 16].

На заняттях діти швидко стомлюються від одноманітної діяльності, значного навантаження на зоровий аналізатор, нервово-психічного напруження. Насамперед це проявляється нервовим збудженням: надмірною рухливістю, шумом, порушенням дисципліни. Якщо його не зняти, то згодом втома переходить у другу стадію – млявість, апатію, сонливість.

На логопедичних заняттях доцільно доповнювати зміст фізкультхвилин, перетворюючи їх на емоційно забарвлений, корекційно спрямований вид роботи, який не виглядає як одноманітний штамп, що не викликає інтересу ні в кого з учасників процесу відпочинку. Краще проводити

їх в ігровій формі, яка не тільки приверне інтерес дітей, але і за рахунок позитивної емоційної ситуації буде сприяти підвищенню психічного тону і покращенню працездатності в цілому [3, с. 40].

Довільна форма проведення фізкультхвилинки дозволяє планувати цілу низку різноманітних напрямів корекційної роботи, пов'язати відпочинок дітей із темою заняття. Такий підхід дозволяє повніше реалізувати мету заняття, економніше використати час, закріпити та повторити навчальний матеріал в ігровій формі.

Під час проведення фізкультхвилинки із метою попередження втомлюваності та зняття напруги можна включати паралельно такі напрями корекційної роботи:

1. Корекція мовлення:

- розвиток фонематичних процесів;
- уточнення та автоматизація звуків;
- збагачення словникового запасу;
- корекція граматичної будови мовлення;
- нормалізація темпу, плавності та ритмічності мовлення.

2. Корекція поведінки та взаємин дітей.

3. Корекція пізнавальних процесів: сприймання, уваги, пам'яті, мисленнєвих операцій.

4. Розвиток дрібної моторики кистей та пальців рук.

5. Розвиток координації рухів.

6. Попередження втомлюваності очей тощо.

Ефективність активного відпочинку залежить від того, наскільки характер вправ, обсяг фізіологічного впливу, темпу виконання вправ і чергування видів діяльності, поєднання з мовним матеріалом відповідають характерові виконуваної роботи і складу (кількості, віку та діагнозів) дітей. Мовно-рухові ж фізкультхвилини доцільно доповнювати загальнорозвивальними вправами з поворотами та нахилами тулуба в різні боки, прогинанням убік-назад (подивись на п'ятку ноги), нахилами голови

назад, вправами на потягування, випрямлення, розслаблення м'язів, поєднувати з швидким присіданням, ходьбою та стрибками на місці [4, с. 34]. Головне – правильно підібрати необхідні вправи.

Наведемо приклади фізкультурхвилинок із корекційною метою.

Тема «Автоматизація звуку [л] у словах».

Ла-ла-ла,	<i>Три оплески.</i>
Мила підлогу мела.	<i>Нахилити тулуб уперед, махи руками.</i>
Ли-ли-ли,	<i>Три оплески.</i>
Ні пилінки не знайшли.	<i>Дути на долоні перед собою.</i>
Лу-лу-лу,	<i>Три оплески.</i>
Слава взявпилу.	<i>Рухи, які імітують пиляння.</i>
Ли-ли-ли,	<i>Три оплески.</i>
З татом у ліс пішли.	<i>Ходьба на місці.</i>

Тема «Узгодження іменників з числівниками. Опис предмета».

Одна лисичка йшла по доріжці.	<i>Кроки з високим підніманням ніг.</i>
Дві лисички стрибали по травичці.	<i>Стрибки на місці.</i>
Три лисички спали у нірці,	<i>Присісти, долоні покласти під щок.</i>
І курочка снілась кожній лисичці.	<i>Уявити курочку, яку побачила лисичка, описати її.</i>

Спочатку педагог проговорює текст і показує рухи. При цьому діти мовчки за логопедом виконують тільки рухи, слухають і запам'ятовують текст. У другому проговорюванні беруть участь і діти, одночасно виконуючи дії. Засвоєння слів проходить швидко, бо вони підказуються рухами.

У комплексах можна використовувати пантоміми, рухові шаради. При цьому діти не тільки охоче рухатимуться, але й фантазуватимуть, створюватимуть певні образи. Можна запропонувати малятам самостійно придумати вправи імітаційного характеру й відтворити їх у міміці та пантомімі. наприклад, зобразити рухи тварини, інопланетянина, ходу маленької дитини, дорослого, який поспішає на роботу [5, с. 11].

Гармонійне поєднання духовних образів і фізичних рухів зумовлює психофізичний і естетичний вплив у складному комплексі педагогічного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Солошенко В.Л. Зростаємо здоровими, спритними, сильними / журнал «ДНЗ». 2008, № 2 (14). С.42-43.
2. Система роботи з психофізичного розвитку дитини. Авт.-упор. Єфремова В.В. Тернопіль: Мандрівець, 2007. 160с.
3. Поплавська Н. Логопедичні фізкультхвилинки / газета «Дефектолог». 2009, №9. С.40-43.
4. Кравець Л. Використання логоритміки та пластико-ритмічної гімнастики для профілактики мовленнєвих порушень / газета «Дефектолог». 2009, №9. С.33-39.
5. Ніколаєнко В. Рухливі ігри з віршованим супроводом / журнал «Дошкільне виховання». 2009, №7
6. Бенедіктова Л. Лікувальна фізкультура в школі / газета «Дефектолог». 2010, №6. 126с.

Кузик Олег Євгенович,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри режисури та хореографії, кандидат педагогічних наук,
Львів, Україна

УКРАЇНСЬКЕ ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО ТА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ФОРМУЮЧИЙ ФАКТОР ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МЕНТАЛІТЕТУ

Анотація. Стаття присвячена розгляду обрядових танців як складової народної художньої культури, проблемі збереження досягнень національного хореографічного мистецтва. Розглядаються культура і мистецтво, зокрема народний танець, як невід'ємний компонент формування національної, духовної ідентичності та особливого менталітету.

Ключові слова: звичаї, танець, національна культура, фольклор, ідентичність.

Abstract. The article is devoted to the examination of ritual dances as a component of folk artistic culture, the problem of preserving the achievements of national choreographic art. Culture and art, in particular folk dance, are considered as an integral component of the formation of national, spiritual identity and a special mentality.

Key words: customs, dance, national culture, folklore, identity.

Українська реальність, в ході аналізу тридцятирічного періоду Незалежності, знову повертає до роздумів над помилками і досягненнями у формуванні громадянського суспільства з виразною українською ідентичністю. Очевидно, що прагнення отримати досконалі суспільні державотворчі інститути управління та комфортне середовище людського буття на певному етапі історії мали досягатися різними шляхами. Разом з тим, наскрізною ідеєю всіх історичних етапів розбудови держави, яка б мала зворотно служити людству, була також ідея формування національно і морально свідомого суспільства.

У своїх працях, знаній у Галичині педагог і громадський діяч, професор Омелян Вишневецький вказує на кілька важливих причин за якими ховається відповідь на причини підміни понять про низький рівень життя і морального зубожіння суспільства, зокрема: «Глибинна причина господарської стагнації – у самій людині, в матеріалізації їх прагнень, у відсутності ідеалізму життя і праці. Насправді «розвиток суспільства вперся об «людський фактор», об черству і байдужу людину, яка не хоче нести обов'язок і естафету з минулого в майбутнє. Це страшний витвір тотальної системи виховання на ґрунті антирелігії – без християнських джерел і начал» [1, с.3].

Українська культура сформувала цілісну генеалогічну структуру звичаєвої культури і традицій у різних видах мистецтва і народній творчості. Метою наукової уваги стала загострена необхідність збереження автентичних традицій з регіональними особливостями і колоритом, визначення ролі та місця обрядовості в українському хореографічному мистецтві, де об'єктом аналізу зокрема є обрядовий танець. Предмет дослідження становить вплив обрядовості на формування українського народного танцю та народної творчості в цілому.

Знаний педагог і дослідник української історії Іван Огієнко наголошував: «Уміння тонко проникати в національний характер танцю визначається й ступенем виконавської культури, яку необхідно виховувати. Задум танцю часто народжується від враження, а воно може бути неоднозначним. Будь-який танець багатогранний, як багатогранне саме життя» [4, с.4].

Танець обов'язково спирається на усну народну творчість, фольклор та народні театри. Обрядова творчість виконувала і виконує функцію автентичного джерела традицій і на ці основі формування системи виховання підростаючого покоління – народної педагогіки. Вона відображає життя народу, його історію, побут, мораль, мову, народну мудрість.

Обрядовий танець вимагає розучування народних традицій через використання показу і пояснення. Однак, незважаючи на зафіксованість рухів, ці ігри-танки можна розучувати й інший спосіб. Насамперед, танцюристи

повинні відчувати настрій, характер музики. Далі важливо становить, побудова та форма твору, явище самопрезентації.

Риси українського народного танцю у контексті порівняльного аналізу з спадкоємним розвитком аналогічних танцювальних форм у культурах західних країн виокремлюють його специфічність не тільки у світоглядних вимірах народної культури, але й професійної. Ця специфічність яскраво простежуються на прикладі козацького танцю доби бароко. Він, не втрачаючи зв'язків з народними традиціями, акумулює в собі ті зміни, які відбуваються у національному житті українського етносу, виступає нині основою для організації дитячих та молодіжних об'єднань з метою національно громадянського виховання [6, с 10].

Танець представляє собою величезний пласт людської культури, який вбирає і передає весь соціально успадкований досвід специфічними, притаманними йому методами і засобами (рухами, жестами, положеннями людського тіла). Народний танець, як одна із найдавніших форм народної творчості, що складався й розвивався під впливом географічних, історичних і соціальних умов життя народу, конкретно висловлює стиль і манеру виконання кожного народу і нерозривно пов'язаний з іншими видами мистецтва, головним чином з музикою [3, с. 363].

Побутова, культурна та духовна спадщина формується упродовж становлення та розвитку певного народу. Звичаї – це обличчя народу, поглянувши в яке ми відразу можемо дізнатися, який це народ. Звичаї – це ті неписані правила, які люди наслідують повсякденно у своїх щонайменших домашніх турботах і найбільш важливій громадській діяльності.

Традиції в Україні цікаві і самобутні, але при цьому різноманітні і поширені. І важливо, що більшість людей із задоволенням їх дотримуються. Цей факт є доказом існування душі народної, вдячності своїм предкам, глибинної пам'яті і усвідомлення зв'язку поколінь. Українські традиції, жива і дуже цікава народна спадщина, формувалися багато віків. І тому, незважаючи на нашу культурологічну «європейськість» і відносно молоду історію держави,

ми вміємо берегти духовну спадкоємність, і добре знаємо рідні неписані закони – українські звичаї і традиції, що в свою чергу утверджує особливі риси української ідентичності та менталітету.

Інтерпретуючи українську хореографію як поліфункціональне явище, необхідно відзначити, що народний танець безпосередньо пов'язаний з хореографічним фольклором, який первісно є синкретичним, невіддільним від традиційного народного способу самовираження в пластичному мистецтві. Адже фольклор, маючи свої специфічні закономірності розвитку, свої протиріччя, характеристики, що екстраполюються як на окремі його твори, так і на жанри й види в цілому, є першоосновою усіх проявів народної творчості. У процесі історичного розвитку суспільства істотно змінювався сам фольклор як форма художнього мислення, його зміст, проблематика, жанри, специфічні ознаки. Зокрема, український фольклорний танець, народившись у глибині віків, утверджуючись і розвиваючись за часів Київської Русі, увібрав у себе локальні лексичні, структурно-композиційні особливості, манеру і форму виконання, музику районів, де він побутував, що вирізняє його навіть серед однойменних білоруських та російських танців [4, с. 100].

Варіативність хореографічного мистецтва українського народу є вагомим нормотворчим фактором, який визначає темпоритм народного способу життя і поглиблює його громадянський зміст, надаючи йому пластичного артистизму. Танець, за українською традицією, – незмінна та фундаментальна компонента культури народних свят і культури повсякденності, яка є інструментом самозаглиблення й самопізнання і, водночас, засобом, що дозволяє вивільнитись від життєвих дрібниць, зламати одноманітний ритм повсякденних механічних рухів, пов'язаних із історичною діяльністю.

Функційні характеристики обрядового українського танцю ще потребують уточнення з точки зору закладеного в них світоглядно-виховного змісту. Уявлення про цей зміст дає аналіз сфери почуттів і відчуттів, до яких апелює народний танець. Домінантними у них є ті, що налаштовують людину на філософію виховання та оптимізм.

Розвиток українського народного танцювального мистецтва (від первісних фольклорних до сучасних сценічних форм), як соціокультурний феномен, детермінувався сукупністю зовнішніх чинників (соціально-політичних і культурно-мистецьких), що, у свою чергу, відбилося на визначенні його сутнісних характеристик на кожному із етапів формування.

Своїм корінням мистецтво танцю відходить далеко в історію, маючи філософське підґрунтя. Звернення до витоків формування національної хореографічної культури України дозволяє стверджувати, що на різних етапах існування етносу танець інтерпретувався як важлива складова духовного буття народу, відображення його самобутності, національної самосвідомості й ментальності. Разом із мовою, піснею, музикою та іншими формами традиційної культури він забезпечував неперервний духовний зв'язок і наступність поколінь. Водночас, можемо стверджувати про неможливість детального аналізу його лексичних, семантичних, функціональних характеристик у зв'язку з відсутністю прямих джерел фіксації танцювального матеріалу впродовж тривалого історичного періоду. На думку А. Гуменюка, «відсутність фактичного матеріалу на ранніх етапах становлення українського народного танцювального мистецтва унеможлиблює дослідження шляхів історії його виникнення, адже танець, як і пісня, на відміну від витворів інших видів мистецтва зберігається впродовж століть лише у виконавській практиці народу» [6, с.13].

Принцип системного дослідження етнографічних першоджерел українського хореографічного мистецтва дозволяє схарактеризувати його розвиток у синкретичній єдності з іншими складовими духовної і матеріальної культури, зокрема з тими, що органічно пов'язані з танцем. Найдавнішими відбитками танцювального мистецтва в Україні можна вважати малюнки трипільської доби із зображенням фігур людей, застигли рухи рук і пози яких зустрічаються в українських танцях сьогодення. Зображення танцюристів знайдено на предметах матеріальної культури (прикрасах, посуді, іконах, фресках собору св.Софії XIст. в м. Києві). Писемні повідомлення про танці

знаходимо у літописців, які називають їх «скакание и топтание», «хребтом вихляние», «плясание и плескание». Літописці-християни називали такі дії «бісівськими», або «поганськими» [5].

Реконструкція витоків танцювального мистецтва дозволяє зазначити, що у первісному вигляді танець існував у синкретичній єдності з іншими видами мистецтва, був безпосередньо пов'язаний з язичницькими і (пізніше) з християнськими віруваннями та міфологією, виконуючи обрядову й магічну функції. Зміна соціально-економічних умов зумовлювала динаміку етнокультурних процесів, які, в свою чергу, сутнісно впливали на розвиток різних культурних феноменів. Зокрема, давні форми танцювальної культури втрачали свій первинний обрядовий зміст, поступово перетворюючись на характеристику побуту, набуваючи естетичного забарвлення, і саме у новій якості розширюючи межі свого функціонального значення.

Багато ритуалів слов'ян було пов'язано з культом родючості землі і сонця, повагою до старших, містичними обрядами і ворожіннями. Багато язичницьких традицій і обрядів збереглося до цього дня, зазнавши змін під впливом християнства, а окремі з них злилися в змістовому взаємодоповненні.

У теперішній час новий погляд суспільства на народну художню культуру породжений реальними потребами у збереженні та розвитку традиційної музично-хореографічної спадщини, яка базується на багатовікових знаннях і духовному досвіді народу, його ціннісних уявленнях і орієнтирах. На підставі цього звернення до української народної хореографії цілком закономірно і може розглядатися як найважливіший самодостатній компонент народної творчості, що втілює риси національного характеру народу, його менталітет, виконавську майстерність.

Український народ має безліч цікавих і заворожливих звичаїв і традицій, перераховувати їх можна дуже довго. Проте головним залишається те, що вони в первозданному своєму виді збереглися і змогли увійти до життя сучасного суспільства.

Висновок. Всі стародавні звичаї дохристиянського і християнського періодів є творінням українського народу. В них його духовні скарби, традиція, обрядова і звичаєва культура, народна творчість і професійне мистецтво. Український танець став виразним елементом передання традиції у різних формах творчого відтворення – в побуті, на свята, під час масових гулянь чи іншого приводу. Він зберіг свою виразність, красу, характер виконання, емоційний дух.

Процес передання сучасній молоді цих взірців звичаєвої культури і народної творчості насправді є споконвічним діленням з ними українською духовністю і розумінням приналежності до нації. Поширення традицій, пошана й плекання українських звичаїв має стати цікавим та захоплюючим пізнанням для теперішньої молоді, в час переосмислення окремих сторінок історії, спотворених фактів української культурної ідентичності іншими штучними та ворожими ідеологіями протягом багатьох років.

Лідери сучасної дійсності у сфері освіти та культури повинні зростати із свідомих, освічених та відповідальних людей, зокрема національно свідомих особистостей, які чітко формують пріоритети і вміють боротися за успішне українське суспільство з твердим національним характером.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів //О.Вишневський – Дрогобич: Коло, 2003. – 528с.
2. Вірський П. П. Українські народні танці / П. П. Вірський; Вступ. ст., підгот. тексту, примітки А. І. Гуменюка. – К. : Наук. думка, 1969. 616 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис / О.Воропай. – К.: Оберіг, 1993.– 589 с.
4. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу / І.Огієнко. – К.: Довіра, 1992. – 141с.

5. Ліманська О.В. Календарне свято у десакралізованій культурі // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність. – Харків, ХНПУ, 2008. – С.132.

6. Шкоріненко В.О. Народний танець у традиційній і сучасній культурі України // В.Шкоріненко. Автореф. к.м.– К., 2003. – С. 6-10.

Кульбач Лариса Михайлівна,

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти;

Криворізький державний педагогічний університет,

аспірантка кафедри педагогіки;

Заслужений вчитель України,

Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ ОСВІТЯН

Анотація. У статті розкрито особливості та напрямки організації діяльності закладу загальної середньої освіти у воєнний час. Із досвіду комунального закладу освіти «Спеціалізована школа № 134 гуманістичного навчання та виховання» Дніпровської міської ради представлено високу громадянську позицію педагогів, учнів та батьків школи, роль керівника закладу в мобільності та ефективності його діяльності у важкий для країни час.

Ключові слова: російська агресія, громадянська активність, волонтерська діяльність, внутрішній моніторинг якості освітнього процесу, місія керівника закладу.

Abstract. The article reveals the peculiarities and directions of the organization of the general secondary education institution during the war. From the experience of the communal educational institution "Specialized School 134 of Humanistic Teaching and Education" of the Dnipro City Council, the high civic position of teachers, students and parents of the school, the role of the head of the institution in the mobility and efficiency of his activities in a difficult time for the country is presented.

Keywords: russian aggression, civic activism, volunteering, internal monitoring of the quality of the educational process, the mission of the head of the institution.

Організація освітнього процесу під час військової агресії з боку РФ в Україні стала серйозним викликом для освітян, зокрема керівників та педагогічних колективів закладів загальної середньої освіти. Починаючи з 24 лютого 2022 року й до сьогодні вони працюють та постійно вчаться працювати по-новому, проявляючи неабияку громадянську активність та високу громадянську позицію, при цьому будучи взірцем для своїх учнів та їх батьків. Педагоги одні з перших долучилися до волонтерської діяльності, певна частина поповнила лави ЗСУ та тероборони, ті педагоги, які виїхали за межі України, поповнили міжнародний рух на підтримку України, значна кількість освітян увійшла до складу інформаційних військ та кібервійськ у соціальних мережах, сприяючи блокуванню ворожих фейкових каналів та веденню інформаційної війни з ворогом. У цей же час педагоги виконують свою основну місію – навчають дітей, надають їм та їх батькам психологічну підтримку, упроваджують концептуальні засади нової української школи, формують у школярів ключові компетенції, самосвідомість, загальнолюдські та громадянські цінності. Одночасно педагоги розбирають завали, утримують заклади, готують тимчасові укриття до початку навчального року. Очевидно, що на освітян у цей важкий для України час покладена велика громадянська відповідальність, і педагоги тримають цю планку на висоті.

Одним із провідних закладів загальної середньої освіти м. Дніпра, як у мирний час, так і в період війни, є Комунальний заклад освіти «Спеціалізована школа № 134 гуманістичного навчання та виховання» Дніпровської міської ради, який протягом десяти років працював у режимі експерименту як школа життєтворчості, формуючи життєво компетентну особистість, здатну до самореалізації та самоєфективності в умовах мінливого суспільства.

Пріоритетним для педагогів було і є формування особистості з високою громадянською культурою, готовою до розбудови демократичного суспільства,

громадянина миру з глибоким усвідомленням таких цінностей, як незалежність, справедливість, свобода. Так, із перших днів війни педагоги, учні школи та випускники, їх батьки об'єдналися задля перемоги України, створивши на базі закладу гуманітарний хаб «Допомога», куди увійшли й мешканці лівобережжя міста Дніпра. Благодійний фонд «Найкращі батьки» та ГО "Батьківська рада школи гуманістичного навчання та виховання м. Дніпро" ініціювали та затвердили Програму благодійного батьківського фонду «Україна переможе!», метою якої є збір благодійних внесків для потреб наших захисників, соціально незахищених мешканців, підтримку сімей внутрішньо переміщених осіб. Приготування щоденних обідів для захисників, закупівля та збір продуктів харчування, засобів особистої гігієни, одягу, знарядь праці, постільної білизни, рушників, взуття, ліків, перев'язувальних матеріалів, води тощо для воїнів на передову та поранених бійців, що знаходяться в лікарнях м. Дніпра – це щоденна кропітка праця, що потребує неабияких зусиль, але не потребує подяки. Загальна сума допомоги станом на 15.08.2022 року складає 875368,55 грн..

Педагогами школи разом із органом учнівського самоуправління організовано та проведено ряд заходів та акцій. У ході акцій «Масляна. Традиційні смаколики – воїнам», «Великодній кошик воїну», «Тобі, мій захиснику» зібрано та відправлено на передову традиційні святкові страви, продукти харчування, предмети першої необхідності, а також дитячі малюнки, листи-подяки воїнам. Учнями 11-го класу зроблено відео-звернення до громадян Португалії зі словами подяки за підтримку України «Дякуємо за підтримку». Започатковано міжнародний проєкт «Holding hands» Україна – Велика Британія. У місто Мідлсбро відправлена посилка з учнівськими листами, малюнками, хендмейд, сувенірами зі словами вдячності англійцям за підтримку й допомогу Україні. Близько ста дітей взяли участь у даному проєкті. Мерія міста Мідлсбро розмножила листи українських дітей і на початок навчального року кожен учень цього міста отримає лист від друга-українця. Це велика справа й на майбутнє, що передбачає подальшу співпрацю. Реалізовано

загальношкільні проєкти «Україна – мій рідний дім» (серія відеороликів про міста України, де побували учні школи) та «Я повернуся!» (відеоролики учнів, що виїхали закордон, з їх думками, почуттями, сподіваннями на скорішу перемогу та віру в ЗСУ). Інсталяція до Дня Конституції України «Україна – держава волі та свободи», цикл занять з арт-терапії для дітей «Малюємо мир», урочистості «Останній дзвоник- 2022», «З вірою в щасливе майбутнє», благодійний концерт випускників школи, студентів музичних закладів на підтримку захисників – усі ці дії освітянського фронту наближають нас до перемоги.

Волонтерська діяльність гуманітарного хабу розгорнулася до таких масштабів, що станом на 01.08.2022 року виготовлено 286 маскувальних сіток, 115 маскувальних костюмів (кікімор), більше 3000 подушок, 60 простирадл, 230 шт. білизни, 6 матраців, 58 прапорів, 100 сидінь, 80 індивідуальних пов'язок.

Зауважимо, що вже на десятий день війни в Україні школярі почали навчатися в дистанційному режимі, маючи вже певний досвід навчання в період пандемії COVID-19. На сьогодні одним із пріоритетним напрямків роботи керівника закладу загальної середньої освіти є внутрішній моніторинг освітнього процесу. Його спектр питань значно розширився в порівнянні з мирним життям. У Комунальному закладі освіти «Спеціалізована школа № 134 гуманістичного навчання та виховання» Дніпровської міської ради внутрішній моніторинг освітнього процесу ради наразі здійснюється за такими напрямками: охоплення дітей шкільного віку навчанням, залучення учнів до дистанційних форм навчання, потреба учнів в індивідуальних формах навчання, надання якісних освітніх послуг дітям, що відносяться до категорії внутрішньо переміщених осіб, інклюзивне навчання в дистанційному форматі, психологічний супровід учасників освітнього процесу в період російської агресії, дотримання санітарних вимог під час навчання онлайн, якість проведення онлайн уроків та занять, система та якість оцінювання школярів, проведення онлайн тематичних бесід, заходів та класних годин згідно до

виховних програм школи, дозування та зміст домашніх завдань, співвідношення синхронного та асинхронного навчання, дотримання педагогами Санітарного регламенту, а саме – тривалість занять онлайн тощо.

Грамотно організований та доведений до логічного кінця внутрішній моніторинг освітнього процесу в закладі дає можливість директору школи постійно тримати руку на пульсі, оперативно реагувати на виклики, відстежувати динаміку освітніх процесів, визначати напрямки їх розвитку, не втратити напрацювання колективу і, незважаючи на воєнний стан, рухатися в напрямку інноваційного розвитку закладу.

Особливого значення в період війни набуває організація роботи соціально-психологічної служби школи, а саме: постійний психологічний супровід освітнього процесу, щоденна рубрика психолога у шкільних соціальних мережах «Поради психолога», психологічний супровід сімей вимушених переселенців, постійно діючий семінар для асистентів вчителя, тренінги для педагогів зі стресостійкості, навчання для педагогів стосовно підтримки дітей під час воєнного стану, організація супроводу сімей вимушених переселенців тощо.

Слід відмітити роль керівників закладів загальної середньої освіти в період війни, на яких покладена визначна місія – охопити якісною освітою усіх дітей шкільного віку, враховуючи внутрішньо переміщених осіб та тих, що тимчасово знайшли притулок за кордоном і не навчаються там, підтримувати бойовий дух та високу працездатність у колективах, пропагувати та стверджувати громадянські й національні цінності, організовувати постійний психологічний супровід усіх учасників освітнього процесу, упроваджувати інноваційну діяльність закладу, дбати про осіб, що потребують уваги та допомоги, налагодити та підтримувати постійну комунікацію з органами влади, громадськими організаціями, волонтерами, службами з гуманітарною метою. При цьому директори шкіл, працюючи 24/7, мають бути завжди позитивно налаштованими, уважними до людей, упевненими в собі та в своєму колективі, рішучими, активними, бойовими на своєму фронті, із активною життєвою та

громадянською позицією. Саме такими є керівники українських закладів загальної середньої освіти – взірці для освітян всього світу. Слава Україні!

(Фактичні матеріали надані в.о. директора Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа № 134 гуманістичного навчання та виховання» Дніпровської міської ради Моргун О. Г.)

Купрас Віра Василівна,

КЗО «Спеціальна школа 12 ДОР»,

директор, кандидат педагогічних наук, доцент,

Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Анотація. Наголошено, що найпоширенішою методикою навчання дітей з порушеннями зору, що передбачає застосування інформаційних технологій, є дистанційне навчання, позаяк ці діти винятково потребують розвитку своїх здібностей і досягнення успіхів у школі і в подальшому житті. Охарактеризовано основні принципи дистанційного навчання дітей з порушеннями зору.

Ключові слова: освіта; дистанційне навчання; діти з порушеннями зору; психолого-педагогічний супровід.

Abstract. It is emphasized that the most common method of teaching children with visual impairments, which involves the use of ICT, is distance learning, as these children especially need to develop their abilities and achieve success in school and later in life. The basic principles of distance learning of children with visual impairments.

Key words: education; distance learning; children with visual impairments; psychological and pedagogical support.

В умовах воєнного стану актуальним постає питання залучення до навчання кожної дитини з особливими освітніми потребами. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та батьків. Особливим процес дистанційного навчання став для здобувачів освіти з глибокими порушеннями зору.

Військовий стан в країні вплинув на звичні режими життя дітей з порушеннями зору та їхніх родин, загострилася низка соціально-економічних питань, серед яких: рівність доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання); надання освітніх послуг дітям з

порушеннями зору (більшість цих дітей взагалі не мають можливості візуально отримувати освітні та корекційно-розвивальні послуги дистанційно); проблеми перебування за межами України (відсутність Інтернету, соціально-економічні та комунікаційні проблеми).

Негативний вплив російської агресії найбільше відбився на родинах, які виховують дітей з глибокими порушеннями зору. Соціальна ізоляція для таких дітей фактично перервала освітній процес, позбавила їх дітей спілкування з однолітками, загострила порушення емоційно-вольової сфери.

Перед тифлопедагогами та вчителями спеціального закладу освіти постає питання – як організувати дистанційне навчання дітей з порушеннями зору, враховуючи індивідуальність кожної дитини, її можливості, умови та виконання всіх поставлених освітніх завдань [2].

На сьогодні питання розвитку дистанційної освіти привертає увагу багатьох вчених. Наприклад, вітчизняні вчені В. Биков, В. Олійник, Т. Десятов присвятили свої праці розгляду питання, як здійснюється навчання на відстані для «звичайних дітей, а не для дітей з особливими освітніми потребами». Вчені О. Мостілан,

Б. Шуневич в своїх працях висвітлюють не лише питання дистанційної освіти, але й акцентують увагу на тому, що сучасні новітні технології можна використовувати для навчання незрячих, глухих, хворих на дитячий церебральний параліч [6].

Дистанційне навчання – це перш за все доступність і незалежність від географічного та тимчасового положення дитини для задоволення її освітніх потреб.

Фахівці в галузі спеціальної освіти вказують в своїх дослідженнях на важливість особистісної орієнтації освіти; створення рівних можливостей для дітей у здобутті базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей (В. Засенко, Є. Клопота, Т. Костенко, Л. Прохоренко, О. Романенко, Г. Соколова, К. Тороп, А. Шевцов, Н. Ярмола та ін.). У дослідженнях зазначено, що дистанційна форма навчання має

низку особливих характеристик, окреслено проблемні моменти організації дистанційного навчання в системі спеціальної освіти, а також визначено низку перешкод у забезпеченні якості освіти та ефективного доступу до навчання кожної дитини з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного режиму.

Перевагою дистанційного навчання є постійний доступ кожного учня до теоретичного матеріалу у зручній для нього час та у привабливому індивідуальному темпі. Також рівноправність можливості отримання освіти незалежно від стану здоров'я, місця проживання, елітарності і матеріальної забезпеченості учня з порушеннями зору. Але важливим залишається питання – наявність у кожної дитини доступу до персонального комп'ютера або планшета та високоякісного Інтернету [6].

В працях Л. Прохоренко, Т. Костенко визначено недоліки дистанційної форми навчання, а саме:

- відсутність очного спілкування учня й вчителя (діти з порушеннями зору потребують постійного педагогічного керівництва їх самостійної навчальної діяльності. А оскільки немає безпосередньої можливості здійснювати контроль за діями дітей з боку вчителя, це призводить до підвищення рівня негативних оцінок, зниження засвоєння матеріалу та ін.);
- неможливість забезпечити належну якість навчання за допомогою дистанційних технологій через відсутність необхідної технічної оснащеності;
- недостатнє організаційне та методичне забезпечення для самостійної роботи дітей з порушеннями зору;
- відсутність у дітей з порушеннями зору досвіду самостійної роботи та вольової саморегуляції;
- невміння здійснювати комунікацію на відстані як у дітей з порушеннями зору, так і педагогів, та виникнення з цим комунікативного бар'єра [6].

Впровадження дистанційного навчання дітей з порушеннями зору створює низку труднощів як організаційного, так і методичного характеру:

- зниження обсягу та швидкості сприймання й переробки отриманої інформації;
- виникнення псевдокомпенсаторних пристосувань;
- порушення розумової та фізичної працездатності [5].

Практичний досвід дистанційного навчання в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями зору підтвердив важливість врахування сильних сторін дитини, її можливостей та потреб, щодо створення комфортних умов для навчання в домашніх умовах. Ключовою залишається проблема збереження залишкового зору дитини, суворе дотримання охоронно-педагогічного режиму.

Робота в режимі дистанційного навчання має бути налагоджена та ухвалена всіма учасниками освітнього процесу, адже учням з порушеннями зору слід дотримуватися правил відпочинку при навчанні, запровадити виконання вправ для очей (правило «15-15» після онлайн-уроку або перегляду відеоуроку кожні 15 хвилин дивитися вдалечінь по 15 секунд; рахувати 15 предметів; чергувати читання електронної і друкованої книги), гімнастику для пальців, дотримуватися питного режиму, відстані від очей до комп'ютера (має бути 45-60 см), а також нагадувати дітям про моргання очима під час перегляду.

Освітній процес під час дистанційного навчання дітей з порушеннями зору забезпечується за участі вчителя, але гарантом зворотного зв'язку з дитиною є батьки, які сприяють реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини [6].

У процесі дистанційного навчання батьки мають бути партнерами для вчителів. Тобто роботу психолого-педагогічного супроводу необхідно зосередити насамперед на батьках, і вже потім на їхніх дітях, тому що саме батьки стають каналом комунікації між учителем і учнем, організовують самостійне навчання дитини, налаштовують дитину на успіх, всіляко допомагають їй та підтримують [4].

Щоб уникнути непорозумінь з батьками варто встановити правила при навчанні та спілкуванні, які слід запровадити з першого дня дистанційного

навчання. Батьків слід забезпечити всією необхідною інформацією, щоб вони відчували себе частиною команди психолого-педагогічного супроводу дитини з порушеннями зору.

Для успішної реалізації супроводу батьків в умовах дистанційного навчання дитини з порушеннями зору надзвичайно важливим є: залучення їх до освітнього процесу, консультування щодо особливостей виконання запропонованих завдань, урахування індивідуальної працездатності дитини відповідно до її стану здоров'я, моніторинг динаміки стомлюваності, дотримання охоронного режиму, позитивні емоції педагогів та батьків тощо [4].

Наступним важливим кроком в організації дистанційного навчання є обладнання робочого місця дитини з порушеннями зору. Учень повинен мати все, що йому може знадобитися для здійснення навчання (шкільне приладдя, засоби корекції, додаткове освітлення). Також батькам слід забезпечити можливість працювати з комп'ютером, стабільне з'єднання з Інтернетом; комфортні умови для занять дитини; налаштувати її на роботу; допомагати їй вчасно увімкнути гаджет та вийти на дистанційну платформу; відредагувати яскравість та контрастність екрану до комфортного рівня; заохочувати дитину сидіти з прямою спиною; створити середовище з мінімумом шуму.

В умовах дистанційного навчання відбувається зміна навколишнього середовища, дітям з порушеннями зору не вистачає умов для формування, розвитку, закріплення навичок комунікації. З огляду на це, педагогу важливо організувати простір для спілкування, доречно проводити ранкове онлайн-коло хоча б один чи два рази на тиждень. Це важливо для спілкування й підтримки віртуального класу як колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачков, Ю.М., Биков, В.Ю., Пінчук, О.П., Манако, А.Ф., Вольневич, О.І., Царенко, В.О., Ухань, П.С., & Мушка, І.В. (2012). Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : посібник (Ю.М. Богачков, наук. ред.). Київ: Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/626/>

2. Власенко, М.М. (2020). Щоб почати дистанційне навчання з дітьми з особливими освітніми потребами, треба просто почати // <https://vseosvita.ua/library/distancijne-navcanna-ditej-z-osoblivimi-potrebami-447990.html>
3. Коган, О. (2020). Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання на період карантину // <http://12.school-info.te.ua/blog/84-formi-zdobuttja-osviti/osoblivosti-distancijnogo-navchannja-dlja-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami>
4. Мігалуш, А.О. (2007). Дистанційна освіта для людей з особливими потребами: проблеми та шляхи їх подолання // http://novyn.kpi.ua/2007-2-2/28_Migalush.pdf
5. Мостіпан О. Комп'ютерні технології – незрячим // Соціальний захист. – 2001. – №2. – С. 40- 41.
6. Прохоренко, Л.І., Орлов, О.В. (2021). Діти з особливими потребами в умовах кризових викликів: навчання і супровід: Наукова доповідь на вебконференції «Учені НАПН України – українським вчителям» <https://undip.org.ua/announce/ucheni-napn-ukrainyukrainskym-uchyteliam/>

Лебедик Леся Вікторівна,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

доцент кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти,

доктор педагогічних наук, доцент,

Полтава, Україна

ЕФЕКТИВНІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглядаються ефективні здоров'язберігаючі технології позашкільної освіти в умовах війни, зокрема, варіації технологій дослідницького навчання. Сутність здоров'язберігаючих технологій дослідницького навчання полягає у розробці природовідповідного алгоритму дії дитини у позашкільній освіті. Зроблено акцент на здоров'язберігаючій технології дослідницького навчання, заснованого на телекомунікаційних формах конструювання знань.

Ключові слова: технологія навчання, здоров'язберігаючі технології, технології позашкільної освіти, технології дослідницького навчання.

Abstract. The article deals with effective health-saving technologies of out-of-school education in war, in particular, variations in research technologies. The essence of health-saving research technologies is the development of a natural algorithm of the child's action in extracurricular education. The focus on the health-saving technology of research learning based on telecommunications forms of knowledge construction is.

Key words: learning technology, health-saving technologies, out-of-school technologies, research technologies.

Дослідження природи творчості дитини у закладі позашкільної освіти стає надзвичайно актуальною проблемою, особливо в умовах війни. Це змушує педагогічну науку шукати нові технології позашкільної освіти, які б формували творчі здібності дітей і молоді у здоров'язберігаючому навчальному середовищі

як закладу середньої і вищої освіти, так і закладу позашкільної освіти.

У наших попередніх дослідженнях ми розглядали можливості управління якістю здоров'язберігаючого середовища [1, с. 495–500; 2, с. 274–280]. Також проблематика формування здоров'язберігаючого навчального середовища розглядається вітчизняними дослідниками, зокрема, В. Стрельниковим запропоновані методи і прийоми регулювання емоційних станів суб'єктів здоров'язберігаючого середовища у навчанні, показані можливості нейтралізації деструктивної ролі негативних емоцій і створення функціонального комфорту для всіх суб'єктів [3, с. 76–84; 4, с. 343–347; 5, с. 520–527; 6, с. 30–34].

Технології дослідницького навчання, які є ефективними у здоров'язберігаючому середовищі позашкільної освіти, мають дві варіації їхньої назви: проблемне навчання та евристичне навчання.

Проектування означених технологій навчання у позашкільній освіті передбачає розкриття притаманного їм природовідповідного (здоров'язберігаючого) алгоритму дій, чітке дотримання якого забезпечить гарантований результат. Сутність технології здоров'язберігаючого дослідницького навчання у позашкільній освіті полягає в тому, щоб побудувати навчальне пізнання як систему завдань і розробити природовідповідний алгоритм дії дитини у гуртку закладу позашкільної освіти. Здоров'язберігаючі технології мають на меті, по-перше, допомогти дитині усвідомити проблемність пропонованих завдань, зробивши її наочною, по-друге, вирішення проблемних ситуацій зробити особистісно значимим для неї, по-третє, навчити дитину бачити й аналізувати проблемні ситуації, вирішувати проблеми і завдання у аспекті здоров'язбереження.

Проектування здоров'язберігаючих технологій дослідницького навчання в умовах війни має враховувати види діяльності дитини у позашкільній освіті – репродуктивну, алгоритмічну, перетворюючу і творчо-пошукову. Однак здоров'язберігаюче дослідницьке навчання найкраще виконує розвиваючу

функцію дітей, коли їхня діяльність не обмежується лише репродуктивними діями, а містить механізми власної аналітико-синтетичної діяльності.

Ефективність здоров'язберігаючих технологій позашкільної освіти в умовах війни залежить від якості алгоритмічних завдань, які задані у вигляді правил, формул, тобто дитина має трансформувати означений алгоритм у розгорнуту програму. Коли вимагається застосування відомих правил у нових ситуаціях, здоров'язберігаючу роль виконують евристичні дії. Для вирішення творчо-пошукових завдань важливим є поєднання інтуїції та логічного аналізу. Здоров'язберігаюча технологія полягає в тому, що інтуїтивні рішення супроводжуються позитивними емоціями, адже подолання труднощів, що пов'язані із проблемною ситуацією, знімає емоційний дискомфорт.

Здоров'язберігаюча технологія дослідницького навчання формує когнітивні якості, необхідні дитині для пізнання: зацікавленість, допитливість, проникливість, аналітичність, вміння бачити причини і наслідки, синтетичність, схильність до експерименту тощо; формує і креативні якості – уяву, інтуїцію, захоплення, натхнення, неординарність, незалежність, винахідливість, відчуття новизни, прогностичність, схильність до розумного ризику тощо; методологічні якості – схильність до планування, вміння ставити мету, стійкість в її досягненні, бачення смислу, творення норм, комунікабельність, самостереження, рефлексивність, самоаналіз, самооцінка тощо. Особистісний розвиток дитини у позашкільній освіті є умовою і результатом здоров'язберігаючої дослідницької діяльності.

Важливими у позашкільній освіті є здоров'язберігаючі технології дистанційного дослідницького навчання, що засновані на телекомунікаційних формах конструювання знань. Дітьми здійснюється пошук основних понять з певної проблематики в Інтернет, у віртуальних бібліотеках та інших джерелах інформації. Діти не вивчають інформацію з певної теми, а знаходять і будують її структуру, фіксуючи незрозумілі їм питання і проблеми. Діти самі виділяють фундаментальні об'єкти, складають таксономію проблеми; одержаний продукт

за допомогою наданого їм алгоритму конструюють у вигляді гіпертексту. Свої роботи діти можуть виставляти на Web-сервер, обговорювати і рецензувати їх в умовах війни в організованих педагогом дистанційних телеконференціях, дослідницьких олімпіадах, мозкових атаках тощо.

Таким чином, здоров'язберігаючі технології дистанційного дослідницького навчання докорінно відрізняється від традиційного: а) дитина самостійно засвоює основні ідеї й поняття, а не отримує їх від педагога у готовому вигляді; б) створюються ситуації, які надають дитині у позашкільній освіті можливості ознайомлення з поняттями і вимагають від них в той же час самостійно встановлювати, на пропорованих прикладах знаходити ці поняття; в) дитині у позашкільній освіті належить провідна роль щодо прийняття рішення з вибору способів роботи; г) матеріали занять у позашкільній освіті змушують дітей висувати альтернативні ідеї; д) дітям у позашкільній освіті надається можливість планувати свої дослідження самостійно, передбачати можливі результати; е) діти піддають сумніву ідеї, уявлення, правила, залучають до пошуку альтернативні інтерпретації, вони самостійно їх формулюють, обґрунтовують і в зрозумілій формі висловлюють.

Отже, застосування технологій дослідницького навчання необхідне перш за все, обдарованим дітям у позашкільній освіті, дітям з чітким проявом самотності. Конструювання позашкільної освіти з опорою на здоров'язберігаючі технології та особистісні особливості дітей дає змогу оптимально вирішити завдання їхньої самореалізації і збереження здоров'я. Пріоритетною сферою застосування здоров'язберігаючих технологій дослідницького навчання є заклади позашкільної освіти, де практикуються організовані самими дітьми форми навчання: парні, групові заняття, взаємне навчання, дистанційна освіта на основі комп'ютерних телекомунікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебедик Л. В. Оцінювання культури вищого навчального закладу через якість здоров'язбережувального середовища. Взаємодія духовного й фізичного

виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості : зб. статей за матеріалами IV Міжн. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ, Україна, 23-24 берез. 2017 р.) у 2 томах / гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2017. Т. 1. С. 495–500.

2. Лебедик Л. В. Управління якістю здоров'язбережувального середовища в закладах освіти територіальних громад. *Проблеми, досвід та вдосконалення методичної роботи у закладах освіти* : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (24 листопада 2021 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2021. 455 с. С. 274–280.

3. Стрельніков В. Ю. Виховання духовних цінностей учнівської молоді як основи здоров'я особистості. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості*. [Електронне видання] : збірник статей за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ, Україна, 21–22 берез. 2019 р.) / гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ, 2019. С. 76–84. URL : https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2019/04_apr/10/10/2019.pdf

4. Стрельніков В. Ю. Емоційний складник здоров'язберігаючого навчального середовища. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) / за ред. Г. М. Арзютова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. (56) 15. С. 343–347.

5. Стрельніков В. Ю. Формування здоров'язбережувального навчального середовища університету шляхом регулювання емоційних станів його суб'єктів. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості* : збірник статей за матеріалами IV Міжн. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ, Україна, 23–24 берез. 2017 р.) у 2 т. / гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ : ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет, 2017. Т. 1. С. 520–527. URL :

https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2018/05_may/17/01/2017_1.pdf

6. Стрельніков В. Ю. Функції емоцій у здоров'язберігаючому навчальному середовищі. *Наукові записки ПОІППО*. Вип. 3. Полтава : ПОІППО, 2012. С. 30–34.

Литвин-Кіндратюк Світлана Данилівна

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
доцент кафедри психології розвитку, кандидат психологічних наук, доцент

Івано-Франківськ, Україна

СТРАТЕГІЇ КОНСТРУКТИВНОЇ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ПРОСТОРИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядаються проблеми вивчення харчової поведінки школярів в контексті глобалізації та в умовах екстремального модусу існування російсько-української війни. Виокремлюється конструктивний та неконструктивний тип цієї поведінки, де перший визначається конфігурацією гастрономічної та кулінарної компетентності особистості й виявляється у низці стратегій харчової поведінки. Описані тенденції поширення цих стратегій в середовищі підлітків, які були виявлені на тлі початку розгортання процесів глобалізації.

Ключові слова: конструктивна харчова поведінка підлітка, стратегії харчової поведінки, життєздатність особистості, життєстійкість особистості, гастрономічна культура, кулінарна культура.

Abstract. In this article the problems of studying the food behavior of schoolchildren in the context of globalization and in the conditions of the extreme mode of existence of the Russian-Ukrainian war are developed. A constructive and non-constructive type of this behavior is distinguished, where the first is determined by the configuration of the individual's gastronomic and culinary competence and manifests itself in a number of eating behavior strategies. The trends of the spread of these strategies among teenagers, which were discovered against the background of the beginning of the globalization processes, are described.

Keywords: constructive eating behavior of a teenager, strategies of eating behavior, vitality, resilience, gastronomic culture, culinary culture.

У сучасній психології харчова поведінка досліджується в рідше насамперед психології девіантної поведінки, зокрема адиктології, а ніж вікової

та соціальної психології, психогігієни дітей та підлітків. Харчова поведінка людини оцінюється як гармонійна (адекватна) або девіантна, на засадах її реалізації в повсякденному житті чи в умовах стресу. Тому в психологічних студіях з проблем харчової поведінки підлітків та молоді в останні роки частіше йшлося про численні хиби самоорганізації харчової поведінки, неконструктивну харчову поведінку, яка виявляється в низькій гастрономічній компетентності, випадках голодування або порушень режиму прийому їжі на тлі повсякденного плину життя в умовах міста, зрідка – про харчові звички та переваги сільських та міських дітей різного віку.

У вивченні харчової поведінки в умовах російсько-української війни увага вчених переміщується у бік розгляду більш конструктивно-адаптивних в цьому контексті форм, які виявляються у стратегіях й стилях харчової поведінки, способах поєднання кулінарної та гастрономічної культури школяра на тлі низки умов його існування (в родині по місцю проживання, в просторі освітнього закладу, під час переміщення в інші регіони нашої країни чи виїзд за кордон, під час перебування в іншій країні з притаманною їй моделями харчування тощо). Втім конструктивна харчова поведінка підлітка також передбачає опору на його знання про потреби психофізіологічного розвитку індивіда в певному віці. Відтак вона є важливим чинником збереження життєздатності підлітків за переважно екстремальному модусі існування в умовах війни. У цьому випадку конструктивний характер цієї поведінки акцентують форми посильної кулінарної допомоги батькам в організації харчування в родині, здатність до самоорганізації харчової поведінки з опорою на вже набуту в школі предметну харчову та гастрономічну компетентність тощо. Вважаємо, що організація харчування в просторі загальноосвітньої школи є важливою складовою гастрономічних практик, які є основою гастрономічної компетентності школяра в наш час, що є складовою здоров'язберігаючих форм поведінки.

Інтерес до вивчення харчової, ширше – кулінарної, гастрономічної поведінки, останнє десятиліття засвідчують також й соціологія та соціальна

психологія. Дослідження В. Ніколенко дозволяють більш повно осмислити зміну стратегій та стилів харчової поведінки в умовах модусів пвсьякденного та екстремального існування. Аналізуючи гастрономічні детермінанти суспільного життя В. Ніколенко розглядає феномен гастрономічної поведінки як явище культури й розкриває зміни смаків, уподобань в добу глобалізації на рівні певного кулінарного порядку, практик харчування, кулінарного дискурсу[1]. Вслід за Т. Титаренко вважаємо, що на тлі глобалізаційних процесів особистість конструює свій життєвий шлях, що дозволяє навіть в умовах випробувань привносити елементи самоорганізації в практики свого існування, самостійною вибудовувати певну стратегію поведінки в тій чи іншій сфері [2].

В наших розвідках конструктивної харчової поведінки, які були започатковані ще в 2000 році, була здійснена спроба створити модель стратегій харчової поведінки особистості основі низки критеріїв: 1) гедонізм - аскетизм; 2) способи побудови смаково-ароматичних образів; 3) орієнтація на традиції чи інновації. На цій основі було описано десять стратегій харчової поведінки, які отримали умовні назви: «традиційна» (орієнтація на українську народну кулінарію); «сімейна» (пріоритет вартостей та здобутків сімейної кулінарії); «оздоровча» (значущість здобутків здорового способу життя); «вимушеного вегетаріанства», «швидкого харчування», «нейтральна» (байдуже ставлення до харчової активності) та інші. Також було проведено анкетування, до участі в якому були залучені підлітки шкіл м. Івано-Франківська. Результати анкетування школярів показали, що найбільш часто українські підлітки обирали ті моделі харчової поведінки, які конструюються на основі «внутрішньої кулінарії», тобто домашні, найперше традиційну модель з її репертуаром традиційних українських страв, затим «сімейну» модель. Меншою популярністю користувалися моделі «зовнішньої кулінарії», тобто ті, які реалізуються на основі харчування в закладах громадського харчування. І хоча за роки, які пройшли з того часу, окрему розвідку ми присвятили аналізу гастрономічної культури мешканців сучасного міста, а також були зауважені ті різноаспектні зміни в оновленні меню та переході на більш здорове харчування,

які нині відбулися в організації шкільного харчування, потенціал секретів «внутрішньої кулінарії» у справі зміцнення життєстійкості українських школярів залишається особливо привабливим й доступним, як і харчові звички й смаки дітей, які презентують традиційну модель харчування.

Отже, в умовах екстремального модусу існування в умовах війни організація харчової поведінки представників різних професійних та вікових груп зазнає істотних змін, зокрема утруднюється реалізація деяких стратегій харчової поведінки, які в довоєнні роки вже набули поширення в містах. Водночас традиційні стратегії виявляються найбільш збереженими практиками й гарантами збалансованого харчування різних вікових груп, зокрема школярів. Останні міркування свідчать про актуальність психологічного осмислення особливостей реалізації віяла стилів та стратегій харчової поведінки, які заявили про себе в умовах українського міста на початку ХХІ століття. І хоча більшість авторів визнають, що на вироблення стереотипів харчової поведінки, особливо в період тривалого стресу, суттєвий вплив чинять етнокультурні фактори, в сучасній психології ще бракує досліджень традиційної харчової поведінки особистості, зокрема з врахуванням її вікових особливостей, характеру розгортання цієї поведінки у просторі повсякденного побуту чи освітнього простору, на тлі зміни моделі харчування, в умовах мирного життя та екстремальних випробувань в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколенко В.В. Українська гастрономічна культура як соціальний феномен. *Вісник ХДУ імені В. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2016. Т.36. С. 75-81.
2. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.

Логінов Андрій Юрійович,
Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»

Національна академія педагогічних наук України
здобувач кафедри менеджменту освіти і права
Київ, Україна

МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК ІНТЕГРАЦІЙНА ОСВІТНЯ ПРАКТИКА ТА ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглядаються проблеми формування талановитої особистості у процесі дослідження літературної спадщини Олександра Вертинського. Основним в роботі є сприяння розвитку інтелектуальних і творчих здібностей обдарованих і талановитих дітей.

Ключові слова: здібності, обдарованість, розвиток, інноваційність, літературна спадщина.

Abstract. The article discussens the problem of formation a talented persons in the stude of the culture neritade on the Olekcandre Virtunske, Basis in – process is an assistance development of intellectual and creative capabilities of the gifted and talented children.

Key words: capabilities, gift, development, innovations, culture neritade.

Формування картини світу у різних етнокультурних умовах відбувається багато в чому за єдиним механізмом протиставлення « ми» - « вони», на основі якого формуються образи «свого» і «чужого» світу [6]. За В. Храмовою, кожна людина має чуттєво- мисленнєвий інструментарій освоєння довкілля, тому вона є природним баченням світу[5, с.3-35].

Олександр Вертинський - всесвітньо відомий співак та поет - належить до видатних українців. Його таланту дивувалися у Польщі, Франції, Німеччині, Палестині, Туреччині, США, Китаї. Співав і для співвітчизників. Перед

виходом на сцену розспівувався українськими народними піснями, яких знав безліч [2,с.3].

В екранізації повісті М. Коцюбинського «Fata morgana» (1943р.) Вертинський чудово зіграв українською мовою пана Савченка, чим подивував А. Бучму та Н. Ужвій - корифеїв українського театру. Є ще вірш «Києве, батьківщино ніжно». Гірке зізнання О. Вертинського знаходимо у одному із його листів із Києва: «Як би я хотів жити і померти тут. Тільки тут! Шкода, що людина навіть не може вибрати своє пристановище на землі. Мені б треба було бути українським співаком і співати українською! Україна – рідна мати...Іноді мені здається, що я роблю злочин тим, що співаю не для неї і не її мовою!»[1, с. 9]

Вертинський за родовою лінією матері – нащадок дворянського роду Ільяшенків, який був відомий ще з часів Мазепи, та Миколи Гоголя.

У колі друзів та знайомих Вертинського Серж Лифар, Олександр Архипенко, Пабло Пікассо, Амадео Модельяні, Гійом Аполінер, Чарлі Чаплін.

В Україні на сьогодні добре відомі київські та черкаські адреси Вертинського.

У місцевій сільській школі села Подільського Золотоніського району на Черкащині з ініціативи педагогічної спільноти вчителів- словесників, музичного мистецтва, мешканців населеного пункту було створено мистецьку вітальню пам'яті О. Вертинського. У цьому селі пройшли дитячі та шкільні роки відомої творчої особистості.

Мистецька вітальня – це особлива форма організація позакласної роботи з учнями та просвітницька робота з культури світу та України серед мешканців територіальної громади. Різновидами мистецької вітальні за змістом можна назвати літературну кав'ярню, перформенс, урок- концерт, урок- портрет.

Концепція роботи мистецької вітальні О. Вертинського відповідає акценту популяризації української та світової культури. Зокрема, обрано куратора громадського культурного осередку, який відбирає матеріал, переосмислює різні погляди, запрошує до заходів талановиті аматорські

народні колективи, видатних людей громади. У залі вітальні збираються фото, книги, стародавні речі[3,с.248].

Вертинський, як творча особистість, був сформований у Києві. Варто говорити про нього з різних життєвих позицій, говорити критично. Ми маємо дійти до переосмислення культурної спадщини славетного земляка, виокремити вплив імперського минулого, коли Україна була колонією метрополії. Ось чому творчі зустрічі присвячені таким темам «Вертинський і українське кіно», «Вертинський і український театр», «Вертинський та Черкащина», «Київські адреси Вертинського», «Вертинський та Віра Холодна», «Вертинський та Чарлі Чаплін», «Вертинський на український романс» тощо. На нашу думку, мистецька вітальня Вертинського у Подільському – це інституція, яка збирає, зберігає, вивчає, досліджує, інтерпретує, аналізує що було позитивом і негативом у житті творчості. Вважаємо, що за такою логікою ми маємо підходити до творчості та життєопису Миколи Гоголя, Володимира Короленка, Сержа Лифаря, Ігора Сікорського та інших.

При організації роботи вітальні дуже важливо обдарованих та здібних дітей та дорослих збирати . в окремі групи. Кожна група під час підготовки до заходу отримує завдання, над яким працює певний проміжок часу.

Під час роботи групи декламаторів звертається робота на партитуру виконання обраного твору, на сценічну поведінку, культуру мови, міміку, пантоміму, жести, на відповідність створюваного інтерпретатором образу авторського змісту твору, на найбільш поширені варіанти трактувань, бачення виконавця[4].

Якщо під музичний твір Вертинського « хореографічна група» створює танець, то відбувається своєрідна «дискусійна платформа», де збираються представники «вокальної групи», «групи декламаторів» та «хореографічної групи» , щоб вирішити про характер та постановку танцю , виходячи із таких елементів: 1) вихід у танці; 2) зав'язка- початок танцювальної дії; 3) розвиток танцювальної дії; 4) кульмінація танцю ; 5) розв'язка – закінчення.

При створенні композиції танцювального малюнку і підбору рухів важливо стежити, щоб початок музичної фрази збігався із початком нового шикування.

Керівник вокальної групи спрямовує роботу на розвиток слуху, голосу, творчого мислення, артистизму. Його завдання підібрати репертуар відповідно до змісту сценарію, до вікових, технічних, музичних, артистичних можливостей виконавця. Орієнтовно програма «вокальної групи» у роботі над номером виглядає так: 1. Вступне заняття (ознайомлення з твором; порівняння музичних та літературних зразків твору; класифікація голосів (сопрано, альт); вивчення діапазону; гігієна і охорона голосу; дихання під час співу). 2. Розучування вправ для розспівування (робота над підібраним репертуаром; фізичні та артистичні можливості виконавця; імпровізація: ритм, жести). 3. Розучування арієток. 4. Спільні вправи з іншими групами, «дискусійна платформа». 5. Підсумкове заняття.

Мистецька вітальня пам'яті О. Вертинського - прекрасний приклад формування та розвитку особистості в інтересах соціуму й самої людини у єдності своїх інтересів та здібностей. Це приклад збереження, вивчення та популяризації найкращих зразків української та світової культури, партнерства громади, освіти та культури, різних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабко О. В. Олександр Вертинський, нащадок Гоголя. Шляхами артиста: Роман – есе у трьох книгах. Київ. Бурек. 2017. 596 с.
2. Голиш Г. У Подільському з'явилася вулиця Олександра Вертинського. Вісник Золотоніщини. 24 грудня 2017. 3с.
3. Логінов А.Ю. Мистецька вітальня як одна із форм створення інноваційного культурно-освітнього простору. Доповідь. Матеріали ІХ Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій 21- 22 вересня 2017 року. Черкаси. 247- 250 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Художньо- естетичний цикл. Програми для загальноосвітніх закладів. Київ: Ірпінь, 2005. 233с.

5. Храмова В. До проблеми української ментальності. Українська душа. Київ: Фенікс, 1992. 3-35с.

6. Шелестова Л. В. Етична картина світу як основа становлення національної ідентичності зростаючої особистості. Доповідь. Науково – практична конференція 12 березня 2020 року. Національна ідентичність як проблема науки й освіти. Київ. Інститут обдарованої дитини. 2020. 71-78 с.

Марсєва Тетяна Вікторівна,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка,

докторантка, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Глухів, Україна

**ДО ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Анотація. У статті обґрунтовано проблему підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з порушеннями мовлення. Окреслено причини та суперечності, що зумовлюють актуальність означеної проблеми.

Ключові слова: діти з порушеннями мовлення, дошкільна освіта, інклюзивна освіта, професійна підготовка, майбутні фахівці дошкільної освіти.

Abstract. The article deals with the problem of future preschool education specialists' training to work with children with speech and language disorders. The reasons and contradictions, which determine the relevance of the specified problem are outlined.

Key words: children with speech and language disorders, preschool education, inclusive education, professional training, future specialists of preschool education.

Реформування української системи освіти, що відбувається протягом останнього десятиріччя, євроінтеграційні процеси обумовлюють низку змін в різних її ланках – дошкільній, початковій, загальній середній, передвищій та вищій. Так, у дошкільній освіті відбулося оновлення стандарту – Базового компонента дошкільної освіти відповідно до нових освітніх реалій, спостерігається перехід до оцінювання якості діяльності закладів дошкільної освіти за визначеними алгоритмами і програмами (як от, ECERS); початкова ланка освіти вибудовується й реалізується у світлі вимог концепції Нова Українська Школа; у загальній середній освіті спостерігається перехід на

означену концепцію; у фахових коледжах і закладах вищої освіти здійснюється рівнева підготовка фахівців з передвищою та вищою освітою за акредитованими Національним агентством із забезпечення якості освіти вищої освіти освітніми програми тощо). Окрім того, форми здобуття освіти, а також самоосвіти, починаючи від дошкільної і завершуючи освітою упродовж життя, характеризуються варіативністю, відкритістю, особистісною зорієнтованістю, інтегрованістю, інклюзивністю. Це, безперечно знімає бар'єри на шляху до отримання якісної освіти усіма без винятку особами, зокрема й з особливими освітніми потребами.

Разом із тим, низка суспільних потрясінь, що мають місце та впливають на якість життя в Україні і світі (епідемія COVID-19, повномасштабна війна, розв'язана військово-політичним керівництвом російської федерації проти України) стали викликом для сучасної української освіти, особливо у закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Вони вельми актуалізували проблему виховання й освіти дітей, зокрема й з мовленнєвими порушеннями. Останні під впливом означених обставин можуть у дітей закріплюватися, якщо не проводиться належна корекційно-розвиткова робота, або виникати (вперше чи у формі рецидиву) внаслідок фізичних та/або психічних травм, перенесених соматичних захворювань та ускладнень після них, несприятливих соціальних, гуманітарних та гігієнічних умов.

Із початку XXI ст. в Україні проведено низку досліджень, спрямованих на наукове обґрунтування теоретичних, методологічних і методичних засад упровадження інклюзивної освіти (Е. Данілавічюте, В. Засенко, Л. Коваль-Бардаш, А. Колупаєва, О. Таранченко, О. Федоренко та ін.). Разом із тим постала проблема підготовки фахівців, здатних до роботи зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Теоретичні та прикладні аспекти її вирішення стали предметом студій зарубіжних (Дж. Деппелер, Р. Джордж, Н. Енестейшен, С. Кірк, Дж. Кларк, С. Ліллі, Т. Лорман, Дж. Лупарт, Ш. Мадхаві, Д. Харві, Д. Чемберс та ін.) і вітчизняних вчених (М. Берегова, В. Гладуш, О. Глоба, Т. Дегтяренко, І. Демченко,

В. Засенко, Т. Зубарева, А. Колупаєва, С. Литовченко, О. Мартинчук, С. Миронова, Л. Прядко, Л. Савчук, Т. Сак, Н. Софій, О. Таранченко, І. Татяничкової, О. Федоренко та ін.).

Окремим аспектом професійної підготовки педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є формування професійної готовності фахівців-логопедів, що надають корекційно-розвиткові послуги дітям як власне з мовленнєвими порушеннями, так і дітям з різними вадами психофізичного розвитку (З. Ленів, О. Мартинчук, Ю. Пінчук, О. Потапенко, Н. Савінова, Л. Федорович, Л. Черніченко, С. Чупахіна, О. Шевченко, М. Шеремет та ін.).

Упровадження принципів інклюзивної освіти викликало зростання в контингенті загальнорозвивальних дошкільних закладів кількості дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема мовленнєвими порушеннями різного генезу. Разом із тим продовжують працювати заклади дошкільної освіти компенсуючого (ті, що в своєму складі мають спеціальні групи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення) та комбінованого типу (які в своєму складі мають групи для нормотипових дітей та дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку різного генезу). Провідним фахівцем, що працює із дітьми з мовленнєвими порушеннями є вчитель-логопед, однак введення його в штатний розпис усіх закладів дошкільної освіти, які надають освітні послуги дошкільникам, зокрема й тим, що мають мовленнєві порушення є часто проблематичним, а іноді, навіть, економічно недоцільним (наприклад, у малих містах та в сільській місцевості). Тому розширення мережі закладів дошкільної освіти, що надають освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовлення (відповідно до рівнів підтримки в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах ЗДО) зумовлює необхідність підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з дошкільниками, що мають вади мовлення, до роботи у складі команди супроводу в умовах групи компенсуючого/комбінованого закладу дошкільної освіти, в інклюзивній або звичайній віковій групі закладу дошкільної освіти загальнорозвивального типу.

Потреба підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з порушеннями мовлення зумовлюється тим, що в Україні розвиток інклюзивної освіти в мережі закладів дошкільної освіти підтримується на законодавчому рівні (у Конституції України (2016), законах «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001 зі змінами), положеннях «Про логопедичні пункти системи освіти», «Про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів» (2016), «Про інклюзивно-ресурсний центр» (2017, ред. 2018), постанові «Про порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти (2019, ред. 2021), листі МОН «Про визначення рівня підтримки» у зв'язку з прийняттям вищевказаної постанови» (2021), проекті наказу «Про затвердження порядку надання логопедичних послуг в системі освіти» (2022)) і орієнтує українське суспільство на створення рівного доступу до освіти дітям, які мають особливі освітні потреби, на рівні із однолітками. З огляду на такі освітні реформи, постає необхідність перегляду системи підготовки фахівців дошкільної освіти, які здійснюватимуть свою діяльність в умовах інклюзивної освіти. Чільне місце в цій системі посідає проблема формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти, які мають володіти необхідними компетентностями для роботи із дітьми з порушеннями мовлення.

Проблема підготовки фахівців дошкільної освіти висвітлена в працях Л. Артемової, А. Богуш, Г. Беленької, Л. Загородньої, Л. Зданевич, Л. Іщенко, К. Крутій, Т. Пономаренко та ін. Аспекти підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища висвітлені в роботах Г. Косаревої, Л. Черніченко О. Касьянеко та ін. Проблема роботи вчителів-логопедів та вихователів закладів дошкільної освіти з подолання окремих порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку розкрита в працях А. Богуш, Ю. Рібцун, І. Марченко, М. Шеремет, З. Ленів, О. Боряк.

Разом із тим недостатньо вивченими є аспекти підготовки фахівців дошкільної освіти (вихователів, методистів ЗДО, директорів) щодо роботи з

дітьми, що мають мовленнєві порушення, а відтак і особливі мовленнєві потреби.

Аналіз стану професійної підготовки фахівців дошкільної освіти у контексті вимог Стандарту вищої освіти для першого та другого рівнів (2019 і 2020, відповідно), професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021), а також оновленого Базового компоненту дошкільної освіти (2021) засвідчує своєчасність і доцільність дослідження заявленої проблеми та дає змогу виділити низку наявних суперечностей між:

1) усталенням інклюзивної парадигми в українській дошкільній освіті та реальним станом забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з порушеннями мовлення;

2) зростанням соціального замовлення на фахівців дошкільної освіти здатних до роботи з дітьми з порушеннями мовлення та недостатнім урахуванням цієї тенденції у процесі підготовки здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта;

3) потребою системи дошкільної освіти у фахівцях здатних до роботи з дітьми з порушеннями мовлення та недостатньо сформованою фаховою компетентністю майбутніх педагогів;

4) потребою у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з порушеннями мовлення і недостатньою розробленістю системи такої підготовки та науково-методичного й дидактичного забезпечення її змісту у вищій школі.

Таким чином, можемо висновувати, що проблема підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з порушеннями мовлення є актуальною. Її необхідність визначається як реформуванням та оновленням освітнього законодавства, активним упровадженням принципів інклюзії в українську освіту, так і сучасними викликами, що постали перед системою освіти в цілому, і дошкільною освітою зокрема.

Мелевська Тетяна Миколаївна,

Вчитель-логопед Годилівської ЗЗСО І-ІІІ ступенів Чернівецької області
Магістр, викладач спеціальної психології та корекційної педагогіки (логопедії),
вчитель-логопед, спеціальний психолог дошкільних та загальноосвітніх
навчальних закладів, олігофренопедагог, дефектолог,
Чернівці, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Актуальність проблеми інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми проблемами (ООП) пов'язана насамперед, з тим що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання та вчасного надання корекційно-розвиткових послуг вище зазначеній категорії дітей, неухильно зростає. Обов'язок освітян у забезпеченні вихованцям рівного доступу до освіти, та створенні всіх належних умов для їх реалізації, оснований на демократичних принципах, вільних від будь-якої форми дискримінації, без будь-якого розрізнення, зокрема за станом фізичного чи психічного розвитку.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з порушеннями психофізичного розвитку, дошкільна освіта, загальноосвітня школа, корекція порушень.

Abstract. The relevancy of inclusive learning problems for children with special educational needs (SEN) first of all is connected with the fact that the number of children who are in need of correction learning is constantly increasing of course such children need correction-development help, and that help should be done without any delay.

The obligation of each educator is to provide the children with an equal access to their getting education, to create all the appropriate conditions for their development and making progress. The surrounding should be based on democratic approaches of cultivating free of any form of discrimination without any feeling of distinction in physical or psychical growth.

Key words: inclusive learning, children with disorder in psychophysical development, preschool education, comprehensive school, disorder correction.

Розвиток сучасного суспільства детермінує повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення, насамперед – осіб з особливими освітніми потребами. Це зумовлено визначенням головної мети соціального розвитку – створення «суспільства для всіх». В основу такого інтегрування покладено концепцію цілісного підходу, яка відкриває шлях до реалізації прав і можливостей для кожної людини, насамперед, передбачає рівний доступ до здобуття якісної освіти. Принцип доступності сформульовано на засадах дотримання прав людини, викладено в резолюції Генеральної асамблеї ООН від 12 грудня 1997 р. в якості пріоритетного завдання – сприяти забезпеченню рівних можливостей для осіб з особливими освітніми потребами. Цей принцип зумовлює перенесення акцентів з медичних аспектів інвалідності, піклування про осіб з порушеннями психофізичного розвитку, захисту та надання їм допомоги в адаптації до навколишнього середовища на реформування самого соціуму, де особа з вище зазначеної категорії має змогу задовільнити свої потреби, перш за все, потребу здобути якісну освіту. Принципи доступності та задоволення належних освітніх потреб осіб з порушеннями психофізичного розвитку стали наріжним каменем інклюзивної освіти, освітньої системи, що базується на принципі забезпечення основного права дітей навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із відповідним психолого-педагогічним супроводом та корекційно-реабілітаційною підтримкою.

«Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та осіб з інвалідністю» – така офіційна позиція європейської спільноти була висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини. «Оскільки у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі». [1, с. 9]

Запровадження ідей Нової української школи, інклюзивного навчально-виховного середовища для забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) на освіту висуває нові вимоги до фаховості керівників закладів загальної середньої освіти, їх психологічної та методичної готовності до інноваційної діяльності. Адже ефективність роботи закладу залежить не лише від державно-громадського управління, а й від розумного внутрішнього менеджменту.

Інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має відбуватися за участі різнопрофільних фахівців (корекційний педагог, асистент учителя, соціальний психолог, медичний працівник, соціальний працівник, адміністрацією закладу та ін.) й за умови вчасно проведеної корекційно-розвиткової роботи в умовах ЗЗСО, дошкільної освіти. [2. с. 66]

Проблема організації освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання розглядається багатьма психологами, педагогами й іншими спеціалістами. Дослідники відмічають, що навчання може бути інклюзивним тоді, коли дитина включена в культуру навчального закладу. Ця культура передбачає культуру навчання (оволодіння знаннями); культуру поведінки (засвоєння соціальних ролей) і культуру спілкування (комунікативні можливості). [3. с. 135]

Особливу увагу заслуговують питання, які пов'язані з розвитком комунікативних умінь. Учені І. Дмитрієва, З. Ленів, Л. Прядко, Т. Сак, Н. Софій, О. Федоренко й інші аналізували особливості організації інклюзивного навчання. Проблема розвитку комунікативних умінь розглядалася в працях О. Бодалева, Л. Виготського, І. Зимньої, М. Лісіної та інших.

У багатьох дослідженнях відзначається, що для учнів з ООП характерний низький рівень оволодіння комунікативними засобами і способами взаємодії.

Мовленнева готовність дитини до успішного опанування шкільної програми є одним із значущих аспектів. Відомо, що відхилення в розвитку усного та писемного мовлення у дітей з певними особливостями у розвитку

негативно впливають на засвоєння шкільної програми, формування їхньої особистості, затримують процес соціальної адаптації.

Ефективність інклюзивного навчання освіти суттєво підвищиться за умови своєчасної й кваліфікованої діагностики та оцінювання розвитку дитини, а також при наданні консультативно-інформаційної підтримки педагогам і адміністрації загальноосвітнього закладу, в якому вона навчається, та її батькам.

Раннє виявлення порушень психофізичного розвитку та надання корекційно-розвиткової допомоги пришвидшить усуненню дефекту тієї чи іншої проблеми та полегшить процес адаптації у майбутньому шкільному середовищі.

Останнім часом зростає кількість досліджень, у яких дошкільний етап дитинства розглядається в контексті проблеми реформування системи дошкільної освіти в умовах інклюзії (М. М. Малофєєв, О. В. Самсонова, Т. О. Соловійова, С. М. Сорокоумова, Н. Д. Шматко та ін.). Розвиваючи ідеї Л. С. Виготського про первинні та вторинні відхилення у розвитку, ці вчені обґрунтували думку про необхідність використання сенситивних періодів у становленні вищих психічних функцій. Зокрема, розроблено науковцями та експериментально апробовано комплексні програми ранньої психолого-педагогічної корекції відхилень у розвитку та на цій основі ранній інклюзії дитини у соціальне та загальноосвітнє середовище. [4. с. 1]

Перехід дитини-дошкільника до школи є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення.

Забезпечення наступності і перспективності між дошкільною і шкільною ланками освіти в умовах сучасних реалій є дуже важливим.

Таким чином організацію роботи з наступності між дошкільною та початковою освітою слід вбачати у:

- ✓ створенні системи безперервного навчання, що забезпечує ефективне поступальний розвиток дитини з порушеннями психофізичного розвитку,

її успішне навчання і виховання на основі зв'язку та узгодженості компонентів освіти (цілей, завдань, змісту, методів, засобів і форм корекційної освіти);

- ✓ створенні умов, сприятливих для адаптації до шкільного навчання, емоційного благополуччя, розвитку індивідуальності кожної дитини з ООП;
- ✓ розробці навчальних корекційних програм за нозологіями для дошкільного віку;
- ✓ створенні комплексу навчально-методичної документації.

Ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Метою такої підготовки є оволодіння педагогами загальноосвітніх шкіл (дошкільних закладів) основними методами диференційованого та спільного викладання, сучасними методиками оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей, застосування мультидисциплінарного підходу при організації психолого-педагогічного супроводу учнів (дітей), залучення батьків до навчально-виховного процесу на партнерських засадах, співпрацю з громадою та підтримку ініціатив громадських і батьківських організацій.

Отже, питання успішного впровадження інклюзивного навчання залишається нагальним, дискусійним багатьма науковцями, освітянами, а також є важливим для інтеграції до європейської спільноти, показуючи свою країну на належному рівні, основується на демократичних принципах, вільних від будь-якої форми дискримінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інклюзивна освіта від основ до практики. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2016. 9 с.
2. Інклюзивна освіта від основ до практики. Трансформаційні зміни спеціальної освіти в Україні. А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2016. 66 с.

3. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.

Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021. 135 с.

4. Наступність дошкільної та початкової освіти в організації інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Корекційна педагогіка.

[Методист з дошкільної освіти та корекційної освіти Семак Світлана Мирославівна.](#) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://doshkill.a>. 2014.

Микитенко Марина Віталіївна

Криворізький державний педагогічний університет,

Аспірантка кафедри педагогіки,

Кривий Ріг, Україна

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ – ГНУЧКА, ІНДИВІДУАЛІЗОВАНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ

Анотація. У статті розглядаються аспекти інклюзивного навчання, його важливість та значення.

Ключові слова: теорія включення, освітня інтеграція, інклюзивне навчання, діти з особливостями психофізичного розвитку.

Abstract. The article highlights the fundamental conceptual position, which is the basis of inclusive education and training, identifies the main approaches to educating children with special needs.

Key words. The concept of normalization, the theory of inclusion, educational integration, inclusive education, children with special needs.

Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом та корекцією.

Аналіз законодавчих та нормативно-правових документів засвідчив, що політика міністерства освіти і науки України щодо дітей із особливими освітніми потребами, які потребують реабілітації та інтеграції, характеризується максимальним залученням держави до системного розв'язання проблем, механізми реалізації цього процесу нині активно відпрацьовуються. Важлива умова формування цієї системи – забезпечення можливості вибору освітньої установи та навчальної програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини; здійснення стимулювання досягнень

дітей у різних сферах діяльності; забезпечення соціально-педагогічного захисту дітей.

А.А. Колупаєва, автор першого в Україні дослідження з інклюзивної освіти, у своїй монографії «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи» [1] на основі аналізу науково-педагогічних джерел, міжнародних нормативно-правових документів та власних наукових розвідок подає засадничі понятійнотермінологічні визначення. Зокрема, вчений зазначає, що наразі визначаються кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основними з них є інтеграція (*integration*) та інклюзія (*inclusion*). На тлі загальної термінологічної експансії англійської мови ця термінологічна лексика в останні роки досить широко почала використовуватися і в Україні, втім, іноді із досить суперечливою доречністю та відповідністю, на що вказує А.А. Колупаєва.

Реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу є необхідною умовою до пошуку оптимальних шляхів її реформування, соціалізації дітей із особливими освітніми потребами, їх інтегрування у суспільство. Основною метою інклюзивного навчання і виховання є створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації, утвердження людської гідності дітей з особливими потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ, 2009. 272 с.

Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності [Текст] : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с.

3 Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1. С. 6-15.

Місінькевич Олеся Михайлівна,
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
доцент кафедри теорії та методики
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент,
Хмельницький, Україна

СЕМАНТИКА КОНЦЕПТУ «КУЛЬТУРА» В ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті означено змістову структуру концепту «культура» в лінгвістичному аспекті. Описано взаємозв'язок мови й культури через призму діалектичних взаємозв'язків. Досліджено, що через відповідні концепти реалізується лінгвокультурологічний феномен нації: її менталітет, специфіка її емоцій, навичок, побутових звичок, оцінок, сприйняття світу тощо.

Ключові слова: концепт «культура», мовна картина світу, етнокультурні асоціації, етнічна система, засоби вербалізації культури, ідентифікація.

Abstract. The article defines the content structure of the concept «culture» in the linguistic aspect. The relationship between language and culture is described through the prism of dialectical relationships. It has been studied that the linguistic and cultural phenomenon of the nation is realized through the relevant concepts: its mentality, the specificity of its emotions, skills, everyday habits, assessments, perception of the world, etc.

Key words: concept «culture», linguistic picture of the world, ethnocultural associations, ethnic system, means of verbalizing culture, identification.

Словник української мови витлумачує термін «культура» як «сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії» [5, с.475]. Культуру утворюють різні сфери: вподобання і звичаї, мова і писемність, виховання, економіка, армія, загальнополітичне налаштування,

наука, техніка, мистецтво, релігія, тобто всі форми вияву об'єктивного духу певного народу. Відповідно, культура – це етнічна система, зреалізована мовою. Саме мова є виразником досягнень культури того чи того соціуму.

Поняття «змістова структура» концепту «культура» зарубіжні та вітчизняні мовознавці визначають у тісному зв'язку з мовою. Так, яскравим відображенням кризи людської суб'єктивності і гуманізму в сучасній культурі стала концепція М. Гайдеггера. Центральною в ній є тема мови як засобу комунікації.

Е. Бенвеніст визначає культуру як складний комплекс уявлень, організований у кодекс відношень і цінностей: традицій, релігій, законів, політики, етики, мистецтва – усього того, чим людина, де б вона не народилася, просякнута до самих глибин своєї свідомості і що спрямовує її поведінку в усіх формах її діяльності. Розмаїття мов, культур, їх зміни свідчать про конвенціональну природу символізму, який надає їм форми. Врешті-решт саме символ устанавлює цей живий зв'язок між людиною, мовою і культурою» [2, с.158].

Мова є вагомою частиною культури і, за Е. Сепіром, «вказівкою на розуміння культури», а «лексика – надзвичайно чутливим показником культури народу». Мова загалом так чи так відбиває етнокультурні стереотипи, породжені національною специфікою людського світосприймання [2, с.15].

Мова – це складний, багатоплановий соціальний феномен, який у своїй цілісності не тільки несе інформацію про події і думки та є засобом спілкування, а й відтворює історію розвитку нації, особливості її психічної моделі, шляхи розбудови її вітальної та ментальної суті.

Мова є основним засобом вербалізації культури. Водночас вона – своєрідний творець й організатор нашого досвіду, який об'єктивується у двох основних і протилежних формах: конкретній і абстрактній. Мова не може існувати ізольовано від мислення і свідомості людини; будучи частинами, хоча і самостійними, ці три компоненти (мислення, свідомість, мова) утворюють одне ціле.

Етнокультурні (фонові) асоціації: луг – «Лугом іду, коня веду...», «Ой, при лужку...», «Ой, у лузі та ще при березі...», «Ой, у лузі червона калина...», «І процвітаєш, позеленієш, мов Йорданові святії луги...», «Пугу, пугу – козак з лугу...» і под. є алогічними, ймовірнісними та специфічно національними. Вони можуть включати цілі «тексти культури» і є стрижневими у формуванні національної самосвідомості (хоча, звичайно, це насамперед функція самих «текстів культури»).

Практика засвідчує, що між мовою і культурою існують складні діалектичні взаємозв'язки: мова як вербальний компонент культури залежить від культури, відображає її за допомогою наявного арсеналу засобів, реагує на зміни культури, видозмінюється разом із змінами її елементів і форм; одночасно і культура, особливо елементи духовної культури, корелює з формами мовного вираження, залежачи деякою мірою від останніх.

Особлива характеристика мови як засобу вербалізації різних сторін культури і збереження в часі інформації про минуле й сучасне культури полягає в поліхронії мови: здатності об'єднувати й утримувати у своїй структурі мови результати пізнання соціумом навколишньої дійсності, здобуті на різних синхронічних зрізах.

Поліхронізм не означає втрати мовними елементами часової маркованості; відбиток часу виявляється і в семантичних конотаціях, характері структур, і у відчутних змінах частоти та сфер використання одиниць мови. Вербалізація культури сполучена з редуцією менш суттєвого з усієї сукупності виявів культури. Тому завдяки мовній передачі культура попередніх епох постає перед наступними поколіннями у синтезованій, економній формі, що, однак, не заперечує можливості реконструкції втрачених у часі відрізків культури.

Нерідко дослідники співвідносять такі поняття як «мовна картина світу» і «культура». «Картина світу, яка включає наукові, донаукові та примітивні знання, є ключовим компонентом буд-якої національної культури» [3, с.4]. Дехто з мовознавців стверджує, що «культура – це частина картини світу, яка

відображає самосвідомість людини. Вона історично змінюється у процесах особистої і групової рефлексії» [4, с.18].

Як частина картини світу змістова структура поняття «культура» виступає складним, багаторівневим формуванням, що складається з таких рівнів світосприйняття, які усвідомлюються і не усвідомлюються, а також глибинні прошарки міфологічного, колективного підсвідомого.

У вузькому соціолінгвістичному тлумаченні змістовий обсяг структури концепту «культура» містить знання наукові, літературно-естетичні, релігійні та побутові, які передаються засобами мови.

Досвід західних культур, з їх домінантою раціональності, культивує вербальну логічно структуровану свідомість. Несвідомому (невербальному) вона зобов'язана психоаналізу, у рамках якого несвідоме витлумачено як сферу неконтрольованих спонукань і потягів, і зберігає негативне забарвлення. Однак психіка не вичерпується феноменами колективної свідомості і колективної позасвідомості. Свідченням цього є частовживане поняття «духовність» у контексті культури або індивідуальної психіки.

Мова є процесом і результатом сигніфікації у нашій свідомості, а культура є процесом і результатом сигніфікації в нашій діяльності. Отже, до змістової структури концепту «культура» входить вираження культурою будь-якого життєвого факту, зокрема і будь-якого твору – філософського, наукового або художнього та номінативні засоби цього вираження. Сам процес пізнання, співзвучний з любов'ю до пізнаваного, зумовлює наше усвідомлення єдності світу, сутності зв'язку предметів і наявності у світі абсолютних цінностей, реалізацією яких у житті є культура.

Важливими чинниками будь-якої культури є народні традиції, норми поведінки, цінності, ідеї, а також звичаї, обряди, ритуали. Основними соціально-психологічними функціями культури є: етнічна соціалізація індивіда, трансляція культурно-історичного досвіду й етнокультурної інформації, соціальний контроль і регуляція поведінки індивідів, соціально-етнічна інтеграція, формування етнічної самосвідомості, сакралізація соціальних

відносин, а також різноманітних об'єктів, реалізація соціальної спадкоємності, стимуляція колективних емоційних станів, релаксація, задоволення естетичних проблем тощо. Цьому можуть сприяти такі психологічні моменти та елементи змістової структури, як персоніфікація фольклорних творів, піднесення в них людської гідності, ідеалізація побуту та людських якостей, прищеплювання любові до свого народу, перевтілення виконавців, глибоке проникнення у психологічні тонкощі обрядових персонажів, позитивний емоційний заряд, ігрові імітації, атмосфера піднесеності тощо. Психологічними механізмами формування етнічної самосвідомості є ідентифікація, емпатія, рефлексія, наслідування тощо.

Отже, особливістю змістової структури концепту «культура» є розуміння того, що вона – невід'ємна частина світоглядного, емоційного, естетичного, літературного і мовного у бутті нації. У художньому тексті через відповідні концепти реалізується лінгвокультурологічний феномен нації: її менталітет, специфіка її емоцій, навичок, побутових звичок, оцінок, сприйняття світу та ін.

Мова, як першоелемент літератури, відкриває адресатові наміри, думки, смислову гаму, модальність, аксіологію та інші цілі адресанта, втілені у тексті; через концепт «культура» відображений найглибший пласт етнічної національної картини світу, у якій зафіксовані результати бачення світу в його поступальному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок Н. В. Українська етнолінгвістика. Нариси : навч. посіб. / Н. В. Жайворонок. – Київ : Довіра, 2007. – 262 с.
2. Панфілов М. П. Національна мова у структурі моноконцепту національної культури / М. П. Панфілов // Мова і культура : наук. вид. Т. 2, Культурологічний компонент мови. – 2001. – Вип. 3. – С. 158-164.
3. Соколовська Ж. П. Картина світу в значеннях слів – семантичні фантазії чи «катехезес семантики»? / Ж. П. Соколовська. – Сімферополь : Таврія, 1993. – 231 с.

4. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара / Н. М. Сологуб. – Київ : Наукова думка, 1991. – 140 с.
5. Тлумачний словник української мови / за ред. д-ра філолог. наук, проф. В. С. Калашника. – 2-ге вид. випр. і допов. – Х.: Прапор, 2005. – 992 с.

Молчанова Тетяна Олегівна,

Львівська національна музична академія ім. М.Лисенка,

професорка, докторка мистецтвознавства

Львів, Україна

КУЛЬТУРА ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ У ПЕРІОД ВІЙНИ: РЕАЛІЇ КОНТЕКСТУ

Анотація. У статті розглядаються культурні аспекти боротьби митців у сучасній війні. Це боротьба за майбутнє нашої держави, за українську культуру, за національну ідентифікацію, напрацювання «дорожньої карти змін пріоритетів» у культурній галузі.

Ключові слова: культура, митець, війна.

Abstract. The article considers the cultural aspects of the struggle of artists in the modern war. This is a struggle for the future of our state, for Ukrainian culture, for national identification, and the development of a «roadmap for changing priorities» in the cultural field.

Key words: culture, artist, war.

«Ми з України» – цей вислів вже став маркером на означення приналежності до нації, яка веде боротьбу за свою незалежність у сьогоднішній кривавій війні. Нині кожен українець боронить свій фронт: і не лише військовий, волонтерський, економічний, гуманітарний чи інформаційний, а й фронт мистецький, до якого належать викладачі та студенти мистецьких вузів України.

Українську культуру послідовно знищували впродовж століть. Заборони друку українською мовою, репресії митців, розстріляне відродження, нав'язування російської музики. Кількість вжитих заходів, спрямованих на те, щоб перекреслити мистецькі надбання України, є ввельчезною. Українці встояли тоді, українці гідно тримаються зараз. Кожен на своєму фронті обертає свою справу на стилет. Мистецтво і культура змінюють формати, але не втрачають свої цінності.

Саме через культуру, через музику, концерти і театральні вистави, поезію і прозу, мурали і виставки до людей доноситься інформація, в якій окреслюється громадянська позиція наших митців, озвучується слово, яке боронить нашу батьківщину, привертається увага до загальнолюдських цінностей та робить нас сильнішими у боротьбі із ворогом.

Викладачами і студентами музичних вишів України, учнями дитячих музичних шкіл та училищ/коледжів, співаками та артистами різних концертних і театральних організацій проводяться благодійні концерти на підтримку ЗСУ та постраждалих від війни українців по всьому світу, арт-лекції мозаїки нашого культурного минулого на прикладі робіт художників ХХ-ХХІ ст., без яких не існувало б нашої ідентичності та, власне, українського мистецтва. Митці промовляють до глобальної аудиторії в міжнародних культурних інституціях, привертаючи увагу до України, психологічно підтримують українців своєю творчістю. Адже митець не може стояти осторонь, він транслює усе, що бачить крізь призму своєї творчості. Мистецтво допомагає, аби світ не забував про війну в Україні. Тому нині увага до української культури значно зросла, світ побачив наш дух, цінності, нашу стійкість. За кордоном культура в жовто-синіх кольорах не увійшла, а увірвалася в тренди. Згадаємо лише «Мелодію» Мирослава Скорика, яка стала музичним кодом нації.

У цьому контексті надзвичайно важливо, що музиканти, нарешті, почали звертати більшої уваги на творчість наших, українських композиторів, активно виконувати їх твори. Адже, як відомо, за життя багатьох українських композиторів не давали вільно звучати їх музиці, не дозволяли вільно писати, бути українцем. Сьогодні ми з особливим розумінням важливості та актуальності відкриваємо сторінки незнайомої нам історії – прекрасних українських музичних композицій. Наповнюються новими виданнями українських авторів фонди бібліотек, новими картинами і скульптурами – галереї і виставки, змінюються назви вулиць і деяких мистецьких закладів. Перероджується наша свідомість – ми відчуваємо себе справжніми патріотами. Ми напрацьовуємо так звану «дорожню карти змін пріоритетів» у культурній

галузі, сприяємо визначенню пріоритетів, залучаємо до співпраці якомога ширше кола фахівців України та країн ЄС, окреслюємо напрямки творчих процесів. Ми вилучаємо твори російських композиторів з нашого репертуару, щоб українська музика ставала самобутньою та незалежною від російської, змінюємо напрямки навчання наших студентів з курсом на інтеграцію української музики у світову музичну культуру, торкаємося найважливіших питань української музики у своїх виступах на міжнародних конференціях і у наукових статтях. Ми допомагаємо нашим студентам провадити благочинні концерти, мініконцерти на різних майданчиках, концерти на вулицях, навчаємо їх писати рецензії на такі концерти, допомагаємо віднайти малознані і рідковиконувані твори українських митців, спрямувати їх пошук і напрям інтерпретації. Постійно наповнюється концертами і записами творів українських композиторів проєкт Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка «Музи звитяги». Чудовою акцією є і задум духовних сповідей «Колискова для солдата» Львівського національного театру опери та балету ім. С.Крушельницької. Все це чіпляє за живе, примушує осмислювати, переживати, вболівати і вірити у перемогу.

Ми усвідомлюємо і травматичний вплив війни на молоде покоління, на українських дітей. Нещодавно я давала рецензію на короткометражний фільм талановитої випускниці кафедри графіки Київського політехнічного університету ім. Ігоря Сікорського Надії Ваганової [1], який став ще однією сторінкою історії цих страшних подій. Фільм про сприйняття дітьми війни, про зруйновані дитячі мрії, долі, життя... Жорстока реальність, яка перевернула світ мільйонів дітей, залишивши в їх душах глибокі травми надовго. Як це ж швидко вони подорослішали! Зловісна віха, жахливі наслідки якої відчуватимуть щонайменше кілька наступних поколінь... Та віра в перемогу незламна, і вона незмінно проходить крізь цей фільм.

«Війна дає поштовх досі невідомим нам наративам у мистецтві. В мистецтві ми завжди знаходимо відображення та переосмислення реальності часу, коли воно народилось. Наше мистецтво, що народилось протягом війни,

буде говорити за нас довше, ніж ми живемо. Тому наше завдання сьогодні фіксувати все, збирати в одному місці і передавати далі світу», – сказав міністр культури Олександр Ткаченко. Він зазначив, що з ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики було створено платформу «Мистецтво під час війни» – Ukraine War Art Collection [2]. Основна мета платформи – архівувати та записувати ті мистецькі прояви, які з’явилися в останні кілька місяців, з метою їх подальшого дослідження.

На сьогодні мистецька творчість – це те, що ідентифікує українців як націю. Поки є українське мистецтво, живе й український дух.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваганова Н. Фільм. Режим доступу: <https://fex.net/ru/s/12ybzet>
2. Ткаченко О. Мистецтво під час війни говоритиме за нас довше, ніж ми живемо // Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3537665-mistectvo-pid-cas-vijni-govoritime-za-nas-dovse-niz-mi-zivemo-tkacenko.html>

Наволокова Олександра Олегівна

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта

СумДПУ імені А С Макаренка

м. Суми, Україна

Боряк Оксана Володимирівна

доктор педагогічних наук,

професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

СумДПУ імені А С Макаренка

м. Суми, Україна

КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ (ТПМ) В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті викладено принципи організації психолого-логопедичної допомоги дітям з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ), які постраждали внаслідок воєнних дій на території України. Запропоновано шляхи модернізації комплексної допомоги обраної категорії дітей.

Ключові слова: психолого-логопедична допомога, воєнні дії, надзвичайна ситуація, порушення психофізичного розвитку, тяжкі порушення мовлення (ТПМ), посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), розвиток мовленнєвих навичок, стрес

Abstract. The article outlines the principles of the organization of psychological and speech therapy assistance to children with severe speech disorders (SPD), who suffered as a result of military actions on the territory of Ukraine. Ways to modernize comprehensive care for a selected category of children are proposed.

Key words: psychological and speech therapy assistance, military operations, emergency situation, impaired psychophysical development, severe speech

impairment (SPA), post-traumatic stress disorder (PTSD), development of speech skills, stress

Дослідженням проблем дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій займалися такі науковці, як: О.Авраамова, Л. Гордон, В. Гриценко, Г. Гудвін-Гілл, Є Залкінд, В. Каліненко, Л. Корель, Н. Милославова, П. Невалайнен, О.Пергаменик та інші.

Наслідки впливів надзвичайних ситуацій на психіку людини широко досліджуються у світовій науці та практиці. Проте психологічні проблеми дітей вимушених переселенців, біженців – жертв війни, особливо дітей з порушеннями психофізичного розвитку, практично недосліджені, незважаючи на нагальну потребу розвитку цього напрямку.

Збройне протистояння є надзвичайною ситуацією крайньої тяжкості, що викликає психогенні психічні розлади практично у всіх учасників [1, с. 65]. Крім цього, постраждали внаслідок воєнних дій частіше, ніж постраждали за інших надзвичайних ситуацій, виявляють ознаки посттравматичного стресового розладу (post-traumatic stress disorder, PTSD).

Зазвичай діти дошкільного віку можуть повторно переживати травму у своїх іграх, які включають жорстокість, одноманітність та тривожність, коли аспекти травми відтворюються знову і знову [4, с. 62]. У дітей з порушенням психофізичного розвитку можуть проявлятися інтенсивні емоційні чи фізіологічні реакції, якщо внутрішні чи зовнішні стимули нагадують про травму, проте вони рідше зазнають нападів повернення події (флешбек) або дисоціативних епізодів [5, с. 934].

Доцільно зазначити причини, які збільшують шанси розвитку тяжких ускладнень у дітей з порушенням психофізичного розвитку після набутого стресу:

1. Чим сильніший стресовий стан, тим важчі ускладнення виникають у дитини. Дітям, які переживають дуже сильний стрес, зазвичай необхідно більше часу, щоб повернутися до нормального життя.

2. Чим більше батьки піклуються про дитину після стресу, тим легше переносяться його наслідки. Якщо батьки демонструють своє занепокоєння дитині, оточують її пестощами, добротою, турботою і дитина відчуває повну підтримку з боку батьків, то наслідки перенесеного стресу у дитини протікають у більш м'якій та легкій формі.

3. Чим ближче дитина до стресової ситуації, тим важче ускладнення. Якщо дитина, наприклад, була безпосереднім свідком воєнних подій то ускладнення, відповідно, будуть важчими.

Психотерапія при психічних розладах, отриманих внаслідок збройного протистояння, тісно корелює із реабілітацією таких дітей. Основне завдання психотерапевтичної роботи – максимально відновити преморбідний рівень соціального та особистісного функціонування малюків [2, с. 86].

Реабілітація дітей із психогенними розладами внаслідок військового протистояння включає не лише відновлення соціальної активності постраждалих, а й зміну загального вектора соціальної поведінки дитини, спрямованої на вирішення проблем, подолання перешкод, у тому числі усунення наслідків психічної травми [1, с. 39].

Кінцевим завданням реабілітаційних заходів є перехід від деструктивних форм подолання дистресу на фоні пасивної соціальної позиції до активної соціальної позиції з конструктивними формами поведінки [5, с. 935]

Для дітей, що мають тяжкі порушення мовлення (ТПМ), важливим є не лише отримання психологічної допомоги, але й своєчасне надання логопедичної підтримки. У таких випадках лікар-невролог, а також психолог (психотерапевт) дають рекомендації щодо можливого впровадження логопедичних занять до комплексу відновлювальних заходів.

Організація та тривалість занять залежить від віку дитини, характеру та ступеня вираженості мовленнєвої патології.

Доцільно використання комбінованих психологічних та логопедичних технік, наприклад:

-використання природних матеріалів (волоські горіхи, кора, шишки, каштани, камінчики, гербарій, вода, пісок) розвиває тактильно-кінетичну чутливість та дрібну моторику рук; удосконалює зорово-просторове орієнтування, мовленнєві можливості: сприяє розширенню словникового запасу; допомагає освоїти навички звуко-складового аналізу та синтезу; дозволяє розвивати фонематичний слух і сприйняття, сприяє розвитку зв'язного мовлення, лексико-граматичних уявлень; знімає м'язову напруженість, допомагає дитині почуватися захищеною в комфортному для неї середовищі; розвиває активність, розширює життєвий досвід, що передається педагогом у близькій для дитини формі.

-проведення «нетрадиційної» артикуляційної гімнастики (сік, вода, газувана вода, кисіль, йогурт, пюре, варення, желе, овочі, фрукти, сухофрукти, зелень, палички кориці, кардамон, бублики, солодка соломка, карамель тощо), вправи з серветкою/стрічкою/бинтом необхідні для нормалізації тону артикуляторних та м'язових м'язів, активізації тонких диференційованих та формування довільно координованих рухів органів артикуляції, часткового усунення патологічної симптоматики, формують довірливі відносини з педагогом, знижують рівень тривожності та агресії.

Сьогодні складно створити умови для повноцінної психолого-логопедичної допомоги малюкам, які постраждали внаслідок воєнної агресії РФ та були вимушені евакуюватися у маленькі містечка та села. В таких умовах допомога надається епізодично, не в повному обсязі або фахівцем, до спеціалізації якого не входить надання даних послуг.

На нашу думку, доцільним було б впровадження комплексної психолого-логопедичної допомоги у пересувних штабах, кризових центрах соціальної реабілітації для сімей, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Це можуть бути наметові містечка або мобільні пересувні пункти невідкладної психолого-логопедичної допомоги, де батьки матимуть доступ до високваліфікованої корекційної допомоги. Обладнання таких пунктів дозволяє надавати консультативно-діагностичні послуги, а також проводити корекційно-

розвиткові заняття з малечею, яка не має змоги добиратися до навчальних закладів.

Подальший розвиток нашого дослідження ми бачимо у розробці та організації комплексної логопедичної допомоги дітям з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) незалежно від їх місця знаходження на території України. Ми вважаємо, що для надання комплексної корекційної допомоги не має бути перешкод, всі малюки незалежно від місця проживання та соціального статусу повинні залучатися до корекційно-відновлювальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Da Costa J. M. //American Journal of Medical Sciences. 2011. №61. P. 17–52.
2. Kraepelin E. Einführung in die psychiatrische Klinik. Leipzig: J. A. Barth, 2004. –228 p.
3. Horowitz M. J., Wilner N., Raltreider N., Alvarez W. // Ach. in General Psychiatry. 2010. Vol. 37. P. 73–89. c.
4. Oppenheim H. Die traumatischen Neurosen nach den in der Nervenlinik der Charite in den letzten 5 jahren gessammelten Beobachtungen. Berlin: Hirschwald, 2008. –197 p.
5. Ursano R. J., Epstein R. S., Fullerton C. S. // Am. J. Psychiatry. 2002. Vol. 155. P. 934–938.

Навольська Галина Іванівна,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка,

доцент кафедри іноземних мов, кандидат педагогічних наук, доцент,

Тернопіль, Україна

Кашуба Олександра Михайлівна,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка,

доцент кафедри іноземних мов, кандидат педагогічних наук, доцент,

Тернопіль, Україна

Кравчук Тетяна Олександрівна,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка,

доцент кафедри іноземних мов, кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопіль, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ MOODLE В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядаються особливості використання системи MOODLE в процесі вивчення іноземних мов. Окреслено можливості та обґрунтовано ефективність застосування цієї системи для дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Ключові слова: іноземна мова, MOODLE, дистанційне навчання, воєнний стан.

Abstract. The article examines the peculiarities of using the MOODLE system in the process of learning foreign languages. The possibilities of using this system for distance learning in martial law conditions are outlined and substantiated.

Key words: foreign language, MOODLE, distance learning, martial law.

Повномасштабне вторгнення Росії та введення воєнного стану в Україні стало новим викликом для всього суспільства і для освіти зокрема. Першочерговим завданням було не лише формування безпечного середовища для здобувачів освіти та педагогічних працівників, а й надання їм психологічної підтримки. Було ухвалено рішення про переведення закладів освіти на дистанційну форму навчання [2].

У період загострення пандемії COVID-19 ми вже застосовували і дистанційне, і змішане навчання. Безпекова ситуація в країні актуалізувала використання асинхронних форм роботи.

MOODLE – це система управління навчальним контентом, за допомогою якої можна створювати електронні навчальні курси і проводити як аудиторне (очне) навчання, так і навчання на відстані (заочне/дистанційне) [1].

Головною її метою було створення системи, в якій враховувалися б педагогічні аспекти, що базуються на основах пізнавальної психології, коли студент – це активний суб'єкт, який самостійно створює свою власну систему знань, користуючись доступними йому джерелами. При цьому роль викладача полягає, в основному, в мотивуванні й підтримці своїх підопічних шляхом підготовки завдань для самостійного опрацювання, оцінювання результатів їх виконання, коригування знань студентів [3, с. 6].

Важливою характеристикою проекту MOODLE є його вебсайт [1], який є централізованим джерелом відомостей про систему, а також місцем для дискусій та співпраці користувачів MOODLE.

Система MOODLE відповідає всім основним критеріям, що висувуються до систем електронного навчання: *функціональність* – наявність набору функцій різного рівня; *надійність* – зручність адміністрування та управління навчанням, простота оновлення контенту на базі існуючих шаблонів, захист користувачів від зовнішніх дій; *стабільність* – високий рівень стійкості роботи системи стосовно різних режимів роботи та активності користувачів; *вартість* – сама система безкоштовна, витрати на її впровадження, розробку курсів і супровід – мінімальні; *модульність* – наявність у навчальних курсах набору

блоків матеріалу, які можуть бути використані в інших курсах; наявність вбудованих засобів розробки та редагування навчального контенту, інтеграції різноманітних освітніх матеріалів різного призначення; система перевірки та оцінювання знань слухачів у режимі онлайн (тести, завдання, контроль активності на форумах); зручність і простота використання та навігації [3, с.7].

Хоча система безпосередньо не призначена для вивчення іноземних мов, але має всі інструменти для створення електронних освітніх ресурсів для їх навчання, яке може здійснюватися дистанційно.

Кафедра іноземних мов ТНПУ імені Володимира Гнатюка також використовує систему управління навчанням MOODLE задля розробки електронних навчальних курсів з іноземної мови. Нами розроблено понад 60 навчальних та корегувальних курсів різного рівня (англійська, німецька, латинська мови) [4]. Це цілісна навчальна система, заснована на використанні сучасних технологій електронного навчання, що забезпечує реалізацію індивідуальних навчальних траєкторій під безпосереднім керівництвом викладача. Кожен навчальний модуль включає в себе не тільки теоретичний матеріал, практичні завдання, тести, перелік самостійних робіт, посилання на Інтернет-портالي, а й спроектовані навчальні аудіо та відеоматеріали. Це дає змогу викладачу створювати нові сценарії оволодіння знаннями, комбінуючи різні можливості платформи.

У використанні MOODLE для навчання іноземних мов є низка переваг для студентів: доступність навчання в будь-який час і в будь-якій країні, наявність комплекту необхідних навчальних матеріалів у сучасному електронному вигляді, об'єктивна і незалежна оцінка знань. Водночас незаперечними перевагами для викладачів є: вільний графік, можливість автоматизувати систему оцінки знань, використання сучасних мультимедійних технологій у навчальних матеріалах, синхронне та асинхронне спілкування студентів між собою та з викладачем. Крім того, використання мультимедіа в процесі викладання іноземних мов підвищує ефективність формування мовних та мовленнєвих компетентностей студентів завдяки впливу графічних і

вербальних стимулів, що сприяють конструюванню в них зорових та слухових видів сприйняття. Викладач може подати навчальних матеріал в абсолютно новій та ефективній формі. Зворотний зв'язок між викладачем і студентами реалізується під час аудиторної роботи (якщо є така можливість у студентів і викладача) або дистанційно (повідомлення, чати, блоги).

Наявність електронних навчальних курсів з іноземної мови на основі платформи MOODLE уможлиблює не лише створення в навчальному закладі сприятливого освітнього інформаційно-комунікативного середовища, а й реалізацію вимоги про безпечність, доступність, інклюзивність навчання.

Подальшу роботу з вдосконалення електронних курсів вбачаємо в збільшенні навчальних матеріалів, які містять рекомендації для самостійного опрацювання всіх тем дисципліни, зразки виконання вправ і завдань, збільшення тренувальних тестів та завдань для самоперевірки. Все це допоможе опанувати навчальні дисципліни тим студентам, які через воєнні дії змушені навчатися дистанційно. Загалом бачимо, що саме за допомогою MOODLE переважна більшість студентів змогли успішно завершити другий навчальний семестр 2021-2022 р.

Отже, MOODLE підтвердив свою ефективність і в часи пандемії COVID-19, і в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт системи MOODLE. URL: <http://www.moodle.org>
2. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/6932/>
3. Триус Ю. В., Герасименко І. В., Франчук В. М. Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE: методичний посібник / за ред. Ю. В. Триуса. Черкаси, 2012. 220 с.
4. Центр дистанційного навчання ТНПУ імені Володимира Гнатюка. URL: <http://elr.tnpu.edu.ua>

Нарольська Світлана Андріївна

Відокремлений структурний підрозділ «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»,
викладач циклової комісії інформаційних технологій та природничо-наукових дисциплін, фізики і безпеки життя
Хмельницький, Україна

РОЛЬ ОСВІТИ У ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглядаються психологічний та соціальний вплив на молодь під час війни в країні.

Ключові слова: здоров'язбереження, культура здоров'я, нервово-психічна дезадаптація, психічне здоров'я.

Abstract. The article examines the psychological and social impact on youth during the war in the country

Key words: health care, health culture, neuropsychological maladaptation, mental health.

В умовах військового стану в Україні оновленням суспільно-економічного життя актуальною залишається проблема формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я молоді. Адже нинішнє суспільство характеризується зниженням індексу людського розвитку, який характеризує стан здоров'я українців і їх тривалість життя.

Згідно Конституції України людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, формування якої має забезпечити освіта впродовж життя. Саме тому постає об'єктивна потреба у розробленні здоров'язбережувальних технологій та впровадження їх у освітній процес навчальних закладів, які забезпечать формування в молодого покоління

здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей, відповідної культури здоров'я, утвердження пріоритету здорового способу життя. Застосування здоров'язбережувальних технологій сприятиме комплексному вдосконаленню змісту освітнього процесу та його навчального середовища в аспекті цінності життя.

Актуальність дослідження проблеми здоров'язбереження зумовлена реаліями сьогодення щодо стану здоров'я студентської молоді, їх способу життя та наявної культури здоров'я.

Протягом останніх років, на жаль, зберігається тенденція до зростання захворюваності, збільшується поширеність інфекційних хвороб, зокрема Коронавірусної (COVID-19), хронічної патології, знижується кількість здорових дітей в усіх вікових і статевих групах, що підтверджується даними як офіційної статистики, так і результатами наукових досліджень [1; 13].

Не можна не враховувати події, які відбуваються в Україні з 24 лютого, як негативна тенденція до погіршення фізичного і психічного здоров'я молоді, насамперед, пов'язана з соціально-гігієнічними чинниками життєдіяльності, що призводять до збільшення ризику нервово-психічної дезадаптації молоді і зростання психосоматичної патології через стадії до нозологічних і преморбідних станів; постійне перебування молоді у напруженому стані, в очікуванні тривожної інформації про небезпеку, як короткочасну так і довготривалу; дезінформування на інтернетпросторах або надання неправдивої інформації; популярності також набуло у молодіжному середовищі привабливих видів нефізичної діяльності; розповсюдженості шкідливих звичок (куріння, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин); ігроманії; бродяжництва; девіантної поведінки.

У цей нелегкий час велику ношу взяли на себе навчальні заклади, що реалізують політику зміцнення здоров'я, підвищують можливості молодого покоління в плані забезпечення безпечного і сприятливого для збереження здоров'я соціального, фізичного і психологічного середовища, сприяють

формуванню в здобувачів освіти свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих [2, с. 36–39].

Велика увага приділяється саме психічному стану молоді, яка у зв'язку з військовими подіями була змушена змінювати місце проживання, навчальні заклади і загалом середовище проживання, адже саме психічний стан у великій мірі впливає на сприйняття світу, подій та на фізичний стан.

Завдяки підтримці держави організовано велику кількість організацій на психологічну, соціальну підтримку населення, яке потрапило у важкі умови військового часу, також варто і відзначити людей з «великим серцем», волонтерів, які працюють не шкодуючи ні свого часу, ні сил на збереження здоров'я і життя інших.

Наша держава має велике майбутнє, буде розвиватися стрімким темпом завдяки небайдужим освітянам, медичним і соціальним працівникам. Нескорений наш народ український все зробить, щоб молоде покоління зростало психічно і фізично здоровим, і турбувалося про своє майбутнє вже сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гозак С. В. Вплив чинників навчального процесу на показники здоров'я школярів. Довкілля та здоров'я. 2012. № 3. С. 17-20.
2. Баранов А.А., Кучма В.Р., Сухарева Л.В. Медико-социальные проблемы воспитания подростков : монография. М. : ПедиатрЪ, 2014. 540 с.

Никорак Ярослав Ярославович,

Івано-Франківський фаховий коледж

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

заступник директора коледжу з навчально-методичної роботи

Івано-Франківськ, Україна

МЕДІЙНО-ЦИФРОВІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено медійно-цифрові аспекти процесу інтеграції в освітньому просторі сучасного закладу освіти. Автор розкриває специфіку пошуку оптимальних способів інтеграції під час проектування змісту та завдань освітнього простору інноваційного закладу освіти. Наголошується, що інтеграція інформаційно-медійних технологій в освітній процес виступає необхідною умовою модернізації цілісної системи освіти.

Ключові слова: інтеграція, медійно-цифрові ресурси, освітній простір, заклад освіти.

Abstract. The article highlights the media and digital aspects of the process of integration in the educational space of a modern educational institution. The author reveals the specifics of the search for optimal ways of integration when designing the content and models of the modern educational space. It is emphasized that the integration of information and media technologies into the educational process is a necessary condition for the modernization of the entire education system.

Keywords: integration, media and digital resources, educational space, educational institution.

Сучасна епоха цифрових та медійних технологій веде до істотних змін у міжособистісному спілкуванні та структурних змін у соціокультурному просторі освіти і культури. За таких умов педагоги та здобувачі освіти досить часто перебувають у різних інформаційних середовищах та «різних пластах

цивілізації», що призводить до певних проблем у взаємодії та налагодженні комунікації.

Одним із шляхів подолання цього протистояння та збереження традиційних цінностей освіти і культури, формування у молодого покоління цілісної системи світосприйняття є – запровадження нових підходів до організації освітнього процесу у закладах освіти.

У цьому контексті актуальними є міркування дослідниці Л. Зазнобіної, яка наголошує, що «ключовим напрямком запропонованих змін у сучасній педагогіці визнано методику інтеграції загальної та додаткової освіти. Адже транспредметна інтеграція – процес тісної взаємодії технологій медіатворчості з розширеним засвоєнням циклів традиційних навчальних предметів: суспільно-наукового, природничо, гуманітарного та філологічного» [1].

Зазначене підвищує актуальність пошуку оптимальних способів інтеграції під час проектування змісту та моделей освіти. Оскільки відправною точкою в обґрунтуванні актуальності впровадження інтегративності в систему освіти служить схожість поглядів вітчизняних філософів, психологів та педагогів щодо сутності та змістового наповнення її методологічних засад.

Поняття «інтеграція» є міждисциплінарним у різних галузях соціального і гуманітарного знання. У класичній науці вивчена генеза уявлень про інтеграцію, виявлено її об'єктивні та суб'єктивні складові, умови та чинники розвитку, описано основні підходи до увиразнення її характеристик, видів, форм, рівнів, механізмів взаємодії.

Сучасні науковці (В. Бондар, Н. Бібік, О. Беспалько, О. Савченко) здебільшого розглядають поняття «інтеграція» у контексті таких смислових конструктів, як «система», «стан», «процес», «взаємодія», «розвиток», «результат», представляючи їх сутність у діалектичній єдності.

Таким чином, інтеграція – це процес і результат взаємодії різних елементів, що призводить до чогось нового, цілісного. Відповідно, під технологіями інтеграції розуміємо сукупність упорядкованих методів, прийомів, форм та засобів спільної педагогічної діяльності, під час якої в

результаті взаємодії її суб'єктів формується новий зміст, вибудовуються інтерактивні способи діяльності, що мають характеристики, що не властиві окремим сферам освіти та призводять до цілісності системи, що забезпечує сприятливі умови для розвитку її суб'єктів.

За визначених обставин – інтеграція інформаційно-медійних технологій в освітній процес – виступає необхідною умовою модернізації системи освіти. Адже на сучасному етапі розвитку освіти в Україні інтеграція медіаосвіти в навчальні дисципліни носить все ще стихійний характер, питання формування здатності особистості ефективно взаємодіяти з медіа та застосовувати їх в освітню діяльність, є предметом наукових розвідок багатьох дослідників.

Також варто наголосити, що медіаграмотність особистості виступає одним із шляхів пізнання навколишнього світу, інструментом реконструкції об'єктів, створених за допомогою медіа, способом пізнання внутрішнього «я».

Оскільки медіаграмотність зростаючої особистості необхідно розглядати не тільки як ще один із видів вираження загальної грамотності, але й як найбільшу вітальну потребу. Таким чином, інформатизація суспільства бачиться в єдності процесів комп'ютеризації, медіатизації та інтелектуалізації.

У зв'язку з цим слід констатувати, що проблема підготовки підростаючого покоління до повноцінного життя в інформаційному суспільстві не зовсім реалізована в освітньому контексті. Позаяк випускник сучасного закладу освіти не завжди виявляється підготовленим до успішної інтеграції в світове інформаційне співтовариство. Як наголошує дослідниця І. Червінська, «інтеграція педагогічних та медійних технологій в освітньому процесі сучасного закладу освіти буде ефективною за умови:

- тісної взаємодії окремих елементів педагогічних та медіатехнологій;
- включення до освітніх технологій елементів інформаційних технологій і навпаки;
- якісного перетворення взаємодіючих елементів різноманітних технологій;
- збагачення традиційних освітніх технологій елементами (ресурсами) медійних технологій;

- модернізація педагогічних технологій за допомогою нових медійних технологій та цифрових інструментів;
- ефективне застосування в освітньому просторі закладу освіти відкритих онлайн-ресурсів, цифрових і медійних платформ для налагодження партнерської взаємодії» [2].

Дотримання вказаних умов в освітньому просторі сучасного закладу освіти сприятиме успішній інтеграції інформаційних та педагогічних технологій, оскільки вона має яскраво виражений інтерактивний характер. Оскільки сьогодні ідея інтегративної освіти відображає одну з основних концепцій розвитку системи освіти – ідею формування компетентної особистості та розвитку в здобувачів освіти цілісної картини сприйняття світу.

Таким чином, принцип інтегративності у сучасній освіті спрямований на реалізацію цілісності освітнього процесу як важливого засобу соціалізації зростаючої особистості. Він також регламентує нове розуміння програмних результатів навчання як системотвірного компонента системи освіти. Адже нові стандарти орієнтують освіту не на засвоєння абстрактних знань, умінь та навичок, а на дії (компетентності), якими здобувачам освіти необхідно оволодіти, щоб вирішувати у невизначених життєвих ситуаціях різні варіанти завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zaznobina L.S. Standard of media education integrated with various school disciplines. *Standards and monitoring in education*. 1998. №4. С.12–16.
2. Chervsnska I. Integration of media didactics into the educational space of the New Ukrainian School. *Mountain school of the Ukrainian Carpathians*. 2021. №25. pp. 21–28.

Нікішенко Галина Василівна,

Заклад дошкільної освіти комбінованого типу
(ясла-садок) №23 «Струмок» Черкаської міської ради,
вчитель-логопед вищої категорії, «вчитель-методист»,
Черкаси, Україна

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП

«Душу й тіло ми гартуємо, наших предків ми шануємо»

Анотація. У статті розглядаються шляхи формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення та опорно рухового апарату на матеріалі вдосконалення правильної вимови звука [ш].

Ключові слова: шабля, шана, пошана, вшанування, шанувати, шановні, душа, вишиванка, Вишгородська ікона Богоматері, Шевченко.

Abstract. The article deals with ways of forming patriotic feelings of preschool age children with speech and musculoskeletal system disorders using materials for improvement of correct pronunciation of the sound [sh].

Key words: sabre, respect, honour, honouring, revere, honoured, soul, vyshyvanka, Vyshgorod icon of Mother of God, Shevchenko.

Тема: Звук і буква Шш.

Мета: Вдосконалювати правильну вимову звука [ш]. Впізнавати приголосний звук [ш] в ряді ш – с – з – ж. Виділяти звук [ш] в позиції початок, кінець, середина слова. Називати слова з даним звуком, за запропонованою схемою. Вправляти у поскладовому промовлянні слів. Відмінювати іменники чоловічого та жіночого роду. Словотвір іменників: спільнокореневі слова від шана. Вчити поділяти речення на слова, складати прості речення. Зв'язок звука (-) з буквою Шш. Ознайомити з авторською казкою. Стимулювати самостійну художню діяльність дітей. Закладати основи патріотичних почуттів. Сприяти формуванню любові до Батьківщини. Відчувати гордість й приналежність до незламного українського народу. Викликати інтерес до історії України.

Обладнання: сигнальні карточки – *шаблі*, предметні картинки, схеми, лічильні

палички, фішки жовтого та синього кольору, ребристий м'ячик, проектор, презентація казки «Цар Пут», гра *шидоку*, силуети чоловічої та жіночої вишиванок, трафарети, штампи, гуаш, рушники для вправ, ортопедична доріжка, масажери, лежаки, запис пісні Ніни Матвієнко «Квітка – душа».

Хід заняття:

I. Організаційний момент: (діти йдуть по ортопедичній доріжці)

Рада бачити вас. Складіть долоні разом, зберіть до купи свою енергію. Відчуйте як сила рідної землі наповнює й зміцнює ваше тіло. Привітаймо нашу Україну!

У нашій Україні і небо голубіше! У нашій Україні і сонце на тепло!

У нашій Україні дівчата наймиліші! У нашій Україні і хлопці козаки!

II. Основна частина:

1. Який звук частіше звучав у цьому віршику? (*ш*). Я впевнена, що ви здогадалися, що ми продовжуємо слухати вушками та чітко вимовляти звук [ш]. Сядьте по-турецьки, спинки рівні.

2. В народі кажуть: Береженого Бог береже, а козака ... ШАБЛЯ.

Візьміть ШАБЛЮ у праву руку та підніміть її , якщо в слові почуєте звук [ш]: Шевченко, Сагайдачний, Мазепа, Шептицький, Залізник, Вишневецький, Шухевич, Скоропадський, Дорошенко, Симоненко, Грушевський, Сухомлинський, Дашкевич, Довженко, Малишко [6, с. 14].

- Дякую, ваші вушка добре чують звук [ш]. А ще ви почули прізвища людей, якими пишається уся Україна. Візьміть ШАБЛЮ у ліву руку та підніміть її , якщо в слові почуєте звук Ш:

«Ішов кобзар до Києва та сів спочивати; Торбинками обвішаний його повожатий; Хто йде, їде – не минає, хто бублик, хто гроші, Хто старому, а дівчата шажок міхоноші». (Т. Г. Шевченко)

3. Послухайте ще рядки з віршів Т.Г. Шевченка та промовте, як «Вітер шумить»: ш-ш-ш

- Вітер з гаєм розмовляє, шепче з осокою [2, с. 388]. (*тихо*)
- По діброві вітер виє, гуляє по полю [2, с. 386]. (*голосно*)
- Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива [2, с. 385].

4. Характеристика звука [ш]:

- Чи є перешкода, коли вимовляємо звук [ш]? Де? То він який?
- Обніміть шийку. Горлечко спить чи прокинулося? То він який?
- Розкажемо, який звук [ш]: приголосний, твердий, глухий, губки хоботком, язик вгорі.

5. Підніmemo «штангу»: шо – А – шо, шу – А – шу, ша – А – ша,
ши – А – ши, ше – А – ше.

6. Не зівай, чітко вимовляй:

Ша, ша, ша – ша-на, ша-бля і ду-ша; Шу, шу, шу – му-шу, про-шу і пи-шу

7. Кожний народ пише свою історію та казки. Ви любите слухати казки?

Лягайте на лежачки. Я вас познайомлю з авторською казкою, яку написав наш сучасник, військовий моряк, помічник Міністра оборони України капітан І

 рангу *Анатолій Володимирович Грищук*. «Цар Пут» [1, с. 5]. Події, викладені у казці, є реальними. Імена деяких героїв вигадані. (*презентація*). Я прочитала початок казки про *царя Пута*. Коли ви станете школярами дочитайте її до кінця.

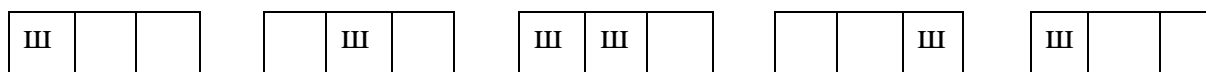
8. А хто звернувся до Бога по допомогу? (*маленькі діти*)

Сьогодні, як і у казці, українці знову борються за свою свободу і сили проти підступного ворога нерівні. Але ми теж можемо звернутися по допомогу перед Вишгородською іконою Богоматері. Сядьте по-турецьки та промовляйте:

Боже великий, єдиний, нам Україну храни ...

В чистій любові до краю, ти нас, Боже, зрости. (*О.Я. Кониський*)

9. Чи є звук [ш] в слові Вишгород? Де? Назвемо картинки та подаруємо букву Ш. (*стаття на масажери*), (*шоколадка, каштан, шипшина, туш, шпинат*)

- Відплескаємо та визначимо кількість складів . (4, 2, 3, 1, 2)

- Поговоримо про каштан та шипшину: Нема чого? Каштана , шипшини. Беремо що? Каштан, шипшину. Плоди на чому? На каштані, на шипшині. Стоїмо під чим? Під каштаном, шипшиною

- Назвемо картинки. (шаль, шахи, кошик, машина, шапка)

- Знайдіть слово, яке підходить до вашої звукової схеми.

-o=   -o-o   -o-o-   -o-o-o   -o- -o

- Губки та язичок ми потренували. Але *мовлення* – це перш за все мистецтво рухів. Щоби сказати одне-єдине речення нам необхідно навчитися володіти бездоганно більш ніж ста м'язами, які приймають участь у мовленні. Ви готові тренуватися? Розстеліть рушнички. (*йогівська вправа KHNATU PRANAM* [5, с. 108-111] у супроводі пісні Ніни Матвієнко «Квітка – душа»)

10. Поклали руку на серце. Прислухайтеся, як воно стукотить.

Заспокойте його. Вдихнули носиком і повільно видихаємо.

11. Скажемо речення та порахуємо слова.

Тільки душа і квітуча, і жива. (6) Ой, то душа, що шукала щастя. (6)

- Скажемо разом з пальчиками. (*пальчикова гімнастика*)

Душу й тіло ми гартуємо, (права рука: 1-2, 1-3, 1-4, 1-5)

Наших предків ми шануємо. (ліва рука: 1-2, 1-3, 1-4, 1-5)

Обома руками:

Душу й тіло ми гартуємо, (1-2, 1-3, 1-4, 1-5)

Наших предків ми шануємо. (1-5, 1-4, 1-3, 1-2)

- Яке гарне слово шануємо! Утворимо нове слово від *шана*.

- Як по-іншому можна сказати? *Шанування* – це слово-предмет. Що робити? *Шанувати* – це слово-дія. Вихователька, яку ми шануємо яка? *Шановна*. Вчитель, який? *Шановний*. А батьки які? *Шановні* – це слова-ознаки.

- Так, я з пошаною ставлюсь до волонтерів, захисників України. З глибокою пошаною ставлюсь до загиблих героїв, вшановую їх світлу пам'ять. Я шаную державні символи: прапор, герб, гімн України.

- А ви кого шануєте? (*Я шаную ...*), (*промовляючи речення, прокручувати ребристий м'ячик між долонями і передати наступній дитині*)

12. Впізнайте слово, схоже на слово *шана*.

Краще в ріднім краї милім

Ніж в землі чужій, ворожій

Полягти кістьми, сконати,

В славі й *шані* пробувати!» [4, с. 77]

Видно шляхи полтавськії

Пошануйте сиротину

І славу Полтаву;

І не вводьте в славу. [2, с. 380]

Ой наварили ляхи меду,

Гей, взяли собі Україну,

Та й не шумували;

Та й не шанували. [2, с. 167]

13. Сядьте за столи. (*ніжки на масажери*)

- Порахуйте, скільки у вас паличок? (4) Зробіть з них букву Ш.

Які ще букви можна зробити з 4-х паличок? К – з цієї літери починається назва столиці України ... (*Київ*). З К легко зробити ... Х – з цієї літери починається назва фортеці, під стінами якої козаки здобули перемогу над найсильнішою у світі у ті давні часи турецькою армією і зупинили наступ Османської імперії на Європу... (*Хотин*) [8, с. 44-45]. З Х легко зробити ... М – з цієї літери починається ім'я козака, який є образом Вільного Українського Козака ... (*Мамай*). Е – з цієї літери починається ім'я ще одного козака, який «був парубком моторним і хлопцем хоть куди козак» ... (*Еней*) [3, с. 9]

14. «1, 2, 3» – Картинки розклади та чітко назви.

(*шуба, кошеня, шишка, мішок*). Візьміть квадрат, порахуйте, скільки клітинок у верхньому рядку? (4) У нижньому? (4) У крайньому лівому стовпчику? (4) У крайньому правому стовпчику? (4). Ця гра називається шидоку. ШИ в перекладі з японської мови, здогадалися, що означає? (4). Знайдіть, які малюнки повинні бути в порожніх клітинках. Головне правило шидоку: малюнок і у стовпчику, і в рядку може використовуватися лише один раз.

15. Пропоную потренувати наші руки.

Шию, шию, вишиваю (*руки вперед, кисті вниз – вгору*)

Вишиваночку мою. (*руки вперед, кисті всередину – назовні*)

Оберіг хороший маю, (*руки вперед долонями догори – зігнути і прямими пальцями торкнутися плечей*)

Ношу в будні й на свята. (*руки в сторони долонями догори, зігнути і прямими пальцями торкнутися плечей*)

16. Українські вишиванки знає увесь світ. ЮНЕСКО віднесло вишиванку до всесвітнього надбання людства. Зробимо вишиванку власними руками. (*трафарети, шtamпи*). Добрим тоном є те, щоби мати національний костюм і одягати його на родинні свята та інші події, щоби висловити *пошану* та згадати наших предків.

III. Заключна частина:

17. Як багато слів зі звуком [ш] я вам подарувала.
Подаруйте, будь-ласка, і мені слова зі звуком [ш] і вставте фішки. (*вставляючи фішки жовтого та синього кольору, утворюється український прапор*).

Як багато українських слів із звуком [ш] ви знаєте. Пам'ятайте – ви майбутнє України. Майбутнє України у наших руках. (*діти*)

18. Складемо присягу Україні

Україно, ти моя єдина	Ти стоїш, як Сонце, в ореолі
Невмируща мати і любов.	Над моїм пульсуючим життям, –
Я – твоя дитина і родина,	Присягаю, що твоєї волі
Твоя мова і незгасна кров.	Я нікому знищити не дам ! [7, с.1]

- Слава Україні! Героям слава!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищук А.В. Цар Пут. Київ : КВІЦ, 2014. 5 с.
2. Закувала зозуленька : [антологія української народної творчості/ упорядник: Н. Шумада], Київ : ВЕСЕЛКА, 1989.167, 380, 385, 386, 388 с.
3. Іван Котляревський. Енеїда : [поема]. Київ : «ДНІПРО», 1969. 9 с.
4. Красовицький О.В. З Україною в серці. Патріотична хрестоматія. Харків : «Фоліо», 2014. 77с.
5. Paramhans Svami Mahesvarananda. Joga v dennim zivote pro deti a mladez . Praha : Mlada fronta, 2014.108-111 с.
6. Нікішенко Г.В. Національно-патріотичне виховання в логопедичній роботі. Основа. «Логопед». Харків, Серпень 2018. 14 с.
7. Дмитро Павличко. Найкраще місце на землі. Київ : ВЕСЕЛКА, 2008. 1 с.
8. Олександр Палій. 25 перемог України. Київ. : К.І.С., 2013. 44-45 с.

Ніколаєнко Валентина Миколаївна,
Запорізький національний університет,
доцент кафедри української літератури,
кандидат філологічних наук, доцент
Запоріжжя, Україна

**ТЕМА ГЕНОЦИДУ ГОЛОДОМ
У РОМАНІ А. ДІМАРОВА «І БУДУТЬ ЛЮДИ»**

Анотація. Предметом наукового інтересу публікації є тема Голодомору 1932–1933 років, яка знайшла художню репрезентацію в романі А. Дімарова «І будуть люди». Специфіка аналізованого твору визначається періодом написання, досвідом автора, який пережив Голодомор, глибиною осмислення, художніми засобами й прийомами, хронологічними й просторовими вимірами та координатами. Наголошено, що художній реалізації теми геноциду голодом властиві трагізм, мотив смерті, використання розпорядчих документів, осмислення руйнівних процесів духовних основ нації тощо.

Ключові слова: Голодомор, специфіка, тема, осмислення.

Abstract. The subject of this research is the Holodomor of 1932–1933, which was represented in A. Dimarov's novel «There Will Be People». The specificity of the chosen novel is defined by the writing period, the author's experience, who survived the Holodomor, the depth of comprehension, literary devices, chronological and spatial dimensions and coordinates. It's emphasized that the genocide theme in the novel is characterized by the tragedy, the motif of death, using the administrative documents, the understanding of the destructive processes of the nation's spiritual foundations, etc.

Key words: the Holodomor, specificity, theme, comprehension.

Тема Великого голоду в контексті сучасних наукових пріоритетів гуманітаристики, що концентруються навколо проблем пам'яті й постпам'яті, травми й посттравми, тоталітаризму й посттоталітаризму, геноцидів, є цікавою й науково продуктивною.

Обсервація Голодомору як явища фаміногенної політики СРСР [5], закладена українцями-емігрантами в розпал нищення населення України голодом, нині має інтердисциплінарний характер, що полягає в синтезі знань і методологій історіографії, соціології, соціальної психології, антропології, політології, статистики, літературознавства, лінгвістики, культурології тощо, а також залученні напрацювань культури й мистецтва як вітчизняних, так і зарубіжних. І якщо історіографія має чималий доробок з цієї теми (В. Васильєв, Л. Гриневич, В. Гудзь, Р. Конквест та ін.), то науковці інших галузей (Д. Блек, М. Шоу – соціологи; Е. Стауб – соціальний психолог; О. Кісь – антрополог; Н. Івчик – політолог; А. Ассман – культуролог тощо) переважно концентрують увагу на студіях геноциду, пам'яті, травми в контексті котрих Голодомор хоч і підлягає науковій рецепції, але не настільки масштабно, як того потребує.

Упродовж останнього часу літературознавці активізували роботу в річищі вивчення теми геноциду голодом. Діапазон їхніх досліджень доволі широкий, пов'язаний із поетикальними, генологічними, інтерпретаційними, стильовими тощо аспектами художніх творів про Голодомор, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані зі студіями геноциду, пам'яті, травми (І. Набитович, О. Пухонська та ін.). Однак, незважаючи на доволі значний науковий набуток літературознавчої науки в питанні вивчення художнього освоєння дійсності 1932–1933 рр., усе ж таки він далекий від вичерпності, позначений спорадичністю.

Незважаючи на те, що у 1933 р. про геноцид голодом була написана новела А. Любченка «Кострига», формування наративу про Голодомор закладено першими публікаціями в ЗМІ та творами закордонних журналістів і письменників-емігрантів із України, які скористалися правом на свободу слова, котрого були позбавлені їхні колеги по перу вдома. Саме свободи слова бракувало письменникам материкової України, які про дражливі для

тоталітарної системи теми говорили езоповою мовою або ж скупю й буденно, ніби між іншим, чи відтермінували їх мистецьку реалізацію, плекаючи задуми про повноцінні художні твори, як, наприклад, А. Дімаров, котрий згадував про тематичні обмеження за часів радянської влади [2, с. 6], шкодуючи, «що в такий страшний час жив, коли не можна було правду писати, що був... вовком поміж прапорцями» [4].

Роман А. Дімарова «І будуть люди», який становить предмет нашого дослідження, належить до творів, написаних у період «розвинутого соціалізму». То ж не дивно, що в 60-х рр. його першодрук радянська цензура дозволила із суттєвими скороченнями, котрі було поновлено при перевиданні у 2006 р.

Твір А. Дімарова «І будуть люди» – велике соціально-побутове епічне полотно трагічної історії життя України 1917–1933 рр., яке, за авторським задумом, передбачало осмислення утвердження радянської влади й травматичних наслідків цього процесу загалом й табуйованої теми Голодомору зокрема. Уродженець Полтавщини, син заможного селянина Гарасюти й доньки священника Дімарова, врятований від заслання в Сибір шляхом зміни метричних даних і зміни місця проживання матері, написав роман, де знайшли відбиток і факти з життя родів Гарасют і Дімарових.

Композиційним стрижнем роману є сюжетна лінія Тетяни Світличної, яка впродовж усього твору щонайтісніше корелюється з історією власного роду й тривалий час – із сім'єю її чоловіка Оксена Івасюти. Проте письменник тримає в полі зору й інших мешканців сіл Тарасівка, Хоролівка й хутора Іваськи.

Наслідуючи Панаса Мирного в його увазі до свого героя і його родоводу, автор знайомить із предками головних учасників подій до третього коліна, а історії другорядних персонажів за потреби деталізує. Тоді як ретроспективне «знайомство» з персонажами розширює хронологічні рамки твору аж до початку XVIII ст. – часу руйнування Запорозької Січі, – розкриває таємниці генетичного коду героїв та їхніх доль, і топографічні координати, які виходять за межі згаданих вище населених пунктів і насамперед охоплюють територію Полтавщини, ширше – України, а в ретроспекціях – і різних регіонів царської

Росії. Тож у романі репрезентовано калейдоскоп психотипів різних соціальних прошарків: селяни (бідняки, середняки й заможні, які за світоглядними ідеологічними домінантами 30-х рр. ХХ ст. класифікувалися як «куркулі» й «визискувачі»), сільська інтелігенція (священники, вчителі, лікарі), представники провладної номенклатури, різних рівнів силових структур.

Голодомор як заключний етап соціально-політичних процесів і катаклізмів, спрямованих на утвердження тоталітарної влади, у романі знаменують три символи як пророцтва біди [3]: сухі блискавиці без хмар і грому, котрі спалахували при самій землі [1, с. 697], як «знак суду і гніву Господнього» [3]; курки, що заспівала півнем, і тріснутого сволока: «Якраз перед жнивими тріснув сволок... Біду першим помітив Альошка:

Тату, у нас сволок тріснув!

Обмерлий Оксен підтюпцем побіг до хати. Так і є: тріснув!

Глибока звивиста тріщина побігла вздовж сволока від краю до краю» [1, с. 699].

Непосильні податки, обшуки, конфіскація зерна, продуктів, майна, арешти, заслання, голодні виснажені люди в пустих холодних хатах – класична формула художнього відтворення дійсності трагічних 1932–1933 рр., яка в кожному конкретному епізоді чи сюжетній лінії активує певні засоби зображенні. Так, наприклад конфіскація майна та виселення Оксена Івасюти разом із дітьми за межі Полтавщини супроводжується картиною прощання з вітряком, котрий «наче вийшов йому назустріч, наставивши крила для прощальних обіймів» [1, с. 725], і зображенням безсилля людини, яка постає в образі комахи, перед світом і долею: «І ще довго в степовому безмежжі виднілися три цяточки – три безсилі комахи, що ледве повзли, приплеснуті невблаганною долею» [1, с. 726].

Власне про Голодомор автор переважно говорить узагальнюючи, передаючи фізичний і морально-емоційний стан обібраного, голодного, виснаженого, байдужого села, вдаючись до використання фольклору («На воротях серп та молот, / А у хаті – смерть і голод, / А на хаті один куль, / І то кажуть, що куркуль!» [1, с. 936]; епічного стилю зображення (наприклад, смерті

баби Наталки [1, с. 950] чи Божого Суду діда Хлипавки, на якому він звинувачує Сталіна за бажання знищити український народ, кличучи у свідки українців, котрі померли в голодних муках [1, с. 959–961]; матерів, які відробивши норму на буряковій плантації, ділять свою пайку з дітьми [1, с. 946], порівнянням сільської тиші з цвинтарною [1, с. 938] тощо. У тому ж епічному стильовому, але вже вітаїстичному за емоційною наснаженістю ключі завершується твір, у епілозі якого йдеться про відродження села.

Отже, художня рецепція А. Дімаровим геноциду голодом охоплює 20 – початок 30-х рр. ХХ ст., що зумовлено реаліями часу: тривалому масштабному історичному етапу утвердження радянської влади на території України (колективізації), апогеєм якого став Голодомор. Відповідно до авторського задуму, а також періоду написання твору персонифікація роману позбавлена чіткого поділу персонажів, оскільки вони наділені комплексом діаметрально протилежних за своєю суттю рис характеру. Основа художнього твору закорінена в документальні свідчення, життєвий досвід власного роду і фольклор, художнє освоєння яких проявляється в жанровій специфіці, просторовій, сюжетній організації роману. У творі домінує рустикальний топос, оскільки село було мобілізоване на підтримку розвитку індустріалізації, котра й стала однією з причин Голодомору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дімаров А. І будуть люди. Київ : Фоліо, 2021. 973 с.
2. Зарівна Т. «На мене дуже вплинула Західна Україна...»: Розмова з лауреатом Національної премії ім. Т. Г. Шевченка А. Дімаровим. *Кур'єр Кривбасу*. 2003. № 116. 3–14 с.
3. Словник символів / Потапенко Олександр, Дмитренко Микола та ін. URL: <https://shag.com.ua/slovník-simvoliv.html> [15.08.2022].
4. Терен Т. Неопублікована розмова з Анатолієм Дімаровим: Шкодную, що в такий час жив, коли не можна було писати правду. *Українська правда*. URL: <https://life.ppravda.com.ua/society/2014/07/7/174315/> [10.01.2022].

5. Hrynevych L. Stalin's Faminogenic Policies in Ukraine: The Imperial Discourse. East-West: Journal of Ukrainian Studies. 2021. 8, № 1. 99–143 s. URL: <https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/641/308> [20.08.2022].

Ніколаєску Інна Олександрівна,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри дошкільної освіти, доктор педагогічних наук,
доцент,

Черкаси, Україна

Нікітська Юлія Мирославівна,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
старший викладач кафедри дошкільної освіти, кандидат педагогічних
наук

Черкаси, Україна

УМОВИ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК РЕСУРСУ ДЛЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. У статті наведено опис умов розвитку рефлексивних здібностей студентів педагогічних спеціальностей: рефлексивне середовище як система умов, сприятливих для розвитку інтелектуальної та особистісної сфер студентів; рефлексивна діяльність, спрямована на розвиток навичок аналізу та оцінки особистісних стратегій та дій; чітка система оцінювання якості виконання рефлексивних завдань та робіт; психолого-педагогічна підтримка процесу самовизначення студентів. Обґрунтовано, що реалізація зазначених умов потребує специфічних ресурсів, зокрема належного рівня кваліфікації співробітників закладу вищої освіти в галузі організації освітнього середовища, матеріально-технічного та організаційного забезпечення, наявності у закладі вищої освіти розширеної мережі соціальних партнерів.

Ключові слова: рефлексія, умови розвитку рефлексії студентів, заклад вищої освіти, самовизначення, здібності.

Abstract. The article represents the description of the conditions of reflexive abilities of pedagogical specialty students' development: reflexive environment as a system of conditions suitable for the development of the intellectual and personal students' spheres; reflexive activities aimed at the development of skills in the analysis and evaluation of personal strategies and actions; distinct system of evaluation of the quality of implementation of reflexive tasks and works; psychological and pedagogical sustention for the process of students' self-determination. It is substantiated that the realization of the noted conditions requires certain resources, including the qualifications of university employees in the field of organization of educational environment, material, technical and organizational securement, the presence of an extended network of social partners in the institution of higher education.

Key words: reflection, conditions for the development of student reflection, higher education institution, self-determination, abilities.

Створення освітніх умов, ефективних відносно розвитку професійних компетенцій майбутніх педагогів, є актуальним у зв'язку з активними процесами модернізації вищої освіти. Розвиток рефлексивних здібностей майбутніх фахівців, чия діяльність буде спрямована на навчання і виховання інших (насамперед – дітей), є вкрай важливим як для їхнього професійного становлення, так і для життєвого самовизначення. Формування професійної рефлексії тісно взаємопов'язане з процесом професійного самовизначення, оскільки саме рефлексивна оцінка своїх досягнень і труднощів у процесі навчання у закладі вищої освіти допомагає студенту осмислити та переосмислити здобуті знання, власні цінності та світоглядні принципи з вимогами до професійної діяльності, допомагає майбутньому педагогу скоригувати уявлення про обрану професію та намітити шлях саморозвитку в межах обраної життєвої траєкторії [2].

Науковці виділяють наступні ключові аспекти рефлексивних здібностей студентів: особистісний (уміння аналізувати власні вчинки, мотиви поведінки,

особистісні характеристики); комунікативний (уміння аналізувати та розуміти мотиви поведінки інших людей, вплив їхнього досвіду, соціального статусу, особистісних особливостей на сферу взаємодії); інтелектуальний (оцінка, прогноз, ретроспективний та перспективний аналіз); кооперативний (самовизначення в ситуації спільної професійної діяльності, інтеграція у трудовий колектив) [4].

На нашу думку, рефлексивне середовище закладу вищої освіти – це система умов, що впливають на процес самовизначення студентів, а також сприяють розвитку інтелектуальної та особистісної сфер особистості. До них належать: організація інтеграції академічного процесу навчання з різними видами практик; здійснення освітньої діяльності за індивідуальною освітньою програмою, розробка та впровадження індивідуальної освітньої траєкторії у практику освітнього процесу; наявність проблемної задачі/ситуації, для розв'язання якої необхідне оволодіння науковими знаннями та застосування навичок організації й проведення дослідження.

Рефлексивна діяльність студентів повинна включати рефлексивне спостереження, рефлексивну інтерпретацію власного (внутрішнього) досвіду та досвіду інших людей, рефлексивну проєкцію навчальних завдань на образ свого професійного майбутнього [1]. Організація рефлексивної діяльності студентів здійснюється за допомогою використання рефлексивних технологій: інтерактивні форми організації освітньої взаємодії (рефлексивний семінар або практикум, майстер-клас, ділова або рольова гра, діалогові форми взаємодії, проєктно-дослідницька діяльність тощо); ведення студентом щоденника рефлексії; виконання студентами рефлексивних робіт (есе, анкетування, твір) у процесі різних видів освітніх занять та практик. У процесі організації рефлексивної діяльності студентів провідна роль відводиться організації освітнього діалогу, що дозволяє студентам проводити аналіз освітньої діяльності з різних рольових позицій.

Застосування будь-яких інтерактивних методів та технологій навчання у закладах вищої освіти має супроводжуватись чіткою системою оцінювання

завдань, що передбачає розробку критеріїв оцінювання виконаного завдання [6]. Критерії оцінювання навчальних робіт (не лише рефлексивної спрямованості) допомагають студентам організувати власну навчальну діяльність та сприяють осмисленню власних (особистісних) та зовнішніх (створених у процесі різних видів навчальної діяльності) ресурсів. Виділення чітких критеріїв оцінювання студентських робіт (виконаних завдань) дозволяє виконати всі функції оцінювання: бали за виконане завдання є зворотним зв'язком для студента про якість виконаної роботи, адекватність оцінки та розуміння критеріїв оцінювання є заохоченням або покаранням для студента, чіткість та однозначність критеріїв оцінювання може сприяти мотивації до подальшої діяльності. Водночас нечіткість критеріїв оцінювання різних типів робіт і завдань може призвести до зміни мотивації у студентів до виконання наступних завдань у напрямі формалізації діяльності.

Психолого-педагогічна підтримка процесу самовизначення майбутніх педагогів має включати [3]:

- психологічну допомогу студентам у формі підтримки та сприяння у побудові адекватної картини навколишнього світу; реалізації процесів самопізнання, побудові адекватної Я-концепції; формуванні професійних та життєвих планів/перспектив; пошуку особистісного сенсу самовизначення;
- педагогічну підтримку мотивації студентів до розвитку рефлексивних здібностей; підвищення грамотності у галузі структури та змісту освітньої діяльності, а також розвиток уявлень про ефективні засоби її регуляції, розвиток навичок саморегуляції інтелектуальної діяльності; застосування у освітній діяльності діалогових та ігрових форм навчання та створення проблемних ситуацій, що стимулюють розвиток творчого компоненту мислення;
- підвищення психологічної грамотності студентів, оволодіння ними понятійним апаратом з порушеної тематики.

Викладачі закладу вищої освіти, які долучені до створення належних умов для розвитку рефлексивних здібностей студентів, теж повинні оволодіти

компетенціями в галузі організації та реалізації рефлексивної діяльності, а їхня діяльність має бути зразком для студентів, які лише опановують основи аналітичної діяльності в розрізі майбутньої професії [5].

Для ефективною реалізації означених умов важливо, щоб вони позиціонувались як один із принципів освітнього середовища усього закладу вищої освіти: це не лише допоможе студентам розвивати важливі для педагогічної діяльності компетенції, а й створить умови для їхнього особистісного, соціального, професійного та інших видів самовизначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вернидуб Р. Забезпечення якості професійної підготовки майбутнього вчителя: політика селекції. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. № 15. 2019. С. 5-17.

2. Волкова В. А., Хромишева О. О. Діагностика професійної готовності студентів до педагогічної діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія педагогіка*. 2020. №5. С. 323-326.

3. Гринців М. В. Саморегуляція майбутнього фахівця як компонент професійної підготовки. *Science and Educational New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II (17). 2017. № 35. С. 107-110.

4. Грінцова О. М. Психологічні особливості екзистенційної рефлексії в майбутніх педагогів на ранніх етапах професійної підготовки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2019. Вип. 4. С. 99–105.

5. Іщук О. В. Чинники становлення професійної ідентичності студентів вищого навчального закладу. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 2. С. 120-127.

6. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Харків, 2014. 20 с.

Паламар Борис Іванович

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
професор кафедри соціальної медицини та громадського здоров'я,
доктор медичних наук, професор,
Київ, Україна

ІНДИВІДУАЛЬНІ АСПЕКТИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті розглядаються психологічні умови, та вплив негативних чинників на здобуття професійної освіти.

Ключові слова: дидактика, навчання, психологічні умови, емоційне виснаження.

Abstract. The article examines the psychological conditions and the influence of psychological factors on vocational education.

Key words: didactics, education, psychological conditions, emotional exhaustion.

Навчання є основною категорією дидактики і зумовлює діалектичний зв'язок з іншими категоріями. Процес навчання завжди вказує на конкретну ціль, яка має теоретичну або практичну складову. Під процесом навчання розуміють набуття певних знань та умінь, покращення навичок, які вже надбані. Якщо розглядати процес навчання як взаємодію вчителя і учня стає очевидним зв'язок дидактики з іншими науками – філософією, фізіологією, психологією.

Сьогодні з точки зору дидактики як мистецтва навчання з врахуванням індивідуального підходу до особистості, що здобуває знання, психологічний аспект рушійної сили процесу навчання набуває особливої важливості. Педагог зацікавлений у засвоєнні учнем педагогічного матеріалу. При аналізі взаємодії суб'єктів процесу навчання вагомим значення набувають особисті якості, риси характеру, здібності учасників процесу. Знання і розуміння впливу на особисті якості учня дає можливість вчителю посилити зацікавленість до процесу навчання.

Навчальна діяльність вчителя виступає як об'єкт управління по відношенню до учбової діяльності учня. Такий підхід відображає психологічні механізми навчання. При цьому важливо, щоб навчальний процес набув

особистісного змісту для актуалізації цілей. Учбова діяльність та процеси засвоєння реалізуються тоді, коли навчальний матеріал перетворюється у знання [1, с.38]. В залежності від психологічних умов такі компоненти учбової діяльності як мотивація, учбові задачі, учбові дії, контроль, самоконтроль, оцінка своєї праці, самооцінка можуть мати різну величину і різні прояви. Психологічні умови та фізична готовність обумовлюють можливість взагалі як такого учіння. Разом з тим, у психолого-педагогічних працях майже не приділяється увага вивченню психологічних умов [3, с.656].

Дослідниками встановлено, що нерозуміння, незнання психології та інших чинників може посилювати труднощі соціальної перцепції, апперцепції що створює перешкоди не тільки у навчанні, а і у соціальному розвитку особистості. Забезпечення психологічних умов це процес, що зосереджений на позитивних сторонах і перевагах особистості, що підвищує резистентність до дестабілізаційних зовнішніх і внутрішніх чинників. [2, с.178].

Навчання викликає певне емоційне навантаження на особистість, яке пов'язане, в першу чергу, з самим процесом навчанням (освоєнням і опрацюванням великої кількості нового, професійного матеріалу) і в другу чергу – з соціальним розвитком особистості (становленням нових соціальних зв'язків, визначенням свого індивідуального соціального статусу). Тривалі й інтенсивні взаємодії особистості з високою емоційною насиченістю та когнітивною складністю можуть значно вплинути на стан емоційно-вольової сфери індивіда. Негативний вплив цих зовнішніх чинників може мати значні наслідки і навіть викликати захворювання. Так науковці [5, с.49, 6, с.284] говорять про високу ймовірність розвитку синдрому емоційного вигорання (СЕВ) серед студентів. Разом з тим, досягнення у навчальному процесі можуть залежати від внутрішніх чинників, які визначають психологічні умови для особистості. Відомо, що внутрішніми негативними чинниками є тривожність, нейротизм, екстернальність або інтернальність, екстравертність або інтравертність. Негативним чинником може бути відчуття надмірного контролю над собою, рольова конфліктність та рольова невизначеність [4, с.66].

Тобто, на психологічні умови негативно впливають напружена психоемоційна діяльність (інтенсивне спілкування, інтенсивне сприйняття інформації, необхідність прийняття великої кількості рішень), нечіткий або нерівномірний (несправедливий) розподіл відповідальності, несприятливий психологічний клімат в сім'ї або у колективі, наявність конфліктів, спілкування з «психологічно важким» колегою або вчителем, недостатньо часу для опрацювання нового матеріалу.

Для визначення психологічних умов та впливу негативних чинників на можливість емоційного виснаження у студентів ВНЗ проведено одномоментне (поперечне) дослідження. Вивчені психологічні умови: наявність симптомів, притаманних емоційному виснаженню, які можуть негативно вплинути на процес навчання. Дослідження рандомізоване з розподілом студентів за напрямленням суспільних наук, які вони вивчають. Як інструмент використано анонімну електронну анкету, яка була створена в Google-формах (<https://forms.gle/WqbqU58mVTHS8ZvLA>) і поширена у соціальних мережах – Telegram, Instagram. Форма для опитування була розіслана у чатах Київського університету імені Бориса Грінченка, НМУ, КТ-18, бесіди студентів НМУ імені О.О. Богомольця, ЛНТУ students та Національного університету «Львівська політехніка». Анкета містила 10 запитань, щодо наявності симптомів, які можна трактувати як негативні психологічні умови.

Отримано 136 відповідей від студентів, які навчаються на різних курсах в університетах України.

За результатами опитаних 41,92% відчувають себе пригніченими через труднощі у навчанні, 41,9% студентів іноді відчувають втому і небажання вчитися, 36,7% не мають мотивації до навчання, 39,7% опитаних студентів задумалися над тим, щоб кинути навчання, 10,29% молодих людей відчувають прояви хронічної втоми і потребують медичної і психологічної корекції. Окремо потребує вивчення негативних чинників у 3,67% студентів, що вживають психотропні і заспокійливі речовини. Звертає увагу, що багато студентів відчувають дію декількох чинників.

Такі відчуття і прояви вказують на нестабільний емоційно-вольовий стан та погані психологічні умови студентів, що може негативно впливати на навчання.

Висновок: Дослідженням встановлено високий відсоток студентів у яких нестабільні психологічні умови: відчуття пригнічення через труднощі у навчанні, відчуття втоми і небажання вчитися, вживання психоактивних речовин. Існує залежність поширеності нестабільності психологічних умов від профілю суспільних наук, що вивчають студенти. Найбільш стабільні психологічні умови при навчанні мають студенти, які вивчають комп'ютерні науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матеюк О.А., Болкун Т.А. Психологічні умови професійного самовизначення особистості з обмеженими можливостями. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ: 2018 т.7, вип. 24, С. 178.
2. Чепішко, О.І. Психологічні умови розвитку професійної свідомості майбутніх учителів. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ: 2013 №22, С. 656.
3. Salmela-Aro K., Kiuru N., Leskinen E., & Nurmi J. E. School burnout inventory (SBI) reliability and validity. *European journal of psychological assessment*. 2009. 25(1), P. 48-57.
4. Yang H. J. Factors affecting student burnout and academic achievement in multiple enrollment programs in Taiwan's technical–vocational colleges. *International Journal of Educational Development*. 2004. 24(3), P. 283-301.

Політова Анна Сергіївна,

Маріупольський державний університет,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київ, Україна

ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я ТА ГЕНОЦИД В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються питання щодо вчинення геноциду в Україні. Надано визначення геноциду за міжнародним правом та проаналізовано ситуацію в Україні.

Ключові слова: право на здоров'я, геноцид, збройний конфлікт, епідемія, кримінальна відповідальність.

Abstract. The article deals with the issue of genocide in Ukraine. The definition of genocide under international law is provided and the situation in Ukraine is analyzed.

Key words: right to health, genocide, armed conflict, epidemic, criminal liability.

24 лютого розпочалося повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та введення на території нашої держави воєнного стану. Разом тим, збройний конфлікт вже існував і до цього час, оскільки на Сході України, в окремих районах, де органи державної влади не здійснюють своїх повноважень, відповідно до Закону України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», з 30 квітня 2018 р. розпочалася операція Об'єднаних сил (до цього – Антитерористичної операції – з 14 квітня 2014 р. до 30 квітня 2018 р.), а Автономна Республік Крим та місто Севастополь були визнані анексованими Російською Федерацією (резолуції Генеральної Асамблеї Організації

Об'єднаних Націй «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» від 19.12.2016 р. № 71/205 та від 19.12.2017 р. № 72/190, які визнають Автономну Республіку Крим та місто Севастополь територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією).

Беззаперечним є факт того, що війна та епідемії стають союзниками – хвороби та небойові травми визнаються причинами значної кількості смертей, а поширення інфекцій є прогнозованим через відсутність чистої води, голод, брак медичних послуг, неналежної санітарії та особистої гігієни. Зазначені фактори спричиняють виникнення епідемій, що підтверджується історично, зокрема, у США під час мексиканської війни співвідношення смертей від захворювань до бойової смертності становило 7 до 1, а іспанської – 5 до 1 [1].

Що відбувається в Україні? Аналізуючи публікації у засобах масової інформації за останні два роки, можна відзначити, що значна їх частину присвячено проблемі екологічної катастрофи на Донбасі («Донбас на межі екологічної катастрофи» [2], «Гібридні екологи. Як екокатастрофа на Донбасі звела разом учених із Києва, Москви, Луганська та Донецька» [3] тощо). Але найбільшу суспільну небезпеку для епідемічної та екологічної безпеки несуть саме повномасштабні військові дії, адже у Маріуполі виникла висока загроза потрапляння трупної отрути, бактерій, мікобактерій туберкульозу та інших збудників хвороб, які могли бути у померлих, у водопровідну систему, підземні джерела та у річки з морем [4].

У Загальному коментарі № 14 Комітет з економічних, соціальних і культурних прав зазначає, що право на здоров'я, передбачене п. 1 ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., містить у собі «не тільки право на своєчасні та адекватні послуги у галузі охорони здоров'я, як *доступ до безпечної води та адекватних санітарних послуг, достатнє забезпечення продовольством, харчування і житлові умови праці і навколишнє природне середовище*, а також доступ до просвіти й інформації в галузі здоров'я, у тому числі статевого та репродуктивного здоров'я» (вид. – автор) [5].

У ст. 1 Розділу I. Загальні положення Закону України від 24.02.1994 р. № 4004-XII «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [6] дано тлумачення основних термінів, які застосовуються у цьому Законі. Так, зокрема, санітарне та епідемічне благополуччя населення – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами; безпечні умови для людини – стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину; санітарно-епідеміологічний норматив (гігієнічний норматив, епідеміологічний показник, протиепідемічний норматив) – встановлене дослідженнями припустиме максимальне або мінімальне кількісне та (або) якісне значення показника, що характеризує фактор середовища життєдіяльності за медичними критеріями (параметрами) його безпечності для здоров'я людини та здоров'я майбутніх поколінь, а також стан здоров'я населення за критеріями захворюваності, розповсюджуваності хвороб, фізичного розвитку, імунітету тощо.

Відповідно до ст. 6. Геноцид Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. (Римський статут), для цілей цього Статуту «геноцид» означає будь-яке з наступних діянь, що здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розлади членам такої групи; *с) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її* (вид. – автор); д) заходи, розраховані на запобігання дітонародженням у середовищі такої групи; е) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої [7].

Вказані нами факти та наведене визначення говорять про те, що в Україні Російська Федерація чинить геноцид. Окрім того, у Постанові Верховної Ради

України від 14.04.2022 р. № 2188-IX «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» відзначається, що «акти геноциду в діях Російської Федерації проявляються, зокрема, у:

вчиненні Збройними силами Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України масових звірств (зокрема, в містах Буча, Ірпінь, Маріуполь, селища міського типу Бородянка, Гостомель та багатьох інших населених пунктах на території України), що виявлялися у численних випадках вбивств, викрадення, жорстокого позбавлення свободи людей, їх катування, зґвалтування, глуmlinня над тілами вбитих і замучених;

систематичних випадках умисного вбивства цивільного населення та умисному створенні Збройними силами Російської Федерації таких умов життя, які завдають виняткових страждань Українському народу, спрямовані на його повне або часткове знищення та у підсумку призводять до фізичного знищення українського населення в багатьох населених пунктах на території України, зокрема через блокаду населених пунктів, недопущення гуманітарної допомоги та перешкоджання евакуації цивільного населення, захоплення та цілеспрямоване знищення об'єктів інфраструктури, що забезпечує базові потреби людей;

примусовому переміщенні українських дітей на територію Російської Федерації та передачі їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців, а також у вигнанні з власних домівок та депортації тисяч цивільних осіб з числа цивільного населення України на територію Російської Федерації; ...» [8]. І це лише частина діянь, які ідносяться до геноциду.

Міжнародна спільнота відреагувала на такі дії Російської Федерації щодо населення в Україні. Першими дії цієї держави в Україні визнали у квітні парламентарі Естонії, Латвії та Канади; 10 травня сейм Литви одногосно визнав Російську Федерацію терористичною державою, а 11 травня сенат Чеської республіки ухвалив постанову про визнання злочинів російської армії в Україні геноцидом українського народу.

Таким чином, підводячи підсумок, можна відзначити, що в умовах збройного конфлікту Російська Федерація вчиняє геноцид українського народу, який полягає у діяннях, умисно вчинених з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу. Але чи зможуть винні понести за такі діяння до кримінальної відповідальності покаже час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Councell C. E. War and Infectious Disease. *Public Health Reports*. 1941. №12. P. 547–573.
2. Лубінець Д. Донбас на межі екологічної катастрофи. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/496659_donbas_mezhi_ekologichnoi.html. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)
3. Дурнів Д. Гібридні екологи. Як екокатастрофа на Донбасі звела разом учених із Києва, Москви, Луганська та Донецька. URL: <https://hromadske.ua/posts/gibridni-ekologi-yak-ekokatastrofa-na-donbasi-zvela-razom-uchenih-iz-kiyeva-moskvi-luganska-ta-donecka>. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)
4. Маріуполь на межі епідемічної та екологічної катастроф через трупну отруту – Денісова. URL: <https://hromadske.radio/news/2022/05/22/mariupol-na-mezhi-epidemichnoi-ta-ekolohichnoi-katastrof-cherez-trupnu-otrutu-denisova>. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)
5. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 14. The right to the highest attainable standard of health (Twenty second session, 2000). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/425041?ln=en>. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)

6. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення:

Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)

7. Римський статут міжнародного уголовного суда от 17 июля 1998 года с изменениями на основе протоколов от 10 ноября 1998 года, 12 июля 1999 года, 30 ноября 1999 года, 8 мая 2000 года, 17 января 2001 года и 16 января 2002 года. Статут вступил в силу 1 июля 2002 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)

8. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 р. № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>. (дата звернення до ресурсу: 24.09.2022)

Пісняк Валентина Степанівна

аспірантка, викладачка кафедри фахових методик та інноваційних технологій у
початковій школі
факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Умань, Україна

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ

Анотація. У статті розглядається проблема організації інклюзивної освіти в сучасному освітньому просторі. Апелюється до необхідності реалізації індивідуального підходу в навчанні осіб з обмеженими можливостями здоров'я та осіб, які не мають таких обмежень. Проаналізовані якості, якими повинні володіти педагоги, щоб ефективно організовувати інклюзивне середовище навчання.

Ключові слова: освітня інклюзія, особливості, педагогічна діяльність, учні з особливими освітніми потребами, вчителі.

Abstract. The article examines the problem of organizing inclusive education in the modern educational space. It appeals to the need to implement an individual approach in the education of persons with health disabilities and persons who do not have such limitations. The qualities that teachers should have in order to effectively organize an inclusive learning environment are analyzed.

Key words: educational inclusion, peculiarities, pedagogical activity, pupils with special educational needs, teachers.

Освіта виконує дві найважливіші цивілізаційні функції розвитку особистості: її духовний, моральний, художній, культурний розвиток та її соціалізацію, а також економічну функцію – відтворення кваліфікованих трудових ресурсів для суспільного виробництва [1, с. 95].

Інтенсифікація процесу здобуття знань, вимоги до якості та індивідуалізації процесу здобуття освіти різними категоріями учнів викликають

нагальну необхідність розробки та впровадження широкого комплексу освітніх програм, що дозволяють кожному охочому здобути саме ту освіту, в ті терміни і в тому місці, які видаються для нього найбільш прийнятними, незалежно від статі, віку, соціального походження та здібностей. На вивчення ролі освіти у цьому контексті націлена інклюзивна педагогіка, що витлумачує сутність інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта – це спільне навчання (виховання), включаючи організацію спільних навчальних занять, дозвілля, різних видів додаткової освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я та осіб, які не мають таких обмежень. Інклюзивна освіта не ототожнюється з навчанням у класах (групах) компенсуючого навчання та спеціальних (корекційних) класах (групах), що створюються в освітніх закладах загального типу. На цій основі нині виникла тенденція розглядати навчання у зазначених класах (групах) не як інклюзивну, а – інтегровану освіту [2, с. 27].

Звернення до інклюзії в сучасності є не випадковим. Справа в тому, що традиційна система освіти в інших (нетипових) у спеціальних, нерідко закритих, освітніх установах не народжує «соціальну ситуацію розвитку» (за Л. Виготським). У таких умовах в інших (нетипових) закладах освіти не формуються комунікативні, пізнавальні та професійні вміння учнів, адже вони виявляються ізольованими від широких соціальних контактів.

Це не сприяє прояву особи з обмеженими можливостями здоров'я як самостійної особистості, що позначається в результаті на її незатребуваності і відчуженості у суспільстві, подальшій ізоляції та відчуттю безвиході свого буття. Тому нині в світі відбувається модернізація всіх сфер життя, зокрема, сфери освіти.

Відбувається й зміна ставлення до осіб з обмеженими можливостями здоров'я: люди визнають їхні права на унікальність та повагу [4, с. 466]. Найбільш яскраво подібна ситуація заявляє про себе в ідеології інклюзії, що враховує природні задатки, інтереси та здібності інших/нетипових людей.

Інклюзивна освіта виходить від того, що кожен учень – це неповторна та унікальна особистість.

Особистість зі своїми інтересами, здібностями та потребами, що вимагає індивідуального підходу в процесі навчання та гнучкості у розробці навчальних програм, які враховують ці особливості, тому індивідуальний підхід вимагає від вчителя високого професіоналізму.

Більше того, інклюзивна освіта формує свою власну шкалу цінностей (аксіологію), де ключовими є такі принципи: кожна людина, незалежно від здібностей та досягнень, має право на освіту та підтримку прийнятного рівня знань, самовираження та особистий прогрес, спілкування, дружбу та підтримку. Необхідно підкреслити, що інклюзивний тип освіти повинен впроваджуватися не в спеціалізовані установи, а в звичайні, масові середні школи, що сприяє формуванню сприятливої атмосфери гуманізму, толерантності, добра і милосердя, вмінню зрозуміти та прийняти. Це сприяє успішній соціалізації та самореалізації, виступає ефективним засобом комунікації з соціумом та боротьби з дискримінацією.

У сфері інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами можна виділити дві головні проблеми. Перша полягає в тому, що частина дітей, з обмеженими можливостями відрізняються від однолітків, виявляються фактично ізольованими. Педагоги при цьому не завжди володіють методикою формування позитивних міжособистісних відносин в колективі, до складу якого входять такі діти. Як наслідок, загострюється проблема формування життєвих й трудових компетентностей дітей з особливостями розвитку [3, с. 65].

При обмеженій соціальній взаємодії ці діти не набувають необхідного їм позитивного досвіду поведінки в різних життєвих ситуаціях. Друга проблема, від якої багато в чому залежить ефективне рішення першої, пов'язана з кадровим забезпеченням розвитку інклюзивної освіти. Очевидна необхідність зміни змісту професійної підготовки і перепідготовки вчителів початкових класів школи, де діти молодшого віку навчаються в умовах інклюзивної освіти [2, с. 78].

В якості основних проблем спільного навчання різних категорій учнів нині дослідники називають взаємини між дітьми, порушення міжособистісного спілкування, комунікативні бар'єри між різними категоріями здобувачів початкової освіти. Відтак, для вирішення окреслених проблем, як демонструє власний досвід й аналіз літератури, учителі початкової школи повинні володіти такими групами якостей:

- професійних: любов до дітей, товариськість, самоконтроль, здатність уважно слухати дітей і дорослих, спостерігати й інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку, виявляти схильності і інтереси дітей, домогтися довіри дітей і їх батьків, адаптації до мінливих умов роботи, нормативність поведінки тощо;

- організаторських: креативність, вміння організувати спільну діяльність дітей різних категорій, вірно оцінювати можливості дітей, забезпечувати мережу взаємодій дітей і дорослих, приймати рішення в умовах дефіциту часу, динамічно реагувати на ситуацію, що виникла;

- моральних: тактовність, доброта, справедливість, терпимість, вміння помічати в дітях позитивне, доброзичливість;

- спеціальних: спостережливість, емпатія, рефлексія, дипломатичність, комунікабельність;

- соціально-психологічних: швидко і правильно оцінювати психологічні особливості дітей, виявляти чуйність до дитячих запитів, здатність вловлювати почуття і настрої дітей, емоційна стійкість. Поза як, в умовах інклюзивної освіти, крім загальних функцій, педагогу необхідні якості для реалізації діагностичної, корекційно-реабілітаційної, профілактичної та посередницької функцій.

Нині інклюзивна освіта висуває особливі вимоги до професійної та особистісної підготовки педагогів, які мають базову корекційну освіту, і вчителів з базовим рівнем знань і спеціальним компонентом професійної кваліфікації. Під базовим компонентом розуміємо професійну педагогічну підготовку (предметні, психолого-педагогічні та методичні знання, вміння і

навички), а під спеціальним компонентом – такі психолого-педагогічні знання і вміння:

знання сутності інклюзивної освіти, її відмінностей від традиційних форм освіти;

знання психологічних закономірностей і особливостей вікового і особистісного розвитку дітей з обмеженими можливостями;

знання методів психологічного і дидактичного проектування навчального процесу для спільного навчання дітей з порушеним і нормальним розвитком;

вміння реалізувати різні способи педагогічної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього середовища (з учнями окремо і в групі, з батьками, колегами-вчителями, фахівцями, керівництвом).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікторенко І., Горобець Л. Нові професійні ролі та функції сучасного вчителя в контексті Концепції Нової української школи. *Професіоналізм педагога: теоретичний й методичні аспекти*. 2019. Вип. 11. С. 93–106.
2. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. д. пед. наук: 13.00.04; 13.00.03. Умань, 2016. 46 с.
3. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. “Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom”. London ; New York, 2005. 234 p.
4. Mattson E.-H., Hansen A.-M. Inclusive and exclusive education in Sweden: principals’ opinions and experiences. *European Journal of Special Needs Education*. 2009. Vol. 24, Iss. 4. P. 465–472.
5. Ленів З. П. Дистанційні тренінги в системі підготовки фахівців до роботи за умов інклюзії. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 25. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 133-137 с.

Пристапа Яна В'ячеславівна

Pristupa Ya.

graduate student of the Department of Pedagogy

Kyryvi Rih State Pedagogical University

Kyryvi Rih, Ukraine

**MAIN STAGES OF PERIODIZATION OF THE DEVELOPMENT OF THE
CONTENT OF EDUCATION
(FIRST HALF OF THE XX CENTURY - THE BEGINNING OF THE XXI
CENTURY)**

Abstract: The modern educational space was transformed through the implementation of educational reforms. Analyzing the scientific output of scientists, the following stages can be distinguished: the stage of orientation towards the reproduction of students' knowledge; the stage of the polytechnic content of education; the stage of orientation of the content of education to the development of personality; the stage of implementation of the activity approach to the content of education; the stage of transition to the cultural concept of the content of education; the stage of formulating and implementing the idea of humanizing the content of education; the stage of implementation. All of them prove the complex evolution of the educational space on the way to the formation of modern educational paradigms.

Keywords: stage, development of education, periodization, reformation, cultural concepts

The content of education is a dynamic structure that is systematically transformed under the influence of modern reforms. Ukrainian scientist L. Pyrozhenko distinguishes two levels of change: 1 level is associated with the influence of external factors, changes in society generate a social order for a certain type of personality, ie a certain type of education; Level 2 - determine the dynamics of changes in the content of education, reflects the internal contradictions of its development. Thus change of the social order causes constant adjustment of the

maintenance in the direction of its expansion: new components of the maintenance come into conflict with already existing [1].

Among modern domestic studies of the theory of educational content, a number of works are devoted to elucidating its essence and internal structure (L. Berezivska, I. Zverev, O. Korsakova, V. Kraevsky, I. Lerner, V. Lednev, Y. Malovany, L. Pirozhenko, O. Sukhomlinskaya, and others). However, in the historical and pedagogical context of the development of educational content during the XX - early XXI century has not yet acquired a clear periodization.

Based on the main trends in the content of secondary education, identified in O. Sukhomlinskaya, we can specify the stages of its development since the 1930s, when there was a unification of requirements for the organization of schooling within a single Soviet state, and the modern period of educational system of independent Ukrainian state:

- 1930s – 1940s - the stage of focusing on the reproduction of students' knowledge;
- 1950s - stage of polytechnic content of education;
- 1960s - the stage of orientation of the content of education on the development of personality;
- 1970s - the stage of introduction of the activity approach to the content of education;
- 1980s - the stage of transition to the culturological concept of the content of education;
- 1990s - the stage of formulation and implementation of the idea of humanization of educational content;
- the beginning of the XXI century. - stage of introduction of the competence paradigm of the content of education.

The stage of focusing on the reproduction of students' knowledge (1930s-1940s) is connected with the transition from the proclaimed "labor school" during the 1920s to the new paradigm of "school of learning" focused on the reproduction of ready-made, acquired during the previous development of science knowledge. In the

context of this paradigm, the content of education was based on book knowledge and had a weak connection with living reality. Due to the need to adhere to strict external discipline, the individuality of students in the cognitive process was not taken into account, and they simply had to listen and perceive an infinite amount of information relayed by the teacher. The school became authoritarian, the basis of the approach to the content of knowledge was based on class confrontations and struggles. The only source of constructing the content of education was the basics of science. The content of education was based on the knowledge component. Resolutions of the Central Committee of the CPSU (b) on the school of the 30's formulated a number of provisions that guided the further development of the theory of educational content and organization of material in certain cycles of disciplines, namely: 1) compliance with the content of school education -mathematical cycle); 2) ideological and political, ideological orientation of school courses (humanitarian cycle); 3) connection of training with production work (polytechnic school). During the 40's of the twentieth century. the content of school education was subordinated to the specific task of teaching and educating the younger generations in the extreme conditions of wartime and in the context of restoring the war-torn economy. Theoretical research was conducted in the direction of selecting the material of science for the subject, raising the ideological level of educational content.

On the development of the content of school education in the 50's of the twentieth century. decisive influence was exerted by party guidelines, which led to the selection of the next stage - the stage of polytechnic.

In October 1952, the XIX Congress of the CPSU recognized the need to rebuild the school in the direction of bringing it closer to life, to the practice of communist construction. The idea of reforming the education sector in the direction of returning to the "labor school" was formulated at the Twentieth Congress of the CPSU (February 1956), which set the task of developing polytechnic education, to acquaint students with the most important branches of modern industrial and agricultural production. connection with socially useful work.

The next step, confirming the above changes in approaches to the content of education in the late 50's - early 60's, was the adoption by the Verkhovna Rada of the USSR law "On strengthening the connection between school and life and further development of public education in the Ukrainian SSR "(1959). This document provided for the restructuring of the school: the introduction of general compulsory eight-year education instead of the existing seven-year; transformation of a ten-year secondary school into an eleven-year school; creation of material and technical base for students to master one of the mass working professions. The strategic direction of the development of the content of education in accordance with this law was identified as polytechnics, strengthening the connection between school and industry, combining learning with productive work, turning pedagogical science and practice to the principles of "labor school". In addition, the school business was based on the idea of "training well-developed builders of communism" [4, p.152].

Significant changes in the content of education took place in parallel with the gradual curtailment of educational reform in the post-Khrushchev period, which, in particular, manifested itself in the gradual reduction of polytechnics and the return since 1964 of secondary labor polytechnic schools with eleven to ten years. This led to the formation of the content of school education in the 60's. Such trends as: 1) the gradual replacement of "labor school" "school of knowledge"; 2) strengthening the "knowledge" component in the content of education; 3) concentration of the content of education around the basics of scientific knowledge. In fact, there was a "displacement" of the remnants of the "labor school" on the sidelines of the "school of knowledge".

The process of reforming the content of education during the 60's was also influenced by the adoption of the resolution of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR "On measures to further improve the secondary school" (1966), which identified the following enrichment on the basis of coordination of curricula, programs and textbooks with the latest achievements of science, technology, culture; 2) the formation of such a volume of knowledge that would provide preparation for further professional education and self-education; 3)

fuller satisfaction of the inclinations and abilities of students, their interests in certain areas of knowledge and practice [4, p. 6].

The ever-increasing amount of general knowledge has forced theorists and practitioners in the field of pedagogy to pay more attention to optimizing the procedural side of educational content, which was expressed in the development and implementation of an activity approach to educational content (1970s). At this stage of development of educational content there were qualitative changes in the vision of educational goals and objectives and prospects of secondary school, which corresponded to the global process of replacing the receptive-reflective educational paradigm with constructive activity. Reforming the content of education in this period was the most serious and balanced step compared to previous stages of development of the content of secondary education, especially regarding the combination of reproductive and developmental functions of education [3, p. 42]. In the second half of the 70's, according to the resolution "On further improvement of education, education of secondary school students and their preparation for work" (1977), teachers continued to work on improving the content of education: work was done to clarify programs and relieve and secondary material, justification of interdisciplinary links. In addition, actively explored ways to develop students' thinking, problem-based and programmed learning [2, p. 3].

The transition to the stage of the culturological concept of the content of education in the early 1980s can be said in connection with the then studies of famous Soviet teachers I. Lerner, M. Skatkin, V. Kraevsky, who first substantiated the idea multicomponent content structure as an analogue of the social experience of mankind. In addition, a characteristic feature of this stage was the appeal of scientists in the second half of 1980 to build the content of school education on the updated methodological principles of variability of the content of school courses.

The priority task of standardization of education was to minimize the workload, which in that short period was not achieved. 90s of the twentieth century. were the beginning of the formation of a new educational paradigm aimed at the development of personality through knowledge, skills and abilities (while the 50-80's

were associated with the traditional paradigm, which was tentatively called "school of learning" and provided only the formation knowledge, skills and abilities).

Scientific research conducted by Ukrainian scientists in the second half of the 1990-s became the basis of the Law of Ukraine "On General Secondary Education" (1999): the key goal of school education is to strengthen the intellectual, social and physical development of the individual. Regarding the content of education, this document stipulates that it should be modernized so that 12-year-old graduates can quickly adapt to independent living, purposefully use their potential for self-realization both professionally and personally, and in the interests of society, state [5].

The beginning of the XXI century defined in the development of the content of school education as a stage of implementation of the competence paradigm of the content of education. At this stage, approaches to the content of school education no longer insist on knowledge, skills and abilities, but rather operate on the concepts of "competence", "competence", "development", "creativity", which are widely developed today on a European scale. The transition to a competency-based approach means a reorientation from the process to the outcome of education in the activity dimension. The competence approach in teaching requires the transformation of the content of education, its transformation from a model that exists objectively, for all students, to the subjective achievements of each student. There is a replacement of subject-knowledge character of construction of the maintenance of education by competence.

The outlined stages and trends in the development of educational content prove the complexity of evolution during the twentieth century – the beginning of the XXI century, which was accompanied by a gradual transformation of educational paradigms.

REFERENCES

1. Pirozhenko L. What to teach in school: the content of education in domestic pedagogy. Director of the school. Ukraine. 2006. № 8. P. 30–44.

2. Savchenko O. The content of school education at the turn of the century. The path of education. 2000. № 3. P. 2–6.
3. Sukhomlinska O. On the question of the development of the content of general secondary education. Way of education. 2004. № 3. P. 39–43.
4. Theoretical foundations of the content of general secondary education / ed. VV Kraevsky, I. Ya. Lerner. Moskow. Pedagogy. 1983. 352 s.
5. The concept of a 12-year secondary school. Information collection of the Ministry of Education of Ukraine. 2000. № 21. P. 10–31.

Рібцун Юлія Валентинівна

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
старший науковий співробітник відділу логопедії,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
м. Київ, Україна

ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У тезах визначаються навчальні труднощі молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами, розглядаються окремі методичні прийоми антибулінгової роботи з дітьми в інклюзивних класах Нової української школи.

Ключові слова: молодші школярі з особливими мовленнєвими потребами, Нова українська школа, порушення писемного мовлення, антибулінгова робота.

Abstract. The theses identify the educational difficulties of younger schoolchildren with special speech needs; consider individual methodical methods of anti-bullying work with children in the inclusive classes of the New Ukrainian School.

Key words: younger schoolchildren with special speech needs, New Ukrainian School, impaired written communication, anti-bullying work.

Сучасна Нова українська школа (НУШ) – соціальний інклюзивний важіль рівності та згуртованості учнів, у т. ч. й тих, хто має особливі мовленнєві потреби. Щоб досягти поставленої мети НУШ [1] – навчити, виховати, розвинути, сформувати кожного школяра як патріота з активною позицією, всебічно освічену, морально стійку цілісну особистість із критичним мисленням, інноватора, здатного змінювати світ і навчатись упродовж життя, педагогам потрібно проводити антибулінгову роботу, допомагати учням не лише помічати наявні у ровесників труднощі, а й розуміти окремі причини їх виникнення, знати та використовувати можливі шляхи посильної допомоги.

Чи не найбільший відсоток серед контингенту здобувачів початкової освіти складають діти з порушеннями саме писемного мовлення, адже труднощі усного мовлення виправляються переважно на рівні дошкілля (Е. Данілавічюте, З. Ленів, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, Ballesteros, Rello, Witelson та ін.) [5, 6]. Саме тому розглянемо окремі аспекти антибулінгової роботи щодо учнів з порушеннями читання та письма.

З метою полегшення проведення такої роботи нами розроблено навчальне видання «Ширшає коло друзів. Рівні права, рівні можливості, кроки до успіху» [4], що містить варіанти бесід з дітьми стосовно одноліток з особливими освітніми потребами, без називання нозологій та зазначення відповідних медичних діагнозів.

Кожна міні-бесіда являє собою оповідання з реалістичним сюжетом, знайомим багатвом: «Дівчинка Даринка живе з мамою, татом і бабусею. Мама і тато весь час на роботі, а Даринкою опікується бабуся...», а тому доступним і таким, що викликає інтерес. У тексті оповідань розглядаються як уніфіковані (притаманні нормотиповим дітям) («Нарешті Даринка пішла до школи. Всі букви знає, а читати ну ніяк не хоче, ліньки...»), так і специфічні труднощі, які характеризують школяра з особливостями писемного мовлення («– Вона не впізнає букв і не може запам'ятати їх, скільки б вчителька Інна Віталіївна не повторювала з нею. І списує з дошки неправильно – букви пропускає, хвостики та гачечки не в ту сторону виводить...»).

Завдяки продуманій змістовій лінії здійснюється морально-етичне виховання, оцінювання вчинків героїв, проведення паралелей в діаді «я – інший (-а, -і)»: «Одного разу прийшла Даринка після уроків весела і стала хвалитися, що в неї вже все виходить, а от Катруся ані читати, ані писати не вміє. «Чи тобі не соромно таке казати?! У чужому оці порошок бачиш, а в своєму й сучка не добачаєш? Нумо, розкажи мені про цю дівчинку», – попросила бабуся...». Саме запобігання самоствердження за рахунок інших, виникнення відчуття зловтіхи, висміювання, бажання дражнити, пробудження потреби посилено

допомагати тим, хто слабший, менший, недостатньо компетентний у тих чи ін. питаннях – основна мета розробки. Крім того, це і виховання інтересу до професій гуманістичного напрямку, розширення дитячого світогляду: «Катруся напевно старається, а в неї не виходить. Отже їй допомога потрібна. Сама вона, навіть за допомогою вчительки, не зможе навчитися читати і писати. Їй потрібен логопед – спеціаліст, який виправляє мовленнєві недоліки як в усному мовленні, так і на письмі...» [3].

Найвні труднощі у дітей починають розглядатись не як хиби, недоліки, хворобливий стан, а індивідуальні особливості, що потребують уваги, а їх власники – поваги та підтримки: «– Дітям з особливими мовленнєвими потребами важко зливати букви у склади, а склади – в слова. Читаючи, діти ставлять неправильний наголос у словах. Вони бачать ніби тільки частину слова, а читання загалом відбувається за здогадом – дитина читає тільки початок слова, а кінець додумує. Такі діти не лише читають невиразно і дуже повільно, застрягаючи на окремих словах і складах, а й не розуміють прочитаного, не вміють переказати що прочитали. Під час читання та письма спостерігаються пропуски, заміни, додавання та перестановки букв, складів, закінчення слів часто перекручені. У таких дітей багато помилок при списуванні і з помилками вони записують навіть прості слова. Щоб записати слово, потрібно вміти гарно чути звуки, розрізняти їх, визначати скільки звуків у слові, який звук по порядку (перший, другий..., останній) і як вони, стоячи один за одним, разом утворюють слово, пригадати букву на позначення того чи іншого звука, правильно написати її, записати інші букви у правильній послідовності. Водночас всі ці розумові дії викликають труднощі у дітей. Уявляєш, як їм важко вчитись? Крім того, їм взагалі складно орієнтуватись на сторінці зошита – дитина може розпочати писати вгорі, а закінчити внизу. До того ж їх загальна незграбність доповнюється проблемами з почерком. Даринка була вражена розповіддю мами. Ось вона могла вільно читати і писати без помилок, просто їй було трохи нудно водити пальчиком по рядках і красиво виводити літери, а от Катруся... Даринка зітхнула...».

Значна увага приділяється тому, що кожен учень має свої особливості, а тому тільки завдяки згуртованості, взаємодопомозі та взаємопідтримці однокласників можливо подолати будь-які труднощі [2]. Це сприяє формуванню навичок колективізму, зацікавлює школярів, спонукає до виконання рекомендацій: «Даринка виконувала ось такі мамині поради: а) робіть разом пальчикові вправи та вправи для очей; б) завітайте до бібліотеки; запитай, про що було б цікаво почитати Катрусі; в) показуйте одна одній рухами букви (наприклад, рівно стати і розвести руки в сторони – Т, зімкнувши пальчики в напівкільце – С), ліпіть їх, малюйте на магнітній дошці, альбомному аркуші, долоні, пальцем на спині; г) знаходьте неправильні варіанти написання букв і слів; г) нагадує, що починаючи читати чи писати, не слід поспішати. Потрібно думати над прочитаним і перевіряти написане; д) читайте «рука в руці» (тримай руку Катрусі і води з рядка на рядок), а тільки потім нехай вона те саме прочитає самостійно; е) багаторазово читайте одне й те саме. Читайте тексти, які Катруся знає напам'ять; є) запропонуй Катрусі використовувати алгоритми – як що потрібно робити: 1) *читати*: постав пальчик на початку рядка, пробіжи очима слово, починай читати, зливаючи літери і читаючи слово як пісеньку; зупинись; переходи до наступного слова; коли бачиш розділові знаки, зупиняйся; дочитавши до кінця речення, зупинись; набери повітря; перевір, чи всі слова тобі відомі і чи зрозуміла ти зміст прочитаного; 2) *писати*: пиши і промовляй, що пишеш (дуб: д – овал, хвостик вниз; у – дугоподібна лінія, хвостик униз; б – овал, хвостик вгору); перевір написане; за потреби пригадай потрібне правило; 3) *списувати*: прочитай; зрозумій, що прочитала; читай по одному слову так, як написано (наприклад, п'ять – п, апостроф, я, т, м'який знак); заплющ очі, повтори слово; промов його пошепки; напиши; перевір написане; ж) використовуй щоденник досягнень – записуй, коли Катруся стала краще читати і робити менше помилок на письмі. Будь щедрою на похвалу...».

Шрифт книги відповідає усім державним санітарним правилам і нормам, гігієнічним вимогам до друкованої продукції для дітей, а тому посібник може

бути використаний під час уроків літературного читання. Серед тексту оповідань є звернення безпосередньо до читача: «А ти які книжки вибираєш – з картинками чи без?», «А тобі що цікавіше: читати книжку чи, наприклад, грати в комп'ютерні ігри?», що створює довірливі стосунки, запрошує до міркувань.

Отже, проведення антибулінгової роботи – обов'язкова складова навчального-виховного процесу в Новій українській школі, причому не лише в інклюзивних класах. Це постійна кропітка праця як фахівців (вчителя, практичного психолога, логопеда, корекційного педагога), а й самих дітей. Порушення писемного мовлення в початковій ланці негативно впливають на засвоєння учнями навчального матеріалу з усіх предметів і можуть спричинити виникнення та хроніфікацію психоемоційного напруження. Раннє виявлення дислексій, дисграфій та дизорфографій, своєчасне надання корекційно-розвиткових послуг допоможе здобувачам початкової освіти вже до середньої ланки школи повністю подолати наявні навчальні труднощі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola...>
2. Рібцун Ю. В. Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. 2022. № 1(8). С. 164-175. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729772/>
3. Рібцун Ю. В. Нейрофізіологічні аспекти порушень писемного мовлення у молодших школярів із заїканням. *Current issues of science, prospects and challenges: II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 3)*, June 10, 2022. Sydney, Australia: European Scientific Platform. С. 20-23. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730794>
4. Рібцун Ю. В. Ширшає коло друзів. Рівні права, рівні можливості, кроки до успіху. К : ТОВ «Поліпринт», 2021. 64 с.
5. Чередніченко Н. В., Горбачова Д. М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання : навч.-метод. посіб. К. : ДІА, 2016. 212 с.

6. Rello L. Superar la dyslexia. Una experiencia personal a través de la investigación. Madrid : PAIDÓS Educación. 2019. 560 p.

Сасенко Тетяна Андріївна,

Хортицька національна академія,

викладач кафедри педагогіки та методик навчання,

Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ООП В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядаються шляхи та напрямки розбудови навчального середовища у дистанційній формі для учнів початкової школи з особливими освітніми потребами. Наводяться приклади застосувань цифрових інструментів під час організації навчального процесу.

Ключові слова: дистанційна освіта, інклюзивна освіта, учні з особливими освітніми потребами, початкова школа, цифрові інструменти.

Abstract. The article examines the ways and directions of building a remote educational environment for elementary school students with special educational needs. Examples of the use of digital tools during the organization of the educational process are given.

Key words: distance education, inclusive education, students with special educational needs, primary school, digital tools.

Насьогодні освітня політика України перебуває у стані стрімкого трансформаційного процесу. Розбудова інклюзивного середовища в закладах освіти стала пріоритетною, адже навчання учнів з особливими освітніми потребами реалізує право на освіту всіх здобувачів освіти незалежно від їх здібностей та можливостей. Введення військового стану через повномасштабну збройну агресію російської федерації на території України змусило більшу кількість закладів загальної середньої освіти надати перевагу дистанційній формі навчання з міркувань безпеки учасників освітнього процесу. Враховуючи вищезазначені дані дослідження питання організації навчального процесу в дистанційній формі для учнів з особливими освітніми потребами початкової ланки навчання є досить актуальним.

Дослідження проблематики організації і впровадження дистанційної форми навчання в освітні заклади України представлено в роботах В. Бондаренко, В. Кухаренко, Л. Лавриненко, І. Лапшиної, О. Муковіз, Ю. Патріарх, Л. Приходько, О. Тищенко, Л. Райко та інших.

Вивченням проблематики навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами займалися та продовжують займатися провідні українські вчені, серед них В. Бондар, Е. Данілавічюте, В. Засенко, О. Колосова, А. Колупаєва, О. Мартинчук, С. Миронова, Н. Олефір, Ю. Рібцун, Л. Савчук, Т. Сак, Т. Скрипник, О. Таранченко, М. Шеремет, Д. Шульженко та інші. Всі вони дійшли висновку, що для визначеної категорії дітей найбільш продуктивним та природним є інклюзивне навчання.

В основних міжнародних документах (Загальна Декларація ООН про права людини, Конвенція ООН про права дитини, Всесвітня декларація «Освіта для всіх», Дакарська декларація, Саламанська декларація) визначена рівність всіх людей без винятку та гарантованість забезпечення освітніми послугами всіх осіб не залежно від їх здібностей та можливостей [3]. Базуючись на матеріалах цих документів, інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка передбачає навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах загальної освіти разом з однолітками з унормованим типом розвитку. Дана форма освіти забезпечує базовий навчальний компонент окресленої категорії дітей, а також реалізує корекційний компонент в закладі загальної середньої освіти.

Глобальне впровадження дистанційної форми навчання в закладах загальної середньої освіти розпочалось на тлі пандемії через COVID-19. Саме в цей час перед освітянами виникла велика кількість завдань щодо опанування онлайн-ресурсів, навчальних платформ, які допомагають забезпечити навчальний процес.

Визначення дистанційної форми здобуття освіти детально представлено у статті 9 Закону України «Про освіту». Отже, згідно даного документу дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття

освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Організація онлайн-навчання дітей з особливими освітніми потребами забезпечується найбільш поширеними цифровими інструментами «Google», а також освітніми платформами, сервісами та додатками, серед яких «Moodle», «Zoom», «Classtime», електронний щоденник «Нові знання», «YouTube». Весь цей арсенал інструментів допомагає освітянам якісно розбудовувати навчальний простір для здобувачів освіти.

Розглянемо форми онлайн комунікації, які використовуються між учасниками освітнього процесу в початковій школі.

1. Відеоконференція. Надає можливість взаємодії учасників освітнього процесу в реальному часі. Доцільно використовувати додатки: «Zoom», «Google Meet».

2. Блог. Являє собою інформаційний простір, за допомогою якого вчитель має змогу представити матеріал у вигляді інтерактивних навчальних ігор, вікторин, презентацій тощо.

3. Електронна пошта. Виконує функцію обміну інформації між учнем та вчителем у різному форматі (текстові документи, фотоматеріали, відеоматеріали тощо).

4. Чат. Представляє собою додаткову, проте не менш важливу форму спілкування, адже за допомогою чату відбувається швидкий обмін текстовими повідомленнями, фотоматеріалами та відеоматеріалами у реальному часі [1; 4].

Окрім цього слід зазначити, що вразі можливої відсутності інтернет-забезпечення, чи електроенергії для учнів передбачений асинхронний режим навчання. Сутність такого режиму полягає у взаємодії учасників процесу навчання з деякою затримкою у часі за допомогою різних засобів дистанційного зв'язку. На наш погляд у цьому випадку вчителю рекомендовано робити запис уроку з подальшим розташуванням відеоматеріалів на власному

каналі «YouTube». Формування такого контенту надає додаткові можливості учням початкової школи з особливими освітніми потребами, адже такі навчальні відео з поясненням навчального матеріалу можна переглянути у власному робочому темпі.

Не менш важливим є питання організації режиму дня дитини з особливими освітніми потребами. Для реалізації цих цілей ми пропонуємо використовувати такі додатки, як «Google Календар» та «Google Keep». «Google Календар» може відображати розклад уроків з миттєвим посиланням на відеоконференцію, що суттєво полегшує навігацію в інтернет-просторі. В свою чергу застосунок «Google Keep» дозволяє формувати нотатки з розкладом завдань для дитини. Додатково учитель має змогу сформувати окрему нотатку «Google Keep» з переліком додаткових завдань чи пояснень та надати до неї доступ адресно для батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Наступними відкритими питаннями є виконання домашніх завдань та контроль і оцінювання досягнень здобувачів освіти початкової ланки з особливими освітніми потребами. На наш погляд, найбільш раціональним вирішенням цього завдання є використання освітніх платформ та застосунків «Google Клас», електронний щоденник «Нові знання», «Classtime», «Google Форми». Робота з запропонованими цифровими інструментами дозволяє спростити навігацію, швидко збирати дані щодо оцінок, надавати посилання на перегляд відеоматеріалів у асинхронному режимі, а також посилання на швидке тестування навчальних досягнень.

Дослідження проблематики особливостей організації дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами в умовах військового стану дозволило зробити наступні висновки.

1. Виклики сьогодення вимагають опанування освітянами навичок організації навчального процесу за допомогою інтернет-технологій в дистанційному форматі.

2. Розбудова навчального середовища для дітей з особливими освітніми потребами є пріоритетним завданням, адже всі діти мають право на освіту незалежно від своїх потреб та досягнень.

3. Діти з особливими освітніми потребами потребують додаткової підтримки під час навчання в онлайн-режимі, саме тому застосування цифрових інструментів «Google», електронного щоденника «Нові знання», «Classtime», «YouTube», «Zoom» дозволяє налагодити навігацію, спростити комунікацію та своєчасно надати підтримку з боку педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Братишко Т. А. Організація дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 70, Т. 1. С. 51-55.

2. Гаяш О. В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : методичні рекомендації. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2014. 108 с.

3. Колупаєва А. А. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання : навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.

4. Муковіз Н. П. Основи дистанційного навчання у початковій школі : навчально-методичний посібник. Умань : Візаві, 2018. 128 с.

5. «Про освіту» : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 24 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.04.2022).

Саранча Ірина Григорівна

Вінницький державний педагогічний
університет імені М. Коцюбинського
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
кандидат педагогічних наук, доцент
Вінниця, Україна

ІНКЛЮЗИВНА ДОСТУПНІСТЬ СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розглядається вплив розвитку цифрової економіки на суспільне життя різних категорій громадян, зокрема для людей з інвалідністю. Окреслено основні проблеми використання популярних продуктів диджиталізації суспільства особами з інвалідністю та запропоновано шляхи їх вирішення. Запропоновано сучасні інструменти ефективного використання продуктів диджиталізації особами з інвалідністю.

Ключові слова: цифрова економіка, особа з інвалідністю, диджиталізація, цифрова доступність, інструменти цифрової доступності.

Abstract. The article examines the impact of the development of the digital economy on the social life of various categories of citizens, in particular for people with disabilities. The main problems of the use of popular products of digitalization of society by persons with disabilities are outlined and ways of solving them are proposed. Modern tools for effective use of digitization products by persons with disabilities are offered.

Key words: digital economy, person with disabilities, digitization, digital accessibility, digital accessibility tools.

Нестримний науково-технічний прогрес постійно дає поштовх розвитку усіх галузей світового господарства. Новітні здобутки науки охоплюють все більше галузей – виробництво, техніка, бізнес, медицина, освіта тощо. Не

оминає розвиток і сферу суспільного життя, побуту та ведення домашнього господарства. На сьогодні все рідше ми зустрічаємо готівкові платежі для розрахунків у домашніх домогосподарствах, все більше розвивається ринок онлайн торгівлі та все менше стають черги за отриманням державних послуг. Все це стає можливим з розвитком диджиталізації суспільства та цифровізації економіки.

Цифровая економіка (англ. Digital economy) – це автоматизоване управління господарством на основі передових інформаційних технологій; нові економічні відносини, що засновані на ефективному інформаційному управлінні системою виробництва в межах міста, регіону, країни, економічного союзу кількох держав. [1]

Результати цифровізації економіки відчують не собі як представники бізнесу: спрощення основних бізнес-процесів (розрахунки, логістика, звітність тощо); зменшення навантаження на фахівців (заміна механічних функцій спеціаліста машинною роботою, усунення професійних навичок у бік творчості та розвитку); зниження операційних витрат; просування товарів/послуг за допомогою Інтернет-платформ (розширення ринків збуту).

Використання продуктів цифрової економіки для населення також має свої результати: підвищення якості та доступності державних послуг; спрощення побутових повсякденних завдань (оплата комунальних та інших послуг, придбання товарів on-line тощо); розширення доступу до послуг (медичних, юридичних, консультаційних тощо); підвищення якості та доступності освіти.

Для людей з інвалідністю, сьогодні, впровадження продуктів диджиталізації та цифровізації економіки у суспільне життя є вагомим здобутком у рамках розширення та покращення доступності. Вирішення проблем архітектурної доступності медичних, юридичних, державних та інших послуг для людей з інвалідністю, вже багато років є стратегічним напрямком державного розвитку.

Як в ситуації з архітектурною доступністю, для розширення можливостей використання продуктів диджиталізації людьми з інвалідністю, потрібні додаткові інструменти. У різних галузях суспільного життя людей з інвалідністю є свої перешкоди практичного застосування інструментів цифрової доступності під час використання популярних продуктів диджиталізації суспільства. Для вирішення кожної наступної проблеми, для різних категорій людей з інвалідністю можна запропонувати індивідуальні шляхи подолання цих перешкод (табл. 1)

Таблиця 1

Проблеми використання популярних продуктів диджиталізації суспільства особами з інвалідністю

Проблеми використання	Шляхи вирішення
Державні послуги	
<ul style="list-style-type: none"> • Відсутня версія для людей із порушенням зору; • Труднощі у введенні інформації для людей з порушенням опорно-рухового апарату 	<ul style="list-style-type: none"> • Використання програм екранного доступу; • Використання програм перетворення тексту на голосові повідомлення.
Банківська справа	
<ul style="list-style-type: none"> • Проблеми використання для людей з порушенням зору; • Труднощі у введенні інформації для людей з порушенням опорно-рухового апарату • Проблеми комунікації для людей з порушенням слуху, у разі проблемних ситуацій 	<ul style="list-style-type: none"> • Використання програм екранного доступу; • Використання програм перетворення тексту на голосові повідомлення; • Використання програм перетворення голосової інформації на текстову; • Використання програм розпізнавання номіналів банкнот
Медицина	
<ul style="list-style-type: none"> • Проблеми використання для людей з порушенням зору; • Проблеми у введенні інформації для людей з порушенням опорно-рухового апарату; • Проблеми комунікації при on-line консультаціях для людей з порушенням слуху 	<ul style="list-style-type: none"> • Використання програм екранного доступу; • Використання програм перетворення тексту на голосові повідомлення; • Використання програм перетворення голосової інформації на текстову; • Використання комунікаційних програм (для більш якісного проведення консультацій)
Електронна комерція та диджиталізація продажів	
<ul style="list-style-type: none"> • Проблеми використання для людей з порушенням зору; • Проблеми у введенні інформації для людей з порушенням опорно-рухового апарату; • Труднощі комунікації при on-line купівлях/продажах. 	<ul style="list-style-type: none"> • Використання програм екранного доступу; • Використання програм перетворення тексту на голосові повідомлення; • Використання програм перетворення голосової інформації на текстову; • Використання комунікаційних програм
On-line навчання	

<ul style="list-style-type: none"> • Проблеми використання для людей з порушенням зору (презентації, тексти); • Труднощі у введенні інформації для людей з порушенням опорно-рухового апарату (здавання тестів, реєстрація); • Проблеми використання для людей з порушенням слуху (лекції, вебінари, майстер-класи) • Проблеми комунікації (зріз знань, зворотна комунікація, оцінка результатів навчання)	<ul style="list-style-type: none"> • Використання програм екранного доступу; • Використання програм перетворення тексту на голосові повідомлення; • Використання програм перетворення голосової інформації на текстову; • Використання комунікаційних програм
---	--

Для більш ефективного використання продуктів диджиталізації особами з інвалідністю, може бути запропонована низка сучасних інструментів:

1. Перетворення голосової інформації на текстову. Основними функціями інструментів цієї групи є: автоматичне розпізнавання мови та звуків; можливість для людей з порушенням слуху читати аудіотексти з екрана (лекції, вебінари, відео-уроки тощо); спілкування по телефону стає доступнішим; оповіщення про звуки у приміщенні; люди з відсутністю фізичної можливості можуть надсилати електронні повідомлення за допомогою голосу

2. Перетворення тексту на голосові повідомлення. Основні функції: озвучення введеного тексту; роблять доступною текстову інформацію для людей із порушенням зору; допомагає налагоджувати комунікації людям із порушенням функції мови; допомагають орієнтуватися у закладах; зчитує інформацію про товари в магазинах (ціна, склад, термін використання та ін.)

3. Програми екранного доступу. Основні функції: допомагає вводити текст людям, які можуть натискати лише одну кнопку (за допомогою запропонованих зображень); збільшення масштабу на екрані пристрою; зчитує інформацію з екранів пристроїв вголос.

4. Комунікаційні програми. Основні функції: допомагає людям з порушенням вербальних функцій (мовних, аутизм, деякі форми ДЦП, після інсульту) спілкуватися з оточуючими; за допомогою зображень дає можливість висловити свої потреби, емоції, бажання; озвучуючи зображення, допомагає розвивати мову.

5. Орієнтація у просторі. Основні функції: допомагають орієнтуватися у містах, підібрати безбар'єрні локації для маломобільних груп (кафе, готель, магазин, бібліотека тощо); працюють як GPS навігатор за заданим маршрутом; розпізнавання предметів за допомогою камери; розпізнавання кольорів; розпізнавання номіналів банкнот; виконує функції гіда.

На сьогодні диджиталізація є невід'ємною частиною життя суспільства та важливим інструментом доступності для людей з інвалідністю. Серед основних переваг можна виділити: підвищення доступності послуг / товарів / інформації; зниження залежності людей із функціональними особливостями від інших; зниження рівня шахрайства; зменшення навантаження для органів державної влади.

І хоча процес диджиталізації повсякденного життя осіб з інвалідністю однозначно є важливим та позитивним кроком на шляху до повноцінного життя, залишається низка недоліків активної диджиталізації: низька якість цифрової інфраструктури; необхідність використання гаджетів; низька обізнаність осіб з інвалідністю можливостями використання інструментів доступності; застарілість освітніх програм навчальних закладів, що не дає змогу отримати необхідну інформацію про інструменти цифрової доступності під час отримання освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пуцентейло П.Р., Гуменюк О.О. Цифрова економіка як новітній вектор реконструкції традиційної економіки. *Інноваційна економіка*. № 5-6. 2018. С. 131-142
2. Дія. Цифрова освіта. <https://osvita.diia.gov.ua/>

Сидорів Лідія Михайлівна, Сидорів Сергій Мирославович

Викладачі Івано-Франківського фахового коледжу,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

Івано-Франківськ, Україна

Sydoriv Lidia & Sydoriv Sergiy

Ivano-Frankivsk college

Precarpathian national university,

Ivano-Frankivsk, Ukraine

М'ЯКІ НАВИЧКИ В ЖОРСТКІЙ ВІЙНІ: НОВІ ВИЗНАЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У статті розглядається проблема розвитку м'яких навичок у творенні нового інклюзивного середовища на етапі додання агресії Російської Федерації. Розглядається кейс застосування багатосенсорного підходу та цифрових технологій у патріотичному вихованні, навчанні, оцінюванні, комунікації та взаємодії учасників навчального процесу в Івано-Франківському фаховому коледжі.

Ключові слова: інклюзивне середовище, військова агресія, підтримка позитивної поведінки, полісенсорний підхід, патріотичне виховання, українська жестова мова.

Abstract. The paper analyzes the problem of the development of soft skills as means to secure the new inclusive environment in times of war. It also reveals theoretical foundation and conditions of developing soft skills by means of audio and visual digital art and substantiates the role and methodological value of soft skills, inclusive learning space in teacher training and nation survival.

Key words: inclusive environment, military aggression, bullying, positive behavior support, multisensory approach, patriotic education, Ukrainian sign language.

Times of distress can initiate positive changes, it is vitally important to think and act urgently and locally while considering application of non-conventional means to reach long-term goals of global peace, security, prosperity and happiness. Times of distress can signify that the traditional mechanisms of the past are not sufficient and needed to be improved, altered, remastered or even abandoned for the tools of the new era. Times of distress can mean the agony of the dead practices and the survival of the living prospects. The diversity of the humankind means that the host of scientific theories and magical practices have been developed and they will be applied, shuffled and reapplied in order to secure including ALL in the future. In this paper, we shall not discuss humanitarian dimensions of string theory, quantum equity, sufi-based interventions or epignosis assessment, neither we argue that such hard skills as M142-based practices can serve an excellent purpose for positive behavior support on the international relations. Still, it is worth revising all strategies and measures to implement a continuum to decrease inappropriate behavior that teachers use in preventive classroom management [1] and apply those that work with the global bully with increased intervention. The paper will offer a glance at soft skills and their potential to develop and sustain the safe and nurturing inclusive environment, which is needed for the future cooperation between individuals, countries and epochs.

Audio and-visual methods of communication are a great medium to convey the ideas and messages; consequently, they may be a useful source of soft skill for students. Building a diverse community, it is important to secure access and participation of children and adults, speakers of different languages, persons with various disabilities including sensory and intellectual; that is why while training pre-service teachers in Ivano-Frankivsk college, Precarpathian national university, we

pay attention to integrate various forms of instruction, assessment and interaction in the curriculum.

Traditional methods of learning interpersonal skills combined with improvisational performance techniques may develop advanced skills such as reciprocity and collaborating for mutual benefit. Inclusive environment is to provide conditions for wellbeing, unrestrained development, interaction, communication and socializing of all.

Internally displaced persons, refugees, survivors of war atrocities, persons with disabilities face significant barriers that expanded their exclusion from education and participation in society. The consequent ineffective communication, poor leadership and lack of flexibility prevents students from gaining interpersonal or so-called soft skills that together with hard skills define the ability to transition to the peaceful post war society. For learners, soft skills are correlated with the technical and cognitive skills necessary to achieve higher academic results and are critical to helping succeed and are determinant of academic behaviors in online education. We tried to incorporate ideas and principles of inclusive education in a curriculum indirectly, step by step, for children may not have seen persons with disabilities or those with different backgrounds at school before [2]. Children with intellectual and developmental disabilities experience traumatic events at a rate that is at least equal to their typically developing peers and are at increased risk for some types of traumatic events, with serious negative impacts. The tasks for developing inclusive skills are to introduce inclusion framework so agencies better recognize and address the distinct challenges and experiences different communities and individuals face; launch a government-wide initiative to promote diversity, equity, and inclusion [4].

The areas of developing soft skills by audio and visual means are applicable to students with and without disabilities, children and parents, educators and students, Ukrainian and English users and non-users, verbal and non-verbal communicators. Combined with signing and kinesthetic movements, audio and visuals make a multisensory complex that contributes greatly for the development of the patriotic and national identity as well as respecting diversity and peace-making efforts.

The video-example of our work was presented at the conference. It is a combined poetry video work, made by university, college and school students, teachers, parents, sons and daughters for the Day of Independence of Ukraine. The video piece utilizes various means of conveying information and the opportunity to choose the most suitable for an individual: audio tracks in English and Ukrainian, subtitles in English and Ukrainian, signing in USL and text descriptions. It is worth to mention that in the process of creating it, a productive cooperation took part between specialists in Ukrainian sign language concerning introducing and reinventing specific terminology and collocations connected with national symbols, Ukrainian sovereignty and identity. Inclusion of persons with disabilities is getting new definitions, it is not only support provided to them, but also immense assistance from them to those who need it – Ukraine and its population who protect, rebuild and sustain patriotic inclusive environment for all individuals and communities. “Many people with disabilities and their families are actively involved in bringing Ukraine victory. They are social networking, raising donations, helping with logistics of bringing necessary goods and international aid to people, providing psychological support, spreading information, and fighting Russian propaganda” [3], it is time we learned to understand, communicate and act inclusively.

The use of tactile, kinesthetic, audio and visual aims and multimedia activities require more experimental research and consequent adaptation, but the preliminary results show that students benefit from the activities, mastering soft skills and learning to make academic and behavior progress in the times of distress. We also anticipate the appearance and development of integral ad-hoc practices that can offer solutions how to heal the world and reintegrate its inhabitants into a peaceful inclusive environment.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Келлер, К. (2019). Створення позитивного середовища для підтримки всіх учнів. [PowerPoint slides]. @Без кордонів: розвиток і підтримка інклюзивної

освітньої спільноти. <http://inclusion.org.ua/modules/stvorennia-pozytyvnoho-seredovyshcha-dlia-pidtrymky-vsikh-uchniv/>

2. Сидорів С. Інклюзивні практики у формуванні характеру дитини *Inclusive Strategies and Practices in Developing Child's Character* // *Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Психологічні аспекти формування характеру дитини»*. – Івано-Франківськ : НАІР, 2019.
3. Fitzgerald, S. (2022). Progress Postponed. *Impact: Feature issue on transition in a global context for people with intellectual, developmental, and other disabilities*, 35(2). Institute on Community Integration, University of Minnesota. <https://publications.ici.umn.edu/impact/35-2/progress-postponed>
4. Tkhir, M. & Sydoriv, S. (2022) Being optimistic about inclusion: Biden's rhetorical strategy of positive self-presentation reflected in teacher training policy. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(3), 38-46. <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p38>

Сидорів Сергій Мирославович,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

Викладач Івано-Франківського фахового коледжу,

Івано-Франківськ, Україна

СЕНСИ ІНКЛЮЗІЇ: СПРАВЕДЛИВІСТЬ В ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Стаття розглядає гуманітарні виклики для світового співтовариства, викликані агресією та булінгом демократичної спільноти Російською Федерацією. Концепти інклюзії та рівноправності, які початково застосовуються по відношенню до осіб з інвалідністю та особливими освітніми потребами набирають нових та ширших сенсів, категоризуючись також за національно-географічною, транскордонно-мобільною та гуманітарно-інфраструктурною ознаками.

Ключові слова: інклюзивний простір, військовий стан, гуманітарні дії, справедливість, світовий порядок, Україна.

SENSES OF INCLUSION: EQUITY IN TIMES OF WAR

Abstract. The paper defines the challenges for global community caused by aggression and bullying from the Russian Federation. The universal concepts of inclusion and equity, originally referred to persons with disabilities and special educational needs, receive additional senses by global geography, security, transnational mobility and humanitarian infrastructure dimensions.

Key words: inclusive environment, military aggression and bullying, humanitarian efforts, world order, Ukraine.

Diversity, equity and inclusion became the strategic goals for Ukrainian society as it has been transitioning to the global democratic space. Initially they concerned only persons with disabilities (or students with special education needs as referred in inclusive education), but recently these concepts have acquired more solid

and dimensional sense. The military conflict or even civilizational clash in the centre of Europe can mark the beginning of the era of diversity, equity and inclusion on the planetary scale. International community is facing a challenge of creating and sustaining an inclusive environment that encompass global geography, security, transnational mobility and humanitarian infrastructure.

The war waged by Russia in 2014 cut many Ukrainians with disabilities on the occupied territories from assistance and connection with their state, many services for persons with disabilities were seriously disrupted in the areas affected by the military actions, those of the population who could, fled to the territory of Ukraine, but for many it was impossible or dangerous. There was a great demand for the development of the mechanisms to provide support to survivors and general population. At that time Ukraine enjoyed great international support that enabled it to start reforms, namely in the spheres of education, health and social services that served the humanization of its policies and growing inclusion of persons with disabilities. It is worth mentioning that democratic nations, especially Americans provide immense support and assistance to the peaceful transition and path that Ukraine has chosen. As was declared in the U.S. President Biden's strategic political speeches and acts, the President and his administration are determined to achieve a good future for the nation and international community based on principles of equity, diversity, and inclusion [6, p. 44].

On February 24, 2022 the Russian army launched a full-scale invasion on the territory of Ukraine. In April, the UN Committee estimated 2.7 million persons with disabilities affected by the war. They represent a high percentage of those displaced by the war within Ukraine. In the Memorandum on the Human Rights Consequences of the War in Ukraine, Ms. Mijatović, the Council of Europe Commissioner for Human Rights, states that due to the war many people with disabilities have been trapped or abandoned in their homes or care institutions with no access to medication, food, water, sanitation and basic necessities, many have been separated from their support networks or lost the help of care workers. Persons with disabilities also have difficulties in accessing shelters or evacuation trains [1, p.14-15].

The Commissioner emphasizes that states, which signed the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, in situations of armed conflict and humanitarian emergencies, are obliged to take all necessary measures to ensure the protection, safety and dignity of people with disabilities. This includes, specifically, ensuring immediate access to humanitarian aid, including medication, food and water, inclusion in evacuation plans and adequate access to humanitarian corridors. People with disabilities and older persons among those fleeing Ukraine must be provided with adequate support at border crossings, reception centers and in places of accommodation in receiving countries. As of September 13, 2022 the UN Refugee Agency informs that 12,660,508 persons crossed the border from Ukraine, 5,755,970 persons crossed the border to Ukraine. 4,040,108 refugees from Ukraine have been registered for Temporary Protection or similar national protection schemes in Europe [5]. There is no comprehensive statistics on the war affecting persons with disabilities, but European Disability Forum informs that over 143.600 Ukrainians with disabilities were displaced as a result of the war, many of them seeking refuge in third countries are segregated in residential institutions [3]. The processes and consequences of this big migration need a thorough comparison analysis with the medieval period when the Mongol hordes swept across Eastern and Central Europe causing havoc and humanitarian catastrophe. The population of the Kyivan Rus served as a living barrier that helped to protect Western Europe.

It is important for the global community to join efforts and develop mechanisms to secure validity and effectiveness of human rights and global security declarations and conventions. The momentum demands the new style cooperation and treaties. In the mid 2022, disability organizations supporting relief efforts in Ukraine developed a declaration. It calls for a peaceful and disability-inclusive future in Ukraine and urges the EU, the Ukrainian Government, the United Nations and the wider humanitarian community to support the reconstruction of an inclusive and resilient society, notably:

- Meaningful participation of organizations of persons with disabilities in all decision-making processes at all steps of the humanitarian program cycle by

considering the expertise provided by these organizations and by supporting them with the necessary resources and building their capacity. The efforts should include the engagement of wider civil society.

- Protection of persons with disabilities and provision with immediate access to humanitarian aid, including all basic needs and any specific requirements
- Inclusion those most at risk (children, women, persons with disabilities, persons with high support needs) as well as those who do not fall under the scope of the EU Temporary Protection Directive
- Provision of all information in accessible formats
- Sufficient funding of accessibility and reasonable accommodation
- Full access for all to evacuation activities and to humanitarian corridors
- Implementation of already-existing frameworks and guidelines, in particular the Inter-Agency Standing Committee Guidelines on Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action
- Building disability-inclusive resilience in line with the Sendai Framework and the UNDRR Roadmap for Europe and Central Asia 2021-2030
- Prioritization, identification and using relevant architectural, infrastructural, and information accessibility as key components of the reconstruction process in Ukraine
- Continuing deinstitutionalization and using best practices of community living in Ukraine and other countries [2].

The growing bullying rhetoric of the Russian Federation and its satellites and, especially, the recent events in Ukraine bring the conclusion that the world order is not a stable system with zero entropy, a factor of fluctuating interests, illusions, even brutal madness should be accounted for in future treaties and conventions. Agreeing with Sarah D Phillips that with “the Russian Federation refusing to guarantee safe passage and observe the rules of war, international bodies like the United Nations and the Red Cross cannot assist in these efforts. The international community must urgently enforce international humanitarian law to organize “green” corridors for safe evacuation of civilians and delivery of food, medical supplies and assistance, and

other humanitarian aid to major flashpoints of this devastating war on Ukraine” [4] and being a witness of Ukraine’s struggle to get effective help and protection from the country-aggressor Ukrainians are ready to initiate the global discussion and actions how to create an global equitable and inclusive environment that will guarantee and protect the humanistic values and real lives in the brave new world of the future.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Commissioner for Human Rights. (2022). *Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine*. The Council of Europe. <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4>
2. European Disability Forum. (2022, August 11). *Riga Declaration on a Peaceful and Disability-Inclusive Ukraine*. <https://www.edf-feph.org/disability-organisations-adopt-a-declaration-on-ukraines-inclusive-reconstruction/>
3. Felix, A. (2022, June 20). Ukraine - Information for Ukrainians with disabilities and their families. European Disability Forum. <https://www.edf-feph.org/war-in-ukraine-over-143-000-persons-with-disabilities-displaced/>
4. Phillips, S. (2022, March 11). Refusal to Die. Hot Spots. *Fieldsights*. <https://culanth.org/fieldsights/refusal-to-die>
5. The Operational Data Portal. (2022). *Refugee situation*. The UN Refugee Agency. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
6. Tkhir, M., Sydoriv, S. (2022) Being optimistic about inclusion: Biden’s rhetorical strategy of positive self-presentation reflected in teacher training policy. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(3), 38-46. <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p38>

Сидорук Ірина Ігорівна,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

доктор педагогічних наук, доцент,

Луцьк, Україна

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ

Анотація. У статті актуалізовано проблему підготовки фахівців педагогічного профілю у сфері інклюзивної освіти в Україні. Проаналізовано освітньо-професійні програми для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за якими заклади вищої освіти здійснюють набір абітурієнтів у 2022 році у контексті реалізації інклюзивної парадигми в освіті.

Ключові слова: інклюзія, заклад вищої освіти, підготовка фахівців, освітня програма, освітній рівень.

Abstract. The article updates the problem of training specialists in the field of inclusive education in Ukraine. The educational and professional programs for the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education, according to which higher education institutions recruit applicants in 2022 in the context of the implementation of an inclusive paradigm in education, have been analyzed.

Key words: inclusion, a university, training specialists, an educational program, an educational level.

Входження України в європейський та світовий освітній простір зумовлює реформи в напрямі розвитку інклюзивної освіти в Україні та зміни в законодавстві; актуалізує роботу з організації інклюзивного освітнього простору на різних рівнях.

Згідно даних Міністерства освіти і науки України, мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 н. р. становить 310 закладів з контингентом 36 294 учнів. Разом з тим, упродовж останніх років в Україні спостерігається значне збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, які отримують освіту в інклюзивних класах (групах) закладів освіти. Так, за офіційними статистичними даними в результаті розвитку інклюзивного навчання у 2021/2022 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти збільшилась на 7608 осіб і становить 32686 учнів (у 2020/2021 – 25078 учнів). Кількість інклюзивних класів зросла на 4535 одиниць і становить 23216 таких класів. Також за останні три роки в Україні розбудована і продовжує функціонувати мережа інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Вони забезпечують системний, кваліфікований психолого-педагогічний супровід здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти. Станом на 1 січня 2021 р. налічувалося 633 ІРЦ, де 151 427 дітей пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку [1].

Зауважимо, що перелік механізмів та інструментів реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки включає популяризацію «серед абітурієнтів, студентів та викладачів навчальні напрямки, в рамках яких відбувається підготовка спеціалістів з інклюзивної освіти» [2].

Зазначене вище зумовлює потребу в підготовці фахівців педагогічного профілю для сфери інклюзивної освіти. Нині підготовка таких фахівців здійснюється переважно в межах спеціальностей 016 Спеціальна освіта, 011 Освітні, педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта. Зазначимо, що безпосередня підготовка фахівців до роботи з дітьми з психофізичними порушеннями, особливими освітніми потребами здійснюється в межах спеціальності 016 Спеціальна освіта.

В нашій науковій праці ми поставили за мету висвітлити актуальний стан щодо підготовки фахівців в Україні до роботи в умовах інклюзивного

освітнього середовища. З цією метою ми проаналізували освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти (денна, заочна форми навчання) на які заклади вищої освіти (ЗВО) України здійснювали набір абітурієнтів у 2022 р. Необхідну для аналізу інформацію ми отримали з Єдиної державної електронної бази з питань освіти [3]. Дана інформаційна система містить інформацію про всі ЗВО України, що реалізують підготовку фахівців за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти, перелік освітніх програм відповідно до спеціальності. Усю отриману інформацію систематизовано та зафіксовано в таблиці. Інформація, яка аналізувалася нами, актуальна на момент зарахування студентів.

У результаті аналізу освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальностей 016 Спеціальна освіта, 011 Освітні, педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 014 Середня освіта, за якими оголошено набір абітурієнтів у 2022 р. з підготовки фахівців для сфери інклюзивної освіти з'ясовано:

– здобути освітній ступінь бакалавра за спеціальністю 016 Спеціальна освіта можна в 38 ЗВО України. З них два університети здійснюють підготовку здобувачів освіти за освітньо-професійною програмою «Спеціальна освіта (логопедія). Інклюзивна освіта»;

– з 53 ЗВО України, що здійснюють підготовку здобувачів освіти за освітнім ступенем бакалавра зі спеціальності 013 Початкова освіта, чотири – оголосили набір абітурієнтів для здобуття вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта. Інклюзивна освіта»;

– у межах спеціальностей 014 Середня освіта, 011 Освітні, педагогічні науки та 012 Дошкільна освіта не виявлено жодної освітньо-професійної програми, в назві якої була б задекларована інклюзивна складова.

У результаті аналізу освітньо-професійних програм другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальностей 016 Спеціальна освіта, 011 Освітні, педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, за

якими оголошено набір абітурієнтів у 2022 р. з підготовки фахівців для сфери інклюзивної освіти з'ясовано:

– здобути освітній ступінь магістра зі спеціальності 016 Спеціальна освіта можна в 30 ЗВО України. З них п'ять – пропонують підготовку фахівців для сфери інклюзивної освіти в межах спеціальності 016 Спеціальна освіта за такими освітньо-професійними програмами: «Тифлопедагогіка та інклюзивна освіта», «Олігофренопедагогіка. Інклюзивна освіта», «Інклюзивна освіта», «Спеціальна та інклюзивна освіта», «Спеціальна освіта. Інклюзивна освіта»;

– здобути освітній ступінь магістра зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки можна в 58 ЗВО України. З них п'ять – оголосили набір абітурієнтів для здобуття вищої освіти за такими освітньо-професійними програмами: «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)», «Інклюзивна освіта, корекційна педагогіка» (2 ЗВО), «Інклюзивна освіта», «Позашкільна та інклюзивна освіта»;

– здобути освітній ступінь магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта можна в 41 ЗВО України. З них два – пропонують підготовку фахівців для сфери інклюзивної освіти в межах спеціальності 013 Початкова освіта за такими освітньо-професійними програмами: «Початкова освіта. Інклюзивна освіта»; «Початкова освіта. Іноземна мова, Початкова освіта. Інклюзивна освіта»;

– здобути освітній ступінь магістра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта можна в 39 ЗВО України. З них, один університет пропонує підготовку фахівців для сфери інклюзивної освіти в межах спеціальності 012 Дошкільна освіта за освітньо-професійною програмою «Дошкільна освіта. Інклюзивна освіта».

Виявлено один ЗВО, який здійснює підготовку фахівців для сфери інклюзивної освіти (магістерський рівень вищої освіти) за освітньо-професійною програмою «Інноваційний менеджмент інклюзивного середовища» в межах спеціальності 073 Менеджмент. А у межах спеціальності 014 Середня освіта не виявлено жодної освітньо-професійної програми в назві якої була б задекларована інклюзивна складова.

Таким чином, можемо резюмувати, що закладами вищої освіти України накопичено певний позитивний досвід щодо професійної підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Проте така робота здійснюється переважно в межах спеціальностей 016 Спеціальна освіта та 011 Освітні, педагогічні науки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі навчальних планів на предмет наявності освітніх компонентів, які б забезпечували належну підготовку відповідних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 17.09.2022 р.).
2. Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки. URL: <http://surl.li/davon> (дата звернення: 17.09.2022 р.).
3. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/offers/> (дата звернення: 01.09.2022 р.).

Ситник Анна

Anna Sytnyk,

Lyceum No. 6,

correctional specialist,

Brovary, Kyiv district, Ukraine

Effectiveness and implementation in practice of using didactic material from the system of development according to the method of M. Montessori when working with children with special needs within the framework of inclusive education in a comprehensive school

Abstract. The article examines the experience of one of the schools in implementing M. Montessori's methodology during corrective and developmental classes and classes on the development of social and everyday skills, as well as during lessons in the classroom.

Keywords: inclusion, education of children with special educational needs, school, M. Montessori method, practical life skills, corrective and developmental classes, didactic material.

In 2019, on the basis of Brovary Lyceum No. 6 in the Kyiv region, a new practice was started on the implementation of the M. Montessori method in practical work with children who studied in an inclusive form of education. At that time, about 20 children with various nosologies (cerebral palsy, trisomy 21, autistic spectrum, ADHD, dyslexia, dyscalculia, Williams syndrome) were studying at the school under an inclusive form of education. At the beginning of September 1, 2021, there were already 42 students who lived not only in Brovary, but also in neighboring district. For the school, it was an indicator of the effectiveness of work in the inclusive direction.

During the first academic year, during individual corrective and developmental classes, children began to work with didactic materials from the zona of mathematics and sensorics. Students, having different characteristics, in each of the materials found for themselves a way by which they could study a subject, a topic or

consolidate the knowledge obtained in subject lessons with teachers through practical activities. For example, the sensory zona.

Wooden cylinders from 4 blocks helped a 13-year-old student with a primary diagnosis of cerebral palsy, with complex disorders (impaired vision, fine and gross motor skills) to feel, understand, and then reproduce in imagination the concepts of "thin-thinner-thinnest", "tall-higher-highest". Thanks to this material, another 3rd grader could, looking at two cylinders from different blocks, describe in simple words what they were and see the difference between them.

This zone is especially important with its materials for the development of smell, hearing, touch baric and thermal sensations are available for students with impaired sensory sensations and students with the autistic spectrum. To begin with, the material itself is diagnostic and the specialist can see what the student's sensory deficits are and what sensations require corrective work.

Gradually, carefully and with interest, the students did exercises and expanded their sensory capabilities - a 4th-grade student became more tolerant of the bell at school, another began to give a hand to greet, some children began to accept new exercise more quickly, where tactile contact is required (different types of fabrics, working with water, with different surfaces, etc.), which means that students not only overcome their deficits, they also learn to trust their feelings, recognize and accept them, form their will, feel different emotions, and learn to control them.

Mathematical materials significantly facilitated children's learning of numbers 0-10 and beyond. Large and comfortable, with a rough coating ones allowed students with impaired vision and tactile sensations to better remember the number, in practice to feel the peculiarities of writing with their fingers, which made it easier to gradually move to writing on paper.

It is difficult to overestimate the effectiveness of the "Golden Material". It is so clear, simple and at the same time multifunctional in use. This is an invaluable help both in individual remedial lessons and in lessons with the whole class; this is an effective tool to show children in history lessons how long it is - 1450, the 1st century, how many years passed from the First World War to the Second World War

- a student with special needs can independently or with the help of a teacher using a cube (which means a thousand), a hundred, tens and units to build time and understand such difficult but important concepts.

The best for us was the material made of wood, as the beads roll and are small, so it was difficult for most students to pick them up and hold them in their fingers. It was also a great relief for students when learning multi-valued numbers to use material for entering the numbers 1, 10, 100, 1000 where ones are green, tens are blue, hundreds are red and thousands are green.

We would like to emphasize that most of the material from the zona of mathematics can be reformatted - developed on a computer in Word format, printed and laminated - then this handout can be taken by the student to lessons and home to consolidate at home or to complete homework, and the original, made of wood remains in the classroom so that it is not convenient and not easy for the child to carry it.

This is an important factor. Since the specialist and subject teachers need to work together in the support team. Therefore, it is more effective when the chosen method is fixed from different sides, and parents can, if possible, use these materials at home.

I would like to add that most didactic materials provided many options for improvisation, reinforcement of a certain topic or skill during lessons in the classroom and creating of other tasks.

In 2020, the school received didactics for the development of writing and reading. The movable alphabet had many advantages over paper letters or cards: children with motor problems had the opportunity to independently pick up and move the letters (which, of course, was an additional exercise for them), children with visual impairments could also work with the material, and for the teacher - served as an additional method of checking the student's knowledge.

"Rough letters" helped children feel a letter by touch, understand the difference between printed and written letters, and this material can be used in different

variations. This material was especially important while teaching students with dyslexia, visual and motor impairments.

Summarizing the above, we can say that the Montessori material helped to support the interest in learning and development in students with special educational needs, a positive attitude while working with the material, to grow in confidence in their abilities, because the material itself makes it clear to the child where the mistake is and even without the help of the teacher he can fix it himself. And for specialists and teachers, the use of the material is a significant help in discovering the student's strengths, the ability to create various variations for tasks from one material, environmental friendliness and safety of the material.

In M. Montessori's system, there is another zone of development, which is called the "Zone of practical life" (hereafter NPZ). This is a zone where children learn self-care skills - washing, cleaning, sewing, folding, cleaning, sweeping, wiping, pouring, tying-untying, opening-closing, dressing-undressing and many others. Didactics and algorithms with exercises of this zone are developed so competently and beautifully that the teacher does not need to invent or add anything additionally, it is reusable in use, with its help the child develops and learns all the necessary skills that are needed in the daily routine.

[http://brovary-school6.edukit.kiev.ua/inklyuzivna_osvita/specialisti_korekcijno-rozvitkovih_zanyatj/zanyattya_z_defektologom_sitnik_a_yu/].

Primary school students learned to work with scissors, tweezers, glassware, various small materials with great enthusiasm. According to my observations at home and in kindergartens, more often than not, children with special needs rarely had the opportunity to work with such objects, due to the desire of adults to protect the child from possible danger or injury.

Therefore, working individually in classes already at school, students always willingly learned to pour water from one mug to another, wipe up if water is spilled or cereal is spilled; sweep the floor with a broom after working with scissors; sort beads with tweezers; sort different objects by color/texture; fold clothes (underwear, clothes, towels, etc.), hang clothes with clothespins; work with different types of

fasteners and many others. In the lessons, they received new experience that gave them the opportunity to be more independent, and independence is freedom.

Most of all, high school students liked to spend time in the kitchen - making tea, making sandwiches, heating food in the microwave and chopping various salads. It is important that the students had the necessary number of attempts and exercises to memorize the sequence of actions. Of course, the teacher needs to be very careful when the student works with a knife or with sharp objects, so they worked with dessert knives or which were rounded at the tip, as well as with special scissors for two.

The girls learned to paint their nails, which inspired the creation of a kind of school salon. The students came up with a name for it, independently searched for prices for manicure services in city salons, consulted with those who could give them additional information about the work and organization of work in the salon. That is, having interest and motivation, the students learned to communicate and overcome their barriers, set themselves tasks and look for ways to solve them. Unfortunately, we were not able to put this into practice at school because the coronavirus pandemic started and we had to go online and then minimize contact already at school.

But the students already had experience and skills, and most importantly, they were confident in their abilities and capabilities.

The effectiveness of learning and development of children at school with the help of M. Montessori's didactic materials deserves considerable attention. For students, it is effective, efficient, interesting, safe, and expands their opportunities in everyday life. For the teacher, this is an excellent material that provides an opportunity to reinforce the student's knowledge, to master the concepts through practical activities, which gives a better result for learning, variability for a variety of new exercises, has a diagnostic character.

Education of children with special educational needs using the M. Montessori method within the framework of development in secondary schools is a necessary and effective prerequisite for the constant practice of students in achieving their independence, confidence and practical preparation for real life.

REFERENCES

1. Brovary Lyceum No. 6 of Brovary City Council of Brovary District of Kyiv Oblast. URL: http://brovaryschool6.edukit.kiev.ua/inklyuzivna_osvita/specialisti_korekcijnorozvitkovih_zanyatj/zanyattya_z_defektologom_sitnik_a_yu/ (дата звернення 23.09.2022).

Січкачук Наталія Дмитрівна

доцент кафедри професійної освіти та інноваційних технологій
Інституту післядипломної та довузівської підготовки,
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
кандидат педагогічних наук
Івано-Франківськ, Україна

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. В статті представлені підходи до розуміння актуальних питань формування мовної компетентності в процесі навчання дітей з моторною алалією. Розкрито погляди на мовну компетентність, як основу для формування інших компетентностей визначених Концепцією Новою українською школою.

Ключові слова: моторна алалія, мовна компетентність, Нова української школа.

Abstract. The article presents approaches to understanding topical issues of language competence formation in the process of teaching children with motor alalia. Views on language competence as a basis for the formation of other competences defined by the Concept of the New Ukrainian School are revealed.

Key words: motor alalia, language competence, New Ukrainian school.

Реалізація права кожної дитини з особливими освітніми потребами на навчання є важливою детермінатою сучасного вектору розвитку освіти в Україні. Таке право може реалізуватися в системі шкільної інклюзивної освіти через особистісно-орієнтований та компетентісний підходи. Такі підходи є ключовими в умовах Нової української школи.

Відповідно до документу Міністерства освіти і науки України «Нова Українська Школа. Концептуальні засади реформування середньої школи» в 10 ключових компетентностях Нової української школи окреслені такі основні здібності, що формуються під керівним впливом мовлення: здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ; висловлюватися і розуміти співрозмовників через слухання, говоріння, читання

і письмо; спілкуватися через інформаційно-комунікаційні технології; уміння організувати власний освітній процес впродовж життя; програмувати і контролювати усі форми поведінки.

Відомо, що школярі мають різні мовленнєві здібності. В психолого-педагогічних джерелах зазначено особливий вплив мовлення на розвиток психічної діяльності дитини взагалі та окремих психічних процесів зокрема (Л. Виготський, С. Конопляста, Є. Соботович). Окрему групу школярів з особливими освітніми потребами складають діти з моторною алалією.

Широкі дискусії в науко-практичних дослідженнях показали, що діти з моторною алалією нову соціальною роль учня опановує значно повільніше, що зумовлено різкою обмеженістю (відсутністю) мовних засобів спілкування, специфічним механізмом всього мовленнєвого недорозвинення, своєрідними особливостями пізнавальної, рухової, особистісної сфер (Е. Данілавичюте, В. Ільяна, Р. Лалаєва, Р. Левіна, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Чередніченко та ін.).

Про необхідність підвищення рівня адаптивних здібностей, формування додаткових та альтернативних засобів спілкування у дітей з недорозвиненням мовлення при моторній алалії зазначати Н. Кабернікова, Н. Лопатинська.

Організуючи інклюзивне навчання даної категорії учнів необхідно розуміти їх освітні труднощі та потреби для забезпечення доступу до якісної та доступної освіти. Результати діагностики інклюзивно-ресурсного центру майбутніх першокласників та учнів, що переходять до 5 класу дозволяють окреслити основні підходи до навчання дітей з моторною алалією: індивідуальна програма розвитку враховує індивідуальні потреби з корекційно-розвиткових послуг, індивідуальний навчальний план розробляється відповідно до можливостей дитини та перспектив її навчання. Таке планування повинне ґрунтуватися на сучасних дослідженнях логопедії, спеціальної психології, реабілітології, педагогіки й медицини. Різноманітні дослідження в галузі логопедії, неврології, психології показали актуальність подальшого удосконалення діагностики, корекції, компенсації, підходів до навчання та

лікування даного мовленнєвого порушення на основі мультидисциплінарного підходу.

За даними міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10), що дозволяє розуміти стратегію роботи усіх спеціалістів команди психолого-педагогічного супроводу з урахуванням структури та клінічних проявів даного мовленнєвого порушення. Одним з ключових ознак моторної алалії за МКХ-10 є розладами вимовної артикуляції, асоційоване з розвитком розладу мови експресивного типу (F80.1) та віднесена до специфічних порушень розвитку мовлення та мови, що часто супроводжуються труднощами у міжособистісних стосунках, емоційними та поведінковими розладами, й створюють специфічне підґрунтя для опанування дітьми навичками читання та спелінгування [5].

Результати досліджень в галузі спеціальної психології розкрили феномен моторної алалії, як нейропсихологічний синдром, варіабельність рівнів складності якого вказує на широкий спектр затримки розвитку мовної компетенції, а також різні рівні інтелектуальних можливостей у дітей з даним мовленнєвим порушенням [4]. Психолінгвістичний підхід до аналізу структури та механізмів мовленнєвої діяльності при моторній алалії розглядався в працях І. Баранець, Є. Соботович. Даний підхід дозволив виокремити парадигматичні (цілісні) та синтагматичні (послідовні) порушення у системі мови при моторній алалії.

Н. Лопатинська здійснила узагальнення різноманіття визначень мовної компетенції, що дозволяє зробити висновок про важливість формування мовних умінь на основі мовних знань (фонетичні, лексичні, граматичні). Застосування мовних умінь за спеціально створених умов в різних видах комунікації (аудіювання, говоріння, читання і письмо) дозволяє здійснювати взаємний розвиток мовної та мовленнєвої компетенції, як складових комунікативної компетенції. Основними властивостями феномену «мовна компетентність» є: знання про мову, знання її лексики, граматики, фонетики, семантики; знання правил вираження розумового змісту за допомогою засобів даної мови. Виходячи з цього, можна обґрунтувати, що мовна компетентність - це знання

базових мовознавчих понять, правил, за якими породжуються правильні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація.

Проведений аналіз властивостей феномену «мовленнєва компетентність» визначив, що загальними властивостями є: здатність особистості застосовувати наявні мовні знання; можливість індивіда створювати відповідне висловлювання своїх думок; здатність особистості отримувати інформацію, адекватно розуміючи її зміст. Виходячи з цього, можна обґрунтувати, що мовленнєва компетентність – це володіння вербалізацією, відповідними мовними засобами, ментального змісту думки, яку прагнуть висловити та можливість сприйняття інформації, що представлена доречними мовними засобами [1].

За типовими навчальними планами відповідно до концепції Нової Української школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення мовно-літературна освітня галузь реалізується через вивчення окремих предметів українська мова та література, а також через вивчення інтегрованих курсів (з 5 класу). Для успішного їх опанування в умовах Нової української школи рекомендовано у визначених сферах діяльності створювати такі ситуації успіху, де діти природньо отримують знання і формують необхідні уміння та здібності. Важливо при цьому добирати різнорівневі завдання під систематичних контролем вчителя із застосуванням дозованої підтримки.

В логопедичних та логопсихологічних дослідженнях визначено такі особливості дітей з алалією, які впливають на формування мовної компетенції: недорозвинення усієї системи мовлення, стан пізнавальних процесів та сенсорних систем, що контролюють швидкість та якість засвоєння матеріалу, недостатня кількість природних ситуацій спілкування для закріплення набутих здібностей, тобто зниження мовленнєвого досвіду.

Н. Кабельнікова здійснила прогноз навчання дітей з моторною алалією та зазначила виняткову потребу тривалого комплексного корекційно-розвиткового втручання в їх систематичну освіту. А також вказала на потребу в організації комунікативних ситуацій з природніми мотивованими формами комунікативно-

мовленнєвої діяльності (діалог та розповідь), види індивідуальних стратегій навчання дітей з алалією (опора на імітацію, глобальна комунікативно-мовленнєва, когнітивно-аналітична, когнітивна ситуаційно-мотивуюча) [3, С.65-66].

Аналіз спеціальних психолого-педагогічних джерел показує виняткове значення формування корекційно-розвиткових й корекційно-компенсаторних механізмів розвитку мовленнєвих здібностей у школярів з моторною алалією, які допоможуть їм успішно формувати мовну компетентність.

Таким чином, можна зробити висновок, що моторна алалія характеризується складними дизонтогенетично-енцефалопатичними порушеннями з вираженим недорозвиненням всієї мовленнєвої системи. А порушення комунікативно-мовленнєвої функції у дітей з алалією призводить до різних форм дезадаптації, в тому числі й навчальної, специфічних труднощів щодо опанування предметами мовно-літературної галузі типових освітніх програм розроблених на основі Державного стандарту освіти. Особливої уваги потребує освітня галузь «Мова і література», в якій опанування змістовними лініями за Державним стандартом освіти вимагає достатнього рівня розвитку базових мовленнєвих здібностей. Цей факт безперечно вказує на необхідність організації спеціальних умов у соціально креативному освітньому просторі та застосування особливих підходів формування мовної компетенції до навчання такої категорії дітей в умовах Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко О.О. Мовленнєва і мовна компетентності особистості: теоретично-психологічна проекція. Режим доступу: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/16252/23492>
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Кабельнікова Н.В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти): навчальний посібник. Херсон: Борисфен-про, 2017. 222 с.
4. Рібцун Ю. В. Стандартизація спеціальної дошкільної освіти дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 1 (350). С. 164–171.
5. Формуляр ЛК. Класифікатори. <http://kod.poltavalk.com.ua/mkxh-10-am>

Смаль Богдана Вікторівна

«КУ Інклюзивно-ресурсний центр Іваничівської селищної ради»,

практичний психолог,

смт. Іваничі, Україна

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА РОБОТА З УЧНЯМИ ІЗ ООП В УМОВАХ ВІЙНИ: ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ

Анотація. Розглянуто особливості надання корекційних послуг для реалізації освітньої траєкторії учня з особливими освітніми потребами у контексті дистанційних технологій в умовах воєнного стану.

Ключові слова: інклюзія, корекція, доступність, труднощі, алгоритм.

Abstract. The peculiarities of providing correctional services for the implementation of the educational trajectory of a student with special educational needs in the context of remote technologies in the conditions of martial law are considered.

Key words: inclusion, correction, accessibility, difficulties, algorithm.

Інклюзія передбачає рівний доступ до освіти для учнів із особливими освітніми потребами, згідно визначених категорій труднощів та відповідного рівня підтримки, надання корекційно-розвиткових послуг.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

У Порядку та умовах надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам із особливими освітніми

потребами, затвердженого постановою КМУ від 14 лютого 2017 р. № 88 (зі змінами), передбачено, що додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями (з числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залученими фахівцями), з якими заклад освіти чи відповідний орган управління освітою укладають цивільно-правові договори.

За умови доступності основних засобів навчання, правильного підбору методів та прийомів, а також форм роботи, належної організації процесу отримання та засвоєння знань, залучення тьюторської допомоги та реалізація індивідуального супроводу, учням з особливими освітніми потребами можлива якісна реалізація дистанційного навчання та корекції.

Враховання труднощів, а саме, фізичні чи психічні особливості розвитку, пошкодження основних органів-аналізаторів, обмеженість рухового апарату, невміння будувати комунікацію у нових умовах, емоційно-вольові та поведінкові розлади, низька лабільність когнітивних процесів (увага, уява, сприймання, пам'ять, мислення), які впливають на корекційний процес сприяє кращій підготовці кваліфікованих корекційних педагогів, в тому числі на підбір матеріалу, прийомів та технік у його роботі.

Дистанційний формат корекційного заняття включає в себе обговорення з батьками можливості друку завдань, що потребують безпосереднього виконання на папері.

Важливо врахувати доступність тренувального заняття онлайн, яке відповідатиме актуальному рівню знань учня, не міститиме незрозумілих слів чи термінів, відповідатиме актуальному рівню мотивації учня, а також, може бути виконане за допомогою наявних в учня або доступних у шкільному середовищі гаджетів. Методи, що забезпечують закріплення і вдосконалення здобутих знань: вправи (за зразком, варіативні, пробні, тренувальні), практичні роботи, спрямовані на застосування теоретичних знань на практиці:

1. Кожне заняття будується відповідно до календарно-тематичного планування згідно затверджених програм.
2. Оцінюється згідно побудованого календарно-тематичного планування і прописаних у ньому цілей (довгострокових та короткострокових).
3. Фіксуються результати у журналі корекційних занять. Проводиться моніторинг досягнень учня.

Контроль знань, успішності учнів здійснюється за такими принципами: систематичність (кожна тема має відбуватися у прямому і зворотному зв'язках), повнота (періодичність контрольних робіт, ретельна перевірка засвоєння складніших тем, проведення спеціальних уроків перевірки знань наприкінці півріччя), диференційованість та індивідуальність (враховується не лише диференціація знань, а й індивідуальний підхід до оцінки знань кожного учня), об'єктивність оцінювання (справедлива оцінка, яку заслуговує конкретний учень), ігровий, тестовий, ситуаційний контроль, самоконтроль, взаємоконтроль (проведення обліку успішності знань і вмінь на цікаву процедуру), єдність вимог до контролю з боку всього педагогічного колективу (всі вчителі повинні дотримуватися загальновизнаних критеріїв, що містяться в кожній предметній програмі).

Алгоритм роботи підпорядковується певним методичним підходам:

1. Намагаємось розпочати корекцію з певної розминки чи рухових вправ, аби активізувати дитину і «включити» у роботу.
2. Включаємо в перелік завдань дитячі захоплення, те, що дитина полюбить і виконує з легкістю, аби створювати ситуації успіху.
3. Намагаємось активізувати і коригувати увагу дитини, що сприятиме кращому сприйманню та засвоєнню інформації. Темп роботи підбираємо так, щоб дати можливість дитині досягнути сказане, побачене .
4. Завдання міксуємо і подаємо змішано. Тобто, переключаємо дитину з одного виду діяльності на інший, даємо завдання на розвиток уваги,

мислення, графомоторики, емоційного інтелекту так, щоб це не було блоками (коригуємо відповідно потреб дитини).

5. Включаємо у корекційні заняття вправи із кінезіології. Активізують і покращують роботу міжпівкульних взаємозв'язків.
6. Чергуємо легші завдання із складнішими, де легші завдання нестимуть функцію мотиватора та створення ситуації успіху, або привернення уваги дитини, а важчі коригуючу частину уроку.
7. На одному слайді намагаємось розміщувати не багато інформації, аби вона була сприйнята дитиною.
8. Долучаємо в новий урок частини минулих завдань, які дитині уже відомі. Це допоможе відчувати учневі себе впевнено і створюватиме ситуації успіху.
9. Використовуємо максимально наближені до реальності зображення. Для дитини з РАС на вибір давати не багато варіантів для вибору. Всі назви і слова озвучувати без додаткових змінень.

Важливо те, що при дистанційному навчанні дітей із ООП процес візуалізації складного змісту демонструвати простим доступним способом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ленів З. П. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник. І.О. Білозерська, Л.В. Будяк, З.П. Ленів, Ю.М. Найда, Г.В. Сак, О.М. Таранченко, за заг. ред. док. пед. наук, проф. Колупаєвої А. А., К.: «А.С.К.», 2012. 308 с.
2. Leniv Zoryana. Modifikation and Adaptation of Curriculum as an Integral Component. Of Successful Inklusion. Uniwersytetem Przyrodnczo-Humanistycznym w Siedlcach. 2015. с. 67-69.
3. Наказ МОН № 466 від 25.04.13 року Про затвердження Положення про дистанційне навчання: <https://pkvfp.kiev.ua/2021/03/17/polozhennya-pro-dn/>

Смолянко Юлія Миколаївна

Smolianko Yuliia Mykolaiivna,

Associate Professor of the Department
of Preschool and Primary Education,

Candidate of Pedagogical Sciences,

T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

Chernihiv, Ukraine

**FORMATION OF MEDIA LITERACY OF HIGHER EDUCATION
STUDENTS IN THE CONTEXT OF THE MODERN EDUCATIONAL AND
INFORMATION ENVIRONMENT**

Анотація. У статті розглянуто особливості формування медіаграмотності у підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти у контексті сучасного освітнього та інформаційного середовища. Висвітлено ефективність включення інформаційних матеріалів про мас-медіа до основних дисциплін робочих навчальних програм.

Акцентовано увагу на розвиток прагнення студентів до медіаторчості через медіаресурси; збагачення їх медіадосвіду та створення в освітньому середовищі власних медіафільтрів з метою критичного опрацювання медіаресурсів для подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: медіаграмотність, дистанційне навчання, фахівець дошкільної освіти, медіа, соціальні мережі, медіакультура, медіабезпека.

Abstract. The article examines the peculiarities of media literacy formation in the training of future specialists in preschool and primary education in the context of the modern educational and information environment. The effectiveness of including information materials about mass media in the main disciplines of the curricula is highlighted.

Attention is focused on the development of students' desire for media creativity through media resources, enriching their media experience, and creating their own media filters in the educational environment - to critically process media resources for further professional activity.

Keywords: media literacy, distance learning, expert of preschool education, media, social networks, media culture, media safety.

The development of society's media culture is proclaimed by a number of regulatory and legal documents that determine new trends and prospects for the development of media education, in particular, the UNESCO Declaration on Media Information Literacy (2011), the UNESCO Paris Declaration on Media Information Literacy in the Digital Age (2014); Concept of development of media education in Ukraine (new edition, 2021-2025) [1, 2]; measures of the all-Ukrainian experiment on the topic "Standardization of the crosscutting socio-psychological model of the mass introduction of media education into the national pedagogical practice" based on educational institutions of Ukraine for the years 2017-2022; All-Ukrainian Forum "Ukraine 30. Culture, Media, Tourism" (2021); a set of webinars "Media education through the prism of war: challenges and new contents," "War through our media eyes: a competition of media creativity for educators, pupils, and students" (2022), etc.

The purpose of the article is a formation of media literacy of higher education students in the context of the modern educational and information environment.

Media literacy and media competence are defined as important vital skills for every individual in the space of modern information relations. Information and digital competence involves confidence and, at the same time, critical application of information and communication technologies for searching, processing, creating, and exchanging information in professional activity and educational environment, in public space, private communication [2, p. 1].

The rapid development in the modern world of information and communication technologies and the mass media system urgently requires the purposeful training of higher education students for safe and competent use.

In our opinion, scientists' judgments that media literacy is a component of media culture, which refers to a student's ability to use information and communication technology, to successfully obtain the necessary information in the educational process at a higher education institution, to communicate with the help of media, to consciously perceive and critically interpret information, obtained from various media, to separate reality from its virtual simulation, are correct. That is the preparation of the individual for safe and effective interaction with the modern mass media system [2].

The main ways of higher education students' media literacy formation are highlighted:

– formation of basic knowledge and skills regarding the critical perception of mass media; media culture of the student in the educational and information space, reflection, and critical thinking; ability to media creativity;

the development of personality's media immunity, students' identification of danger, recognition algorithms, rules of conduct, and the ability to resist an aggressive media environment and destructive media-informational influences.

A media-literate and media-competent student must critically and consciously evaluate media texts, maintain a critical distance from popular culture, and resist manipulation.

To monitor the development of media culture among future teachers of preschool education institutions and teachers of general secondary education institutions, 50 higher education graduates were involved.

The purpose of the study is to analyze the development of media knowledge among students of the specialty 013 "Primary Education" and 012 "Preschool Education.

Checking the effectiveness and determining the conditions for the effective application of the model of crosscutting media education in the educational process

of higher education convinces the need to use media technologies for learning and gaining professional experience.

We see the prospect of further research in the preparation and development of informational and methodological materials, the introduction of a media education component into the curricula of disciplines, and the organization of a system of measures to improve media literacy based on the active use of media resources for students of the specialty 013 "Primary Education" and 012 "Preschool Education.

REFERENCES:

1. Concept of implementation of media education in Ukraine (new edition)/ edited by L. A. Naidionova, M. M. Sliusarevskyi. Kyiv, 2016. 16 p.

2. Media literacy in Ukrainian schools. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pidtrimuye-iniciativu-prezidenta-ukrayini-shodo-provedennya-urokiv-mediagramotnosti-v-shkolah> (date of application: 21.09.2022).

3. Smolianko Y.M. The use of information and communication technologies during the training of future specialists in preschool education. The impact of the achievements of psychological and pedagogical sciences on the development of modern society: materials of the International science and practice conf. (Kharkiv, March 10-11, 2017). Kharkiv: Center of ped. researches, 2017. P.75-78.

Сойчук Руслана Леонідівна,

Рівненський державний гуманітарний університет,
завідувач кафедри
педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти,
доктор педагогічних наук, професор,
м. Рівне, Україна

ЗВЕРНЕННЯ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. У статті на основі аналізу з'ясовано передумови національного самоствердження європейських країн та України. Розглянуто особливості формування української національної ідентичності зростаючої особистості в умовах впливу викликів глобалізації та водночас агресії російської федерації, коли український народ захищає власну незалежність, соборну державність і національно самостверджується. З'ясовано, що основою становлення та консолідації української нації є національне самоствердження, котре інтегрує домінантні національні цінності, які творять українську національну ідентичність.

Ключові слова: національна ідентичність, національне самоствердження, національні цінності, європейські цінності, зростаюча особистість, глобалізація.

Abstract. Based on the analysis, the prerequisites for national self-assertion of European countries and Ukraine is clarified in the article. The peculiarities of the formation of the Ukrainian national identity of a growing individual under the influence of the challenges of globalization and at the same time the aggression of the russian federation, when the Ukrainian people defend their independence, cathedral statehood and national self-affirmation, are considered. It was found that the basis of the formation and consolidation of the Ukrainian nation is national self-assertion,

which integrates the dominant national values that create the Ukrainian national identity.

Key words: national identity, national self-affirmation, national values, European values, growing personality, globalization.

В умовах агресії російської федерації український народ захищає власну незалежність, соборну державність і національно самостверджується. Від консолідації громадян у прагненні стати українською нацією, справді європейським народом залежить існування та подальше становлення суверенної, демократичної Української держави.

У світлі викликів сьогодення видається закономірним згадати про проведений аналіз розгортання процесів національного самоствердження в закордонних країнах. За його результатами з'ясовано, що, по-перше, процеси національного самоствердження в європейських народів відбулися набагато раніше – коли українство в той час переживало століття неволі та утисків; а по-друге, закордонні процеси національного самоствердження в минулому не зазнавали агресії у сучасному її вигляді та впливу викликів глобалізації, тоді як в умовах сьогодення це відчутно позначаються на вихованні молодого покоління українців [2]. Відповідно, з огляду на особливості культурно-історичних, соціально-економічних, політико-правових умов життя сучасне українство потребує «... ще пережити романтику власної національної повноцінності. Інакше ми взагалі не відбудемось» [1, с. 25]. Під час ознайомлення, вивчення та використання закордонного досвіду виховання національного самоствердження в зростаючої особистості потрібно брати до уваги те, що «... відкриття себе культурі європейській – не для того, щоб розчинитись у ній, а для того, щоб творити свою культуру тим шляхом, яким ішла Європа. Сучасному українцеві випадає ... утвердити в собі почуття національної гідності, національної самовпевненості. Нарешті, нашій сучасній людині і нашому народу необхідне усвідомлення себе в контексті грядущої глобалізації – не цуратися її, але й не загубити свого обличчя в ній» [1, с. 25].

Стратегічний напрям діяльності держави, суспільства, зокрема закладів освіти й виховання, полягає в розвитку національно свідомого громадянина Української держави. Це зобов'язує заклад освіти – в системі координат особистісно орієнтованої освітньої парадигми – сприяти становленню нового українця з виробленою позитивною національною ідентичністю й адекватною національною самооцінкою, здатного мобілізувати інтелектуально-духовний потенціал для захисту національних інтересів української нації [2; 3].

У зверненні до проблеми національної ідентичності дослідники насамперед виокремлюють почуття спільності минулого та сучасного в громадянському суспільстві держави. Сутність проблеми полягає в наявності та збереженні національно-культурного консенсусу з різних сфер розвитку держави, її зовнішньої та внутрішньої політики, що передбачає існування нації й почуття спільної історичної долі та близького майбутнього. Таким чином, особистість, котра ідентифікує себе з певною національною спільнотою, розглядає минуле, сучасне й майбутнє у складному комплексі національних факторів, що істотно впливають на її погляди як представниці державотворчої нації [2].

Формування національної ідентичності як колективного феномену передбачає прагнення до єдності, національної солідарності, толерантності, досягнення консолідації української нації, а відтак детермінує логіку продукування механізмів трансформації національної ідентичності в контексті європейської інтеграції на засадах-цінностях толерантності та національної солідарності [2; 6].

У контексті означеного вагомим є твердження О. Сухомлинської щодо доцільності поєднання європейських і національних цінностей. Учена переконана, що нинішня особливість концептуальної ідеї виховання молодого покоління полягає в необхідності поєднання європоцентричності, пов'язаної з цивілізаційним вибором, із непереборним потягом українців до введення традиційних національно-культурних і почасти етнологічних складових у

перспективи розвитку. О. Сухомлинська наголошувала на тому, що сьогодні патріотизм, ідентичність детерміновані не етнічною належністю, а вибором цінностей: «Я – громадянин України, я українець, бо обираю і поділяю загальнодемократичні цінності, які обрала держава Україна» [5, с. 11].

Унаслідок аналізу наукових поглядів учених щодо формування національних цінностей у контексті проблеми дослідження вважаємо основою становлення та консолідації української нації національне самоствердження, що інтегрує домінуючі національні цінності, які творять українську національну ідентичність. До таких належать: національні гідність і гордість, відданість, національні солідарність і самодостатність, відповідальність, толерантність. Національне самоствердження – це втілення в життя національної ідеї через реалізацію національних інтересів і цінностей, де суб'єктом її впровадження та популяризації виступає народ, нація [2; 4].

Усе вищезазначене актуалізує питання формування української національної ідентичності, виявом якої слугують моделі національного мислення, національні й загальнолюдські цінності й норми, що свідомо чи несвідомо позначаються на національному самоствердженні особистості зокрема й нації загалом і регулюють його. Усвідомлення національних цінностей сприяє формуванню національних особливостей, що надалі переростають у національну самовизначеність, належність особистості до певного національного середовища, де наявна система національних традицій, звичаїв, норм та оцінок виступає керівним елементом мотивації її поведінки, діє на міжособистісні взаємини, вподобання, погляди на життєвий устрій. Національна належність постає поєднанням об'єктивно-соціальної залежності особистості від спільноти й суб'єктивного ставлення до неї, що становить соціально-психологічну сполучну ланку для індивіда, до умов національного способу життя, культури, традицій, що віддзеркалюється у внутрішньоособистісній структурі національних зв'язків, які виражаються не тільки в національній визначеності, а й у самосвідомості [2].

Таким чином, через залучення молодого покоління до вибудованої

українською нацією системи цінностей, окультурення її життя, примноження за допомогою свої праці матеріальних і духовних цінностей рідного народу й перетворення на національному ґрунті здобутків світової культури відбувається формування національної ідентичності зростаючої особистості. З огляду на очевидну значущість окресленого феномену видається необхідним вироблення механізмів трансформації національної ідентичності в контексті європейської інтеграції на принципах толерантності та національної консолідації. З упевненістю можна стверджувати, що за таких умов формування національної ідентичності має бути зорієнтоване на забезпечення єдності, національної солідарності та на досягнення консолідації української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
2. Сойчук Р. Л. Виховання національного самоствердження в учнівській молоді : монографія. Рівне : О. Зень, 2016. 416 с.
3. Сойчук Р. Л. Стан розвитку мотивації до національного самоствердження особистості в ранньому юнацькому віці. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Київ: Ін-т проблем виховання НАПН України. 2020. Вип. 24. Кн. 2. С. 184-202.
4. Сойчук Р. Л. Теоретико-прикладний аспект виховання національної солідарності в учнівській молоді. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2019. С. 42-50.
5. Сухомлинська О. Про ідеї та підходи до виховання моральності : український погляд. *Шкільний світ*. 2015. № 4 (708), (лют.) С. 4-22.
6. Soichuk R., Petrenko O., Budz I., Pustovit H., Pavelkiv R. Specifics of National Self-Assertion Upbringing of Students in Extracurricular Activity Against a Background of the Russian Armed Aggression. *The New Educational Review*. 2022. Vol. 68, No.2. S. 19-31.

Сущенко Лариса Олександрівна,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор,
Запоріжжя, Україна

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА Й ЕТИКА ДОСЛІДНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті визначено, проаналізовано й узагальнено аргументи в межах наукової дискусії з питання реалізації системи академічної доброчесності в Україні.

Ключові слова: академічна доброчесність, академічна культура, етика, вища школа.

The article determines analyses and summarizes the arguments within the framework of the scientific discussion on the implementation of the system of academic integrity in Ukraine.

Key words: academic integrity, academic culture, ethics, university.

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Актуальність вирішення даної наукової проблеми викликана тим, що нині наука як соціальний інститут передбачає наявність визначеної системи морально-ціннісних орієнтацій та імперативів. Адже для того, щоб успішно здійснювати дослідження, не руйнуючи академічну творчість, продукуючи наукову новизну, яка є результатом пошуку істини, слід займатися не лише виробництвом знань, а й виробленням і неухильним дотриманням певних морально-етичних норм, які й регулюватимуть цю важливу соціальну сферу.

Загальновідомим є той факт, що наука тісно пов'язана з розвитком моральності, при чому, нерідко, мораль і визначається самою наукою. Аналіз

науково-педагогічної літератури засвідчив: актуальні суспільні й освітні трансформації вплинули на положення академічних стандартів, викликаючи, тим самим, низку змін і деформацій морально-етичного поля глобальної та національної вищої освіти, охоплюючи усіх без винятку учасників академічного процесу (здобувачів вищої освіти, аспірантів, докторантів, викладачів, учених, представників органів управління і контролю освіти тощо). Тому дотримання академічної доброчесності (*academic integrity*) залишається викликом як для української, так і для світових систем освіти в умовах сьогодення.

Аналіз модернізаційних актуалітетів досліджуваного явища в науці засвідчив, що наразі цей зріз проблеми є пріоритетним (В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Єгорченко, Ю. Каганов Т. Фініков, Л. Хоружа, Н. Хамітов).

Мета дослідження – визначити, проаналізувати й узагальнити аргументи в межах наукової дискусії з питання реалізації системи академічної доброчесності в Україні.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Відповідно до Статті 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Так, дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати досліджень та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти (Стаття 42 Закону України «Про освіту»).

Цікавість та рельєфність цьому аспекту проблеми, на нашу думку, задаватиме наявність норм як важливого регулятора в організації та проведенні

наукових досліджень. Важливо усвідомити: служіння морально-етичним ідеалам і зразкам слідує з розуміння та глибокого усвідомлення особистістю власної соціально-моральної відповідальності й сумління перед суспільством.

У пошуках наукової істини ми виходимо з того, що домінантами у дотриманні стандартів академічної доброчесності кожним учасником освітнього простору мають бути не тільки прагнення до пізнання нового, необхідність наукового пошуку і розвитку, руху до істини а й наукове сумління, чесність, порядність, об'єктивність, достовірність інформації, відповідальність тощо. Слід підкреслити, що висока моральність особистості значною мірою обумовлена її цілісністю й людяністю, коли певний суб'єкт не знищує в ній людину.

Узагальнення психолого-педагогічних досліджень дають підстави стверджувати, що іманентна присутність етичних положень у будь-якому виді діяльності суб'єктів освітнього простору є сферою внутрішньонаукової рефлексії, спрямованої на свідоме прийняття саморегуляції поведінки. Тобто, така рефлексія має стати пріоритетним вектором у професійному житті кожного учасника. Саме рефлексивна домінанта визначається тим мотивом, під дією якого розгортається рефлексивний процес усвідомлення й відтворення моральних стандартів академічної доброчесності.

Особливого значення набуває в цьому аспекті усвідомлення кожної особистості своєї місії та соціально моральної відповідальності за наслідки своїх ідей, рішень і дій перед суспільством. Ідеться не тільки про етичні норми, які регулюють сферу наукової діяльності: довіру та повагу, принциповість і вимогливість, чесність і порядність, безперервну відповідальність та протидію плагіату, а й про власні переконання, моральні принципи та підсумок самоусвідомлення.

Висновки. Отже, узагальнюючи зазначене вище, приходимо до висновку, що в умовах сьогодення значно підвищилася роль та значення моральних і етичних імперативів як самої науки, так і процесу наукового пізнання в різних його сферах. Саме тому для всієї науково-освітньої спільноти пріоритетним

вектором постає врахування сучасних стандартів академічної доброчесності, базисом якої є глибоке усвідомлення соціально-моральної відповідальності за свої дії, максимальна об'єктивність, сумління, чесність, принциповість, вимогливість тощо. У дослідженні акцентовано, що академічна доброчесність є тим моральним ядром, що регулюватиме просування цінностей етики в освітній спільноті і буде рушієм у формуванні позитивного іміджу закладу взагалі, й кожного учасника освітнього простору зокрема.

Таранченко Оксана Миколаївна

Інститут спеціальної педагогіки та психології

ім. Миколи Ярмаченка НАПН України,

головний науковий співробітник,

доктор педагогічних наук, Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. В статті представлено окремі аспекти трансформації освітнього сегменту України, що мають забезпечити його якісний поступ у повоєнний період. Зокрема йдеться про реструктуризацію, яка розуміється як зміни, що спрямовані на підвищення ефективності функціонування. Технологізація освітньої сфери виокремлюється як сучасний практикоорієнтований механізм втілення нових ідей, при цьому визначальними умовами її реалізації є підвищення кваліфікації фахівців та якісні зміни в менеджменті освітньої сфери. Зауважується, що має окреслитися чіткий перелік системних заходів, необхідних для переформатування системи освіти відповідно до поступу країни з її унікальним соціокультурним контекстом.

Ключові слова: освіта, освітній простір, реструктуризація, освітні технології, інклюзивність, мультикультурність.

Abstract. The separate aspects of transformation of educational segment of Ukraine are presented in the article, that must provide him quality advancement in a postwar period. In particular speech goes about restructuring, that understands as changes that is sent to the increase of efficiency of functioning. The technologization of educational sphere is distinguished as modern practice oriented mechanism of embodiment of new ideas, here the qualificatory condition of her realization is inplant training of specialists and quality changes in the management of educational sphere. It is noticed that must be outlined clear list of system measures necessary for the reformatting of the system of education in accordance with advancement of country from her unique sociocultural context.

Key words: education, educational space, restructuring, educational technologies, inclusion, multicultural.

Еволюція людства свідчить, що головні аспекти життєдіяльності кожного суспільства (економічна, соціальна, політична, культурна (духовна) сфери), в яких виразно виявляється специфіка життєдіяльності спільнот у конкретно-історичний час, закономірно корелюють з особливостями організації освітнього сегменту. Поступ в окремій країні та суспільстві уможливаються, насамперед, внаслідок глобальних зрушень у науці та освіті, бо саме вони стають рушієм сучасної та випереджальної економіки, як основи благополуччя і розвитку, а відтак і суспільних перетворень.

У довоєнний час у соціумі вже спостерігалися певні зміни ціннісних орієнтирів, що мали з часом видозмінити загалом всі ці чотири сфери життєдіяльності українського суспільства. Втім, певна невизначеність стосовно його майбутньої моделі, що допоки проходило етап трансформування, типу економіки країни, яка має розбудовуватися у найближчий повоєнний час, повинні перетворитися на чітко сформульовані орієнтири, бажані для всіх громадян. Сукупність відповідей на ці ключові питання і буде окреслювати прийдешнє українське освітнє поле з якісно новою світоглядною основою.

Зміни мають відбуватися з урахуванням кількох складників, що тісно й логічно взаємопов'язані. Насамперед, необхідне чітке усвідомлення того, яке саме суспільство прагне розбудовувати народ нашої країни, оскільки для різних його типів має функціонувати і відмінна система освіти. З цього висновуватимуться відповідний характер і зміст освіти. Ще один з важливий складник – чіткий перелік системних заходів, необхідних для переформатування системи освіти відповідно до поступу суспільства, що розвивається в нашій країні з її унікальним соціокультурним контекстом.

Всесвітньо відомий новатор і лідер у викладацькій освіті Майкл Фуллан, директор Інституту освітніх студій Онтаріо університету Торонто, котрий є визнаним фахівцем у реформуванні освітнього простору, у своїх працях

використовує термін *реструктуризація* на позначення специфічних змін, які можуть застосовуватися і в процесі реалізації якихось конкретних реформ (на кшталт НУШ у нашій країні), і під час модернізації освітнього сегменту чи галузі загалом. Реструктуризація в такому контексті розуміється як зміни, що спрямовані на підвищення ефективності функціонування. А саме цього наразі й потребує кожен з учасників освітнього процесу, кожен освітній заклад і вся система також. Поради Фуллана можуть бути надзвичайно корисними як зараз, підчас війни, так і у післявоєнний період відновлення повноцінної діяльності освітньої системи. Діапазон тлумачення і втілення цих позицій найширший – від конкретних практик окремих педагогів до масштабнішої реалізації цілим закладом освіти в конкретному місті чи селищі, на рівні міста, області.

Виклики, які долає Україна, не з легких і не швидкоминучі, тож нам можуть послугувати й інші рекомендації Фуллана: «...реструктуризація означає зміцнення первинних зв'язків з новими ідеями та новою практикою, зміну спільної праці людей у державі та в окремій місцевості, шляхи взаємодії шкільних та університетських працівників;...реструктуризація означає навчитись управляти змінами та підтримувати їх упродовж деякого часу серед багатьох людей та у багатьох сферах діяльності; ...реструктуризація, спрямована на успішне навчання всіх учнів, потребує наполегливості, щоб запровадити зміни, досягти результату та здійснити необхідні адаптації...».

Зважаючи на складні обставини сьогодення, перебудова освітнього сегменту на новому світоглядному підмурівку мультикультурності, інклюзивності, а також унікальної самоідентичності триватиме певний час і коригуватиметься відповідно до суспільно-економічної динаміки в країні. Втім, визначальні вектори загалом зберігатимуться доволі тривало. Один з чи не найголовніших фокусів уваги – відповідальність у кадровій політиці. Йдеться про вдосконалення менеджменту в освітній сфері, що має провадитись із глибокою професійною компетентністю і в прагматичних інтересах прийдешніх поколінь наших громадян. Не менш складною та конче необхідною є масштабна фахова підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів (зокрема й

освітніх менеджерів, кадрів новостворених інституцій та ін.) на засадах єдиної для всіх освітньої парадигми (зважаючи на глобальність та масштабність парадигмальних новацій). Варто зауважити, що подібна підготовка та перепідготовка кадрів має передувати законодавчим і нормативним змінам, оскільки зворотний порядок гальмуватиме позитивні зрушення та призводитиме до знецінення ідей, самої суті прогресивних змін, а часом і до провалів в певному сегменті трансформацій. Надзвичайно складною і масштабною бачиться і технологізація освітньої сфери, як сучасний практикоорієнтований механізм втілення ідей мультикультурності та інклюзивності суспільства. Зокрема йдеться про ретельніше розроблення, вдосконалення та якісну реалізацію у практичній площині окремих взаємопроникних кластерів: надважливих у теперішній час технологій соціокультурного перетворення (на рівні груп/класів → малої громади → ширшого соціуму → суспільства загалом); технологій освітнього менеджменту/управлінських технологій; технологій співпраці («колаборації»); технологій сервісної підтримки; технологій асистування/«тьюторської» підтримки; технологій викладання. Неабияке значення у перебудові освітньої системи має оперативність відповідей на нові виклики сьогодення – запровадження новітніх технологій навчання та розвитку (до прикладу у процесі дистанційного навчання); навчання/розвитку дітей з якомога більш раннього віку; організації освіти «другого шансу» для молоді і дорослих, які не змогли здобути на належному якісному рівні/ чи закінчити освіту (тривалий період епідемічних обмежень, війна та ін.).

Складний історичний період, який наразі проходить народ нашої країни, для українських освітян є винятково відповідальним фронтом, оскільки вони мають враховувати не лише локальні загрози життю та здоров'ю дітей, а й глобальні цивілізаційні виклики. Наразі аналітики прогнозують до 2025 р. скорочення до 45% робочих вакансій у світі і збільшення цього відсотку й надалі щорік. Відтак – вітчизняні освітяни мають сфокусувати професійні зусилля на підготовці конкурентоспроможної молоді, здатної

самореалізовуватися в глобальному світі, спроможної підтримувати власну освіту упродовж життя. Тож зволікати зі змінами, відкладати їх неможливо. Вони мають відбуватися вже зараз, адже йдеться про плекання й освіту прийдешнього покоління українських громадян – громадян демократичного, мультикультурного, інклюзивного і, водночас, динамічно мінливого та конкурентного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виступ президента НАПН України Василя Кременя на тематичному засіданні платформи «Рішельє-форум: державна служба для нової ери»: Київ/Одеса/Львів/Дніпро. 24 вересня 2021 р.
2. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція у навчанні/Перекл.з англ. М. Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.
3. Майкл Фулан. Сила змін. Вимірювання глибинних освітніх реформ. Літопис, Львів, 2000. 269 с.

Товстоган Володимир Святославович,

Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія
неперервної освіти»,

доцент кафедри теорії й методики виховання, психології та інклюзивної
освіти, кандидат педагогічних наук, доцент,
Херсон, Україна

**МУЛЬТИСЕНСОРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ В АСПЕКТІ ВИМОГ БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Анотація. У статті розглядаються теоретичні аспекти побудови мультисенсорного середовища. Сенсорне середовище розглядається як важлива умова і засіб всебічного розвитку дітей дошкільного віку. Окреслено складові сенсомоторного розвитку та його місце в аспекті вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Ключові слова: сенсорне середовище, дитина дошкільного віку, сенсомоторний розвиток, сенсорна інтеграція, Базовий компонент дошкільної освіти.

Abstract. The article considers the theoretical aspects of building a multisensory environment. Sensory environment is considered as an important condition and means of comprehensive development of preschool children. The components of sensorimotor development and its place in the aspect of the requirements of the Basic component of preschool education are outlined.

Key words: sensory environment, preschool child, sensorimotor development, sensory integration, Basic component of preschool education.

Сучасні вимоги суспільства до освіти зумовили відповідні зміни як у змістовій, так і результативній складовій освітньої галузі України. Зазначене знайшло відображення у ряді прийнятих державних нормативних документах: Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Концепції реалізації державної політики у сфері

реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», упровадження інклюзивного навчання в заклади дошкільної та середньої освіти; оновлено Державні освітні стандарти, зокрема, Державний стандарт дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти) та ін.

Результатом проголошених змін в освітній галузі стало впровадження компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів, інклюзивного навчання в заклади дошкільної та загальної середньої освіти, розроблено рівні освітньої підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Саме тому поява дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти стало поширеним явищем в Україні, що є наслідком процесу гуманізації освітньої галузі.

Разом із зростанням кількості інклюзивних освітніх закладів (класів, груп) педагогічні працівники зустрілися з дітьми, які мають ряд труднощів, що позначаються не лише на їхній навчальній діяльності, а й на соціалізації.

Серед таких труднощів у дітей вчені та вчителі-практики вказують на порушення сенсорної інтеграції [1; 2]. Такі діти погано навчаються, мають стійкі порушення поведінки, навіть незважаючи на високий рівень інтелекту і благополучну сім'ю.

Під терміном «сенсорна інтеграція» ми розуміємо здатність людини отримувати інформацію з навколишнього світу і від самого організму за допомогою спеціальних рецепторів, що знаходяться в очах, вухах, на носі, язиці, м'язах тощо. Сучасні закордонні вчені користуються терміном SPD, під яким розуміють процес порушення обробки сенсорної інформації, порушення здатності користуватися інформацією, яку отримуємо через відчуття для належного функціонування в повсякденному житті [4; 5].

Всю поступаючу ззовні інформацію обробляє мозок, який є невід'ємною частиною сенсорних систем. Мозок обробляє інформацію і «дає команду» реагувати відповідно до обставин. Зазвичай, це відбувається автоматично. Складнощі виникають, якщо на одному з етапів сприйняття (вхід - обробка - реакція) мозок дає збій і нервова система дитини не реагує адекватно на зовнішні подразники. Сенситивним періодом формування сенсомоторного

розвитку дитини вважається період до 4-5 років. Тому вчасне корегування сенсорних порушень важливо здійснювати вчасно: адже відомо, що втрачені сенситивні періоди розвитку значно ускладнюють або можуть звести нанівець роботу фахівців над іншими проблемами – труднощами в навчанні чи поведінці, розсіяною увагою, гіпер- або гіпоактивністю тощо [4; 5].

Термін «сенсорне виховання» виник в науковому середовищі ще на початку ХХ ст. Відомий лікар і педагог Марія Монтесорі називала виховання дітей користуватися відчуттями «ключем до навчання», а Рудольф Штайнер (автор вальдорфської системи виховання) – «воротами у світ». На переконання М. Монтесорі, дитині слід створити такі умови, за яких вона зможе удосконалити роботу кожної сенсорної системи. Вона писала, що педагог має вести дитину за руку від тренування мускулатури до розвитку нервової системи і далі до виховання відчуття. Цей метод, який Едуард Сеген використав у роботі з дітьми, які мали порушення інтелектуального розвитку, важливим є і для звичайних, нормотипових дітей.

Те, до чого прийшла інтуїтивно Марія Монтесорі, зараз отримало неврологічне обґрунтування і підтвердження: якщо мозок не отримує інформації від органів відчуття, то руйнуються зв'язки між нервовими клітинами - нейронами - і мозок втрачає здатність обробляти сенсорну інформацію. Це може статися в результаті постійної нестачі інформації, зокрема, при сенсорній депривації.

В Монтесорі-класі всі вправи передбачають активні дії дитини. Тобто чуттєва і рухова складові будь-якої діяльності завжди здійснюють взаємний вплив одна на одну: мозок отримує інформацію від органів відчуття і дає сигнал до певної дії. В свою чергу, на основі цієї взаємодії відбувається регуляція і контроль отриманої сенсорної інформації. Саме тому, на нашу думку, вживання терміну «сенсомоторний» розвиток дитини (замість «сенсорний») є виправданим і більш доцільним.

Американська дослідниця Джин Айрес у середині ХХ ст. створила систему роботи з дітьми, що мають тяжкі порушення функції сприйняття.

Модель занять, запропонована Д. Айрес, використовується, переважно, для роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру, оскільки порушення сенсорної інтеграції є однією з найактуальніших проблем у цих дітей [1; 3].

За результатами дослідження закордонних вчених від 5 до 13% дітей відчують труднощі в повсякденному житті через SPD. У 16,5% обстежених дітей спостерігаються симптоми порушення відчуття, іноді дуже сильні, щоб порушити нормальний стан повсякденного життя (тобто відбуваються тимчасові загострення психічного стану через порушення функції відчуття). У 62 % молодших школярів відбуваються порушення процесу обробки інформації, а саме: порушення модуляції відчуттів – у 34%; порушення вміння розрізняти відчуття – в 21%; рухові порушення – 60% обстежених [2; 4; 5].

Отже, проблема сенсомоторного розвитку, в основі якого лежить адекватна робота функції сприймання, є актуальною для практики, і вирішення її з наукової точки зору має відбуватися в ранньому та дошкільному віці.

На цьому наголошується і в Базовому компоненті дошкільної освіти (далі – БКДО). До основних освітніх напрямків виділено «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». Даний напрям має інтегрований характер, оскільки поєднує між собою такі освітні напрями: «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Представлені компетентності в зазначених напрямках дошкільної освіти мають продовження в початковій школі через освітні галузі: мовно-літературну; математичну; природничу; технологічну тощо. Такий підхід спонукатиме дитину в різних видах діяльності застосовувати набуті знання, збагачувати особистий досвід, і сприятиме вирішенню завдань, визначених БКДО.

Важливими передумовами побудови корекційної траєкторії дитини щодо сенсомоторного розвитку є її вчасна діагностика для з'ясування сенсорного профілю дитини, а на його основі – відповідне консультування батьків, вихователів, інших фахівців; визначення «сенсорної дієти», під якою розуміють спланований розклад занять упродовж дня, розроблений фахівцем відповідно

до потреб, стану нервової системи дитини, що забезпечує її необхідною сенсорною стимуляцією та ін.

Отже, успішна сенсорна інтеграція дитини потребує поєднання групової та індивідуальної роботи різних фахівців: вихователя, дефектолога, логопеда, психолога, медичних фахівців тощо.

Зважаючи на актуальність і важливість розв'язання зазначеної проблеми Комунальним вищим навчальним закладом «Херсонська академія неперервної освіти» на базі закладу дошкільної освіти було розроблено дослідно-експериментальну роботу «Побудова моделі мультисенсорного середовища для дітей в аспекті вимог Базового компонента дошкільної освіти».

Побудова моделі мультисенсорного середовища – наше перше завдання, над яким ми працюємо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. Луганськ: Теревинф, 2013. 272 с.
2. Заплатинська А. Б. Технологія сенсорної інтеграції у корекційному вихованні дошкільників із дитячим церебральним паралічем: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2016. 18 с.
3. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. Особлива дитина: навчання і виховання. 2016. № 4. С. 24–31.
4. Delano M. E., Perner D. E. (2013). A guide to teaching students with autism spectrum disorders. Arlington, VA. 158 p.
5. Bodison, S. C., & Parham, L. D. (2018). Specific Sensory Techniques and Sensory Environmental Modifications for Children and Youth With Sensory Integration Difficulties: A Systematic Review. *American Journal of Occupational Therapy*, 72, 1.

Третяк Ольга Петрівна,

Інститут післядипломної освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Київ, Україна

РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядається проблема здоров'язбережувальної компетентності вчителя початкової школи.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальні технології, здоров'я, учні, вчитель початкової школи.

Abstract. The article deals with the problem of health-preserving competence of a primary school teacher.

Key words: health-preserving competence, health-preserving technologies, health, students, primary school teacher.

Одним із провідних напрямів розвитку освіти в Україні є збереження здоров'я школярів, що визначає ступінь їх життєздатності, життєтворчості, можливості реалізувати свої потенційні біологічні та соціальні функції.

В умовах сьогодення діти молодшого шкільного віку переживають події, що відбуваються в країні, разом із дорослими. Як же маленьким учням зберегти своє здоров'я, якщо навіть не всім дорослим це вдається.

Здоров'язбережувальна діяльність в освіті як міждисциплінарний, багатоаспектний і довготривалий процес вимагає спеціальної підготовки педагогів до її здійснення. Вчитель, який має відповідні базові знання з анатомії та фізіології людини, ботаніки і хімії, біології та екології, може і повинний, оволодівши методологією і філософією здоров'я, системою відповідних знань і оздоровчих технологій, методикою здоров'язбережувальної освіти і виховання, стати активним організатором оздоровчої роботи в школі та за її межами [1].

Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів може здійснювати шляхом стаціонарної або післядипломної освіти. Вона стає можливою за умов забезпечення мотивації педагогів до здійснення відповідної діяльності, розробки моделі підготовки педагогів до здоров'язбережувальної діяльності у системі післядипломної освіти; запровадження навчально-методичного комплексу із здоров'язбережувальної діяльності (програми; форми організації підготовки, що включають науково-методичний супровід педагогів, які освоюють здоров'язбережувальну діяльність в режимі дослідно-експериментальної роботи; методичні і дидактичні матеріали) [1].

Здоров'я завжди вважалось найвищою цінністю людини та основою активної творчої життєдіяльності. У сучасних умовах соціальної нестабільності, підсилення динаміки життя та інших чинників роль здоров'я значно підвищується, оскільки конкурентноспроможною є лише фізично здорова, активна, соціально адаптована людина.

Існує і багато визначень поняття «здоров'я». У глобальному розумінні — це одне з основних джерел радості, щасливого повноцінного життя. У значенні здоров'я - це стан життя і діяльності людини, який передбачає фізичне, психологічне і духовне благополуччя.

Геометрію здоров'я символізують чотири складові здоров'я: фізична, психічна, соціальна та духовна, вершина якої символ гармонії, що є найвищим прагненням людського буття. Усе своє життя людина перебуває в оточенні інших, певних соціальних груп. Саме в цих групах відбувається соціалізація особистості, вибір нею тих соціальних ролей, які вона зможе успішно і з задоволенням виконувати протягом життя. У цих соціальних групах людина стає такою, якою хоче стати, поводить з людьми так, як хоче, щоб поводитися з нею. Це — показник соціального здоров'я [3, 462].

Факторами шкідливої дії на здоров'я людини є збиткова нервово-емоційна напруженість життя, нездорове довілля, нераціональне харчування,

гіподинамія. Негативно впливають на здоров'я учнів початкової школи спосіб життя, генетична схильність, екологія, щоденні стреси, перевантаженість тощо.

На нашу думку, згідно до логіки розглядання здоров'язбережувальних технологій як освітянського феномену та сучасних підходів до визначення педагогічних технологій взагалі, поняття «здоров'язбережувальні технології» потрібне розглядати як частину педагогічної науки, яка вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання здоровому способу життя, яка спрямована на вирішення питань здоров'язбереження у системі освіти; як спосіб організації, модель учбового процесу, яка гарантує збереження здоров'я всіх суб'єктів навчального процесу; як інструментарій освітнього процесу, як система вказівок, які повинні забезпечити ефективність і результативність навчання разом із збереженням здоров'я учнів. Як інструментарій освітнього процесу поняття «здоров'язбережувальні технології» об'єднує педагогічні технології навчання, які засновані на: соціальній моделі здоров'я; індивідуалізації навчання і виховання; диференціації учнів згідно до вікових, психологічних та психофізіологічних особливостей, особистісних потреб та інтересів; інноваційних методах і формах навчання, сприятливих до збереження здоров'я кожної дитини; створенні емоційно та гігієнічно сприятливого середовища; на формуванні у школярів самоохоронної поведінки та навичок, які сприяють збереженню здоров'я. Професійна підготовка вчителів до використання здоров'язбережувальних технологій повинна бути спрямована на опанування головних напрямів здоров'язбереження з урахуванням отриманої спеціальності, вікових та психофізіологічних особливостей учнів; суспільних потреб у регіоні та інше. Значним ресурсом сучасної освіти в країні може стати вчитель, який володіє теоретичними та практичними навичками щодо використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності.

Аналіз деяких публікацій з проблем здоров'язбережувальних технологій виявив наявність різноманітних підходів до визначення поняття «здоров'язбережувальні технології». Наголошується підміна педагогічного концепту медичними методиками, застосування реабілітаційної і медичної

техніки оздоровлення, відхід від власне освітнього наповнення сутності поняття, відсутність соціальної складової у розумінні даного педагогічного поняття. Проте збільшений інтерес дослідників до поняття «здоров'язберезувальні технології» свідчить про актуальність проблеми, а суперечність підходів до його визначення і міста в освітньому процесі - про недостатню теоретичну розробку педагогічного феномена поняття «здоров'язберезувальні технології». Подальші дослідження передбачається провести в напрямку більш глибокого вивчення зазначених проблем [2].

Процес розвитку професійної компетентності педагогічних працівників є цілісним і водночас динамічним, оскільки передбачає адаптивність у підходах до змісту та вибору форм і методів у організації навчального процесу. Органічною складовою розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у процесі підвищення їх кваліфікації є особистісне та практичне спрямування навчання в системі підвищення кваліфікації на основі андрагогічного підходу. Результатом навчання в системі підвищення кваліфікації є динаміка фахової компетентності, яка виражається в прирості знань, умінь, навичок, досвіду особистісного саморозвитку, творчої діяльності, емоційно-ціннісних відносин, ціннісно-світоглядної спрямованості.

Робота щодо формування здоров'язберезувальної компетенції особистості не обмежується проведенням уроків з використанням здоров'язберігаючих технологій, конкурсів, оздоровчими заходами, вона органічно пов'язана із всією освітньою системою школи, що і сприяє покращенню здоров'я дітей, а гарні показники здоров'я дітей підвищують ефективність освітнього процесу.

Дослідження довели, що ефективність формування здорового способу життя вимагає активного залучення учнів до здоров'язберігаючого навчального процесу, формування в них активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Уміння і навички, що стосуються здорового способу життя і безпеки життєдіяльності, потребують багаторазового вправління, тому в організації їх

застосування в практичній діяльності переважають практичні вправи і ігрові ситуації, індивідуальна і групова діяльність. Обов'язково має бути зв'язок із життєвим досвідом дітей, урахування умов в яких вони перебувають удома. Тому в сучасних умовах педагогічна просвіта батьків має стати водночас і формою здорового способу життя. З цією метою добирати тематику класних батьківських зборів із питання формування здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів [4].

Отже, кожен вчитель є причетним до створення здоров'язбережувального освітнього простору. Він повинен усвідомити, яку відповідальність він несе, як оптимально і раціонально розподілити час, які ефективні форми і методи виховних впливів на дітей використовувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є., Поліщук Н.М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 248 с.
2. Єфімова В.М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень / В.М. Єфімова // Педагогіка, психологія – 2010. – №1.– С. 57-60.
3. Оржеховська В.М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошуки / Валентина Михайлівна Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : [збірник наукових праць / Інститут проблем виховання АПН України; за ред. І.Д. Бега]. – Вип. 10, т. 1. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д.Г., 2007. – С. 461 – 466.
4. Формування здоров'язбережувальних компетенцій на уроках фізичного виховання URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00775359_1.html (дата звернення 28.08.2022)

Тягур Василь Михайлович

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
доцент кафедри педагогіки та психології, кандидат педагогічних наук,
Берегово, Україна

**РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
013 «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ
ГАЛУЗЕЙ «ТЕХНОЛОГІЇ» ТА «МИСТЕЦТВО»**

Анотація. У статті розглянуто можливості розвитку обдарованості студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» в процесі вивчення предметів галузей «Технології» та «Мистецтво». Розвиток обдарованості студента залежить від створення умов, підтримки, самого процесу навчання, викладача, та різних форм роботи, які повинні ґрунтуватися на педагогічному досвіді та розробці і реалізації спеціальних програм закладів вищої освіти.

Ключові слова: обдарованість, типи обдарованості, сприяння розвитку обдарованості, студенти, предмети галузі «Технології» та «Мистецтво», спеціальність 013 «Початкова освіта»,

Abstract. The article examines the possibilities of developing the giftedness of students of the specialty 013 "Primary Education" in the process of studying the subjects of the "Technology" and "Art" fields. The development of a student's giftedness depends on the creation of conditions, support, the learning process itself, the teacher, and various forms of work, which should be based on pedagogical experience and the development and implementation of special programs of higher education institutions.

Key words: giftedness, types of giftedness, promoting the development of giftedness, students, subjects of the field of "Technology" and "Art", specialty 013 "Primary education"

На сучасному етапі розвитку освіти велика увага звертається на розвиток особистості. Однією з властивостей особистостей є обдарованість. Формування системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Із двох можливих напрямів

вирішення проблеми забезпечення суспільства обдарованими спеціалістами в нашій країні обрано шлях самостійної підготовки талановитої молоді в межах національної системи освіти...[4, с. 26].

Обдарованість – сукупність здібностей, які зумовлюють особливо успішну діяльність людини в одній чи кількох сферах, які вирізняють її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах [2]. Тому пошук обдарованих особистостей, виявлення їх задатків, здібностей, талантів, підтримка, забезпечення всебічного розвитку, використання їх індивідуальності є одним з основних завдань сучасних навчальних закладів і суспільства в цілому.

Не повинен оминати цей процес і сучасні заклади вищої освіти де особливий акцент повинен бути спрямований на розвиток особистості студента. Кожен студент є особистістю і як кожна людина має певну обдарованість, а тому необхідно створення середовища для самореалізації, яке за умови відповідного фінансування, зміцнення матеріально-технічної бази, вивчення та використання закордонного досвіду у вітчизняних ЗВО відповідно до умов навчання обдарованих студентів дасть можливість підвищити якість їх наукової, дослідницької та творчої діяльності, а як кінцевий результат, становлення відповідного фахівця.

Розвиток обдарованості студентів можливий при вивченні фахових предметів. Предмети галузей «Технології» та «Мистецтво» сприяють цілісному розвитку особистості засобами предметно-перетворювальної діяльності та по'язані з ознайомленням з різними технологіями, техніками виконання, творчою діяльністю, яка може бути частиною обдарованості.

Проблемами творчої обдарованості в Україні займалися науковці: В. Моляко, О. Кульчицька, О. Антонова, В. Вдовченко, Т. Мачача, О. Музика, М. Гнатко, А. Сологуб, В. Тименко, В. Киричук, В. Рибалка, В. Титова, М. Туров, та ін.

Прояви обдарованості у студентів можна охарактеризувати як: енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей; підвищений рівень

абстрагування й узагальнення; формування прямих і зворотних операцій, міркувань і умовиводів; критичність; посилення розумової діяльності; прагнення до самовдосконалення; становлення світогляду, моральних, естетичних почуттів; уміння передбачати наслідки діяльності, критичність мислення; зростання й збагачення обдарованості; становлення, формування спеціальних схильностей і здібностей [1, с. 13], в тому числі і професійних.

У педагогіці виділяють кілька типів обдарованості: раціонально-розумовий (необхідний вченим, політикам, економістам); образно-художній (необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (необхідний історикам, філософам учителям); емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам) [5].

Розглядаючи різні види обдарованості (спеціальна, загальна, академічна, творча, соціальна, практична та ін.) можна зробити висновок, що вони не ізольовані одна від одної, бо студент може бути обдарованим відносно цілої групи споріднених здібностей обов'язково показуючи відповідний рівень розвитку розумових здібностей окремо до кожної. Чим вищий рівень обдарованості певного виду, тим більш ефективна діяльність людини у певній сфері. Такі студенти самі шукають собі відповідне складне, часто інтелектуальне заняття, займаючись ними з максимальною віддачею, відповідно своїх знання, здібності, вміння і навички, нехтуючи своїм часом.

У обдарованого студента, під час вивчення предметів галузей «Технології» та «Мистецтво», який відчуває підтримку, проходить прискорений розвиток інтелектуальних здібностей: підвищується розумова діяльність і активність, інтерес до певного виду діяльності, схильність до творчості, креативності.

Сам процес навчання обдарованих студентів під час вивчення предметів галузей «Технології» та «Мистецтво» вимагає створення спеціального комфортного середовища ефективність якого ґрунтується на зорієнтоване створення сприятливих умов і можливостей. для самовдосконалення,

самореалізації, розвитку особистості, повноцінного, гуманного мікросередовища.

Важливу роль у виявленні та розвитку обдарованості студентів відіграє викладач. Як зазначає група дослідників: «Викладач який працює з обдарованою молоддю, повинен уміти розрізняти індивідуальні риси у здібностях вихованців й відповідно до них видозмінювати процес навчання. Навіть якщо викладач працює з досить однорідною групою обдарованих студентів, то й у цьому випадку унікальні здібності й потреби кожного з них вимагають особливого підходу. У більшості випадків обдаровані студенти перебувають у загальній масі, й тому діапазон індивідуальних розходжень тут особливо великий.

Готовність викладача працювати з обдарованими студентами визначається наявністю у нього глибоких теоретичних знань і практичного досвіду.» [3] Керувати програмою навчання обдарованих студентів у процесі вивчення предметів галузей «Технології» та «Мистецтво» повинна людина, яка має спеціальну підготовку й відповідний досвід роботи.

Підчас роботи з обдарованими студентами спеціальності 013 «Початкова освіта» у процесі вивчення предметів галузей «Технології» та «Мистецтво» для досягнення мети дидактичної та виховної діяльності у розвитку обдарованості необхідно враховувати перспективний педагогічний досвід зарубіжних педагогів і дослідників у навчанні та розвитку здібних та обдарованих студентів з метою використання у системі педагогічних ЗВО України.

Формами роботи з обдарованими студентами у процесі вивчення предметів галузей «Технології» та «Мистецтво» можуть бути виконання групових та індивідуальних завдань на практичних заняттях і в позааудиторний час, факультативи. Ефективними є для обдарованих студентів виконання додаткових та індивідуальних завдань, як практичного так і теоретичного змісту, за індивідуальними планами, інтенсифікація та диференціація навчальної інформації, робота над розробкою власних практичних завдань, робота над проектами. Робота з обдарованими студентами вимагає належної

змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аналітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Обдарованим студентам бажано підбирати завдання підвищеної складності, давати підготуватись до таких занять самостійно, на складніші питання, що стосуються предметів галузей «Технології» та «Мистецтво» знайти відповіді самостійно, а під час опрацювання програмового матеріалу залучати до творчої пошукової роботи. Як результат роботи з обдарованими студентами може бути представлення та захист власних розроблених проєктів. Це надає можливість професійному самоствердженню, проведенню науково-дослідницької роботи, реалізації себе у майбутньому як педагога-дослідника, педагога-новатора, педагога-вченого.

Сприяння виявленню та розвитку обдарованості можливе за умови розробки і реалізації спеціальних програм закладів вищої освіти для пошуку і відбору обдарованих студентів, забезпечення їх розвитку. Складання індивідуальних програм для студентів, розроблених викладачами з врахуванням особливостей обдарованості кожної особистості, впровадження їх в освітній процес, що створить умови для системного якісного навчання, цілеспрямованого проявлення та розвитку природних творчих потенціалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніскіна Н. Деякі аспекти вирішення проблем навчання обдарованих дітей. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ: Шкільний світ, 2005. 128 с.
2. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
3. Особливості роботи викладачів вищих навчальних закладів з обдарованими студентами: досвід і перспективи / Галиця В.В. та ін. *Питання медичної освіти. Запорізький медичний журнал*. 2011. № 2, т. 13. С. 64–65.
4. Сокол Н.П. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми. *Педагогічний пошук*. 2014. №3. С. 26–28.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: Академія, 2002. 528 с.

Тягур Любомира Миронівна,

Національний авіаційний університет,

доцент кафедри педагогіки та психології

професійної освіти, доктор філософії з психології

Київ, Україна

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню самоефективності викладачів закладів фахової передвищої освіти. Визначено три рівні самоефективності та охарактеризовано їх особливості. Особлива увага звертається на подолання причин низького рівня самоефективності, через досвід майстерності, спостереження за успіхами інших, спеціальне навчання та створення ситуації вибору.

Ключові слова: самоефективність, викладачі, заклади фахової передвищої освіти, рівні самоефективності, мотивація, тренінг особистісного зростання.

Abstract. The article is devoted to the study of the self-efficacy of teachers of vocational pre-higher education institutions. Three levels of self-efficacy are defined and their features are characterized. Special attention is paid to overcoming the causes of a low level of self-efficacy, through the experience of mastery, observing the successes of others, special training and creating a situation of choice.

Key words: self-efficacy, teachers, vocational higher education institutions, levels of self-efficacy, motivation, personal growth training

В час стрімких змін в суспільстві, пов'язаних з переоцінкою цінностей особистості, значне місце в цьому процесі займає самоефективність викладача фахової передвищої освіти. Самоефективність є необхідною якістю в управлінні перспективною ситуацією, це віра у власні можливості організації і виконання дій, які набуваються через здатність розвивати поведінку, досвід, словесні думки, емоційний стан.

Численні дослідження доводять, що викладачі з високим рівнем самоефективності відчувають вищий рівень задоволеності роботою, нижчий рівень стресу, який пов'язаний з виконанням педагогічної діяльності, та можуть впливати на поведінку здобувачів освіти та, відповідно, покращувати якість навчання вцілому [4].

Самоефективність є також продуктивним процесом поєднання соціальних, поведінкових і когнітивних складових для миттєвої орієнтації та реалізації оптимальної стратегії вибору доцільних дій в різних ситуаціях. Ця якість позитивно впливає на особливості самоствердження викладачів, потенційні можливості до самоактуалізації та розвитку здібностей, бажання розвивати творчість та креативність, і при цьому перетворювати освітнє середовище, робити його більш безпечним, сприятливішим для життя, сприяти реалізації особистих мотивів, що по'язані з зовнішніми фізичними та соціальними умовами та власними ресурсами розвитку здібностей та особистісних якостей.

Ми провели дослідження самоефективності викладачів фахової передвищої освіти. У дослідженні взяли участь 290 викладачів педагогічних коледжів з різних регіонів України. Самоефективність визначалася за методикою Р. Шварцера, М. Єрусалема «Шкала самоефективності». Одержані результати підлягали математико-статистичному аналізу з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 23,0). Згідно результатів методики було визначено три рівні самоефективності: високий, середній і низький.

Високий рівень цієї якості є характерним для кожного третього викладача, такі педагоги бачать складні проблеми в якості завдань, які потребують осмислення, розвивають інтерес до діяльності, в яку вони включені, мають сильне почуття відповідальності перед власними інтересами та діяльністю, швидко відновлюються від поразок і розчарувань, завжди очікують на успіх, тому їх робота завжди приносить позитивний результат, а якщо невдачі і трапляються, то вони на них не фокусуються. Такі освітяни

вірять у свою здатність розв'язувати проблеми, виявляють більшу наполегливість зустрічаючись з перепонами.

У кожного другого педагога закладів фахової передвищої освіти спостерігався середній рівень самоефективності, це може бути причиною того, що ці викладачі часто уникають складних завдань, побоюються, що не мають здібностей для їх виконання, швидко можуть опускати руки і здаватися. У таких працівників самоефективність змінюється в залежності від ситуації до ситуації, залежно від умінь, необхідних для різної діяльності, від присутності або відсутності інших людей, від їхньої думки щодо здібностей цих людей, особливо якщо їх вважають більш вмілими, ніж самі, від схильності скоріше потерпіти невдачу, ніж досягти успіху, а також від фізичного стану, через це часто відчують втому, тривогу, апатію, або пригніченість.

Низький рівень самоефективності є характерним для кожного четвертого педагога. Такі особи постійно сумніваються в собі і чекають провалу, тому їх часто переслідують невдачі. Це стає замкнутим колом: думаючи про провал, отримують невдачу, і як результат падає самоповага. Такі викладачі приділяють занадто багато уваги своїм недолікам, займаються постійно самокритикою з приводу своєї некомпетентності, часто фокусуються на особистих невдачах і негативних результатах діяльності, мають сумніви у своїх здібностях, що значно впливає на кількість зусиль, витрачених на виконання певного завдання [2].

Американський вчений А. Бандура стверджує, що ті, хто вважає себе не здатним досягнути успіху, мають слабку мотивацію і не можуть побудувати ефективну поведінку [1]. Він пропонує чотири способи розвитку самоефективності:

Перший – через досвід майстерності. Якщо викладачі закладів фахової передвищої освіти досягають лише легких успіхів, вони починають очікувати швидких результатів і легко впадають у відчай через невдачі та невдачі. Стійка самоефективність вимагає досвіду подолання перешкод шляхом наполегливих

зусиль. Стійкість також розвивається шляхом навчання, як керувати невдачами, щоб вони були інформативними, а не деморалізуючими.

Другий спосіб розвитку самоефективності – це соціальне моделювання. Бачити, як інші колеги досягають успіху завдяки наполегливим зусиллям, викликає у спостерігачів прагнення та віру у власні можливості.

Соціальне переконання є третім способом впливу. Якщо переконати педагогів повірити в себе, вони стають більш наполегливими перед лицем труднощів. Рішучість збільшує шанси на успіх. Викладачів заохочують оцінювати успіх самовдосконаленням, а не перемогами над іншими. Освітняни також частково покладаються на свій фізичний та емоційний стан, оцінюючи свою самоефективність. Переконання в ефективності зміцнюється шляхом зменшення тривоги та депресії, розвитку фізичної сили та витривалості та виправлення неправильного розуміння фізичного та емоційного стану. Переконання в самоефективності впливають на якість міжособистісного функціонування через когнітивні, мотиваційні, афективні процеси та процеси прийняття рішень. Зокрема, віра людей у їхню ефективність впливає на те, песимістично чи оптимістично вони думають, самосприяє чи самоослабляє. Переконання в самоефективності впливає на те, наскільки добре викладачі мотивують себе та витримують труднощі через цілі, які вони перед собою ставлять, очікувані результати та причинно-наслідкові зв'язки своїх успіхів і невдач. Віра педагогів у свої здатності справлятися з наслідками відіграє ключову роль у їх саморегуляції емоційних станів. Це впливає на якість їхнього емоційного життя та їхню вразливість до стресу та депресії.

Останній спосіб, у який самовпевненість у своїй ефективності сприяє саморозвитку та змінам, стосується процесів вибору. Такі переконання впливають на перелік варіантів, які викладачі коледжів розглядають, і вибір, який вони роблять під час прийняття важливих рішень. Своім вибором діяльності та середовища педагоги визначають курс свого життєвого шляху та те, ким вони стають [3].

Викладач, який має нижчий рівень самоефективності у оволодінні знаннями з цифрової компетентності, може уникнути реєстрації на курси або семінар за інформаційних технологій через страх можливої невдачі. Такі педагоги, як правило, уникають виконання завдань, а це стає перепорою у накопиченні позитивного досвіду, який з часом може зміцнити впевненість особистості, віру у власні сили. Коли викладач стикається з проблемою, то відчуває, що може піднятися і, досягти своєї мети або, навпаки, здається, погоджуючись на поразку.

Отже, самоефективність можна розвивати, як природним чином, в ході життя і накопичення викладачем досвіду успішних дій та за спостереженням успіху колег, створення ситуацій вибору, так і шляхом спеціально організованого психологічного навчання під час проходження тренінгів особистісного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандура А. Самоактуалізація як механізм формування інтегрованого стилю життя особистості. Н. Софій, І. Єрмаков (Ред.). Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник. Київ: Контекст, 2010. 336 с.

2. Тягур Л. М. Психологічна безпека освітнього середовища як чинник самоактуалізації викладачів педагогічного коледжу : дис... доктор філософії : спец.. 053 - Соціальні та поведінкові науки. Психологія. Державний заклад вищої освіти "Університет менеджменту освіти". Київ, 2021, 250 с.

3. Caprara, Gian Vittorio, et al. "Efficacy beliefs as determinants of teachers' job satisfaction." *Journal of educational psychology* 95.4, 2003. 821 p.

4. Bandura, A. On the Functional Properties of Perceived Self-Efficacy Revisited. *Journal of Management*, 38(1), 2012. P. 9–44.

Філімонова-Златогурська Є.С.

аспірантка кафедри режисури та хореографії

факультету культури і мистецтв

Львівського національного університету імені Івана Франка

Львів, Україна

**УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ ЯК ЗАСІБ
ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ УКРАЇНИ У СВІТОВОМУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ**

Анотація. У даній роботі розглядається діяльність ансамблів народного танцю як культурного фронту України на прикладі Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського, з метою привернення уваги світової соціокультурної спільноти до проблеми війни в Україні, шляхом популяризації українського народно-сценічного хореографічного мистецтва.

Ключові слова: гастрольна діяльність, ансамбль танцю, хореографічне мистецтво, народно-сценічний танець, культура.

Abstract. This article examines the role of folk-dance ensembles as a cultural front of Ukraine, using the example of the National Honored Academic Dance Ensemble of Ukraine named after Pavlo Virsky, with the aim of attracting the attention of the world socio-cultural community to the problem of the war in Ukraine, by popularizing Ukrainian folk and stage choreographic art.

Key words: touring activity, dance ensemble, choreographic art, folk stage dance, culture.

Історичний розвиток українського народного танцю трансформувал сільський танець у народно-сценічний, а сьогодні він продовжується у вигляді діяльності аматорських та професійних хореографічних колективів [3]. Діяльність хореографічних колективів, основою репертуару яких є український народний танець сьогодні являє собою ефективний засіб презентації сучасної національної хореографічної культури, формування національного іміджу України у європейському та світовому соціокультурному просторі.

Серед сучасних науковців України, що досліджують діяльність професійних хореографічних колективів, в тому числі і їх закордонну гастрольну діяльність, варто відзначити В. Шумілову, яка у своїй роботі «Творчість ансамблю народного танцю України імені Павла Вірського: історіографічний аспект» висвітлила питання різнобічних аспектів функціонування ансамблю [7]. Також важливий внесок у дослідження діяльності вищезазначеного ансамблю зробила О. Бігус, що у своїй роботі «Традиції та новаторство в Національному заслуженому академічному ансамблі танцю України імені Павла Вірського» дослідила питання збереження хореографічних традицій колективу та впровадження у його роботу новаторських ідей – створення нових хореографічних постановок [2].

Погоджуємося з В. Шуміловою в тому, що систематичне поновлення репертуару ансамблю новими хореографічними постановками та підвищення професійної майстерності танцівників дало змогу популяризувати українську хореографічну культуру як в Україні, так і за кордоном [7, 418]. А також підтримуємо наукову думку Бігус О. в тому, що Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського презентує світовій спільноті українців, як талановиту націю з багатою духовною культурою та самобутнім хореографічним мистецтвом [2,147]. Це особливо важливо в умовах сьогодення, оскільки це підвищує авторитет України у сфері духовної культури, що у свою чергу створює позитивний імідж держави у міжнародному культурному середовищі.

Проблема військового вторгнення військ Російської Федерації на територію України викликала спротив з боку владних структур держави й усіх верств українського населення, і водночас підняло хвилю народної самосвідомості, підвищило рівень національної ідентичності українців [6]. Вищезазначені події не могли не викликати потужну рефлексію мистецької спільноти та сприяти укріпленню національної ідеї. Активна громадська позиція керівників та учасників аматорських та професійних хореографічних колективів народного танцю спонукала їх до бажання пропагувати українське

народне хореографічне мистецтво в Україні та за її межами, участі у закордонних гастрольних заходах задля вирішення основного завдання – привернення уваги світової політичної еліти до проблеми війни в Україні, і заклик про допомогу країні, яким небайдуже майбутнє демократичної України, а в її особі світової демократичної системи.

Серед професійних колективів, які одразу вирішили провадити активну гастрольну діяльність, і вирушити у благодійне світове турне з метою популяризації та привернення уваги до проблеми військового вторгнення військ Російської Федерації на територію України у 2022 році слід відзначити Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського, який свою професійну діяльність ґрунтує на національній концепції творчості в мистецтві, зберігаючи національні хореографічні традиції народу України, вшановуючи українські культурні традиції та обряди [5, 13]. Ансамбль працює під управлінням художнього керівника та генерального директора ансамблю, Героя України, народного артиста України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, голови Національної хореографічної спілки України, професора, академіка Мирослава Вантуха [4].

Відправившись у благодійне світове турне під назвою «VIRSKY SHOW», організоване за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України та Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти, колектив під час своїх концертних виступів проводив збір коштів для підтримки культури та мистецтва України, що постраждала від збройної агресії РФ. Під час гастрольних виступів в Угорщині, Польщі, Чехії, Німеччині, Болгарії, Туреччині, Італії, Франції, Ізраїлі Нідерландах і Грузії ансамбль продемонстрував найкращі зразки народного хореографічного мистецтва України, у яких артисти-виконавці продемонстрували незламність українського духу, волелюбність і надзвичайну жагу до життя [1].

Отже, завдяки благодійному туру Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського закордонні глядачі мали змогу знайомитися з чудовими хореографічними зразками

українського народного танцю, спостерігати за виконавською віртуозністю танцівників та зі вдячністю аплодувати патріотизму виконавців і красі українського народного танцю. Важливим є те, що сьогодні діяльність представників народного хореографічного мистецтва є потужним культурним фронтом, який не просто знайомить закордонного глядача із багатю духовною культурою України, але і привертає увагу до проблем сучасної України, дає можливість долучитися до боротьби за світову демократію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ансамбль танцю ім. П. Вірського вирушає у благодійне світове турне. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ansambl-tancyu-im-p-virskogo-virushaye-u-blagodijne-svitove-turne?fbclid=IwAR12IF64-Vwo1QclVcRq1JOPEeBM1Q7yqGh8HFEEOkNmQ0AJKtBGn6i4f-I>.
2. Бігус О. Традиції і новаторство в Національному заслуженому академічному ансамблі танцю України ім. Павла Вірського. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2013. Вип. 14. С. 142–148.
3. Богород А. Український народний танець. URL: <https://honchar.org.ua/blog/ukrayinskyj-narodnyj-tanets-i26>.
4. Вантух Мирослав Михайлович. URL: <http://www.ukrgeroes.com.ua/VantuhMM.html>.
5. Литвиненко В. Зразки народної хореографії: Підручник. К.: Альтерпрес, 2007. 468.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.
7. Шумілова В. Творчість ансамблю народного танцю України імені Павла Вірського: історіографічний аспект. ГРААЛЬ НАУКИ. 2021. Вип. 5. С. 418–420.

Філоненко Тетяна Олександрівна

Хомутецький заклад дошкільної освіти “Малятко”,

вихователь,

Житомирська область, с. Хомутець, Україна

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті розглядаються методи соціально-педагогічної роботи при організації супроводу сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: методи соціального супроводу сімей, патронаж, арт-терапія, консультації, тренінг, діти з особливими освітніми потребами.

Abstract. The article discusses the methods of social and pedagogical work in the organization of support for families raising children with special education needs.

Key words: methods of social support, children with special education needs, patronage, consultation, training, art therapy.

Сім'я, що виховує дитину з особливими освітніми потребами, щодня стикається з обмеженнями та проблемами: труднощі прийняття та усвідомлення батьками особливих можливостей здоров'я своєї дитини, труднощі у взаєминах із членами сім'ї, не адекватні установки та батьківські позиції, складнощі з переживанням хвороби дитини тощо. Сімейна ситуація надає взаємозумовлений вплив як на батьків, так і на дітей та інших членів сім'ї, що проживають разом. Дитина, що має особливі освітні потреби та виховується в негативній сімейній атмосфері, має складнощі у психологічному стані і соціальному розвитку.

У практичній діяльності виникає потреба організації соціального супроводу сім'ї, що виховує дитину з особливими освітніми потребами з урахуванням взаємодії суміжних фахівців: психологів, педагогів, дефектологів, логопедів. Соціальний супровід дозволяє підвищити якість життя дитини з особливими освітніми потребами, створити сприятливу емоційну атмосферу в

сім'ї, підвищити психолого-педагогічну компетентність батьків. Соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами визначається як складна технологія роботи, спрямована на підтримку та допомогу дитині з особливими освітніми потребами в адаптації, реабілітації та особистісному зростанні. Дуже важливим є питання про виховання та грамотне навчання дітей, при якому вчитель орієнтуватиметься на індивідуальні особливості дитини. Батьків хвилює нестача матеріальних засобів і через це відсутність можливості повноцінно обстежити та лікувати дитину. Їм часто не вистачає простої моральної підтримки та можливості набратися сил для подальшого просування, тому необхідно створення інклюзивних чи спеціальних дошкільних, загальноосвітніх, професійних навчальних закладів. В результаті, за даними проведеного констатуючого етапу дослідження, сім'ї, що виховують дитину з особливими освітніми потребами, стикаються з низкою труднощів, які часто не можуть вирішити самостійно. Тому їм потрібна соціально-педагогічна підтримка, яка має прояв у соціальному супроводі сімей, що виховують дитину з особливими освітніми потребами. Методами соціально-педагогічної роботи при організації соціального супроводу з особливими сім'ями, на формуючому етапі дослідження, були: патронаж, консультація, тренінг. Формуючий етап дослідження було організовано і проведено за підтримки фахівців комунальної установи "Центр соціальних послуг" Брусилівської селищної ради у 2021 році.

У свою чергу патронаж є найефективнішим способом соціального супроводу, так як фахівець повністю взаємодіє з сім'єю та супроводжує її на всіх етапах життя. Патронажний супровід сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами ефективніший за наявності взаємодії з установами соціального обслуговування, зокрема з реабілітаційними центрами та відділеннями соціальної допомоги сім'ї та дітям при центрах соціального обслуговування населення. Патронажний супровід дітей з особливими освітніми потребами був найефективніший за наявності взаємодії з установами соціального обслуговування. Тому що, по-перше, соціальні працівники цих установ організовували волонтерів, познайомивши їх із тими сім'ями дітей з

особливими освітніми потребами, які потребують їхньої допомоги. У цьому випадку, діючи через установу соціального обслуговування, до волонтера з боку батьків із самого початку було більше довіри та прихильності. Адже сім'я "особливої" дитини досить тривожна, особливо якщо справа стосується їхньої дитини. З іншого боку, соціальний працівник підібрав для волонтера оптимальну сім'ю для патронажу, враховуючи такі складові як: вік дитини, діагноз дитини, адреса проживання, кількість членів сім'ї, національність, мова, статеву приналежність тощо. Все це є важливим для того, щоб патронажна робота була комфортною для волонтера, і приносила насамперед радість і задоволення, а не зайві незручності [1]. Друга причина полягає в тому, що психологи та педагоги закладів соціального обслуговування були кураторами та супервізорами для волонтерів. В їх особі волонтер знаходив досвідченого помічника та радника, який допоможе у важкій чи спірній ситуації, підкаже, проконсультує. Тому що робота з дітьми з особливими освітніми потребами потребує спеціальних знань та навичок, яких найчастіше у волонтерів немає. Саме спеціаліст соціального обслуговування допомагав заповнити цю прогалину та побудувати роботу максимально ефективно [2].

Ще однією активно використовуваною формою роботи з категорією сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, на формуючому етапі, була консультація. Сім'я, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, відноситься до категорії клієнтів, взаємодія з якими може тривати протягом кількох років, періодичні зустрічі з сім'єю дозволяють своєчасно помічати негативні зміни всередині сім'ї та усувати їх [3]. Вирішення багатьох проблем у практиці соціальної роботи потребує насамперед інформаційного обміну з багатьма фахівцями: лікарями, юристами, психологами, працівниками міських служб та установ. Твердження та громадське визнання соціальної роботи як важливої підгалузі соціального захисту населення багато в чому визначаються посиленням ролі фахівців соціальної роботи як консультантів. Під час наукового дослідження, на контрольному етапі, було проведено опитування батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами під час якого

було з'ясовано, які саме типи консультиувань вони отримують під час соціального супроводу. Проаналізувавши відповіді опитаних батьків, було з'ясовано, що серед отриманих консультиувань переважають – соціальні, медичні, юридичні, психологічні, освітні, побутові, економічні, професійні тощо. Батьками було відзначено, що всі типи отриманих ними консультиаційних послуг є результативними і за необхідності вони однозначно звертатимуться за ними ще.

Поряд з консультиативними бесідами для сімей застосовувались групові методи роботи з сім'єю – тренінги. У освітніх тренінгах активно використовувались, наприклад, індивідуальні вправи управління своїм тілом, емоціями; рольові ігри у малих групах; система домашніх завдань, виступів, дискусій; прийоми арт-терапії, ігротерапії, перегляд відео матеріалів тощо. За допомогою тренінгу батьків, що виховують дитину з особливими освітніми потребами навчали новим комунікаційним навичкам, психогігієнічним навичкам (прийоми саморегуляції, подолання стресу тощо) та психолого-педагогічним навичкам (ігротерапія, казкотерапія тощо).

Крім природних методів саморегуляції у соціальному супроводі сімей, залежно від часу проведення використовувались наступні способи саморегулювання особистості: мобілізуючі методи безпосередньо перед періодом активності та протягом нього; методи, створені для повного відновлення сил у періоди відпочинку: способи психологічної саморегуляції (аутогенне тренування, медитація, арт-терапія тощо); методи психофізіологічної саморегуляції (фізичні вправи під час професійної діяльності, самомасаж, ароматерапія, музикотерапія, рефлексотерапія, термовідновлювальні процедури – сауна, лазня, душ, басейн тощо). Відновлювальні засоби мають особливе значення в житті людини.

Достатній, своєчасний, повноцінний сон можна назвати найкращим засобом досягнення повного відновлення сил та забезпечення функціонального стану високої активності людини, однак робочі навантаження, хронічна нервова напруга та інші стрес-фактори, що призводять до перевтоми та викликають розлад сну, ставлять перед необхідністю пошуку

додаткових способів, вкладених у досягнення організмом людини повноцінного відпочинку. Одним із відомих способів оптимізації діяльності є саморегуляція людиною свого психічного та фізичного стану за допомогою різноманітних методів. Залежно від сфери, в якій відбувається саморегуляція, методи можуть бути: емоційно-вольові; мотиваційні; коригувальні. На емоційно-вольовому рівні саморегуляції використовувались такі види методів: самосповідь, самовпевненість, самонаказ, самонавіювання, самопідкріплення. Самосповідь є повним внутрішнім відліком перед істинною своєю роллю в різних життєвих обставинах. Вона полягає у відвертому оповіданні про складнощі та мінливості долі, про помилки та хибні кроки, які зроблено у минулому, тобто про найвідвертіші, глибоко особисті переживання. Завдяки цьому способу людина звільняє себе від протиріч, рівень психічного напруження знижується [4]. Самопереконавання – процес комунікативного критико-аналітичного, свідомого впливу на власні особистісні установки, ядро особистісних мотивів. Найефективніше буде воно тоді, коли спирається на тверезий інтелект, розумний, об'єктивний підхід до проблем та протиріч життя [5]. Самонаказ здійснює забезпечення рішучих дій за умов ясності мети та обмежений час для роздумів. Формується під час тренувань подолання себе, коли необхідна дія починається відразу після віддачі самонаказу. В результаті виробляється рефлекторний зв'язок між внутрішньої мовою і дією. Самонавіювання – психорегулятор, що діє на розумовому, зазвичай стереотипному рівні, що вимагає творчих особистісних зусиль з аналізу та вирішення скрутної ситуації. Мисленнєві чи словесні навіювання найбільш дієві, якщо вони гранично прості, короткі, позитивні, життєствердні, оптимістичні за тоном. Самопідкріплення належить до контролюючих реакцій саморегуляції життєдіяльності. Результат і самі дії оцінюються з погляду індивідуального, особистісного стандарту, тобто контролюються. Під стандартом розуміється еталон, який встановлює сам суб'єкт чи запозичує як обов'язковий для себе. Таким чином, найбільш загальна основа, джерело самопідкріплення, укладені в самому суб'єкті, засновані на механізмі самоконтролю.

Усі перелічені методи соціально-педагогічної роботи при організації соціального супроводу сім'ї, що виховує дитину з особливими освітніми потребами, запозичені переважно із зарубіжного досвіду, знаходять дедалі ширше застосування у практиці діяльності реабілітаційних установ різного типу, активно адаптуються до умов сучасної соціальної сфери. Крім того, ефективне вирішення проблем сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, потребує участі багатьох фахівців: медичних працівників, реабілітологів, фізичних терапевтів, корекційних педагогів, дефектологів, логопедів, психологів, соціальних працівників, юристів. Вони можуть працювати у одному реабілітаційному центрі чи у різних установах [6]. У будь-якому разі соціальний працівник, вдаючись до допомоги інших фахівців або організацій, працює в команді, поділяючи знання про сім'ю з тими, хто здатний надати їй необхідну підтримку та забезпечити необхідний соціальний супровід. Головна мета соціального супроводу сім'ї, що виховує дитини з особливими освітніми потребами – допомогти сім'ї впоратися з важким завданням виховання дитини з інвалідністю, сприяти її оптимальному функціонуванню, незважаючи на наявний об'єктивний фактор ризику, допомогти зробити реабілітаційно-корекційний процес більш продуктивним і простим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна педагогіка : підручник ; за редакцією проф. Капської А.Й. Київ, 2006. 468 с.
2. Інноваційні форми опіки дітей з особливими потребами: міжнародний та національний досвід ; под ред. Г. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2001. 61 с.
3. Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. ; пер. з англ. Київ : СПДФО Парашин І.С. 2010 196 с.
4. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 224 с.
5. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник ; за ред. академіка В.І. Бондаря. Луганськ: Альма-Матер, 2006. 464 с.

- б. Туріщева Л.В. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі. Харків: Вид. група "Основа", 2011. 111 с.

Філончук Зоя Володимирівна,

Комунальний вищий навчальний заклад

«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради,

завідувачка навчально-методичної лабораторії географії та економіки,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Херсон, Україна

ШКІЛЬНА МЕДІАОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядається значення медіаграмотності в протидії російській інформаційній агресії. Підкреслюється актуальність подальшого впровадження медіаосвіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, дезінформація, фейк, воєнний стан, інформаційна війна.

Abstract. The article examines the importance of media literacy in resistance to Russian informational aggression. The urgency of further implementation of media education in general secondary education institutions under martial law is emphasized.

Key words: media literacy, media education, disinformation, fake, martial law, information war.

Сьогодні Україна переживає складні часи. Повномасштабна війна, яку 24 лютого 2022 р. розпочала росія, спрямована насамперед проти української державності та має всі риси геноциду українського народу.

Паралельно росія веде війну в кіберпросторі та продовжує агресивну дезінформацію та пропаганду, захоплює частоти українських теле- та радіоканалів, влаштовує інформаційну блокаду окупованих територій. Суттєво зріс рівень дезінформації, яку вона поширює щодо України, намагаючись впливати як на українське населення, так і на громадян тих країн, які надають Україні підтримку. Для цього країна-агресор використовує усі можливі сучасні медіаканали (включаючи соцмережі та месенджери).

Відтак з початком війни ще більше зросла потреба в захисті громадян в інформаційному просторі. Йдеться як про кіберзахист, так і про стійкість до дезінформаційних впливів. Вміння вибудувати власний цифровий захист, зберігати емоційну та психологічну стійкість і критично сприймати інформацію – це ключові навички, необхідні в умовах війни, зазначається в аналітичному звіті «Трансформація сфери медіаграмотності в умовах повномасштабної війни в Україні», підготовленому Українським інститутом медіа та комунікації за підтримки Балтійського центру розвитку ЗМІ (BCME) [4].

У контексті російської-української війни та інформаційної агресії особливе місце посідає діяльність, спрямована на формування та розвиток медіаграмотності всіх верств населення в Україні.

До війни переважна більшість дійсно ефективних проєктів були ініційовані та реалізовані громадськими активістами, медіаекспертами, окремими педагогами (Академія української преси, ГО StopFake, IREX, «Детектор медіа», «Телекритика», «Інтерньюз-Україна») за сприяння іноземних партнерів та донорів. Так, наприклад, більш ніж 1200 освітян вищої школи у 2020 році охопив проєкт «[Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність](#)», котрий реалізувала Рада міжнародних досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві з Міністерством освіти та науки України та Академією української преси за підтримки посольств Великої Британії та США [5].

Сьогодні такі організації, як Центр з протидії дезінформації при РНБО України та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України постійно здійснюють моніторинг російської пропаганди та дезінформації; займаються спростуванням фейків та дезінформації; ведуть роз'яснювальну роботу серед населення, пояснюючи механізми впливу пропаганди на свідомість та зміну поведінки.

Після повномасштабного вторгнення, через збільшення інтенсивності потоку дезінформації та пропаганди, а також кількості каналів її поширення, зросла потреба у фактчекінгу та спростуванні фейкової інформації. Над цим також продовжують працювати різні українські фактчекінгові проєкти [4].

Про доцільність та актуальність впровадження медіаграмотності в освітній процес, у цей складний час, свідчать результати опитування, проведеного Академією української преси у квітні 2022 р.: 92% з 548 медіаосвітян з різних регіонів України визнали актуальними заняття з медіаграмотності з учнями/студентами в умовах війни [3].

Міжнародною організацією IREX у межах проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» розроблено онлайн-урок для учнів 8-11 класів «Медіаграмотність під час війни: як вистояти в інформаційному потоці»; залишаються актуальними матеріали, підготовлені у межах проекту: «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності», що надає практичні навички медійної та інформаційної грамотності; посібник «Інфомедійна грамотність онлайн», який містить вправи з розвитку навичок критичного сприйняття інформації, орієнтування в сучасному інформаційному світі та формування основ відповідального медіаспоживання.

У нормативних документах Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу і викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти наголошується, що безперечною вимогою часу є формування медіаграмотності у здобувачів освіти [2].

Відповіддю на виклики, які виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, стали і зміни в освіті, а саме, перегляд та оновлення змісту навчальних програм загальної середньої освіти.

Наприклад, основні зміни, які були внесені до навчальних програм з географії для учнів 8, 10-11 класів, пов'язані із зміною сучасної суспільно-економічної та геополітичної ситуації у світі. Зокрема, актуалізовано розгляд проблеми біженців та внутрішньо переміщених осіб у темах з вивчення демографічних процесів у світі та Україні у 8 та 11 класах; переглянуто обсяг часу на вивчення певних країн у світлі російсько-української війни. До переліку країн, які вивчаються у темі «Країни Азії» додано Республіку Корея. Водночас внесені зміни до змісту деяких тем [2].

Географія той навчальний предмет, зміст якого постійно оновлюється, що потребує ефективної взаємодії із сучасною системою медіа; відповідно використання вчителем особливих форм організації навчальної роботи, спеціальних засобів і методів навчання із залученням різноманітних джерел інформації.

Наприклад, при вивченні теми «Демографічні процеси та статево-віковий склад населення світу та України» (розділ «Населення України та світу») у 8 класі, вчителям географії важливо пояснити учням сутність понять «біженці» та «внутрішньо переміщені особи»; організувати роботу учнів з аналізу офіційних даних щодо біженців та внутрішньо переміщених осіб; спростувати міфи російської пропаганди, через які вона намагається створювати чи підбурювати конфлікти в громадах, де проживають внутрішньо переміщені особи. Реалізуючи останнє завдання, доцільно використати матеріали громадської спілки «Освіторія», яка створила подкасти для вчителів зі спростуванням міфів про внутрішньо переміщених осіб, з роз'ясненням їхніх прав, і навіть з підбіркою вправ, які допоможуть пропрацювати цю тему з учнями [1].

У 2022/2023 навчальному році українські школярі, навчаючись медіаграмотності, будуть використовувати матеріали Академії української преси. До методичної частини [листа Міністерства освіти і наук України від 19.08.2022 р. №1/9530-22](#) «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу і викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році» увійшло понад 20 видань цієї організації [2].

На методичних ресурсах Академії української преси започатковано рубрику «Медіаграмотність в умовах війни», де вчителі можуть знайти методичні матеріали («Тулбокс уроків з медіаграмотності для вчителів»: <https://toolbox.medialiteracy.org.ua/>) з акцентом на роботу в умовах воєнних дій. Розроблено вправи на розвиток критичного мислення з елементами медіаграмотності на тему війни для початкової школи. На сайті Академії

української преси діє портал «Медіаосвіта та медіаграмотність» як інтерактивна платформа для спілкування медіапедагогів.

Отже, в умовах воєнного стану, особливої актуальності набуває проблема формування медіаграмотності учнівської молоді. У цьому аспекті важливе значення має впровадження в освітній процес елементів медіаосвіти. Учні мають застосовувати критичне мислення не тільки до обраних ними медіаформатів. Критичне дослідницьке сприйняття медіа має стати нормою для сучасного учнівства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. За лінією фронту: Хто такі внутрішньо переміщені особи? URL: <https://osvitoria.media/experience/za-liniyeyu-frontu-hto-taki-vnutrishno-peremishheni-osoby/> (дата звернення 21.09.2022).
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу і викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Лист МОН України від 19.08.2022 р. №1/9530-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення 18.09.2022).
3. Медіаосвіта в час війни: результати опитування освітян. URL: <https://medialiteracy.org.ua/prezentatsiya-rezultativ-opytuvannya-mediaosvita-u-chas-vijny-rezultaty-opytuvannya-osvityan/> (дата звернення 15.09.2022).
4. Трансформація сфери медіаграмотності в умовах повномасштабної війни в Україні. Лютий-червень 2022. Аналітичний звіт. URL: <https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2022/07/Transformation-medialiteracy-UA-1.pdf> (дата звернення 18.09.2022).
5. Філончук З.В. Медіаграмотність у розвитку професійної компетентності вчителя географії. Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей / Редкол. : В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. С. 380-389.

Хісамуддінова Марина Валеріївна

Лисичанський ліцей №4

Вчитель початкових класів

Кривий Ріг, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ТА РОЗРОБЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ОСВІТИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Анотація. Статтю присвячено проблемі освіти в умовах збройних конфліктів, зокрема організації навчання та розроблення механізмів захисту освіти в умовах надзвичайних ситуацій та військових дій.

Ключові слова. збройні конфлікти; міжнародні організації; неурядові організації; освіта в умовах війни; освітній процес; безперервність освіти.

Abstract. The article is devoted to the problem of education in the conditions of armed conflicts, in particular the organization of training and the development of mechanisms for the protection of education in the conditions of emergency situations and military operations.

Keywords. armed conflicts; international organizations; non-governmental organizations; education in war conditions; educational process; continuity of education.

FORMULATION OF THE PROBLEM

"The impact of war on education creates a number of humanitarian and social problems. ... schools and universities are bombed, shelled and set on fire. Children, teachers and professors are killed, injured, kidnapped or detained without reason, educational institutions are used as bases, barracks or detention centers. Such actions harm pupils, students and teaching staff, deprive a huge number of pupils and students of their right to education, thus destroying the foundation on which communities build their future.

On February 24, 2022, as a result of the unprecedented attack of the Russian Federation on Ukraine, all 7 million children in Ukraine became children of war - they were deprived of the right to education, and educators were deprived of the opportunity to teach in conditions of safety and dignity. According to the information of the Office of the Prosecutor General of Ukraine, in the period from February 24 to June 2, 2022 (without taking full account of the places of active military operations), 721 children suffered from armed aggression of the Russian Federation, of which 261 children died and 460 were injured of varying degrees of severity (Office of the Prosecutor General of Ukraine , 2022).

Analysis of recent research and publications

Education in the conditions of armed conflicts, the organization of training in conditions of war and the restoration of the educational process after the end of hostilities are the subject of careful study by international organizations, in particular, UNESCO, UNICEF, OECD, the German Society for International Cooperation (GIZ), the Global Coalition for the Protection of Educational Institutions from Attacks (GCPEA), Interagency Network for Education in Emergencies (INEE), United Nations Refugee Agency (UNHCR).

The purpose of the research is to review the recommendations of international and non-governmental organizations on ensuring the educational process in the conditions of military conflicts.

PRESENTING MAIN MATERIAL

In the conditions of war, the basic human right to education is violated, which turns into an object of military aggression - both the participants of the educational process (pupils, teachers, students, lecturers, managers, scientists) and the educational infrastructure (buildings of educational institutions of all levels) become targets.

In UNESCO's view, motivations for an attack on education can include:

– attacks on schools and teachers as means of imposing foreign culture, philosophy, religion or ethnic identity;

- attacks on schools, universities, education departments, pupils, students, teachers, education workers and representatives of educational authorities with the aim of undermining trust in state control over the territory;
- sexual violence by armed groups, soldiers or security forces as a tactic of war or due to disrespect for gender rights;
- attacks on students and scientists in order to suppress political opposition or prevent the voicing of alternative views;
- attacks on students and academics to silence human rights campaigns or human rights-related research;
- destruction of schools as retaliation or deterrence, mortar or rocket fire, or shelling from inside or near the school (O'Malley, 2010).

Among the negative impacts, UNESCO singles out:

- numerous deaths of education workers, pupils, students and managers due to explosions and shootings in places where a large number of people gather;
- illegal detention, "disappearance", torture of teachers, scientists and trade unionists;

Among the long-term negative consequences, UNESCO, first of all, defines:

- forced brain drain and loss of academic experience due to the departure of educators, scientists and managers;
- difficulties with the selection of teachers due to insecurity and migration;
- suppression of the freedom of speech of teachers by means of threats to trade union workers, which in turn can negatively affect the quality of education;

Educators are offered:

1. Choose actions that correspond to the situation;
2. Adapt them to the situation in the country;
3. Act at the national, regional, district and school levels;
4. Add activities from local experience that may be useful.

Within the framework of scenario 3) ensuring the continuation of the educational process in the Complex of actions, which emphasize alternative mechanisms of providing education and emphasize the need for careful selection of those that

correspond to each individual situation. In particular, it is suggested to consider the possibility of:

- relocation of secondary school students from conflict zones to safe areas;
- enrollment of displaced students in regular school programs in schools of the host community;
- provision of distance learning;
- support in schools for several shifts;

Within scenario 4) Early Warning/Notification System, real-time notification of threats or actual attacks on schools is proposed.

Within the framework of scenario 5) Alternative ways of providing education, relocation of places of education, creation of schools in community premises, creation of temporary educational space in camps for internally displaced persons or refugees are proposed.

Within scenario 6) Psychosocial support, the following components of psychosocial support are offered at the school level.

Therefore, when schools or other educational institutions are attacked or threatened, the institution is occupied by parties to an armed conflict, when teachers or pupils/students are absent due to fear of attack, or when parents do not let their children in because the school and/or road to school have become dangerous, the educational process is interrupted. The impact of such an interruption can last for months or even years.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH.

In order to ensure the safety and protection of students, teachers and other educators, the international community has developed numerous guidelines, standards and tools that provide the basis for the protection and continuity of education in emergency situations and military operations at all levels.

It is the continuity of education that is decisive in deterring further violence and preventing any escalation of the crisis.

Continuity of learning means providing education in a different way so that students have access to learning regardless of the interruption of the regular education

system. Alternative education methods should include, but not be limited to, relocations, non-formal learning programs, accelerated learning, temporary placements, or home schools. In some situations, it is possible to use distance and open learning methods.

The conducted research does not exhaust all the features and challenges that education in wartime has to face, the problem of continuity of education at all levels in wartime needs further investigation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://naurok.com.ua/post/vihovna-robota-v-umovah-viyni-vazhlivi-aspekti>
2. Міністерство освіти і науки України. (2022). Освіта під загрозою. <https://saveschools.in.ua/>
3. Офіс Генпрокурора України. (2022, April 26). Ювенальні прокурори: 226 дітей загинули в Україні через збройну агресію РФ. <https://www.gp.gov.ua/>
4. Akbulut-Yuksel, M. (2014). Children of war: The long-run effects of large-scale physical destruction and warfare on children. *Journal of Human Resources*, 49(3), 634–662.
5. Akresh, R. and De Walque, D. (2008). Armed conflict and schooling: Evidence from the 1994 Rwandan genocide. *The World Bank*.
6. Akresh, R. et al. (2016). Climate change, conflict, and children. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.

Хлєбїк Світлана Ростиславівна,

Нїжинський державний університет імені Миколи Гоголя,

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, кандидат

педагогічних наук, доцент,

Нїжин, Україна

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються питання підготовки майбутніх фахівців до роботи в інклюзивному середовищі закладу позашкільної освіти. Проаналізовано інтегрований зміст освітньо – професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня «Позашкільна та інклюзивна освіта».

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, заклад позашкільної освіти, діти з особливими освітніми потребами, позашкільна та інклюзивна освіта.

Abstract. The article examines the issues of training future specialists to work in an inclusive environment of an out-of-school education institution. The integrated content of the educational and professional training program for students of higher education of the second (master's) level "Extracurricular and inclusive education" was analyzed.

Key words: inclusive educational environment, out-of-school education institution, children with special educational needs, extracurricular and inclusive education.

Розбудова інклюзивної освіти потребує безпосередньої активно-свідомої участі в фахівців педагогічного та психолого- педагогічного профілю, які на основі сформованої професійної здатності якісно визначають індивідуальну освітню траєкторію дитини з особливими освітніми потребами.

Відтак інклюзивні процеси мають пронизувати й усі аспекти діяльності закладу вищої освіти (ЗВО), основний серед яких - здійснення якісної підготовки фахівців для роботи в закладах освіти з інклюзивною формою навчання [3].

Система підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій.

Інноваційна методологія такого реформування заснована на принципах дитиноцентризму, що передбачає виявлення задатків кожної особистості з проблемами в розвитку, створення умов для їх успішного розвитку та самореалізації в житті.

Однак, як засвідчує практика, готовність педагогічних працівників, особливо закладів позашкільної освіти, до роботи в інклюзивному освітньому середовищі установи є вкрай недостатньою, що зумовлене низкою чинників, зокрема:

- прискореними темпами впровадження інклюзивного навчання в освітнє середовище позашкільної установи;
- недостатньою обізнаністю фахівців позашкільної освіти у питаннях методології, технології та методики організації роботи інклюзивного навчання осіб із особливостями психофізичного розвитку.

Така ситуація у підготовці фахівців обумовлена існуванням певного протиріччя між збільшенням освітніх компонентів у навчальних планах і освітніх програмах закладів вищої освіти, які забезпечують підготовку студентів до роботи в позашкільному просторі і недостатнім врахуванням в них особливостей підготовки фахівців до роботи в інклюзивному середовищі закладу позашкільної освіти.

У зв'язку із загальним збільшенням інновацій у галузі позашкільної освіти, зростають вимоги до загальнокультурного і професійного рівня підготовки спеціального педагога, який буде працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища. Тому характерними рисами сучасної інклюзивної

освіти є необхідність удосконалення у вищих навчальних закладах навчальних програм та методик викладання, тобто повномасштабної підготовки спеціальних педагогічних фахівців до роботи в позашкільному середовищі в умовах інклюзії.

Так, підвищення уваги держави до сфери позашкільної освіти, до питань створення інклюзивного освітнього середовища закладу позашкільної освіти зумовило створення у 2019 році на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя ініціативної групи для розробки освітньо - професійної програми «Позашкільна та інклюзивна освіта» в межах ліцензійного обсягу спеціальності 011 Освітні, педагогічні для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Освітньо-професійна програма розроблена на підставі Закону України «Про вищу освіту» та наказу МОН України від 11.05.2021 р. № 520 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти».

Програма спрямована на підготовку фахівців у сфері позашкільної та інклюзивної освіти. Її мета - забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців з професійною компетентністю у сфері освітніх, педагогічних наук, здатних успішно вирішувати організаційні, методичні, науково-дослідницькі завдання в теорії і практиці позашкільної та інклюзивної освіти. При цьому в освітній програмі увагу сконцентровано на компетентностях фахівця педагогічної галузі, здатного організувати освітнє позашкільне середовище для дітей та молоді, в т. ч. і для осіб з ООП.

Цей акцент і визначає унікальність ОП, яка має інтегрований характер, доповнюючи напрям позашкільної освіти інклюзивною складовою. Особливостями ОП є і орієнтація на сучасні тенденції, закономірності розвитку сфери позашкільної освіти в умовах реформування системи освіти; студентоцентрикований підхід із забезпеченням індивідуальної освітньої і науково-дослідницької траєкторії розвитку здобувача вищої освіти; практична спрямованість через активне залучення здобувачів до різних форм взаємодії з

освітніми інститутами (практики, проєкти, волонтерство та ін.). Під час проходження різних видів педагогічних практик в умовах вищого навчального закладу, удосконалюються знання та практичні навички студентів з проблем позашкільної та інклюзивної освіти. Цінним для майбутніх фахівців з окресленої проблеми є проведення навчально-практичних тренінгів, засідань круглого столу, на які запрошують фахівців і обговорюють актуальні проблеми навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, вивчають міжнародний досвід.

У побудові цілей та програмних результатів навчання ОП враховано тенденції реформування позашкільної та розвитку інклюзивної освіти, впровадження нових форм навчання, збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами та нові державні підходи до їхньої інтеграції в суспільство. Інтегративний характер ОП нормативно підкріплюється постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти». Відповідно, випускники ОП будуть конкурентоздатними на ринку праці, оскільки здатні забезпечувати рівні права та можливості осіб з особливими освітніми потребами на якісну позашкільну освіту, розвивати їх здібності та обдарування з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів, зокрема потреб у професійному визначенні, соціалізації та інтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. 19. Корекційна педагогіка та психологія. №.15. 2010. С.-42

2.Ленів З. Формування професійної готовності фахівців до роботи в інклюзивному освітньому просторі початкової школи // *Обрії* №2 (47), 2018 С.57-61.

3.Платаш Л.Б. Механізми державно-громадського впровадження інклюзивної освіти в Україні (1990-2020 рр.). Public and municipal administration: theory, methodology, practice: Collective monograph. Riga:

Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. 324 p. (Pp. 162-187).

Цибульська Світлана Михайлівна

ШО Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
старший викладач, кандидат педагогічних наук,
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті висвітлено особливості формування у молодших школярів діалогічного мовлення. Охарактеризовано методи та види вправ, що стимулюють мовленнєву активність дітей, розглянуто методику їх проведення.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність, спілкування.

Abstract. The article highlights the peculiarities of the formation of dialogic speech of younger schoolchildren. The methods and types of exercises that stimulate children's speech activity are characterized, the method of their implementation is considered.

Key words: dialogue, dialogical speech, communicative competence, speech activity, communication.

Бурхливі зміни у різних галузях політичного, економічного, культурного життя країни спонукають до переосмислення проблем шкільної освіти з позиції принципів демократії та пошуків шляхів підвищення її теоретичного і практичного рівнів. Ці тенденції знайшли своє відображення в основних законодавчих документах: Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Концепція Нової української школи, Державні стандарт навчання. Одним із найважливіших завдань закладів середньої освіти постає формування цілісної, гармонійної особистості з високим рівнем компетенцій, здатних реалізувати себе у всіх сферах суспільного життя. За таких умов зростає потреба у підвищенні загального культурного рівня здобувачів освіти. Оскільки ступінь володіння мовою є певним маркером культури спілкування особистості, її освіченості, тому

вивченню української мови відводиться вирішальна роль у навчанні, вихованні та розвитку школярів.

«Нині вчительство має піклуватися про чистоту, виразність, багатство мовлення своїх вихованців, прищеплювати їм любов до української мови, необхідність і бажання спілкуватися нею не тільки в навчальній діяльності на уроках, а й у повсякденному житті, формуючи таким чином ключову комунікативну компетентність» [1, с. 4-5]. Основу комунікативної компетентності становить здатність застосовувати знання мови у власному спілкуванні з додержанням українського мовленнєвого етикету, сприймати діалогічне мовлення на слух, взаємодіяти з іншими у груповій діяльності контактено або на дистанції, беручи на себе виконання різних соціальних ролей.

Завдання вчителя - розвивати усі види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Проте практика свідчить, що діалогічному мовленню не приділяється належна увага на уроках, діти не володіють навичками спілкування як з однолітками, так і зі старшими людьми, не уміють доказово аргументувати свою думку чи делікатно апелювати опоненту. Необхідно шукати нові підходи до формування мовленнєвої культури школярів та виховання високо розвинутої мовної особистості.

Значний вклад у дослідження питання формування діалогічного мовлення внесли такі вчені як Л.Варзацька, М.Вашуленко, А. Зимульдінова, К.Пономарьова, В.Мельничайко, Е. Палихата, Я.Радевич-Винницький. Проте і сьогодні дана проблема залишається актуальною, оскільки не у повному об'ємі охарактеризовано види діалогічного мовлення та особливості їх використання у початковій школі, недостатньо розроблені методичні шляхи формування діалогічного мовлення, не визначено вплив комунікативної діяльності учня на його виховання. Ці питання і стали предметом нашого дослідження.

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування діалогічного мовлення у молодших школярів та їх вплив на особистісні якості учня.

Державний стандарт початкової освіти визначає, що метою мовно-літературної галузі є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного, національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі [1, с. 13]. Спілкування як мовленнєва діяльність, що відбувається заради досягнення певних життєвих цілей, реалізується як в усній, так і в писемній формі. Нас зокрема цікавить усна форма, яка виражається через діалогічне та монологічне мовлення.

Діалогічне мовлення у науковій літературі трактується як «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонукання і процес діалогізування» [4,с.38]. Якщо учень уміє оцінювати ситуацію спілкування, підтримувати розмову, доречно використовує усталені формули мовленнєвого етикету, розгортає діалог, дотримується культури поведінки, то усе перелічене яскраво свідчить про становлення його мовленнєвої компетентності. В. Сухомлинський вважав, що вміння спілкуватися, говорити, висловлювати свою думку є найважливішим досягненням, яке віддзеркалює інтелектуальну діяльність школяра, та є показником мовленнєвого розвитку дитини.

Досягнути високих результатів учитель може наполегливою систематичною продуманою діяльністю, яку необхідно проводити у класі з перших днів навчання. Сучасні науковці Власенко О.В., С. Дубовик, К. Пономарьова рекомендують ще на етапі навчання грамоти розвивати вміння першокласників давати повні, розгорнуті відповіді на запитання вчителя чи однокласників, вступати у діалог на доступні теми [2, 3, 6]. Особливу роль у формуванні комунікативних умінь вчені відводять казці, оскільки вона є зрозумілою для цієї вікової категорії, діти легко вчаться спілкуватися на

основі діалогів героїв, повторюють їх репліки від першої особи, розігрують сценки. Наступний етап пов'язаний з правильним грамотним оформленням власних висловлювань: репліка - запитання і репліка – відповідь. В ігровій формі першокласники опановують інтонування речень, забарвлюючи їх різними емоційними відтінками, вчать володіти невербальними засобами ведення діалогу-розповіді та діалогу-бесіди. Велику увагу дітей слід привертати до засвоєння форм звертання, які властиві українській мові, відпрацьовувати використання етикетних форм мовлення та слідкувати за їх уживанням у щоденному спілкуванні, навчальному та ситуативному. Таким чином, молодші школярі не тільки розвивають своє мовлення, але й вчать співпрацювати, практично взаємодіяти один з одним. Це позитивно впливає на мікроклімат у класі, спільна діяльність об'єднує дітей, формує комфортну психоемоційну атмосферу. Розвиток діалогічних умінь стимулює формування вольових якостей дитини, покращує пам'ять, розвиває мислення, увагу та сприяє інтелектуальному та культурному зростанню, оскільки психічний розвиток дитини безпосередньо пов'язаний з розвитком мови. Про це свідчать і дослідження вченої Н.Сіранчук, яка вважає, що формування активного мовлення слугує «основою для всього психічного розвитку дитини і, зокрема, для розвитку спілкування й діалогу з іншими» [7, с.152]. То ж спілкування є природньою необхідністю дитини, особливо зі своїми однолітками. Враховуючи цю особливість розвитку молодших школярів, вчителі Нової української школи активно запроваджують на уроках навчальний діалог. Комунікація відбувається у малих групах під час спільного виконання певного завдання. Така взаємодія сприяє формуванню самостійності школярів, стимулює їх уміння говорити на певну тему, обмінюватися думками, дискутувати, доводити свою позицію, дотримуючись правил спілкування у групі. Навчальний діалог буде ефективним за умови активної взаємодії між учнями та тісної співпраці між учнем та вчителем. Наступні етапи роботи над формуванням діалогічного мовлення наповнюються дещо складнішими та різноманітнішими завданнями:

- доповнити і продовжити розмову;
- створити оповідання чи казку, у якому передбачено діалог персонажів з використанням прислів'їв і приказок;
- створення діалогу за аналогією до зразка, але зі зміною ситуації, співрозмовника, мети спілкування;
- доповнення пропущених реплік діалогу;
- складання діалогу за ситуативними малюнками;
- самостійне складання діалогів за вказаними ситуаціями, метою спілкування, мовними завданнями.
- інсценізація діалогу за вказаною ситуацією.

Побудові діалогів передуює підготовча робота, яка складається з певних етапів:

1. Введення школяра в тему;
2. Осмислення мовленнєвої ситуації (де?, коли відбувається подія?, про що йде мова?).
3. Визначення психоемоційного стану дійових осіб;
4. Складання запитань, які можуть виникнути у кожного персонажа;
5. Формулювання прогнозованих відповідей;
6. Визначення способів спілкування героїв (вербальні, невербальні: жести, міміка; фізичні дії: потискання рук, знизування плечима).
7. Розподіл ролей;
8. Інсценізація.

Слід зазначити, що формувати діалогічне мовлення можна не тільки на уроках української мови. Під час вивчення природничо-математичного чи художньо-естетичного циклу вчитель спонукає дітей грамотно спілкуватися, аргументувати власну точку зору, дотримуючись правил граматики, орфоєпії, мовленнєвого етикету. Адже інтегративний підхід при формуванні діалогічного мовлення у початковій школі передбачає перенесення отриманих знань та умінь на суміжні галузі й застосування їх у нових умовах. А принцип доступності

уможлиблює постановку посильних вимог на кожному наступному етапі навчання. Зокрема, починаючи з 2 класу, учні початкової школи спроможні працювати з картками, на яких зазначені ситуативні вправи. Завдання стосуються реальних подій чи явищ, містять казкові чи уявні елементи або складаються за сюжетним малюнком. Будуючи діалог, діти опираються на свій досвід, набутий у результаті спостережень за довкіллям. Використовуючи природничий матеріал, вчитель може запропонувати школярам створити діалоги з казковими елементами. Основу для них становлять розповіді з роздумами про реальні явища та процеси природи (наприклад, кругообіг води, підготовка тварин до зими, роль сонця в житті рослин).

Подаємо орієнтовний зразок

(за О. Петрик) [5, с.11].

Картка № 1

Завдання: складіть і розіграйте діалог за сюжетним малюнком.

Учасники діалогу: Їжачок та Білочка.

Місце: парк або ліс.

Ситуація: розмова між тваринками.

Мета: з'ясувати особливості їхньої підготовки до зими.

Мовленнєво-комунікативне завдання:

1. Дотримуйтеся правил спілкування.
2. Правильно звертайтеся до співрозмовника : Білочко, Їжаче.
3. Уживайте слова ввічливості: будь ласка, прошу, вибач, перепрошую, дякую. (Для учнів 3-4 класу цей пункт можна не заповнювати, оскільки діти мають самостійно добирати ввічливі слова відповідно до ситуації).
4. Уживайте слова: скоро, осінь, восени, зима, взимку, готуватися, житло, хутро, зимова сплячка, листя.
5. Дотримуйтеся відповідної інтонації, міміки, жестів.

За аналогією можна створити картки на різні теми :

- У бібліотеці (книжковому магазині).
- Розмова по телефону з другом (виклик лікаря).

- Краплинка роси і сонечко.
- Мої канікули.
- Знайомство на дитячому майданчику (в музичній чи спортивній школі).
- Новорічне свято (Різдвяні свята, Колядування).
- В аптеці.
- На прогулянці в парку (в лісі).
- Подорож сніжинки (весняного струмочка).
- Синичка і горобець (ромашка і троянда).

Систематичне використання схожих завдань з наростанням рівня складності та вибір теми для діалогування в залежності від рівня навченості учнів у класі урізноманітнить діяльність вчителя на уроці, розвиватиме не тільки комунікативні уміння, а й творчі здібності дітей, їхню уяву та фантазію.

Досконале володіння рідною мовою є необхідною умовою для подальшого здобуття знань та успішної особистісної реалізації. Адже в сучасному суспільстві невпинно зростає соціальний запит на високо розвинутих, інтелектуальних, духовно багатих особистостей в високому рівнем світоглядних цінностей та мовленнєвої культури, здатних вибудовувати партнерські стратегії та співпрацювати у різних життєвих обставинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб./М.С. Вашуленко. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
2. Власенко О.В. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Управління школою. 2005. №22-24, с. 21-22.
3. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови . Початкова школа. 2002.№3. с.8
4. Зимильдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів. Початкова школа, 2014, № 3, с. 37-39.

5. Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Початкова школа. 2005. № 11. С. 8-11.
6. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: посіб. Київ , 2019. С.131.
7. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності молодших школярів у руслі концепції розвивального навчання. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. Педагогічні науки. 2015. Вип. 28. С. 150-156.

Червінська Інна Богданівна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки початкової освіти,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Івано-Франківськ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: РЕАЛІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Анотація. У статті розглядаються найбільш ефективні медіатехнології, які інтегруються до змісту та завдань освітнього контенту навчальних дисциплін шляхом застосування інноваційних медіаресурсів. Автором виразняється думка про те, що медіатехнології сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу, покращують всебічний розвиток зростаючої особистості, формують основи критичного мислення.

Ключові слова: медіатехнології, розвиток, освітній простір, інтеграція.

Abstract. The article considers the most effective media technologies, which are integrated into the content and tasks of the educational content of the educational disciplines of the through the use of innovative media resources. The author expresses the opinion that media technologies increase the efficiency of the educational process, improve the comprehensive development of a growing personality, and form the basis of critical thinking.

Keywords: media technologies, New Ukrainian school, development, educational space, integration.

У сучасних реаліях ХХІ століття інформація виступає цінним товаром і провідною необхідністю. Оскільки широке розповсюдження глобальних мереж дає можливість молодій людині з величезною швидкістю долати просторові та часові межі, проходити географічні та політичні кордони. За допомогою

Інтернету ми можемо спостерігати за унікальними природними явищами, занурюватися у морські глибини, мандрувати в космосі та робити інші фантастичні на перший погляд речі.

Сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології (ІТТ) істотно змінюють не тільки те, як ми виробляємо продукти і послуги, але і те, як проводимо дозвілля, реалізуємо свої цивільні права, виховуємо дітей. Вони мають вирішальний вплив на зміни, які відбуваються в соціальній структурі суспільства, економіці, розвитку інститутів демократії тощо.

Актуальність проблеми дослідження визначається багатим пізнавальним ресурсом сучасних медіатехнологій, які в педагогічній науці та освітній практиці виконують подвійну функцію:

- підвищення якості освітнього процесу під час вивчення різних навчальних курсів, шляхом використання багатого освітньо-пізнавального потенціалу медіаресурсів та медіатехнологій;
- формування високого рівня медійної освіти і медіаграмотності здобувачів освіти [3].

Базові питання теорії та практики медіаосвіти відображено в роботах учених Є. Бондаренко, Є. Вартанова, Е. Полат, А. Федоров, І. Чемирис та ін. Цінність для нашого дослідження складають наукові дослідження, присвячені проблемам міжкультурної взаємодії та комунікації (В. Зарицька, В. Євтух, Дж. Каммінс, Ф. Уордл та інші); культурологічним теоріям освіти (В. Краєвський, В. Кремень, Т. Кучай, А. Солодка, Н. Якса).

Поняття «медіаосвіта» впродовж останніх років ХХІ століття впевнено ввійшло до наукового та педагогічного обігу. У зв'язку з цим розкриємо детальніше його сутність, яка визначається двома тісно пов'язаними, але різноспрямованими характеристиками. Так зокрема «медіаосвіту» трактують як систему методів, спрямованих на формування медіакомпетентності (медіакультури). Адже за влучним визначенням А. Федорова «отримана за результатами медіаосвіти медіакомпетентність допомагає людині активно

використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографії» [1. С.102].

Важливість цього напрямку зумовлена всезростаючими потребами орієнтації людини в інформаційному просторі, який невпинно зростає й розширює свої межі. Базові нормативно-правові акти та документи Ради Європи визначають «медіаосвіту» як навчання, яке спрямоване на розвиток критичного сприйняття та ставлення до засобів медіа, з метою виховання у громадян, здатних формувати власну думку на основі отриманої інформації, вміти її аналізувати та впливати на виробництво медійної продукції» [2].

Відтак, якщо розглядати медіаосвіту з іншої сторони, то низка вчених (В. Мантуленко, Г. Онкович, І. Фотієва та ін.) характеризують її як окремий напрям освітньої системи, який зорієнтований на використання інноваційних медіатехнологій для реалізації змісту та завдань освіти. Позаяк засоби медіа здебільшого містять інформацію, яка інтегрована з низкою навчальних дисциплін, які входять до освітніх професійних програм різних спеціальностей, що сприяє якісному опануванню освітнього контенту, виробленню практичних навичок, формуванню професійних компетенцій.

Застосування медіатехнологій розширює формат суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладач-студент, вчитель-учень, дозволяє швидко аналізувати інформацію, передавати її іншим комунікаторам, творчо презентувати результати освітньої діяльності.

Інноваційні медіатехнології, які застосовуються на заняттях педагогом чи ті, що використовуються здобувачами освіти під час підготовки до навчальних занять, будуть особливо ефективними для предметів гуманітарного, природничого профілю, які потребують візуалізації навчального матеріалу, нестандартного творчого підходу до його представлення із застосуванням різних медіаосвітніх технологій: сторітелінг, комікси, відеозвернення тощо.

Такі творчі підходи до висвітлення власних проєктів сприяють кращій мотивації здобувачів освіти до навчання, розвивають критичне мислення, увагу та пам'ять.

Зазначене дає підстави для узагальнення. Медіатехнології й відповідні освітні ресурси стрімко розвиваються. Саме тому особливу увагу необхідно приділити проблемі введення до системи освіти медійних та цифрових засобів і ресурсів освітнього призначення, сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, які сприятимуть створенню єдиного медійного простору закладу освіти, інтеграції цього простору до загальнодержавного медійного простору, що в кінцевому результаті забезпечить підвищення якості, доступності, ефективності й конкурентоспроможності вітчизняної освіти на світовому ринку освітніх послуг і комунікацій.

Реалізуючи інтегративний підхід, педагоги-ентузіасти активно застосовують в освітньому процесі ігрові, проєктні, евристичні форми занять із застосуванням медіатехнологій.

Проте, доводиться констатувати, що медіаграмотність та медіаосвіта все ще не входять до переліку обов'язкових навчальних дисциплін у вітчизняному сегменті вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Fedorov A.V. Development of media competence and critical thinking of students of a pedagogical university. Moscow: UNESCO WFP "Information for All", 2007.

2. Recommendations of the Parliamentary Assembly on media education. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 2000. Available at: http://www.mediagram.ru/documents/documents_29.html

Червінська І.Б. Медіадидактика початкової школи: навчально-методичний посібник. Частина I навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 160 с.

Черевко Леоніла Василівна,

КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т.Г.Шевченка Черкаської обласної ради»,
викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,

Умань, Україна

**ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Анотація: У статті розглядаються особливості створення інклюзивного освітнього середовища та визначаються напрямки його естетизації як засобу оптимізації процесу інклюзивної освіти. Проаналізовано організаційно-педагогічні умови естетизації освітнього процесу та їх вплив на становлення особистості.

Ключові слова: інклюзивне навчання, освітній процес, середовище, естетизація, гармонійний розвиток.

Abstract: The article examines the peculiarities of creating an inclusive educational environment and determines the directions of its aestheticization as a means of optimizing inclusive education. The organizational and pedagogical conditions of the aestheticization of the educational process and their influence on the formation of the personality are analyzed.

Keywords: inclusive education, educational process, environment, aestheticization, harmonious development.

Розвиток українського суспільства на сучасному етапі вимагає кардинальних змін освітньої галузі. Впровадження інклюзивного навчання є пріоритетним напрямком у створенні рівноправного, толерантного, високоморального суспільства, яке забезпечується «доступом до якісного рівня освіти дітей з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування

особистісно орієнтованих методів навчання, беручи до уваги індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [4].

Такий підхід передбачає готовність усієї системи освіти до адаптації дитини з особливими потребами у освітнє середовище, що включатиме перепланування навчальних приміщень, застосування нових підходів до навчання у відповідності із типами особливостей розвитку дитини, психологічну та методичну підготовку педагогів.

Комплексність інклюзивного навчання передбачає входження дитини з особливими потребами у колектив класу за одних і тих самих умов. Це довготривала стратегія, що лежить в основі змін освітнього середовища, вимагає нової методології, що базується на систематичності і послідовності, безперервності та цілісності підходів до її реалізації.

Нині суспільний запит спрямовується на заклад освіти, де дітей навчають, повноцінно розвивають, створюючи своєрідні осередки щасливих, творчих і успішних людей. А це можливо зробити лише в атмосфері фізичного і духовного комфорту, максимально позитивного соціального і психологічного клімату, що підтримує юну особистість, яка розвивається, вчасно реагує на її потреби та з повагою ставиться до її особливостей.

Одним із чинників вдосконалення освітнього процесу є освітнє середовище – сукупність зовнішніх умов, факторів, впливів, способів і засобів навчання і виховання, необхідних для успішного функціонування освіти. Сучасне освітнє середовище, яке задовольнить потреби усіх учасників освітнього процесу, визначається цілісністю, різностронністю, варіабельністю, суб'єктивністю, соціокультурною мобільністю, координованістю, емоційною насиченістю.

Інклюзивне освітнє середовище передбачає створення умов для співпраці здобувачів освіти із педагогами, психологами, реабілітологами та іншими учасниками освітнього процесу. Це своєрідна родина однодумців, що вільно і неупереджено спілкується як один із одним та із зовнішнім світом. Це той

заклад, де у освітньому процесі органічно поєднується життєве і соціальне середовище, утворюючи індивідуалізовані та персоналізовані враження, де є можливість відшукати і показати себе.

Поняття інклюзивного середовища визначено у Законі України «Про освіту», і зазначено, що «інклюзивне середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [5].

Науковці, дослідники освітнього середовища (Дж.Гібсон, В.Ясвін, І.Бех, О.Пехота, Є.Бондаревська) та інші, визначають освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини. Це виявляється у безпосередньому або опосередкованому впливі на особистість через навчання, виховання, розвиток усіх учасників освітнього процесу, у тому числі і дітей з особливими потребами. Розвиток сильних якостей особистості, її талантів – крок до успішної соціалізації дітей в інклюзивному середовищі.

Середовище, яке нині створюється у інклюзивних освітніх закладах, позитивно впливає на дитячий колектив, батьків, членів родин і суспільства загалом. У такому середовищі задовольняються потреби дітей у допомозі та підтримці, збереженні та підвищенні їх самооцінки, активному пізнанні та діяльності, розвиткові здібностей та можливостей. У ньому реалізуються основні підходи до організації інклюзивного навчання у цілісності та єдності, практичності та ергономічності, відкритості сприйняття та свободі вибору.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні передбачає формування різнобічно і гармонійно розвинутої особистості. Одним із аспектів формування такої особистості є естетичне виховання та розвиток естетичної культури дітей з особливими освітніми потребами. Сучасність вимагає від особистості відчувати красу не лише у мистецтві, а й у навколишньому, критично і осмислено ставитися до проявів культурного простору та середовища життєіснування.

На важливість естетичного виховання дітей з особливими освітніми потребами вказують дослідження О.Гаврилова, І. Дмитрієвої та ін. Учені зазначають, що естетичне виховання починається з усвідомлення певного запасу елементарних естетичних вражень, без яких не можуть виникнути здібності та зацікавленість до естетично значущих предметів і явищ, їхніх колористичних якостей [1, с.120].

Процес естетичного виховання починається із певного запасу найпростіших естетичних вражень, без яких не можуть виникнути здібності та зацікавленість до естетично значущих предметів і явищ, сформуватися здатність емоційно-чуттєвого, ціннісного ставлення до світу, індивідуальні творчі здібності.

Створення естетично наповненого середовища спроможне забезпечити вплив художньої освіти на розвиток інтелектуальної діяльності та емоційної сфери дітей з особливими освітніми проблемами, формування їх моральних позицій, розширення соціально – естетичного досвіду. Наповненість і змістовність такого середовища допоможе сприймати і оцінювати прекрасне, досконале, гармонійне через дизайн приміщення усіх рекреацій закладу освіти, що і визначатиме естетизацію інклюзивного освітнього середовища.

Досліджень В.Зелюка, Л.Масол, О.Федій та ін. визначають естетизацію як певний процес і результат надання естетичної форми будь якій предметній сутності за допомогою естетичного впливу на особистість. [3, с. 22]

Естетизація освітнього процесу є складовою інклюзивного освітнього середовища і забезпечується створенням відповідної матеріально - технічної та навчально – методичної бази через наповнення творами образотворчого та інших видів мистецтв. Також естетизацію освітнього процесу є природа, музика, художня література, кіно, театр тощо, де головним виразником естетичного виступають слово, гра, факти і події тощо. Перебування у такій емоційно-насиченій атмосфері формуватиме здатність бачити і розуміти прекрасне, прагнути будувати власне життя у відповідності із законами моралі і краси.

Адаптація чи модифікація освітнього середовища з урахуванням його естетизації спрямовується і на якісному доборі навчальних та художніх матеріалів відповідно до потенційних можливостей та індивідуальних особливостей учасників освітнього процесу. цьому сприятиме облаштування ресурсних кімнат для організації та проведення різноманітних заходів естетичного та арт-терапевтичного спрямування.

Важливим аспектом естетизації інклюзивного освітнього середовища є дотримання вимог архітектурної доступності освітніх закладів з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування, що забезпечить створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з особливими освітніми потребами на навчання та гармонійний розвиток в освітньому просторі.

Отже, естетизація інклюзивного освітнього середовища передбачає не лише введення естетичних компонентів у процес навчання і виховання, а й забезпечує формування естетичного світосприйняття усіх учасників освітнього процесу. Вона є важливим елементом цілісної системи формування гармонійно розвинутої особистості, метою якого є навчання і виховання в умовах краси, творчості, емоційного ставлення до навколишньої дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевська О., Чигрина В. Естетичне виховання учнів з особливими освітніми потребами в позаурочний час засобами образотворчого мистецтва / О.О.Базилевська, В.А.Чигрина. // Інноваційна педагогіка. – 2020. – Випуск 25. Т. 1. 2020. – С. 119 – 122.

2. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва : метод. посіб./ за ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД». – 2013. – 160 с.

3. Зелюк В. Естетизація освітнього процесу та її вплив на становлення особистості. / В.В.Зелюк. // Педагогічні науки. – 2017. – № 69. – С.21 – 23.

4. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912 [Електронний ресурс]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS13929.html

5. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145–VIII. URL: <https://cutt.ly/KfoyAz6> (дата звернення: 18.09.2021)

6. Середовище, що належить дітям: poradnik для педагогів закладів дошкільної освіти /упоряд.: Н. Софій, Ю. Найда ; за заг.ред. В. В. Засенка. Київ, 2019. 68 с. URL:<https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file>

Шиденко Ольга Володимирівна,

Заклад дошкільної освіти ясла-садок комбінованого типу №73

Вчитель-логопед,

Магістр корекційної освіти,

Львів, Україна

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ІНКЛЮЗІЇ В УСІХ СФЕРАХ СУСПІЛЬСТВА: МОВНІЙ, КУЛЬТУРНІЙ, ОСВІТНІЙ, СОЦІАЛЬНІЙ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ

Анотація. У статті розглядаються основні аспекти інклюзії у мовній, культурній, освітній, соціальній та економічній сферах. Особливості реалізації особистості в нових умовах життєдіяльності.

Ключові слова: інклюзивність, мовне середовище, культурна сфера, освітня діяльність, соціальне оточення, економічний розвиток.

Abstract. The article deals with main aspects of inclusion in linguistic, cultural, educational, social and economic spheres. Peculiarities of personality realization in new life conditions.

Key words: inclusivity, language environment, cultural sphere, educational activity, social environment, economic development.

Інклюзивність – це включення усіх людей, без винятку, в певну систему (наприклад: освіти, культури, економіки) незалежно від їх фізичних, психічних чи інших особливостей. Суспільство розвивається в єдності усіх соціальних сфер, а за умов випадіння однієї ланки, відбувається зниження ефективності розвитку країни в цілому. Людина – фундаментальна складова кожної системи. Завдяки інклюзії, кожна особа, без виключень, може бути рівноправною частиною будь якої із цих ланок суспільства. [1, с.39].

Впродовж життя, кожен на своєму шляху може спіткнутись об певний бар'єр: фізичний чи емоційний, короткотривалий або ж довготривалий, такий,

який виник в певний віковий момент, чи той, що супроводжує людину від народження. Подолання чи пристосування до цього бар'єру, задля максимально повноцінного життя, залежить від якісного залучення людини в усі сфери діяльності.

Інклюзія в освіті, стала чи не фундаментальною частиною у широкому запровадженні можливостей пристосування середовища для повноцінного включення дитини чи особи з особливими освітніми потребами у соціум. Її ефективність доводить рошення ареалу впровадження, оскільки сьогодні освітня інклюзія в Україні функціонує не лише у середній школі, а й у дошкільних навчальних закладах та закладах здобуття професійної освіти.

Однак особливі потреби не є виключно освітніми. Соціальна інклюзія тісно переплітається із мовною. Бар'єри у включенні в суспільство відчувають люди, котрі приїжджають у іншу країну світу з суб'єктивною метою. Труднощі територіальної адаптації через відсутність загальноприйнятих табличок, перекладених поширеними мовами світу чи відповідними символами-позначками, або ж неможливість дотримання елементарних релігійних звичаїв через непристосованість споруд, малообізнаність оточуючих, тощо. [4, с.43].

Хоч і концепція соціального залучення людей з інвалідністю стоїть біля витоків інклюзії, з часів викорінення соціальної ізоляції та сегрегації із суспільних норм, її визначення стає щораз ширшим та охоплює все більше понять. Власне сам термін «інвалідність» щораз еволюціонує, а соціальна модель, яка була представлена у Конвенції ООН про права осіб інвалідністю, вже давно змінила бачення причин труднощів, з якими зіштовхуються особи з особливими потребами — з самого порушення на ті бар'єри, які існують у зовнішньому середовищі (фізичні, інформаційні, інституційні, ментальні тощо).

Культурна сфера є огортаючим простором в усіх ланках суспільства. Культура є в інклюзії, а інклюзія у культурі – вони взаємоневід'ємні. Її сутність у цій вісі дуже широка ти глибинна - на ній заснована і без неї неможлива. Вона чітко демонструє цивілізованість та розвиненість нації. Інклюзивне мистецтво передусім популяризує знищення наявних бар'єрів між представниками

найрізноманітніших соціальних, культурних, етнічних, релігійних і будь-яких інших груп. Розуміння впровадження інклюзивного мистецтва на рівні державних структур — ще один крок до взаємної співпраці влади та громадського сектору. [2, с.97].

Завдяки різноманітним соціокультурним проєктам про інклюзію дізнаються. Її бачать, а отже вивчають, намагаються відчутти і зрозуміти. Люди з інвалідністю найчастіше розкривають свій потенціал саме у культурній сфері. Вони реалізують себе, як особистість, соціальну, ефективну, і, що найголовніше – корисну та потрібну суспільству.

Концепція економічної інклюзії поєднує у собі ключові риси суспільства такі як: доступність, прозорість, справедливість, зростання та стабільність. Вони забезпечують сталий розвиток економічного добробуту. Досягнення рівноваги між ними забезпечується через інклюзивність соціально – економічного розвитку, як усвідомлення зв'язку між результативністю економіки та якістю життя й особистої відповідальності за досягнення такої результативності.

Ефективність економічної інклюзії залежить від того наскільки рівні умови до доступу, розподілу та реалізації загальних благ, та можливості кожного члена суспільства впливати на всі економічні процеси. [5, с.7].

Сьогодні і завтра питання інклюзії постає та звучатиме все частіше, у час війни та після її завершення. Правильно побудована стратегія впровадження інклюзії в усіх ланках соціуму без виключення, буде тією рятівною подушкою, з котрої відбуватиметься відбудова та розвиток країни в цілому і зростатиме якість життя кожного її члена зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва А.А., Луценко І.В. «Нормативний бюлетень» Київ – 2014 р. 32 с.
2. [Модуль. Розробка соціальної політики](#) / Авторський колектив: Елеонора Чорнобой, Ольга Красюкова-Еннс, Лариса Байда, Олег Лепетюк //

Канадсько-український проект: «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі.-К., 2011.-132с.

3. Thomas G. 2013. “A Review of Thinking and Research about Inclusive Education Policy, with Suggestions for a New Kind of Inclusive Thinking.” *British Educational Research Journal* 39 (3): 500 p.

4. Armstrong A., D. Armstrong, and I. Spandagou. 2011. “Inclusion: By Choice or by Chance?” *International Journal of Inclusive Education* 15: 51 p.

5. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. 2010. “Inclusive education. Supporting diversity in the classroom”. Routledge Taylor&Francis Group London and New York. 301 p.

Ямпольська Лариса Миколаївна,

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди,
доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат історичних наук, доцент,
Харків, Україна

**ІСТОРІЯ ЧЕРЕЗ ОПЦІЇ ВІЙНИ ТА МИРУ: З ДОСВІДУ
ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ
ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

Анотація. Стаття присвячена питанням війни та миру в позааудиторній роботі із здобувачами вищої історичної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Розглянуто різні форми позааудиторної діяльності: наукові гуртки, конференції, круглі столи, зустрічі з ветеранами локальних війн і миротворцями, військово-історична реконструкція, музейна педагогіка. Зроблено висновки про їхню роль у формуванні загальнолюдських цінностей, національних інтересів, комеморативних практик, ідей толерантності, добросусідства, мультикультуралізму серед учасників освітнього, наукового, виховного процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Ключові слова: війна, мир, позааудиторна робота, миротворчість, військово-історична реконструкція, музейна педагогіка, комеморативні практики, мультикультуралізм.

Abstract. The article is devoted to issues of war and peace in extracurricular work with the students of higher historical education at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Various forms of extracurricular activities, including scientific circles, conferences, round tables, meetings with veterans of local wars and peacekeepers, military-historical reconstruction, museum pedagogy have been considered. Conclusions about their role in the formation of universal human

values, national interests, commemorative practices, ideas of tolerance, good neighborliness, and multiculturalism among the participants of the educational, scientific, and educational process at H.S. Skovoroda KhNPU have been made by the author.

Key words: war, peace, extracurricular work, peacekeeping, military-historical reconstruction, museum pedagogy, commemorative practices, multiculturalism.

Локальні війни та військові конфлікти, до яких належить і сучасний широкомасштабний російсько-український конфлікт, мають свої особливості у характері збройної боротьби, формах і способах впливу на населення. Під загальною назвою «війни четвертого покоління» виникла ціла низка прикладних теорій, зокрема мережево-центричної, гібридної, асиметричної війни, «війни-заколоту», «безмежного терору». Однак всі вони є репрезентаціями загального конструкту війни як антагоністичного руйнівного зіткнення сторін. Євген Месснер, автор теорії «некласичних» війн, зазначав: «...кожній фазі розвитку людської моралі відповідає особливий стиль війни», «...у минулих війнах важливим вважалося завоювання територій. У подальшому будуть вважати завоювання душ у ворожій державі, де психіка воюючих народів стане четвертим виміром...».

Важливу роль у дослідженні проблем війни та миру, формуванні комеморативних практик, ідей толерантності, добросусідства, цінування різноманіття та мультикультурності народів світу відіграють різні форми позааудиторної роботи із здобувачами вищої освіти на факультеті історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди: наукові гуртки, конференції, круглі столи, дискусії, презентації, зустрічі з ветеранами локальних війн і миротворцями, військово-історична реконструкція, музейна педагогіка.

Основними напрямками роботи студентського наукового семінару «Сходознавчі студії» (керівник – доц. Лариса Ямпольська), який працює на історичному факультеті з 2015 р., є: локальні війни ХХ – початку ХХІ ст., етноконфесійні конфлікти, диктаторські режими, миротворчість, цивілізаційно-

культурний вимір орієнтальних досліджень [4]. Теми, які виносилися на обговорення семінару: «Роль армій у країнах Сходу», «Японія в Другій світовій війні: контroversійні питання», «Гарячі точки» «холодної війни» на Сході: історична ретроспектива та сучасні рефлексії», «Арабські революції 2010-2011 рр.: лівійський і сирійський сценарії», «Злочини проти людства не мають терміну давності: диктаторські режими на Африканському континенті», «Курдське питання» і курдизм на Близькому Сході: реалії та перспективи», «Етнічні, конфесійні, гендерні маркери Афганістану в часи протистояння й пошуку компромісу в суспільстві».

Результатом роботи студентського наукового семінару «Сходознавчі студії», клубу військової історії «Шерман», наукових гуртків – історіографічного, краєзнавчого, етнічної історії – є підготовка та участь студентів і аспірантів у Міжнародних науково-практичних конференціях «Сходознавство: актуальність і перспективи» [3], «Краєзнавство і вчитель», Всеукраїнських студентсько-учнівських наукових конференціях «Козацькі читання», «Актуальні питання історичного розвитку України і світу очима української молоді», всеукраїнських наукових конкурсах і турнірах, які порушують питання війни та миру.

18 лютого 2022 р. на базі історичного факультету відбулась студентсько-учнівська конференція «Миротворчі місії України», присвячена 30-річчю участі України в миротворчих операціях під егідою ООН і НАТО. Конференція проходила за підтримки Управління освіти адміністрації Московського району Харківської міської ради та ГО «Об'єднання миротворців ООН, учасників міжнародних операцій та інвалідів війни» за напрямками: «Правове регулювання миротворчих операцій під егідою ООН і НАТО»; «Миротворчі операції України», «Український миротворчий рух в особах» [5].

15 липня 2022 р. у ХНПУ імені Г.С. Сковороди в онлайн режимі з нагоди Дня українських миротворців та 30-ї річниці участі України в миротворчих місіях ООН був проведений круглий стіл «Мир, безпека, освіта» з міжнародною участю за сприяння Департаменту освіти, Департаменту міжнародного

співробітництва, Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради, Міжнародної асоціації миротворців ООН «Солдати миру» AISP/SPIA, ГО «Об'єднання миротворців ООН, учасників міжнародних операцій та інвалідів війни». Під час зустрічі були представлені такі тематичні блоки: «Цінність миру і безпеки», «Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди в умовах сучасних викликів», «Діяльність українських миротворців і використання потенціалу громадських ветеранських миротворчих організацій в умовах збройної агресії» [2].

Факультет історії і права співпрацює з Харківською регіональною організацією «Ветерани та інваліди локальних війн», Харківською обласною спілкою ветеранів Афганістану Української спілки ветеранів Афганістану. За участі ветеранів Афганської війни, викладачів і аспірантів нашого університету, у 2019-2020 рр. були проведені загальноуніверситетські круглі столи: «Афганська війна (1979-1989): історичні уроки та сучасність», «Афганська війна (1979-1989) – жива пам'ять» до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав [1]. Дискутувалися питання про причини війни, участь підрозділів спеціального призначення та прикордонних загонів у військових операціях, використання різних тактик опозиційними силами; явище «афганського синдрому» і «втраченого покоління»; героїзм і доля пересічної людини на війні; роль зовнішнього фактору в громадянських війнах і необхідність застосування дипломатичних засобів для вирішення конфліктів.

Дієвою формою позааудиторної роботи із здобувачами вищої історичної освіти є участь у військово-історичній реконструкції Другої світової війни, посилює інтерес до «живої історії», сприяє формуванню патріотичних почуттів і громадянської позиції. Цим завданням підпорядкована діяльність Харківського військово-історичного товариства «Рубіж», членами якого є випускники нашого університету, які разом із вихованцями беруть участь у щорічних фестивалях військово-історичної реконструкції «Минуле з нами», «Сила нескорених», польових тактичних і меморіальних заходах, виставках до Міжнародного дня музеїв. Важливою формою національно-патріотичного виховання молоді є

музейна педагогіка, а ланкою зв'язку поколінь – наші випускники. Призеркою проекту «Гордість освітянського Харкова» 2021 р. стала випускниця історичного факультету Ольга Корнієнко, учителька історії Харківської гімназії № 86, координаторка роботи шкільного історичного музею, який посів II місце на Всеукраїнському конкурсі. У цьому році її вихованці – переможці обласного туру Всеукраїнського конкурсу екскурсиводів музеїв закладів освіти «Край, в якому я живу» у відділенні «Музеї військово-історичного профілю» (Яна Мартинова, Леонтій Сухоставець).

Глобальні війни та сучасні конфлікти проводять чітку лінію ідеологічного та інформаційного розмежування. Учасники освітнього, наукового, виховного процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди знаходяться на передньому краї цієї боротьби, роблять все можливе для створення правдивої картини війн, аналізу та розуміння їхнього внутрішнього смислу, змінюючи концепцію історичної освіти, політику пам'яті, заново ставлячи питання про національні інтереси, загальнолюдські цінності, миротворчість, безпеку та державні кордони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Круглий стіл «Афганська війна (1979-1989 рр.): історичні уроки та сучасність. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/news/kruglyy-stil-afganska-viy-na-1979-1989-rr-istorychni-uroky-ta-suchasnist>
2. Круглий стіл «Мир, безпека, освіта». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/news/kruglyy-stil-myr-bezpeka-osvita>
3. Міжнародна науково-методична конференція «Сходознавство: актуальність і перспективи». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-kafedry-vsesvitnoyi-istoriyi>
4. Студентський науковий семінар «Сходознавчі студії». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-kafedry-vsesvitnoyi-istoriyi>
5. Студентсько-учнівська конференція «Миротворчі місії України». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/hronika-podiy-istorychnogo-fakultetu>

Соловей Юлія Олександрівна

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького,

викладач кафедри дошкільної освіти

доктор філософії

м.Черкаси, Україна

Панченко Оксана Олександрівна

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького,

викладач кафедри дошкільної освіти

м.Черкаси, Україна

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Цифровізація освіти є об'єктивною закономірністю розвитку сучасного суспільства, що обумовлює вимогу використання в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Мету вбачаємо в необхідності аналізу проблеми впровадження гейміфікації у закладах вищої освіти в умовах дистанційного навчання, як засобу актуалізації навчальної діяльності студентів, що викликана процесом цифровізації суспільства та освітніми тенденціями у сфері підготовки майбутніх фахівців.

Abstract. Digitization of education is an objective regularity of the development of modern society, which determines the requirement for the use of information, communication and digital technologies in the educational process. We see the goal in the need to analyze the problem of implementing gamification in institutions of higher education in the conditions of distance learning, as a means of actualizing the educational activity of students, which is caused by the process of

digitalization of society and educational trends in the field of training future specialists.

Ключові слова: цифровізація, гейміфікація, інноваційні тенденції, інформаційно-комунікаційні технології, навчальні ігри, дистанційне навчання.

Keywords: digitalization, gamification, innovative trends, information and communication technologies, educational games, distance learning.

Реалії сучасності пропагують запровадження інноваційних тенденцій, практик та підходів у всіх галузях розвитку суспільства, що значно підвищує актуальність питання якості освіти. Стан розвитку сучасного освітнього процесу характеризується масштабною його цифровізацією, викликаною глобальними тенденціями переходу до розвитку цифрового суспільства в цілому. Ключовою тезою Global Education Futures «Освіта для складного суспільства» (2018 р.) проголошено саме цифровізацію освіти як «мегатренд, що визначає майбутнє суспільства в цілому».

Цифровізація освіти є об'єктивною закономірністю розвитку сучасного суспільства, що обумовлює вимогу використання в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Так, однією з інноваційних технологій організації освітнього процесу в закладах вищої освіти є гейміфікація, яка на думку А. Димарчук, А. Ніца, О. Ткаченко здатна позитивно впливати на формування у здобувачів вищої освіти інтересу до знань, розвиток навчальної мотивації та ініціативи, що в кінцевому результаті підвищує їх освітні досягнення та професійну компетентність в цілому [2;3].

Аналіз наукової літератури [1;2;3;4] дав змогу з'ясувати, що поняття «гейміфікація» трактується як використання елементів гри і технологій створення ігор в неігровому контексті, тоді як сутність гейміфікації полягає у припущенні, що вид взаємодії, який відчувають «геймери» з іграми, може бути переведений в освітній контекст з метою полегшення навчання і впливу на поведінку здобувача освіти.

Важливе місце в гейміфікації відводиться використанню навчальних комп'ютерних ігор з метою активізації навчальної діяльності студентів. У таких іграх, з одного боку, «гравець» здійснює певні дії, пов'язані з вирішенням конкретних завдань, а з іншого – діяльність у віртуальному світі носить умовний характер, який дозволяє відволіктися від реальної ситуації, зняти з себе відповідальність за скоєні помилки, які в реальному світі могли б привести до певних наслідків. Крім того, візуалізація і одночасний вплив на різні органи чуття активізують пізнавальну діяльність і сприяють полегшенню засвоєння матеріалу [2]. Однак бути педагогічним явищем гра може тільки в тих умовах, коли свідомо, цілеспрямовано повідомляється педагогічна мета, коли вона використовується для досягнення визначених цілей і завдань, а педагог має вплив на взаємини здобувачів освіти у процесі гри.

Поряд із використанням навчальних ігор варто відмітити й інші способи застосування гейміфікації у освітньому середовищі в умовах дистанційного навчання: адаптація оцінювання студентів до отримання балів у грі; зміна комунікації на заняттях; зміна структури занять; зміна структури групи. Також при включенні гейміфікації в освітній процес педагогу необхідно розуміти ігрову механіку, яка має на меті розуміння самого принципу проходження гри та етапів її послідовності.

Аналіз науково-практичної літератури дає можливість зазначити, що гейміфікація в умовах дистанційного навчання передбачає отримання безлічі можливих переваг, а саме: атмосфера до поразок є невимушеною, адже можна зробити декілька спроб виконання завдання; завдяки ігровим характеристикам студент отримує більше задоволення у процесі навчання; освітній процес стає видимим і фіксується за допомогою індикаторів прогресу; студенти здатні проявити внутрішню мотивацію для навчання; здобувачі освіти мають можливість використовувати різні навчальні стратегії з допомогою різних аватарів/ніків/персонажів; для цифрового покоління людей комп'ютерне ігрове середовище є більш доступним та комфортним [1].

Таким чином, впровадження ігрових елементів у процес навчання в режимі дистанційного навчання сприяє підвищенню пізнавальної активності студентів, формуванню інтересу до знань, розвитку навчальної мотивації та ініціативи. Гейміфікація в освіті – це процес поширення гри на різні сфери освіти, який дозволяє розглядати гру і як метод навчання і виховання, і як форму виховної роботи, і як засіб організації цілісного освітнього процесу [4]. Спектр застосування гейміфікації в освіті досить широкий, що дозволяє говорити про перспективи цієї технології та її елементів.

Отже, безперечно в епоху інформаційних технологій, для того щоб відповідати очікуванням молодого покоління педагогу необхідно володіти новітніми технологіями навчання. Гейміфікація і є одним із ефективних і продуктивних інструментів у роботі із здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання, адже мотиваційний ефект і когнітивний потенціал ігор передбачає їх орієнтацію на стимулювання до пізнавальної діяльності, соціальну адаптацію та розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Димарчук А. Гейміфікація в освіті. URL: <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2014/07/14/geymifikatsiya-vobrazovanii> (дата звернення: 19.11.2022).
  2. Ніца А. Гейміфікація в освіті. URL: <https://te-st.ru/2012/12/21/gamification-education/> (дата звернення: 18.11.2022).
  3. Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_45 (дата звернення: 19.11.2022).
- Games vs Game-based Learning vs Gamification. URL: <http://goo.gl/F0nf7W> (дата звернення: 20.11.2022).

Криштанович Світлана

Львівський державний університет фізичної культури

імені Івана Боберського

професор кафедри педагогіки та психології,

доктор педагогічних наук, професор,

Львів, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглянуто сутність волонтерської діяльності в Україні. Досліджено волонтерську організацію «Медико-психологічна допомога». Висвітлено діяльність координатора як кризового менеджера.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, команда, організація, кризовий менеджмент.

Abstract. The article examines the essence of volunteering in Ukraine. The volunteer organization «Medical and psychological assistance» was studied. The activity of the coordinator as a crisis manager is highlighted.

Key words: volunteer, volunteer activity, team, organization, crisis management.

Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке своєю чергою запозичено з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір). Тобто, волонтерство – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [1].

Волонтер українською мовою – це охочий доброволець, охотник, компанієць. Отже, волонтер – добровільний помічник; людина, яка цілком безоплатно займається громадською діяльністю, працює у сиротинцях, притулках для неповнолітніх, школах-інтернатах, будинках престарілих, допомагає війську

тощо. В Україні можуть бути волонтерами громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні, які є дієздатними [2].

Діяльність, яку зараз називають волонтерською, люди займалися ще з давніх часів. Початком сучасного волонтерського руху в країнах Західного світу зазвичай вважають створення Міжнародного комітету Червоного Хреста, яке ініціював 1859 року Жан Анрі Дюнан. Його ідеями стали керуватися волонтери по всьому світу [3]. На тепер волонтерські організації існують у 80-ти країнах світу. Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1].

В Україні активне волонтерство з'явилося на початку 1990-х, а офіційно його визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» [4].

Після анексії Криму й початку війни на Донбасі волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України. До цього часу наймасовішим волонтерським проектом в нашій історії був чемпіонат Європи з футболу 2012 (Євро-2012), до якого залучили понад 12 тисяч волонтерів.

Волонтерських організацій та окремих активістів, які допомагають українським військовим, існують тисячі. Найвідоміші серед них, зокрема «Народний проект», «Народний тил», «Повернись живим», «Армія SOS», «Крила Фенікса», Combat-UA, Волонтерська сотня «Україна – Світ», «Сестри перемоги», Центр «Миротворець» та інші.

24 лютого 2022 року внесло свої корективи для кожного українця. Цей день який змінив кожного українця – це повномасштабне вторгнення росії на українську землю. Кількість волонтерських організацій зросло в рази.

З 24 лютого 2022 року волонтерський рух в Україні значно активізувався й одним із основних джерел пошуку можливостей стала Волонтерська Платформа. Платформа була створена ще у березні 2021 р., Українською Волонтерською Службою, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією

SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту для об'єднання волонтерів та організацій зі всієї України [5].

Після початку війни Платформа стала тим інструментом, який допомагає волонтерам швидко реагувати на запити тих, хто потребує допомоги. На цю мить Волонтерська Платформа об'єднала більше ніж 400 тис. користувачів, понад 500 організацій і локальних волонтерських ініціатив та 1150 волонтерських можливостей. За увесь час Платформа зібрала близько 50 тис. реєстрацій на волонтерські можливості.

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України була створена волонтерська організація «Медико-психологічна допомога». Ця волонтерська ініціатива об'єднала за 7 місяців 1700 волонтерів, які самовіддано надавали допомогу, кожному хто її потребував. На сьогодні зареєстровано 500 осіб. Кількість ключових осіб – 60, в їх число входять старші керівники змін, адміністратори, медики, психологи. Організація працює 24/7, тобто по 12 годин денна та нічна зміни.

Мета волонтерської організації – це надання медичної, психологічної та інформаційної допомоги. Завданням є зустріти людей, перескерувати, проінформувати, допомогти медично та психологічно. Зовнішні взаємозв'язки ВО «Медико-психологічна допомога»: ККЦ (Консультативно-координаційні центри) при РВА ЛОВА, які створені в 9 містах Львівської області; громадські організації; органи державної влади та місцевого самоврядування та інші.

Стратегія дій ВО «Медико-психологічна допомога» – це медико-психологічна, соціальна допомога внутрішньо-переміщеним особам (ВПО), які змушені шукати прихисток на чужині, покинути свою батьківщину.

Координатори змін між різними напрямками роботи (медичний, психологічний, гуманітарний) задіюють усі знання, вміння та навички, щоб створити позитивну атмосферу командної роботи волонтерів, де кожен учасник себе почував би важливим і корисним. Кожного дня перед координаторами-волонтерами виникають різні кризові виклики, зокрема в області медицина, психології, порушенням прав людини, наслідками людської діяльності тощо. Все не

можливо спрогнозувати, тому робота координатора потребує знань кризового менеджменту.

Що таке кризовий менеджмент? Кризовий менеджмент – це коли:

- всі виклики називаються своїми іменами;
- відбувається тимчасова реорганізація менеджменту для ефективності та швидкого прийняття рішень;
- керівники (координатори) беруть на себе відповідальність за непрості та непопулярні рішення;
- самі рішення приймаються дуже швидко;
- управління відбувається на межі можливостей, поки ситуація не буде стабілізована, тобто до закриття кейсу.

Основні етапи управління кризовими ситуаціями:

- діагностика кризової ситуації;
- виявлення ключових проблем;
- локалізація кризової ситуації;
- реалізація плану з ліквідації кризової ситуації;
- згортання кризового менеджменту[6].

Тому, кожен координатор волонтерської організації несе відповідальність за прийняття рішень і управління командами волонтерів, а це люди різних професій, різного віку, які внутрішньо вмотивовані на допомогу, з великим серцем і любов'ю до України, з вірою в ЗСУ, з вірою у перемогу охочі жертвувати фізичною силою, знаннями, досвідом, часом, фінансовими ресурсами тощо. Розвиток команди є важливим, а саме організація навчань, де кожен може пройти курс надання першої психологічної допомоги, медичної допомоги сприяє ефективності діяльності волонтерів. Також робота психологів, які проводять стабілізуючі вправи, проводять тренінги, малюють, розмовляють тощо, підсилюють результативність волонтерів.

Кожна людина потребує визнання, похвали, відчувати себе цінним у команді, у соціумі, тому такий зовнішній чинник як подяка мотивує людину до волонтерства, до добровільної самопожертви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
2. Особливості правового статусу волонтера. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81%D1%83_%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0
3. БУЗДУГАНЕ Я. Еволюція світового волонтерського руху. №12, 2013. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/3716/>
4. Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг : постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF#Text>
5. Допомагати стало дуже просто: в Україні запустили Національну Волонтерську Платформу. URL: <https://volunteer.country/blog/news/v-ukraini-zapustylas-nacionalna-volonteska-platforma>
6. Кризовий менеджмент. URL: <https://moyaosvita.com.ua/menedzhment/krizovij-menedzhment/>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ОСВІТА, НАУКА ТА КУЛЬТУРА
УКРАЇНИ В СВІТІ: МОБІЛЬНІСТЬ,
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ІНКЛЮЗІЯ

Збірник тез учасників стажування
Міжнародного науково-практичного симпозиуму

23-24 серпня 2022 року
Львів

Відповідальність за зміст та достовірність наданої інформації
несуть автори інформаційного матеріалу
Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти та вносити зміни в тексти,
що суперечать загальній концепції стажування
У разі порушення правил академічної доброчесності організатори стажування
мають право видалити публікацію